

МАКЕДОНСКИ
ЦЕНТАР ЗА
МАЃУНАРОДНА
СОРАБОТКА

ОХРИДСКИ РАМКОВЕН ДОГОВОР

ИНТЕРВЈУА

МАКЕДОНСКИ
ЦЕНТАР ЗА
МАЃУНАРОДНА
СОРАБОТКА

**ОХРИДСКИ
РАМКОВЕН
ДОГОВОР**
ИНТЕРВЈУА

Издавач

Македонски центар за меѓународна соработка (МЦМС)

За издавачот

Александар Кржаловски, прв извршен директор на МЦМС
Димче Митрески, извршен директор на МЦМС

Уредник

Сашо Клековски

Интервјуата ги спроведоа

Сашо Клековски, Александар Кржаловски, Емина Нурединоска

Редакција

Сашо Клековски, Александар Кржаловски, Гонце Јаковлеска, Емина
Нурединоска, Глигор Михаиловски, Даниела Стојанова

Лектура

Даниел Медароски

Превод

Ермира Кучлар, Елизабета Баковска, Љатиф Демир, Низан Решит

Подготовка

Кома

август 2011 г.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

321.7(497.7)„2001“(047.53)

ОХРИДСКИ рамковен договор : интервјуа / [уредник Сашо Клековски].

- Скопје : Македонски центар за меѓународна соработка, 2011. - 124

стр. ; 29 см

Текст на мак. и алб. јазик

ISBN 978-608-4617-42-6

а) Охридски рамковен договор - 2001-2011 - Интервјуа

COBISS.MK-ID 89131274

Мислењата што се изразени овде им припаѓаат на интервјуираните и не ги одразуваат ставовите на издавачот или донаторите на овој извештај.

Македонски центар за меѓународна соработка

Сите права се задржани, репродуцирањето, копирањето, трансмисијата или преводот на кој било дел од оваа публикација може да се изврши единствено под следните услови: со претходна дозвола на издавачот, заради цитирање во анализа на книгата и под услови изложени во продолжение.

Авторското право на оваа публикација е заштитено, но публикацијата може да се репродуцира на кој било начин и без наплата за едукативни намени. За копирањето во други услови, за употреба во други публикации или пак за превод или адаптација, треба да се обезбеди претходна дозвола од издавачот.

СОДРЖИНА

ОХРИДСКА ПРИКАЗНА – ВИДУВАЊАТА НА ЦЕЛИТЕ, ПОСТИГНУВАЊАТА И ИДНИНАТА

Сашо Клековски 7

OHRID STORY – A NARRATIVE ABOUT GOALS, ACHIEVEMENTS AND THE FUTURE

Sašo Klekovski 10

Гордана Јанкуловска

МУЛТИКУЛТУРАТА Е НАЦИОНАЛНО БОГАТСТВО

Gordana Jankulovska, Multikultura është thesari nacional¹²

Gordana Jankulovska, Multiculture is the national treasure 13

Али Ахмети

ПРОГРЕСОТ КОН МУЛТИЕТНИЧКА ДРЖАВА Е ВО ДОБРА НАСОКА

И ТРЕБА ДА СЕ ВРЕДНУВА

Ali Ahmeti, Progresi drejt shtetit multietnik është në drejtim të mirë dhe duhet të vlerësohet

Ali Ahmeti, The progress to a multiethnic state is in a good direction and should be valued 18

Радмила Шекеринска – Јанковска

ПОТРЕБНИ ПОСТОХРИДСКИ МЕРКИ ЗА КОХЕЗИЈА

Radmilla Sheqerinska, Nevojiten masa të Marrëveshjes së pas Ohrit për kohezion

Radmila Šekerinska Jankovska, Post-Ohrid cohesion measures are necessary 23

Руфи Османи

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА Е СИМБОЛИЧНА

Rufi Osmani, Decentralizimi është simbolik

Rufi Osmani, Decentralisation is Symbolical 28

Ицет Мемети

ГРАДЕЊЕ ЧУВСТВО НА ПРИПАДНОСТ И ЕДНАКВОСТ

Ixhet Memeti, Ndërtimi i ndjenjës së përkatësisë dhe barazisë

Ixhet Memeti, Building a feeling of belonging and equality 33

Ерван Фуере

ПОТРЕБНА Е ЗАЕДНИЧКА ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

Ervan Fuere, Nevoitet vizion i përbashkët për ardhmërin

Erwan Fouere, Shared vision for the future is needed 38

Џеват Адеми

КОМИТЕТОТ ЗА ОДНОСИ МЕЃУ ЗАЕДНИЦИТЕ НЕ СТЕКНА АВТОРИТЕТ

Xhevat Ademi, Komiteti për marrëdhënie mes bashkësive nuk fitoi autoritet⁴¹

Xhevat Ademi, The Committee for Relations between the Communities has not achieved any authority 42

Владо Бучковски

НАТО И ЕУ ГАРАНТИ ЗА МАКЕДОНИЈА

Vllado Buçkovski, NATO dhe BE garanci për Maqedoninë

Vlado Bučkovski, NATO and EU guarantors for Macedonia 46

Кенан Хасипи

ОХРИДСКИОТ ДОГОВОР ТРЕБА ДА БИДЕ ПРИДОБИВКА ЗА СИТЕ

Kenan Hasipi, Ohri Çerçeve Anlaşması herkes için bir kazanım olmalıdır

Kenan Hasipi, Marrëveshja e Ohrit duhet të jetë përfitim për të gjithë

Kenan Hasipi, The Ohrid Agreement should be an achievement for all50

Љубомир Фрчковски

ОХРИДСКИОТ ДОГОВОР Е ДОГОВОР ЗА ГРАДЕЊЕ НА ДРЖАВАТА

Ljubomir Fërçkovski, Marrëveshja e Ohrit është marrëveshje për ndërtimin e shtetit

Ljubomir Frčkovski, The Ohrid Agreement is an agreement for building the state.....54

Владо Поповски

ДА СЕ НАДМИНЕ КОНЗЕРВАТИЗМОТ ОД МАКЕДОНСКА СТРАНА

И ЕКСТРЕМИЗМОТ ОД АЛБАНСКА СТРАНА

Vllado Popovski, Të tejkalohet konzervativizmi nga ana maqedonase dhe ekstremizmi nga ana shqiptare

Vlado Popovski, To overcome the conservatism on the Macedonian side and the extremism on the Albanian one 58

Абдурахман Алити

ДУХОТ Е ПОИНАКВА МУЛТИКУЛТУРНА ФИЛОЗОФИЈА НА ЖИВЕЕЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Abdurrahman Aliti, Fryma është filozofi tjetër multikuturore e jetesës në Maqedoni63

Abdurrahman Aliti, The spirit is a different multicultural philosophy of living 64

Билјана Ванковска

РАМКОВНИОТ ДОГОВОР ДЕСЕТ ГОДИНИ ПОТОА: „ТОЧКА“ ИЛИ „ЗАПИРКА“?

Biljana Vankovska, marrëveshja kornizë dhjetë vjet më vonë: “pikë” ose “presje”?

Biljana Vankovska, The Ohrid framework agreement ten years later: “period” or “comma”?88

Бехиџудин Шехапи

ПРОМЕНА НА МЕНТАЛНАТА КОНФИГУРАЦИЈА

Behixhudin Shehapi, Ndryshime të konfiguracionit mental

Behixhudin Shehapi, Changes of the mental configuration..... 73

Јован Донеv

ЗА ЗАЕДНИЧКИ СНИШТА ТРЕБА ПОЛИТИКА ЗА ИНТЕГРАЦИЈА

Jovan Donev, Për ëndërrat e përbashkëta nevojitet politikë për integrim

Jovan Donev, One needs a policy of integration for common dreams77

Осман Кадриу

УСТАВОТ ОД 1991 ГОДИНА ГЕНЕРАТОР НА ПОЛИТИЧКА КРИЗА

Osman Kadriu, Kushtetuta nga viti 1991 gjenerator i krizës politike

Osman Kadriu, The 1991 Constitution is a generator if the political crisis 81

Исмаил Бојда

КЛУЧОТ ЗА СОЖИВОТ СЕГА Е ВО СОЦИЈАЛНИОТ МИР И ЕКОНОМСКИ МОЌНИ ГРАЃАНИ

Ismail Bojda, Çelësi për bashkëjetesë është në paqen sociale dhe qytetarët e fuqishëm ekonomikisht

Ismail Bojda, The key of cohabitation is in the social peace and economically powerful citizens 85

Реџеп Али Чупи

РОМИТЕ ИАКО НЕ БЕА ФОКУС, ИМААТ ПРИДОБИВКИ

Redžep Ali Ćupi, E Roma thaj uzal so na sine fokuso, sine olen šukar deipa

Rexhep Ali Ćupi, Romët edhe pse nuk ishin në fokus, kanë përfitime

Redžep Ali Ćupi, The Roma, although not the focus, have benefits.....89

Ѓунер Исмаил

ДОГОВОРОТ НÈ ПРИНУДУВА ДА РАЗГОВАРАМЕ ЗА ЖЕШКИТЕ ПРАШАЊА

Gjuner Ismail, Marrëveshja na detyron të bisedojmë për çështjet e nxehta

Gjuner Ismail, The Agreement forces us to discuss hot issues 83

Али Алиу

ОСНОВА ЗА ЗАЕДНИШТВО ТРЕБА ДА БИДЕ ИСТОРИСКО-КУЛТУРНАТА ТРАДИЦИЈА

Ali Aliu, Bazë për bashkësi duhet të jetë tradita historike-kulturore

Ali Aliu, The basis for togetherness should be a historical-cultural tradition98

Александар Чомовски1

ОРД Е ЕВРОПСКА ЛЕГИТИМАЦИЈА НА МАКЕДОНИЈА ЗА НЕЈЗИНИОТ

МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ

Aleksandar Ćomovski, МКО është legjitimacion evropian i Maqedonisë për multikulturalizmin e saj

Aleksandar Ćomovski, OFA is the European ID of Macedonia for its multiculturalism..... 101

Ким Мехмети

РАМКОВНИОТ ДОГОВОР Е НАШ ЗАЕДНИЧКИ ПОРАЗ

Kim Mehmeti, Marrëveshja kornizë është disfata jonë e përbashkët104

Kim Mehmeti, The Framework Agreement is our joint defeat 105

ПРЕДГОВОР

Македонскиот центар за меѓународна соработка (МЦМС) во функција на остварување на својата визија за мир, хармонија и просперитет во Македонија, а воден од мисијата за нови и иновативни решенија за општествените проблеми, постојано ги следи и анализира состојбите во општеството и предлага решенија за нивно подобрување. Во пресрет на десетгодишнината од потпишувањето на Охридскиот рамковен договор (ОРД), со кој се воведоа промени во политичкото уредување на Македонија, МЦМС спроведе сеопфатно истражување за спроведувањето и постигнувањата на ОРД, како и на ефектите и влијанието што тие ги имаа(т) за граѓаните на Македонија, општеството и државата.

Истражувањето за Охридскиот рамковен договор се состои од повеќе фази, примена на различни методологии и резултира со неколку посебни и еден главен извештај. Тоа трае повеќе од една година, а се спроведува од повеќечлен истражувачки тим, во консултации со советодавен комитет составен од различни државни, граѓански и академски чинители.

Ова истражување се спроведува за првпат и истражувачкиот тим разви концепциска рамка заснована на сопствените искуства на МЦМС и истражувачкиот тим и на малкуте постоечки истражувања во глобални рамки (Северна Ирска, Јужноафриканската Република и Австралија). Тимот разви систем на показатели за процена и понатамошно следење повеќе димензии на ОРД: цели и принципи, прекин на непријателствата, децентрализација, недискриминација (вкл. правична застапеност), заштита од мајоризација, изразување на идентитетот (вкл. култура, јазик и образование), како димензии кои не се дел од ОРД, но имаат влијание како околината (политичка, економска, социо-културна), меѓуетничките односи и институциите одговорни за ОРД.

При истражувањето беа применети повеќе методи, од анализа на постоечката литература, статистика и информации од релевантни институции, испитување на јавното мислење (со теренски анкети), преку интервјуа со клучни чинители и до студии на случај.

Во оваа публикација се содржани интервјуата со клучните чинители направени во мај и јуни 2011 година, односно содржани се 22 интервјуа со личности кои учествуваа во склучувањето на договорот, лидери на политички партии, политичари, преку функционери кои раководаат со институциите битни за ОРД, до академски, граѓански и медиумски личности.

Интервјуата секој од свој аспект расветлуваат одредени аспекти од спроведувањето на ОРД и даваат придонес кон севкупната оценка на состојбата, постигнувањата и влијанието што договорот го имаше во развојот на македонското општество во овие десет години. Бидејќи станува збор за јавни личности нивните видувања се важен дел од градењето на нарацијата и на ставовите на јавноста за Охридскиот рамковен договор.

Изборот на насловите, на назначените ставови и на резимињата е на редакцискиот одбор.

МЦМС

ОХРИДСКА ПРИКАЗНА

– ВИДУВАЊАТА НА ЦЕЛИТЕ, ПОСТИГНУВАЊАТА И ИДНИНАТА

Наместо вовед претставена е охридската приказна или какви се видувањата на Охридскиот рамковен договор, на неговите цели, постигнувања и иднина, погледнато од перспективата на нашите соговорници.

Историја на меѓуетничките односи

Според Поповски, **македонско-албанското** искуство, кога станува збор за националните движења, практично бележи соработка и партнерство. Со тоа се согласува и Ахмети кој смета дека до 1913 г. постоела соработка меѓу Албанците и Македонците. Постојат разлики за тоа кога односите почнале да се влошуваат. Според Ахмети, односите под влијание на окупаторите се влошиле од 1913 г., а според Поповски односите се заладуваат со барањата за редефинирање на статусот на Косово во СФРЈ. Според Чомовски меѓуетничките односи биле заложници на српски патернализам кон решавањето на албанското прашање и на косовската агенда, а политичките лидери немале чувство за навремено пресретнување на конфликтот и несоодветно реагирале на одредени настани во 1993-1998 г., што водело во радикализација на албанските барања. И Поповски се согласува дека во периодот 1993-1998 г. има серија настани кои се фитиљ на воениот конфликт од 2001 г. За Кадриу, Уставот од 1991 г. е генератор на кризата. Според Ванковска, Македонците и Албанците живеат како заробеници на т.н. етничка безбедносна дилема. Шекеринска и Фрчковски сметаат дека било можно решение и без конфликтот од 2001 г., но за подолг период. Фрчковски смета дека во Македонија има континуитет на меѓуетничките односи, инаку Охридски договор нема да успеел.

Македонија подобро место по Охридскиот рамковен договор

Македонија е подобро место за живеење од аспект на прашањата уредени со Охридскиот рамковен договор. Али Чупи смета дека Македонија, и пред Охридскиот рамковен договор, била мултикултурна држава, но, со договорот општеството е поотворено, поинклузивно и има поголема интеракција. Хасипи смета дека односите во државата се поставени на поинакви основи. Исмаил смета дека Македонија е поздраво место за живеење во однос на меѓуетничките односи. За Фуере, Македонија сега е подобро место за живеење, со унапредено мултиетничко општество, каде што правата на различните етнички заедници соодветно се почитуваат. Бучковски смета дека во минатите десет години има намалување на тензиите во меѓуетничките односи и Македонија е модел за мултиетничко и мултиконфесионално општество. Адеми смета Охридскиот рамковен договор направил пресвртница и тоа е критичниот момент што направил шанса Македонија да ја чувствуваат како сопствена држава сите нејзини граѓани. За Ахмети со интеграцијата на Албанците, Македонија има многу подобра иднина. И за Донев Македонија е побезбедна преку обезбедување учество на сите заедници во институциите. За Мемети воведувањето на заштитата од мајоризација е една од најпозитивните промени. Ванковска смета дека ОРД спречил ескалација на насилството во 2001 г., но дека насилниот конфликт не е поминат без последици, од кои некои се мерливи, а некои не се. Шехапи смета дека Македонија е подобро место за живеење по ОРД, но и дека претстои многу работа за сите етнички заедници, во однос на градењето доверба. Од друга страна за Османи има делумни подобрувања, бидејќи во Македонија и понатаму одлучува мнозинството и затоа што и понатаму е строго централизирана држава. Мехмети смета дека Рамковниот договор е испуштена шанса затоа што е жртвувана демократијата во име на стабилноста.

Целите на Охридскиот рамковен договор

Според преамбулата на **Охридскиот рамковен договор**, целите на договорот се: евроатлантски интеграции; развој на демократијата и граѓанското општество; и развој на

мултикултурно општество. Постојат повеќе видувања за целите на договорот и дали Македонија се движи во соодветна насока.

За Бучковски, Фрчковски, Шекеринска, Кадриу и Ванковска договорот ги прекинал непријателствата, односно е политички договор за прекин на воениот конфликт. Јанкуловска смета дека договорот овозможил решавање на сите прашања по мирен пат, низ дијалог. Според Ахмети договорот е албанско-македонски, односно мирот и стабилноста зависи од градењето и усогласувањето на односите меѓу Албанците и Македонците и договорот ги регулира овие односи, а договорот е компромис кој го гарантира ЕУ и НАТО. И Алити смета дека целта на договорот е Македонија да се дефинира како држава и на Македонците и на Албанците на исто рамниште. За него предизвикот не е мултиетничко општество, бидејќи тоа е такво, туку дали државата функционира како мултиетничка држава. Според Чомовски договорот е своевиден манифест на Албанците во Македонија дека сите етнички права ќе се реализираат во рамките на европска Македонија. Повеќе други сметаат дека договорот има пошироки цели. За Фрчковски ОРД е за подобрување во правата на малцинствата, за употреба на јазикот и за вклучување во државната администрација. Чомовски смета дека со договорот е преземена одговорноста за меѓуетничките односи врз основа на нови и јасни правила. За Јанкуловска цел е и градење на Македонија како држава на сите луѓе, без разлика на етничката припадност, за Бучковски цел е и подигање на свеста за живот во интегрирано општество, а за Шекеринска е и решение за мултиетничкиот карактер на земјата. Според Ванковска цел е и промена на политичкиот систем со внесување консоцијација. За Јанкуловска цел е опстојување на концептот на унитарност. За Шекеринска и Бучковски евроатлантската интеграција е позитивна последица од примена на договорот. Според Фрчковски договорот има два принципи, принципот на детериторијализација на етничките права и врзување на правата за носителот на правата, како и принципот на вклучување (инклузија). Одно од ефикасните решенија на договорот е решението за двојно мнозинство кое е редуцирано на прашањата кои директно се однесуваат на култур-

ните права на мнозинските заедници и функционираат како одбранбен механизам за нивна заштита. Второ е врзувањето на јазикот за носителот на идентитетот.

Според Ахмети договорот ги за дава главните насоки, па затоа е важно нџа се почитува **духот на Охридскиот договор**. За Фрчковски принципот на вклучување прераснал во тоа што се нарекува дух на Охридскиот договор. За Алити дух на Охридскиот договор е да се гради поинаква мултикултурна филозофија на живеење во Македонија, не по странски примери, туку да се гради модел типичен за македонските услови. За Алиу духот на Рамковниот договор е слободата и рамноправноста. Според Мехмети духот на договорот е консензуална демократија, која требало да се постигне со Комитетот за односи меѓу заедниците.

За Фуере мултиетничноста е една од најголемите предности на Македонија. Според Исмаил помалите етнички заедници можат да помогнат во односите помеѓу поголемите етнички заедници. Наспроти тоа Хасипи смета дека наместо во насока на развој на мултикултурно општество, работите се одвиваат во бинационална насока. Според Чомовски прашањето на односот на Албанците кон другите мнозинските заедници е еднакво на одговорноста што Македонците ја имаат за Рамковниот договор.

За Шекеринска граѓанскиот концепт во Македонија не се применувал доследно, а со договорот граѓане граѓанска држава во која етничките заедници имаат и колективни права, што ќе биде можно само со паралелна примена на политики на кохезија. Според Мехмети елементите на мултиетничкиот концепт не се државотворни, државата треба да се грижи, да ги култивира. Според Поповски има ризици по ОРД, од носталгијата на Албанците кон обединувањето (вкл. статусот на Косово), до неподготвеноста на Македонците за негово целосно спроведување и негово ригидно и конзервативно толкување. За Ванковска елементите на консолидација во договорот ја етнизираат политиката и ќе доведат до бинационална држава. Ванковска смета дека нејзината визија за граѓанска Македонија е засега неостварлива, и најмногу што може да се постигне се елементи на интегративно споделување на моќта.

Во однос на унитарноста и територијалниот интегритет, не постои сериозна закана. Алити смета дека постојат застапници на територијални решенија (поделба), кои се во малцинство, а поделбата не може да функционира, бидејќи нема реше-

ние за етничко разграничување. За Алиу нема простор за големи држави, а Ахмети смета дека Македонија е држава на сите и нема простор за поделби. Според Бучковски, НАТО и ЕУ се единствените кохезивни фактори и затоа влезот во НАТО и ЕУ ќе загарантира дека во Македонија не е можна друга алтернатива, освен унитарниот карактер. Мехмети смета дека Македонија не функционира како унитарна држава, туку има двовластие на политички елити и полска се создаваат две општества. Ванковска смета дека негативните трендови не можат да завршат со отцепување, но дезинтеграција постои и тогаш кога граѓаните не се еднакви пред законот.

Постигнувањата на Охридскиот рамковен договор

За спроведувањето или **постигнувањата на Охридскиот рамковен договор** постојат различни перцепции, вклучувајќи и што е предмет на оценка. За Алити договорот треба да се сфати како филозофија на живеење, а не како спроведување изразено во проценти.

За Шекеринска најголемиот број охридски прашања се законски и се апсолвирани и состојбата е многу подобра од 2001 г., а помалку успешно е спроведувањето на законот за јазикот. И за Јанкуловска договорот е спроведен во најголема мера: заокружена е правната рамка, започната е фискалната децентрализација, употребата на јазиците и сл., но за некои процеси, десет години не се доволни. За Ванковска потребно е време меѓу другото зошто станува збор и за општествени процеси. Слично и Хасипи смета дека спроведувањето на рамковниот договор е процес, кој треба да оди побавно, меѓутоа поквалитетно. Од **друга страна** за Ахмети Албанците сега не се целосно рамноправни и низ критичка расправа, подрачјата каде не постои еднаков третман треба да се коригираат. Но Ахмети исто така смета дека да се гради мултиетничка држава е предизвик и развојот оди во добра насока, како и дека постои прогрес, прогрес кој не задоволува целосно, но треба да се вреднува. И за Адеми и за Шехапи договорот не е целосно спроведен. Адеми смета дека и покрај донесените уставни амандмани и законодавство, тие целосно функционираат во пракса, за што сносат одговорност политичарите, но и самите граѓани, непотребувајќи ги новите можности. Адеми смета дека е потфрлено во споделувањето на духот на ОРД кај сите граѓани на Македонија. За Шехапи договорот делумно се спроведува и положбата на мнозинските заедници е релативно подобрена во

однос на состојбата пред 2001 година, а главни прашања остануваат да бидат политичкиот дијалог, недискриминација и децентрализацијата. За Османи ОРД има постигнато делумен успех и успехот се сведува на правичната застапеност. Според Мехмети албанските политички партии го напуштиле духот (на дијалог) и договорот го претвориле во вработување на партиски членови. Според Фуере најголеми слабости има во (неинтегрираното) образование и правичната застапеност без запазување на стручноста.

Според Кадриу договорот преставува важен извор во уставно-правната проблематика и решенијата коишто од договор, се соодветно применети во уставни решенија. Слично и Ахмети смета дека договорот е рефлектиран во Уставот на Македонија. За Фуере најголем напредок има во законодавството.

Шехапи смета дека треба да се затворат нерешените прашања од 2001 г.: раселените лица, поранешните борци и амнестијата. За Фрчковски непријателствата треба да завршат со затворање на Хашките случаи, но каде има цивили жртви, мора да се реализира правдата.

И критичарите го препознаваат напредокот во правичната застапеност. За Мемети, Поповски, Кадриу, Фуере постои значаен напредок во правичната застапеност. Според Мемети анализите на институцијата Народен правобранител покажуваат зголемена застапеност на етничките Албанци на 17,2 %, на Турците и Србите 1,6 %, на Власите и Ромите 0,7 % и на Бошњациите 0,3 %. Поповски смета дека особено важно е подобрувањето на застапеноста во полицијата и армијата. Фуере смета дека е потребно подобрување за помалите етнички заедници, како и дека прашањето на правична застапеност не е само прашање на етничка припадност – туку и на соодветна експертиза. За Фрчковски проблем се партиските вработувања. И Мемети и Кадриу сметаат дека сè уште нема ефективен државен систем за заштита од дискриминација.

Алиу смета дека албанската култура и историја е запоставена од главните институции во државата. За Поповски има напредок во употребата на јазиците на заедниците, но има ригидни толкувања, особено на локално ниво, каде се особено погодени Турците. За Кадриу сè уште недостасува политичка способност за јасно решавање на прашањето на албанскиот јазик како службен јазик. Според Фрчковски погрешна е одлуката за примена на јазиците на пасошот, бидејќи тој е меѓународна исправа, а не личен документ за употреба во земјата. За Поповски

достигнат е значително поголем опфат на етничките Албанци во образованието.

За Алити консензусот (двојното мнозинство) досега не предизвикал проблем. Адеми се чувствува лично одговорен што не профункционира-ла соодветно важната институција за ОРД – Комитетот за односи меѓу заедниците.

Додека за Фуере најголем напредок има во законодавството и во децентрализацијата, за Османи по договорот Македонија продолжува да биде строго централизирана држава и децентрализацијата е симболична и во поглед на надлежности и во поглед на финансиите. Османи смета дека нема место за страв од федерализација.

Од аспект на малобројните етнички заедници, Хасипи смета дека правичната застапеност и заштитата од мајоризација не даваат резултат за помалобројните заедници. Според Хасипи за подобрување на состојбата на помалите заедници, формира-на е посебна агенција, но треба да ѝ се зголемат надлежностите и секако буџетот и другите ресурси. Според Али Чупи, иако постои перцепција дека Охридскиот рамковен договор не е фокусиран на сите граѓани и функционира во полза единствено на етничките Албанци, постои напредок и за Ромите, посебно во делот на образованието, а во последно време договорот придонел и за зголемување на учеството на Ромите во јавната администрација.

Фуере смета дека спроведување на ОРД, треба да е национален напор, не само активност на Владата.

Модел и иднина за Македонија

Целосното спроведување на **Охридскиот рамковен договор е модел и иднина за Македонија**. За Ахмети Охридскиот договор не може да се замени со ниту еден нов договор, затоа што ја има и меѓународната поддршка. Затоа сите страни треба да придонесат да се реализира целосно Охридскиот договор и со целосното реализирање, ќе се постигне задоволство на сите. И за Мемети Рамковниот договор е добра рамка, која треба да се спроведе. Фрчковски смета дека договорот е иднина, а проблемите не се поврзани со принципите на договорот, туку со спроведувањето. Слично и за Шекеринска моделот е успешен, а дел од проблемите не се поврзани со договорот туку со начинот на функционирање на државата. За Алити договорот е сè уште добра основа за функционирање на Македонија и тој функционира, не е мртов, но начинот на којшто (не) се применува во некои сегменти може да доведе

до зголемување на бројот на противници.

Фуере смета дека тоа што се постигна со етничките Албанци, треба да се обезбеди за другите немнозински заедници. Според Бојда договорот треба да се надградува со права и на другите етнички заедници, без оглед на нивниот број. За Хасипи потребно е да се алоцираат доволно средства и ресурси кај институциите задолжени за следење и остварување на правата на помалите заедници.

Постојат и **критики и барања за нов договор**. За Мехмети Македонија е жртва на два етнички сона, македонски и албански, кои треба да се соочат и да видат дали може да се реализираат, а Албанците и Македонците ќе мора да седнат, да бидат искрени меѓу себе и да ги споделат снисштата. За Османи договорот е претесен во предвидената децентрализација и дека правата не треба да се поврзуваат со бројноста. Според него исто така е потребен нов историски договор за целосно исполнување на уставотворноста на Албанците, со гаранции за Македонците дека територијалниот интегритет на Македонија е непроменлив. Но, барањата за дводомен парламент, примена на двојно мнозинство во Уставен суд и при донесување на буџетот, не се прифатливи. За Адеми предлогот за дводомен парламент е несоодветен заради поддршката на ОРД од сите домашни и странски чинители. Ванковска смета дека проширување на консоцијација на Уставниот суд и одлучување за буџет имаат голем дезинтегративен потенцијал. За Бучковски не е прифатливо двојно мнозинство во Уставниот суд бидејќи се коси со владеење на правото. За Поповски битно прашање е и фискалната децентрализација, што треба да овозможи финансиски услови за спроведување на стекнатите права. Според Фрчковски потребна е расправа за употребата на јазикот при пристап до државната администрација, а донесување на буџетот со двојно мнозинство е неразумно. Дел од решенијата се надвор од договорот. За Донев сè додека Албанците во Македонија не почувствуваат дека нивната **социјална и економска позиција** е многу подобра од нивните сограѓани во Албанија и во Косово, Охридскиот рамковен договор нема целосно да го разреши проблемот. Слично размислува и Бојда, за кого само економски просперитет и економски моќни граѓани се гаранција за исполнети цели на договорот.

За Ванковска, со говорењето за спроведување на ОРД на извесен начин се дерогира Уставот. Адеми смета

дека по 10 години, треба да се говори за примена на Уставот и законите. Според Шекеринска, Охридскиот договор и неговите начела пона-таму треба да се применуваат како интегрален дел од идните реформи при процесот на интеграции во ЕУ.

Заедничка визија за иднината на Македонија – потребни постохридски мерки за кохезија

Има повеќе гласови за **потребата од заедничка визија за иднината на Македонија**. Според Бучковски нема доволно кохезивни фактори, надвор од НАТО и ЕУ, вклучително заради моноетничноста на политичките партии. Според Ванковска на Македонија ѝ недостасува заедничка агенда. Фуере смета дека е потребна поширока општествена дебата, предводена од Владата, за да се постигне сеопфатна согласност за заедничка визија за иднината на Македонија. Според Шекеринска договорот нема мерки на кохезија кои треба да се развиваат постохридски и досега нема одговор на тоа. И за Али Чупи фокусот треба да биде на подобрување на довербата. Јанкуловска смета дека треба да се чеко-ри напред и иднината на Македонија се евроатлантските интеграции.

Донев смета дека за заеднички снисшта потребни се политики за интеграција, односно Македонците и Албанците „делат ист кревет, но различни снисшта“ и за споделување една визија, потребен е голем напор во интеграцијата. За Алиу не постојат механизми за утврдување на заедничките вредности. За Адеми дел од пропустите се во градењето систем на заеднички вредности.

Фуере смета дека е потребно спроведување на стратегијата за интегрирано образование. За Донев потребна е државна стратегија за интеграција, посебно во образованието. Донев смета дека за унапредување на меѓуетничките врски, треба да се негуваат заедничките работи (и митови) кои ги споделуваат етничките Македонци и Албанците, а и дека треба да се зачува секуларноста на државата. Шекеринска смета дека за поефективно решавање на меѓуетничките проблеми потребно е надминување на стравовите, за што политичарите, Македонци и Албанци, треба јасно да се спротивстават на радикалите во своите редови, а водството за мерките за кохезија е потребно да дојде од политичарите и политичките партии. Јанкуловска и Шекеринска сметаат дека политичките партии постигнале одреден напредок во поддршка на мултикултурата.

Сашо Клековски

OHRID STORY

– A NARRATIVE ABOUT GOALS, ACHIEVEMENTS AND THE FUTURE

Instead of an introduction, here is presented the Ohrid story or views on the Ohrid Framework Agreement, its aims, achievements and future, from the perspective of our interviewees.

History of the Interethnic Relations

According to Popovski, the Macedonian-Albanian experience in terms of national movements is practically one of cooperation and partnership. Ahmeti agrees with that, stating that there was cooperation between Albanians and Macedonians up to 1913. There are differences in perspectives when those relations started to deteriorate. According to Ahmeti, since 1913 relations worsened due to occupation forces, while Popovski thinks that the relations were getting cold with the demands for redefinition of the status of Kosovo in SFRY. According to Čomovski, interethnic relations were hostage of the Serbian paternalism towards resolution of the Albanian question and the Kosovo agenda, while the leaders did not have the political sense for timely prevention of the conflict and reacted inappropriately to particular events in the period 1993-1998, which in turn led to radicalization of the demands of Albanians. Popovski agrees that in that same period, there was a series of events that triggered (sparked) the armed conflict in 2001. For Kadriu, the 1991 Constitution is the generator of the crisis. Vankovska thinks that Macedonians and Albanians are living as prisoners of the so-called ethnic security dilemma.

Šekerinska and Frčkovski share the opinion that the solution was possible without the conflict of 2001, but in the longer term. Frčkovski states that Macedonia has continuity in interethnic relations, otherwise the Ohrid Agreement would have failed.

Macedonia is a Better Place after OFA

Macedonia is a better place to live in from the aspect of the issues arranged with the Ohrid Framework Agreement. Ali Čupi states that Macedonia, even prior to the Ohrid Framework Agreement, was a multiethnic country, however, with the agreement, society has

become more open, more inclusive, and there is greater interaction. Hasiipi maintains that the relations in the country are set on different grounds. Ismail considers that Macedonia is a much healthier place to live in, in terms of interethnic relations. For Fuere, Macedonia is now a better place to live in, with an improved multiethnic society, where it is ensured that the rights of different ethnic communities are adequately respected. Bučkovski thinks that in the past ten years there has been a reduction in the multiethnic tensions and Macedonia has become a model for a multiethnic and multi-confessional society. Ademi considers the Ohrid Framework Agreement to have been a milestone and that is the critical moment from which Macedonia has given all of its citizens a chance to feel it as their own country. For Ahmeti, with the integration of Albanians, Macedonia has a much better future. For Donev as well, Macedonia is much safer through securing the participation of all of its communities in the institutions. For Memeti, the introduction of the mechanisms for protection from majorisation is one of the most positive changes. Vankovska considers that OFA has contained the escalation in 2001, but that the violent conflict has not occurred without consequences, from which some are measurable, and some are not. Shehapi maintains that after OFA Macedonia is a better place to live in, but a lot of work remains for all ethnic communities, in terms of building trust. From another point of view, for Osmani there have been partial improvements, because the majority continues to make decisions in Macedonia and because Macedonia continues to be a highly centralized state. Mehmeti believes that the Framework agreement is a missed chance because democracy has been sacrificed in the name of stability.

The Goals of the Ohrid Framework

According to the preamble of the Ohrid Framework Agreement, the goals of the agreement are: Euroatlantic integration, development of democracy and civil society, development of a multicultural society. There are multiple perspectives regarding the goals

of the agreement and whether Macedonia is moving in the proper direction. For Bučkovski, Frčkovski, Šekerinska, Kadriu and Vankovska, the agreement has ceased the hostilities - they consider it is a political agreement to stop the armed conflict. Jankulovska believes that the agreement has enabled the resolution of all questions through peaceful means of dialogue. According to Ahmeti, the agreement is an Albanian-Macedonian one, as peace and stability depend on building and aligning relations between Albanians and Macedonians. The agreement regulates these relations, and it is a compromise that is guaranteed by the EU and NATO. Aliti also considers that the objective of the Agreement is to define Macedonia as a state of Macedonians and Albanians equally. For him the challenge is not a multiethnic society, because it is already the case, but whether the state functions like a multiethnic one. According to Čomovski, the agreement is a kind of manifesto for Albanians in Macedonia concerning whether all the ethnic rights will be realized in the framework of European Macedonia. Numerous others render the agreement as having greater goals. For Frčkovski, those goals are: improve of the minority rights, use of their languages, as well as inclusion in the state administration. Čomovski considers that with the agreement, responsibility has been seized for multiethnic relations based on new and clear rules. For Jankulovska the goal is also the development of Macedonia as a state for all people, regardless of their ethnic affiliation. For Bučkovski an aim is also raising the awareness for life in an integrated society, and for Šekerinska it is also a solution for the multiethnic character of the state. According to Vankovska, an objective is also the change of the political system with the introduction of consociation. For Jankulovska, an aim is the sustainability of the unitary concept. For Šekerinska and Bučkovski the Euro-Atlantic integration is a positive consequence of the implementation of the agreement. According to Frčkovski, the agreement has two principles: the principle of de-territorialization of ethnic rights

and attaching the rights to the rights' bearer, and the principle for inclusion. One of the efficient solutions in the agreement is the one for double majority which is reduced to the questions which directly tackle the cultural rights of the minorities and they function as a mechanism for their protection. Second is the attachment of language to the bearer of identity.

According to Ahmeti, the agreement assigns the main directions, and that is why it is crucial to respect the **spirit of the Ohrid Framework Agreement**. For Frčkovski, the principle of inclusion has developed in what is rendered the spirit of the Ohrid agreement. For Aliti, the spirit of the Ohrid agreement is to build a diverse multicultural philosophy for life in Macedonia, not according to foreign examples, but building a model typical for Macedonian conditions. For Aliu, the spirit of the Framework agreement is freedom and equality. According to Mehmeti the spirit of the Agreement is consensual democracy, which should have been achieved with the Committee for Relations between Communities.

Fuere perceives multi-ethnicity to be one of Macedonia's greatest advantages. According to Ismail, the smaller ethnic communities can aid the relations between the larger ones. Contrary to this claim, Hasipi maintains that instead of a movement towards a multicultural society, there is a movement towards bi-nationality. According to Comovski, the issue of Albanian relations with other minority communities is equivalent to the responsibility that Macedonians have for the Framework agreement.

Šekerinska argues that the civil concept in Macedonia has not been implemented consistently, and with the agreement we are building a civil state in which ethnic communities also have collective rights, which will only be possible with a parallel application of cohesive policies. According to Mehmeti, the elements of the multiethnic concept are not state borne; rather, the state has to ensure their cultivation. Popovski maintains that there are risks after OFA: from the Albanian nostalgia towards unification (including the status of Kosovo), to the Macedonian unpreparedness for its complete implementation and its rigid and conservative interpretation. For Vankovska, the elements of the agreement make politics ethnic and will yield the formation of a bi-national state. Vankovska considers her vision of civil Macedonia to be unattainable for now, and the most that can be attained are elements of integrative power sharing.

In terms of unitary and territorial integrity, there is no serious threat. Aliti thinks that there are representatives of territorial solutions (separation), which

are a minority, and the separation cannot function because there is no solution for ethnic division. For Aliu there is no space for big states, and Ahmeti considers Macedonia to be a state of all and there is no room for separation. From Bučkovski's perspective, NATO and EU are the only cohesive factors and that is why the entrance to NATO and the EU will guarantee the fact that another alternative besides the unitary character is not possible in Macedonia. Mehmeti, on the other hand, maintains that Macedonia does not function as a unitary state, but rather is ruled by the dual power of political elites, rendering the creation of two societies. Vankovska maintains that the negative trends cannot end with secession, but disintegration exists even when citizens are not equal in front of the law.

The Achievements of the Ohrid Framework Agreement

Different perceptions exist regarding the implementation or the achievements of the Ohrid Framework Agreement, including the framework itself. Aliti contends that the agreement should be understood as a philosophy of life, and not as a process of implementation expressed in percentages. For Šekerinska, a great number of issues regarding the Ohrid agreement are now legal and absolved, and the situation is much better than in 2001, while the implementation of the law for languages has been less successful. For Jankulovska as well, the agreement has been implemented in the most profound manner: the legal framework has been defined, fiscal decentralization has begun, as well as the use of languages etc. - but for some societal processes, ten years are not enough. Similarly, Hasipi considers the implementation of the Framework agreement to be a process, which should go slower, but with greater quality. From another perspective, Ahmeti believes that Albanians are currently not completely equal and through a critical discussion, the areas where unequal treatment exists should be corrected. However, Ahmeti also considers that the development of a multiethnic state is a challenge and that the developments are moving in right direction, as well as there is visible progress, progress which has not been completely satisfactory, but should be valued. Ademi and Shehapi agree that the agreement has not been fully implemented. Ademi contends that even with the adopted constitutional amendments and legislation, they don't fully function in practice for which politicians bear the responsibility, but also the citizens themselves, not utilizing the new possibilities. Ademi believes that this has been neglected in the sharing of the OFA spirit among all citizens of Mace-

donia. For Shehapi, the agreement is partially implemented and the state of the minority communities has been relatively improved in respect to their state before 2001, while the main questions remain to be political dialogue, nondiscrimination and decentralization. For Osmani, OFA has accomplished partial success and the success comes down to just representation. According to Mehmeti, Albanian political parties left the spirit (of dialogue), and converted the agreement in the hiring of party members. According to Fuere, the greatest weaknesses are in the nonintegrated education and just representation without considering individuals' expertise.

Kadriu considers the agreement to be an important source in the constitutional-legal issues and the solutions stated in the Agreement have been appropriately applied into Constitutional amendments. Similarly, Ahmeti renders the agreement to be reflected in the Constitution of Macedonia. For Fuere, the greatest improvement is found in the legislation.

Shehapi believes that the unresolved issues from 2001 should be closed: the displaced people, ex-combatants and amnesty. For Frčkovski, the hostilities should cease with the closing of the Hague cases, but where there are civil victims, justice must be served.

Criticizers also recognize the improvements in just representation. For Mehmeti, Popovski, Kadriu and Fuere, there is significant improvement in just representation. According to Mehmeti, the analysis of the Ombudsman shows increased representation of ethnic Albanians to 17.2%, of Turks and Serbs 1.6%, of Vlachs and Romas 0.7%, and of Bosniaks 0.3%. Popovski considers the improvement of the representation in the police and army as extremely important. Fuere maintains that improvements are needed for the smaller ethnic communities, and he also states that the question of just representation should not only be of ethnic affiliation - but also of appropriate expertise. For Frčkovski the employment via party affiliation is a problem. Mehmeti and Kadriu also maintain that an effective state system for protection from discrimination remains to be implemented.

Aliu believes that the Albanian culture and history have been neglected from the main state institutions. For Popovski there is improvement in the usage of the communities' languages, but rigid interpretations remain, especially on a local level, where the Turks are especially deprived. For Kadriu, there is a lack of political capability for a clear resolution of the question of the Albanian language as an official language. According to Frčkovski, the decision for printing passports in different eth-

nicities' languages is a mistake, because the passport is an international document and not a personal document for internal use. For Popovski, a significantly greater inclusion of ethnic Albanians in education has been achieved.

For Aliti the consensus (double majority) has not caused problems thus far. Ademi feels personally responsible for the improper functioning of the significant institution for OFA—the Committee for Relations between the Communities.

While for Fuere the greatest improvement is in the legislation and in the decentralization, for Osmani, after the Agreement Macedonia continued to be a highly centralized state and decentralization is symbolic in respect to the authorities and finances. Osmani thinks that there is no room to fear federalization.

From the aspect of the small ethnic communities, Hasipi contends that just representation and protection from majorisation don't yield results for the smaller communities. According to Hasipi, to improve the state of the smaller communities, a special agency has been formed, but its functions need to be expanded, as well as its budget and other resources. According to Ali Čupi, even though there is a perception that the Ohrid Framework Agreement is not focused on all citizens and functions only to the benefit of ethnic Albanians, there are improvements for the Roma as well, especially in the domain of education, and recently, the Agreement contributed to increasing the participation of Roma in the public administration.

Fuere maintains that the implementation of OFA should be a national effort, not solely a government activity.

Model and a Future for Macedonia

The complete implementation of the Ohrid Framework Agreement is a **model and the future of Macedonia**.

For Ahmeti, the Ohrid Agreement cannot be replaced with any new agreement because it has international support. That is why all sides should contribute to the complete realization of the Ohrid Framework Agreement, and with the complete realization, everyone will be satisfied. For Memeti as well, the Agreement is a good framework which should be implemented. Frčkovski believes that the agreement is the future, and the problems are not linked with its principles, but rather with implementation. Similarly, for Šekerinska this is successful model and part of the problems are not related with the Agreement, but with some of the functions of the State. Aliti thinks that the Agreement is still good basis for Macedonia and it functions well, it is not dead, but the manner in which

some segments are (not) implemented may increase its opponents.

Fuere believes that what was achieved for the ethnic Albanians, should be ensured for other minorities, as well. According to Bojda, the agreement should be upgraded with the rights for the other ethnic communities, regardless of their numbers. For Hasipi it is necessary to allocate enough resources to the institutions which are responsible for tracking and realizing the rights of the smaller communities.

There are critiques and demands for a new agreement.

For Mehmeti, Macedonia is the victim of two ethnic dreams, the Macedonian and Albanian one, which should face each other and see if they can be realized. And Albanians and Macedonians should sit down together, be honest with each other and share their dreams. Osmani says the agreement is too tight in the foreseen decentralization and that the rights should not be connected to the numbers. He also maintains that a new historic agreement is needed, for complete realization of the constitutionality of Albanians, with guarantees for Macedonians that the territorial integrity of Macedonia is unchangeable. However, the demands for a parliament with two chambers, application of the double majority in the Constitutional Court and in adopting of the State budget, are not acceptable. For Ademi the suggestion for a such parliament is not appropriate because of the support for OFA from all relevant domestic and foreign actors. Vankovska considers the expansion of the consociation to the Constitutional Court and the voting for the State budget have a great disintegrative potential. For Bučkovski a double majority in the Constitutional Court is not acceptable because it intercepts the rule of law. For Popovski, an important issue is fiscal decentralization which should enable financial conditions for implementing the acquired rights. According to Frčkovski, a discussion is necessary regarding the use of the language in state administration, while the adoption of the budget with a double majority is irrational. A portion of the solutions are beyond the Agreement. Donev maintains that as long as Albanians in Macedonia don't feel that their **social and economic position** is much better than the position of their fellow citizens in Albania and Kosovo, the Ohrid Framework Agreement will not completely resolve the problem. Of a similar opinion is Bojda, for whom the economic prosperity and economically powerful citizens are a guarantee for completed objectives of the agreement.

For Vankovska, speaking about the implementation of OFA derogates the Constitution in a certain way. Ademi

believes that after ten years, we need to speak about the implementation of the Constitution and the laws. According to Šekerinska, the Ohrid Agreement and its principles should be further applied as an integral part of the future reforms in the process of EU integration.

Shared Vision for the Future of Macedonia - Necessary post-Ohrid Measures for Cohesion

There are more voices calling for the **need of a shared vision for the future of Macedonia**. According to Bučkovski, there is a lack of cohesive factors, outside of NATO and the EU, including the monoethnicity of political parties. According to Vankovska, Macedonia lacks a shared agenda. Fuere believes that a wider social debate is necessary, headed by the Government, in order to achieve a comprehensive agreement for a mutual vision of the future of Macedonia. According to Šekerinska, the agreement has no measures of cohesion, so they should be developed as post-Ohrid measures, but thus far there has been no answer to that. For Ali Čupi as well, the focus needs to be on improving mutual trust. Jankulovska believes that we should step forward and that the future of Macedonia is Euro-Atlantic integration.

Donev thinks that for common dreams there is a need of policies for integration, i.e. Macedonians and Albanians "share the same bed, but have different dreams", so for sharing a vision, greater efforts need to be made towards integration. For Aliu, there are no mechanisms for determining the common values. For Ademi, part of the shortcomings is in the failure to build a system of shared values.

Fuere believes that implementation of the strategy for integrated education is necessary. For Donev, a state strategy for integration is necessary, especially in education. Donev maintains that for improving the multiethnic relations, the common things (and myths) that ethnic Albanians and Macedonians share need to be nurtured, and the secularity of the state needs to be preserved. Šekerinska contends that for a more effective solution of the interethnic problems it is necessary to overcome the fears, for which politicians, Macedonians and Albanians, need to clearly oppose the radicals in their groups. In addition, leadership for the measures for cohesion should come from the politicians and the political parties. Jankulovska and Šekerinska believe that the political parties have accomplished a certain improvement in support of multiculturalism.

Гордана Јанкуловска

МУЛТИКУЛТУРАТА Е НАЦИОНАЛНО БОГАТСТВО

Gordana Jankulovska, Multikultura është thesari nacional
Gordana Jankulovska, Multiculture is the national treasure

Каде е Македонија сега, благодарјеќи на Рамковниот договор, односно дали денес таа е подобро место за живеење?

10 години во историски рамки можеби не се предолг период за да може да се даде една издржана анализирана оценка, меѓутоа факт е дека темите што беа на дневен ред пред 10 години се далеку зад нас. Република Македонија направи еден огромен прогрес во изминативе 10 години, односно по 2001 година. Практично, тоа значеше дека на свој начин Рамковниот договор беше пресвртница во развојот на земјата и значеше дека неговото потпишување беше основа за да се продолжи понатаму во однос на остварување одредени стратешки цели. Тука пред сè мислам на стратешки цели и определби на земјата и во интеграциските процеси, но и во смисла на развојот на една политичка клима во земјата која наместо на основа на разлики-

Македонија не може да биде ништо друго, освен што отсекогаш и била - држава на сите луѓе, без разлика на етничката припадност. Внимание е потребно и за помалите етнички заедници, бидејќи богатството кое го имаме на етнички заедници, различни култури и традиции е нашето национално богатство.

те, ќе се гради на основа на она што нè обединува сите во Република Македонија. Сè на сè, по 10 години од Рамковниот договор, може да се даде една првична оценка дека се чини дека тој ја исполни својата цел.

По 10 години од Рамковниот договор, може да се даде една првична оценка дека се чини дека тој ја исполни својата цел и на свој начин Рамковниот договор беше пресвртница во развојот на земјата.

Меѓутоа токму околу целите има различни перцепции во општеството што е секако во ред. Дали мислите дека има доволно дебати, како вие ги гледате дебатите во која насока оди општеството?

Во едно општество секогаш има простор за повеќе дебата. Меѓутоа факт е дека во изминативе 10 години многу се дискутираше на сите теми и самиот факт што има различни мислења, различни перцепции, зборува дека има дебата во општеството. Се согласувам дека понекогаш е прашање на перцепција повеќе отколку што е прашање на реалност за тоа каква може и каква треба да е Република Македонија. Лично сметам дека Македонија не може да биде ништо друго, освен што во суштина отсекогаш и била - држава на сите луѓе, без разлика на етничката припадност. Предизвикот со кој сега се соочуваме е целосна интеграција на припадниците на сите етнички заедници, тука посебно мислам на помалите етнички заедници. Ако ги погледнеме статистиките, тие говорат дека иако е направено многу за имплементација на Рамковниот договор, сепак треба да им се посвети посебно внимание на помалите етнички заедници, бидејќи богатството кое го имаме на етнички заедници, различни култури, па и различни традиции во Република Македонија е нашето национално богатство.

МАКЕДОНИЈА ЈА КОНТРОЛИРА СВОЈАТА ТЕРИТОРИЈА

Дали мислите дека Рамковниот договор помогна во зачувување на територијалниот интегритет на Македонија?

Рамковниот договор пред сè значеше запирање на насилството. Запирање на вооружениот конфликт, што самото по себе значи дека помогна, ако ништо друго, во креирање една атмосфера во која низ дијалог по мирен пат може да се дискутира за сите прашања. Неминовно е прашањето кога ќе се најдете во една таква ситуација, како да се продолжи понатаму. Мое мислење е дека е добро што се опстои на концептот на унитарноста за уредувањето на Република Македонија, бидејќи одредени прашања кои беа поставу-

вани пред да се потпише Рамковниот договор, одредени прашања кои беа можеби во основата на вооружениот конфликт, дефинитивно не се прашања кои може да се решат со територијални поделби и воопшто со какви било поделби. Се потврди дека воведувањето одредени, условно речено, контролни или заштитни механизми во однос на заштитата на јазичните, културните, етничките различности на етничките заедници кои живеат во Република Македонија беше добро решение за креирање една атмосфера на поголема доверба во општеството.

Во јавноста има една перцепција дека македонската држава не ја контролира својата територија или во поблага верзија дека владењето на правото не е обезбедено на сите делови на таа територија. Таа перцепција егзистира и покрај јасни полициски акции на перципираните, недостапни територии. Зошто мислите дека има една вака разлика?

Доколку има таква перцепција, а јас не сум сигурна дали има, таа е перцепција со која што јас лично не се согласувам. Секако дека фактите влијаат на перцепцијата, меѓутоа доколку ја има, во тој случај значи дека недоволно се искористени фактите. Фактите говорат дека во денешно време, 10 години по 2001 година, во Македонија не постои ни еден милиметар од нашата територија на која безбедноста не е загарантирана или на која што не владеат законите како што владеат на секое друго место.

Ова го зборувам пред сè од територијалниот интегритет и суверенитет на државата како министер за внатрешни работи. Во изминативе пет години, за разлика од претходните пет, покажавме дека апсолутно е неважно на кој дел од територијата на Република Македонија се случило одредено кривично дело или непочитување на законот за да донесе одлука треба и може полицијата да реагира. Секаде, без исклучок на секој сантиметар, на секој милиметар од нашата територија каде што сме имале основани сомневања дека нешто се случува што е во наша надлежност, сме реагираве без размислувања и тоа сме го правеле дури и кога од јавноста имало реакции и по етничка основа и реакции и по други основи. Ако сакате и по политичка основа. Секогаш кога сме имале основани сомневања дека некаде се пречекорува законот, МВР безмилосно реагира. Јас мислам дека тоа е еден добар пример, ако во минатото имавме ситуација каде што министер за внатрешни работи се доведуваше во ситуација да преговара со некои неформални групи, не знам

како да ги наречам, денес не само што такво нешто не доаѓа предвид, туку институциите функционираат онака како што е предвидено во прописите и впрочем спрема мене тоа е единствениот начин на кој институциите можат и треба да функционираат во една држава. Ќе се вратам на почетокот на прашањето. Доколку постои перцепција дека тоа не е случај, тогаш тоа е добар индикатор за нас да поработиме на перцепцијата зашто реалноста е дефинитивно променета.

ВО ПОЛИЦИЈАТА СЕ СЛУЧИ ИСТОРИСКИ ПРОЦЕС

Би се префрлил на вашето потесно подрачје, МВР и полицијата. Полицијата конкретно е една од најспоменуваните институции во Рамковниот договор што ѝ дава централно место во самиот Рамковен договор. Како ја гледате улогата на вашата институција во овие 10 години?

Во полицијата се случи историски процес, во смисла зголемување на застапеноста на етничките заедници, принципите на функционирање на полицијата во заедницата, но и во смисла на перцепцијата за полицијата од страна на сите етнички заедници.

Ако се земе предвид дека можеби најважната придобивка од Рамковниот договор е враќањето на довербата и ако се земе предвид колку довербата е важна за функционирање на полицијата, тогаш сосема природна и логична е таа врска помеѓу Рамковниот договор и полицијата и начинот на кој функционира таа. Мислам дека во изминативе 10 години, посебно во последните пет години, е направено многу и во смисла на враќање на довербата во институциите. Тука не спаѓа само полицијата, но посебно полицијата затоа што таа практично е служба која секојдневно е во контакт со граѓаните во сите делови на Република Македонија. Тука најдобро доаѓа до израз потребата за постојана посредна и директна комуникација. Ако се земе предвид какви беа состојбите пред 10 години и кави се сега, мислам дека во полицијата слободно можеме да кажеме дека се случи историски

Во делот на полицијата доследно и докрај е исполитуван ОРД. Слободно можам да констатирам дека МВР е најнапред во исполнувањето на сето она што произлегува од Рамковниот договор.

процес. Историски, во смисла зголемување на застапеноста на етничките заедници и во смисла на принципите на функционирање на полицијата во заедницата, но и во смисла на перцепцијата за полицијата од страна на сите етнички заедници. Значи ние во изминативе 10 години правиме и анализи и за фактичката состојба и за перцепцијата и евидентно е дека и едното и другото се подобруваат, меѓутоа кога се работи за големи чекори за суштински реформи, секако дека е потребно трпение и време.

Еден од параметрите е правичната застапеност, второ подрачје е полиција на локално ниво, односно начинот на избирање на одговорните лица. Во дел од расправите се јавува разлика помеѓу толкувањето што е предвидено со Рамковниот договор, а што е предвидено со законите, скоро никој не ја спомнува таа разлика?

Она што Рамковниот договор го предвидува, бара и налага на некој начин е учество на локалната власт во изборот на старешината кој ќе раководи со полицијата во соодветната локалната самоуправа. Секако дека дефиницијата, односно описот кој е содржан во Рамковниот договор не може да биде толку прецизен колку што е прецизен законот. Меѓутоа фактите говорат дека со овозможувањето на советите на единиците на локалните самоуправи да вршат избор на командир на полициската станица од општа надлежност во соодветната општина, се прави еден сериозен исчекор прво на планот на децентрализација. Ако на тоа се додаде дека во средините каде што има мешан етнички состав на населението и полициските патроли се мешани, а и веќе ги формираме локалните совети за превенција, тогаш сликата се заокружува и јас вистина сметам дека вака во делот на полицијата доследно и докрај е исполитуван ОРД. Во прилог на тоа говори и фактот што и во однос на другите надлежности во МВР, како на пример личните документи, слободно можам да констатирам дека МВР е најнапред во исполнувањето на сето она што произлегува од Рамковниот договор.

ВМРО-ДПМНЕ КАКО ПАРТИЈА СЕ ЗАЛАГА ЗА СОЖИВОТ И ЗА МУЛТИЕТНИЧКА МАКЕДОНИЈА

Што мислите како се снаоѓаат политичките партии, конкретно вашата политичка партија во обезбедување на тоа неопходно заедништво на општеството?

Идеална состојба би била кога во Македонија би имало ситуација каде што на избори граѓаните одлучуваат исклучиво врз основа на партиската платформа, програма која ја нудат партиите или идеолошка основа која се презентира пред гласачите. Меѓутоа во Македонија фактите говорат дека сè уште сме во ситуација каде што почесто гласачите или најчесто одлучуваат врз основа на етничката припадност и гласаат за партиите во рамките на етничкиот блок на кој припаѓаат. Се разбира дека наша цел како најголема партија е да успееме во обидите да привлечеме гласачи, поддржувачи, членови на нашата партија кои припаѓаат на други етнички заедници. Во овој дел слободно можам да кажам дека направени се одредени почетни пионерски чекори, меѓутоа тоа не е ни одблиску доволно и останува предизвик за сите политички партии да се обидат да пристапат до гласачите од сите етнички заедници за да има една ситуација во Македонија каде што програмата и идеологијата на партијата ќе биде нејзината основа по која гласачите ќе одби-

Ние на нашите листи за изборите, листи на кандидати за пратеници, без исклучок во сите изборни единици имаме припадници од различни етнички заедници. Мислам дека тоа е насоката во која Македонија треба да се движи во следните децении.

Во едно наше истражување констатиравме дека етничките Македонци тешко би прифатиле припадник на друга етничка заедница да биде на таканаречените безбедносни функции (министер за внатрешни, министер за одбрана). На што мислите дека се должи ова?

Можеби вистинското прашање е повеќе индивидуално, односно секој

за себе може да го одговори. Што се однесува до мене, прашањето на извршувањето на државните функции не е прашање на етничка, полова или политичка припадност. Тоа е прашање на капацитет за да се извршува одредена функција за која ќе преземете одговорност. Јас во работата и во животот многу ситуации сум се соочила со предрасуди, меѓутоа најдобар начин да се победат предрасудите е да се покаже резултат во она што го работите и мислам дека одговор на ова прашање би бил дека единствено резултати, единствено посветеност и отчетност во работењето може да ги срушат предрасудите и таа негативна перцепција за можноста или неможноста некоја личност да извршува некаква функција.

Она што според мене е најважно е што нормативната рамка е заокружена.

раат на кого да го дадат својот глас. Инаку нашата партија можеби е една од оние кои предничат во она што значи мобилизација на сите етнички заедници преку креирањето на коалицијата за подобра Македонија која како коалиција е најголемото политичко здружување што досега се случило во Република Македонија и има претставници од сите етнички заедници. Тоа е еден сериозен исчекор, но секако дека и други форми на интеграција на етничките заедници се повеќе од добредојдени. Ние на нашите листи за изборите, листи на кандидати за пратеници, без исклучок во сите изборни единици имаме припадници од различни етнички заедници. Мислам дека тоа е насоката во која Македонија треба да се движи во следните децении.

Инаку карактеристично е, на пример, на претседателски избори, тоа што е можеби поизразено од парламентарните избори, кандидатите се обраќаат на сите етнички заедници.

ВМРО-ДПМНЕ како партија се залага за соживот и мултиетничка Република Македонија, на пример со воведувањето државни празници, но и со спомен-обележјата во Скопје 2014.

Ние бевме сведоци на последните претседателски избори каде што кандидатите подеднакво се обраќаа и на македонскиот народ и на припадниците на етничките заедници, без разлика дали кандидатот беше претставник на етничките заедници во Република Македонија или претставник на македонскиот народ.

Постои одредена перцепција дека ВМРО-ДПМНЕ почна многу ентузијастички за меѓуетничките односи, но некаде на пола почна да се премислува. Ентузијазмот се гледаше од воведувањето на државните празници, за да доминира во вториот период една негативна кампања околу етничкиот карактер на Скопје 2014. Зошто постојат вакви две различни перцепции за истата политика?

Очигледно повторно доаѓаме до прашањето на перцепцијата, наспроти прашањето на реалноста. Реалноста е дека ВМРО-ДПМНЕ како партија се залага за соживот и се залага за мултиетничка Македонија затоа што тоа е реалноста. Токму воведувањето државни празници, не само на албанската етничка заедница, беше еден конкретен пример дека ние не само што живееме заедно, туку мора и треба да се почитуваме во своите различности. Мислам дека ваквите одлуки на ВМРО-ДПМНЕ најдоа на позитивен одзив кај граѓаните.

Во вториот дел на прашањето, околу проектите кои се реализираат во централното градско подрачје на Скопје, за жал се создаде една негативна атмосфера која според мене не кореспондираше со фактичка-

та состојба и со реалноста, бидејќи фактите говорат дека и во централното градско подрачје со сите оние инвестиции што се прават во смисла на поставување спомен-обележја, култури, промовирање одредени објекти повторно го задржуваат карактерот на мултиетничката држава и тоа е нешто што мислам дека ќе биде многу тешко да се спори кога ќе стане реалност, односно кога проектот ќе заврши. Фактите се тука, граѓаните ќе можат сами да оценат дали Методија Андонов Ченто е значаен за нашата заедничка држава или не е. Дали на некоја друга личност на која ѝ е одвоен простор и дадено внимание заслужува да се најде таму или не.

НОРМАТИВНАТА РАМКА Е ЗАОКРУЖЕНА

Обично во расправите сè што е постигнато, се прескока и се завршува во основа со две спорни прашања: употребата на јазикот и финансирањето на локалната самоуправа, односно распределбата на парите?

Во основа во човечката природа е да зборуваме за она што е предизвик, отколку за она што е веќе постигнато. Меѓутоа кога ќе погледнеме назад и кога ќе ги согледаме фактите и евидентно е колку е направено во имплементацијата на Рамковниот договор.

Во делот на фискалната децентрализација или во финансирањето на локалниот развој, регулативата е веќе донесена и се прават сериозни

напори за нејзина целосна имплементација. Тоа е еден процес кој не може да заврши во период од 10 години. Тоа е процес кој најверојатно ќе трае уште долго и природно е да трае уште долго, бидејќи ќе се јавуваат нови трендови и ќе се имплементираат нови поинакви решенија. Она што според мене е најважно е што нормативната рамка е заокружена, дефинирани се границите во кои треба да се движи оваа фискална децентрализација.

Практично истото се случува и во употребата на јазиките на етничките заедници. Во тој дел, Собранието донесе закон со кој се создава правната рамка за употреба на јазиките на етничките заедници. Дали докрај е имплементиран тој закон, дали постојат предизвици, е сосема друго прашање.

Дали сметате дека моделот на Охридскиот рамковен договор е иднината на Македонија?

Не сметам дека треба да се дополнува. Сметам дека Охридскиот договор во моментот кога беше склучен беше потребен и не треба да се враќаме назад. Република Македонија мора да чекори напред. Иднината на Македонија се евроатлантските интеграции. Затоа колку побрзо ги затвориме прашањата од минатото и ги оставиме зад нас, толку побрзо ќе чекориме кон европското семејство. Сметам дека Охридскиот договор во најголема мера е целосно реализиран и сметам дека тој треба да остане дел од нашата заедничка историја.

РЕЗИМЕ

Гордана Јанкуловска дава една првична оценка дека по 10 години, Охридскиот рамковен договор ја исполнил својата цел. Пред сè тоа значело запирање на насилството и дискутирање за сите прашања низ дијалог по мирен пат, но и опстојување на концептот на унитарноста на Македонија и градење како држава на сите луѓе, без разлика на етничката или друга припадност. Исто така, во овие десет години е вратен целосниот суверенитет и територијален интегритет во целата држава, има контрола на целата територија од страна на МВР и владеење на правото. Полицијата доследно и докрај ги исполни работите предвидени во ОРД. Најнапред е во остварувањето на првичната застапеност во своите редови, а спроведе историски процеси во смисла на принципите на функционирањето во заедницата, како и однос на зголемувањето на довербата. ВМРО-ДПМНЕ како партија се залага за соживот и мултиетничка Македонија, прави пионерски чекори во привлекувањето припадници на етничките заедници во своите редови, а ова го демонстрира и со некои решенија, како воведувањето државни празници за сите заедници. Скопје 2014 го има карактерот на мултиетничката држава и тоа ќе биде многу тешко да се спори кога проектот ќе заврши и ќе стане реалност. Генерално, зголемена е довербата во сите институции, а спроведени се и другите предвидени работи – заокружена е правната рамка, започната е фискалната децентрализација, употребата на јазиците и сл. За некои процеси, 10 години не се доволни. Охридскиот договор во најголема мера е целосно реализиран, треба да се чекори напред и иднината на Македонија се евроатлантските интеграции.

Гордана Јанкуловска, родена во 1975 година во Охрид, е дипломиран правник, магистер по меѓународно деловно право при Универзитетот Кент во Велика Британија. Министер е за внатрешни работи на Македонија од 2006 г. Била шеф на Кабинетот на министерот за финансии (2000-2002г.). Била генерален секретар на ВМРО-ДПМНЕ (2004-2006).

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Gordana Jankulovska jep një vlerësim fillestar se pas 10 viteve, Marrëveshja kornizë e Ohrit e ka plotësuar qëllimin e vet. Para së gjithash kjo do të thoshte ndërprerjen e armiqësisë dhe diskutimin për të gjitha çështjet përmes dialogut nëpërmjet rrugës të qetë, por edhe ruajtja e konceptit të karakterit unitar të Maqedonisë dhe ndërtimi i shtetit i të gjithë njerëzve, pa dallim të përkatësisë etnike ose tjetër. Gjithashtu, në këto dhjetë vite është kthyer sovraniteti dhe integriteti territorial në gjithë shtetin, ka kontroll të gjithë territorit nga ana e MPB dhe sundimi i të drejtës. Policia në mënyrë parimore dhe deri në fund i përbush detyrat e parapara në MKO. Së pari në realizimin e përfaqësimit të drejtë në të gjitha radhët, ndërsa zbatoi edhe procese historike në kuptimin e parimeve të funksionimit në bashkësi, si edhe raport i rritjes së besimit. VMRO-DPMNE si parti angazhohet për bashkëjetesë dhe Maqedoni multietnike, bën hapa pionieri në tërheqjen e pjesëtarëve të bashkësive etnike në radhët e tyre, e këtë e demonstroi edhe me disa zgjidhje, si vendosja e festave shtetërore për të gjitha bashkësitë. Shkupi 2014 e ka karakterin e shtetit multietnik dhe kjo do të jetë shumë vështirë të kontestohet kur projekti do të përfundojë dhe do të bëhet realitet. Në përgjithësi, është rritur besimi në të gjitha institucionet, ndërsa janë zbatuar edhe punët tjera të parapara – është rumbullakuar korniza juridike, ka filluar decentralizimi fiskal, përdorimi i gjuhëve etj. Për disa procese, 10 vite nuk mjaftojnë. Marrëveshja e Ohrit në masë të madhe është realizuar tërësisht, duhet të ecet përpara dhe ardhmëria e Maqedonisë janë integritet euroatlantike.

Gordana Jankulovska, e lindur në vitin 1975 në Ohër, është juriste e diplomuar, magjistre e së Drejtës Ndërkombëtare biznesit në Universitetin e Kentit në Britaninë e Madhe. Ministër i Punëve të Brendshme të Maqedonisë që nga viti 2006. Ishte shef i Kabinetit të Ministrit të Financave (2000 - 2002). Ka qenë sekretare e përgjithshme e VMRO-DPMNE-së (2004-2006).

SUMMARY

Gordana Jankulovska gives an initial estimate that after 10 years the Ohrid Framework Agreement has fulfilled its purpose. First of all, it meant end of the hostilities and discussing all the issues through a dialogue in a peaceful way, but also maintaining the concept of unitary nature of Macedonia and building it as a state of all people, regardless of the ethnic or other affiliation. Also, in these ten years the full sovereignty and territorial integrity of the whole state has been restored, there is control of the overall territory by MoI and rule of law. The police have consistently and fully fulfilled the tasks stipulated by OFA. First of all it is the equitable representation within its membership, and it has also conducted historical processes with respect to the principles of functioning in a community, as well as increasing the confidence. VMRO-DPMNE, as a party stands for cohabitation and a multiethnic Macedonia, it makes pioneer steps to attracting the representatives of the ethnic communities and this is shown by some solutions, such as the introduction of state holidays for all communities. Skopje 2014 has the character of the multiethnic state and it will be very hard to contest it once the project is completed and it becomes a reality. In general, the confidence in all institutions has been increased, and there are other planned issues have been implemented – the legal frame has been completed, the fiscal decentralisation has started, the usage of languages, etc. For some processes, 10 years is not enough. The Ohrid Agreement has been mostly fully implemented, one should go forward ad the future of Macedonia is the Euro-Atlantic integrations.

Gordana Jankulovska, born in 1975 in Ohrid, is a graduated lawyer, holds an MA in international business law at Kent University in Great Britain. She has been the Minister of Interior since 2006. She was the Chief of Cabinet of the Minister of Finance (2000-2002). She was the Secretary General of VMRO-DPMNE (2004-2006).

Али Ахмети

ПРОГРЕСОТ КОН МУЛТИЕТНИЧКА ДРЖАВА Е ВО ДОБРА НАСОКА И ТРЕБА ДА СЕ ВРЕДНУВА

Ali Ahmeti, Progresi drejt shtetit multietnik është në drejtim të mirë dhe duhet të vlerësohet
Ali Ahmeti, The progress to a multiethnic state is in a good direction and should be valued

Што е Вашето мислење, дали Македонија е подобро место за живеење благодарејќи на Охридскиот договор?

Што се однесува до перспективата на Македонија, мислам дека Македонија има многу подобра перспектива со Охридскиот договор, или по Охридскиот договор. Во една земја каде еден голем дел од граѓаните биле незадоволни како биле третирани, доколку граѓаните, посебно Албанците биле дискриминирани, не може да има добра перспектива. Таа состојба беше надмината со Охридскиот договор, со обезбедување на правата, доколку ги чувствуваат и допрат до нив добрата кои доаѓаат од власта, Албанците работат како дел од државата, тргнувајќи од адекватна и правична застапеност, правото за школување, правото за употреба на нивните национални симболи. Тоа обезбедува лојалност на албанските граѓаните кон самата држава. Така што гледајќи од овој агол, Македонија е на добар пат и јас мислам дека Македонија има многу подобра иднина по Охридскиот договор.

Кое е Вашето толкување за целта на Охридскиот договор?

Гледајте, Охридскиот договор е документ кој ги регулира односите меѓу двата поголеми етникума во Македонија, албанско-македонските,

Судбината на оваа земја ќе зависи од градењето на односите меѓу Албанците и Македонците. Охридскиот договор ги регулира овие односи и договорот е рефлектиран во Уставот на Македонија.

или македонско-албанските односи, наречете го тоа како што сакате, затоа што Албанците и Македонците се два најголеми етникуми во Македонија. Судбината на оваа земја, достигнувањата на оваа земја, стабилноста, мирот, безбедноста, ќе зависат од градењето и усогласувањето на односите меѓу двата поголеми етникуми, Албанците и Македонците. Охридскиот договор ги регулира овие односи и договорот е рефлектиран во Уставот на Македонија.

Охридскиот договор ја прекина војната и отвори пат за дијалогот, за компромисот и при компромис, страните секако се незадоволни. Затоа во текот на формулирањето на компромисите, на Охридскиот договор асистираше, олеснуваше во преговорите, ги доближи страните трета страна.

Третата страна беа САД и Европската Унија. Со посредство на г. Питер Фејт, како претставник на НАТО, тоа што се дебатираше во Охрид, исто така се дебатираше меѓу претставниците на НАТО и претставниците на Ослободителната национална армија.

Што е тогаш духот на Договорот?

Кога се зборува за духот на Охридскиот договор и интерпретациите, вистина е дека има разни интерпретации од политичари Македонци, како и од политичари Албанци. Ке земам еден многу конкретен пример кој е за дискусија, прашањето на јазикот. Петтиот амандман на Уставот вели, јазикот и неговата азбука кој го зборуваат повеќе од 20% од граѓаните исто така е официјален јазик. Тука имаме поделени мислења – македонските политичари велат дека албанскиот јазик не е официјален на национално ниво и никако не може

да биде официјален во централните институции на земјата, туку само на локално ниво. Според нашиот поглед на Уставот, Охридскиот договор и духот на Охридскиот договор, јазикот кој го зборуваат повеќе од 20% од граѓаните, исто така е службен јазик.

Многу е битно да се почитува духот на Охридскиот договор, затоа што договорот е компромис и секако дека внатре во еден компромис се дадени главните насоки, а не може детално, милиметарски да се уредат сите прашања кои беа ставени на маса за решение и за кои се дебатирале.

Така што јас мислам дека десет години по Охридскиот договор, ние треба да застанеме и длабоко да го почитуваме духот на Охридскиот договор. Десет години подоцна ние

треба да се доближиме што повеќе, а не да се оддалечиме, десет години подоцна ние треба да видиме што треба да направиме следните десет години, а не да се враќаме назад. Затоа што потребата за нашата земја е ние да гарантираме, ние да осигурираме, ние да работиме за една многу подобра иднина за сегашните и за идните поколенија.

Охридскиот договор ја прекина војната и отвори пат за дијалогот, за компромисот и при компромис, страните секако се незадоволни.

ја. Земјата ја очекуваат големи предизвици, членство во НАТО, членство во Европската Унија, економски развој, целосната имплементација на Охридскиот договор. Ке нема потреба веќе ние по десет години да зборуваме за теми кои требало да се решаваат пред пет-шест години, туку треба да зборуваме за прашања за иднината. Едно од најголемите прашања со кои јас мислам дека се соочуваме е и економијата. Значи невработеноста во земјата не може да се намали, доколку ние не создадеме услови за тоа.

ПОГОЛЕМА ЛОЈАЛНОСТ НА ДРЖАВАТА КОН АЛБАНСКИТЕ ГРАЃАНИ

Дали договорот го решава стравот на Албанците од нееднаквост?

Вистина е дека Албанците во Македонија барале и бараат да бидат еднакви, не да бидат граѓани од втор ред. Еднаквоста е за сите и нема граѓани од прв и втор ред. Албанците треба да бидат господари во својата куќа, Албанците не сакаат да бидат кирации во својот дом, тоа неколку пати сум го истакнал. Албанците сакаат да бидат лојални кон државата, но лојалноста кон државата зависи од лојалноста на државата кон граѓаните. Така што колку поголема лојалност има државата кон албанските граѓани, толку поголема лојалност ќе имаат албанските граѓани кон државата.

Колку поголема лојалност има државата кон албанските граѓани, толку поголема лојалност ќе имаат албанските граѓани кон државата.

Дали Албанците сега се еднакви?

Не можам да кажам дека Албанците се целосно рамноправни. Сè уште има разлики, пример на полето на образованието. Не се прават еднакви инвестиции во универзитети. Третирањето за македонските студенти од државата е многу подобро, студираат во многу подобри услови. Ќе земам само еден пример колку инвестиции се прават во универзитетот во Штип, а колку во Тетовскиот универзитет. Доколку во Штипскиот универзитет се инвестираат 635 евра по студент, во Тетовскиот универзитет тоа е 320 евра по студент. Дали има тука еднаков третман? Не, нема еднаков третман, овие работи треба да се гледаат со критичко око и таму каде што треба, да се коригираат грешките и третирањето да биде еднакво за сите.

Но, дали постојат објективни пречки во постигнувањето на еднаквоста, на пример во капацитетот?

Јас мислам дека не може да се зборува за тоа на универзитетите. Доколку правиме друга споредба во државната и во јавната администрација, тука може да се зборува за квалитет и квантитет. По 2001 година се појави потреба за правична застапеност на Албанците и

другите заедници во јавната државна администрација, во полицијата, во армијата. Значи од 2001 година па навака, тестирањето ги немаше истите правила за Албанците и за Македонците, затоа што еден Албанец можел да помине со четворка, а на еден Македонец му била потребна петка. Така што кај Албанците и другите заедници, тоа беше неопходно за да се постигнат чекорите за правична и адекватна застапеност на Албанците кои се наметнуваат од самиот Охридски договор и што е едниот од столбовите на Охридскиот договор.

МАКЕДОНИЈА Е МОЈА ДРЖАВА

Охридскиот договор треба да го јакне унитарниот карактер на Македонија? Вие придонесовте кон тоа со Вашата татковина е Македонија.

Македонија е моја држава, јас тука сум роден, моите предци тука се родени, гробовите на сите мои предци се тука и јас иднината се обидувам тука да ја градам за моите деца, за моите блиски.

Што се однесува до мојата изјава дека Македонија е моја држава, јас тоа сум го рекол многу сериозно, затоа што јас тука сум роден, моите предци тука се родени, гробовите на сите мои предци се тука и јас иднината се обидувам тука да ја градам за моите деца, за моите блиски. Јас секогаш сум велел дека резервна држава немам, единствена моја држава и држава која ја чувствувам како своја е Македонија и јас друга татковина немам. Мојата татковина е во Зајас, таму ми е роден таткото, дедото и прадедото. Не сум им испратил еднаш порака на македонските политичари дека ова земја колку што е земја на Бранко Црвенковски, толку е и моја, колку што е на Љубчо Георгиевски, толку е и моја, колку што е на Никола Груевски, толку е и моја.

Јас многу сериозно се ангажирам мојата земја да биде почитувана во меѓународната арена и јас многу сум сериозно ангажиран ние да го фатиме неопходниот чекор кон членството во НАТО и ЕУ. За таа работа што ја правам, сум и горд. Прашање на време е кога ќе се реализираат тие цели, идеали кои ги имам јас и голем дел на моите соработници.

Дали и територијалната организација е во тој правец?

Што се однесува до територијалната поделба, јас мислам дека таа поделба е многу добра. Ние сме побара

рале во територијалната организација да се рефлектира Охридскиот договор, општините да го рефлектираат мултиетничкиот карактер и да не остануваат моноетнички општини. Опасноста тогаш би била од автономија, па не знам за какви барања, за кои јас не можам да зборувам хипотетички, ниту да предвидам нешто, доколку се случуваше спротивното од направената територијална поделба.

Пример ќе ја земеме Струга. Сите општини со речиси 100 % албанско население беа одделени од општина Струга, општините во Кичево со 100 % албанско население беа отцепени. Тоа јас го разбираам како опасност, доколку ние не работиме во насока на подобро организирање на општините и да се вратиме во општини каде се рефлектира Охридскиот договор, каде се рефлектира мултиетничноста, каде сите граѓани се чувствуваат еднакви во правата на користење на нивни

те инвестиции кои се правени 50-60 години внатре во поранешна Југославија. Зошто Албанците да бидат исклучени од користење театри, од користење на културните домови, од користење на градските центри? Значи тука имаше дискриминација со исклучување на поголемиот дел на Албанците од користење на правата за дел на урбаните градови каде тие ги дале своите даноци, своите придонеси.

Некој кој би имал апетит за поделба, за распарчување на Македонија, крајно време е тој тие снисhta да ги заборави, затоа што Македонија е држава на сите. Во Македонија треба да живееме еднакви, без да си штетиме еден на друг, да се прифатиме меѓусебно, да ја прифатиме меѓусебната култура, јазикот. Како што можат земјите од Западна Европа да живеат во соединета Европа рефлектирајќи ги диверзитетите, зошто ние не можеме еден таков модел да го направиме функционален во Македонија?

Некој кој би имал апетит за поделба, за распарчување на Македонија, крајно време е тој тие снисhta да ги заборави, затоа што Македонија е држава на сите.

ДА ГЛЕДАМЕ КАКО ДА ОДИМЕ НАПРЕД, НЕ ЗАБОРАВАЈКИ ГО МИНАТОТО

Дали имаме традиција за заедничко живеење?

Тука со векови сме живееле заедно, со векови сме имале заеднички окупатори, со векови сме имале заеднички маки. И Македонците и Ал-

Според мое мислење, окупаторите во минатото ни наметнале дивергенции и спротивности кои ни ги вметнале наспроти нашата волја.

банците, на овие простори некогаш биле под окупација на Отоманите, на Србите. Сигурно дека ниту мојот ниту вашиот дедо не можеле да го зборуваат ниту македонскиот ниту албанскиот јазик, туку учеле во српските училишта и за еден слушнат збор на албански или на македонски, добивале десет удирања по рацете или по грбот.

Според мое мислење, окупаторите во минатото ни наметнале дивергенции и спротивности кои ни ги вметнале наспроти нашата волја. Имаме простор да се прифатиме двете страни, затоа што имаме комплекси и двете страни, како два народи кои не сме многу милионски во оваа држава, имаме комплекси од минатото.

Но интелектуалците, грижните и одговорните луѓе ќе работат со пошироката маса тие комплекси да се надминат, ќе видат што нè соединува и тоа што нè соединува е држава-

та, иднината и сите треба да се соединиме за да ја градиме.

Кога се нарушија македонско-албанските односи? Дали тоа беше во времето на косовските немири, кога Македонците беа употребени во нивно задушвање?

Јас не го делаам мислењето дека вложувањето на албанско-македонските односи почна во 1981 година.

Поделеноста меѓу Албанците и Македонците почнаа во 1913 година. До 1913 година немаше судири меѓу жителите Албанци и Македонци. Во 1913 година во Македонија влезе српската војска, на српско-сло-

До 1913 г. за активно-стите за слобода, за еднаквост, за правда, многу искрено соработувале Албанците и Македонците, но од 1913 г. односите се влошија.

венско-хрватското кралство. Што се случуваше за илустрација, ќе го земам селото во кое живеам јас. Во 1913 година во селото Зајас беа масакрирани стотици луѓе. Поголем дел од нив се запалени, односно тие биле запалени полуживи. Со бајоне-

ти ги бодел таканаречениот Мане Касап и луѓето ги фрлале настрана, потоа ги земале војниците и ги ределе во форма на купишта со дрвја и кога завршил тој процес, ги запалиле. Дел од нив ги закопале пред мојата куќа. Тоа се случило во 1913 година. Тоа е трагедија за сите Албанци во Македонија при влезот на српската војска во западниот дел од Македонија. 1913 година мештаните само помагале, што многу ги зачудило Албанците, како би можело да се случи една таква работа кога ние сме живееле во добрососедство, сме живееле заедно, заедно сме ги делеле маките. Затоа се прашувале, зошто сега нашите соседи нè убиваат сега кога дојдоа Србите. Тоа влијаеше многу лошо на македонско-албанските односи.

Понатаму, во 1945-1946 година, само во моето село биле егзекутирани стотици луѓе без пресуда, со изговор дека тие бие соработници на нацифашизмот. Тие кои биле баллисти, или тие кои биле колаборационисти, побегнале, некој побегнал во Америка, некој во Турција и државата не можела да ги фати. Таму останало невиното население. Голем дел во моето село Зајас биле егзекутирани без пресуда и биле фрлени во масовни гробници. Сето тоа е сторено од месни жители кои биле Македонци. Доколку во 1913 година тоа се случи од српските војници, во 1945-1946 година тоа се случи од мештаните.

Да се изгради мултиетничка држава е голема работа и работите одат кон добра насока. Ситуацијата не е иста како пред осум години, седум, шест или пет, туку секогаш имаше прогрес, прогрес кој не нè задоволува целосно, но прогресот кој е направен досега, треба да се вреднува.

До 1913 за активностите за слобода, за еднаквост, за правда, многу искрено соработувале Албанците и Македонците, но од 1913 г. односите се сменија многу. Така што јас не се согласувам кога се вели дека од 1981 година започна недовербата меѓу Албанците и Македонците.

Па така ова минато кое јас го спомнав треба да ни служи, односно треба да го гледаме и да извлечеме оценки затоа што не треба да дозволиме тоа минато да ни се повтори, затоа што не е добро минатото да се отвори, бидејќи кога се отвораат старите рани, тие болат повеќе. Туку

да гледаме како да одиме напред, но секогаш не заборавајќи го минатото, за да не ни се повтори.

ОВОЈ ДОГОВОР НЕ МОЖЕ ДА СЕ ЗАМЕНИ СО НИТУ ЕДЕН НОВ ДОГОВОР

Спомнавте работи кои нè поделиле, дали има институции, университети, медиуми, кои работат да нè спојат?

Колку нашите университети работат, колку нашите университети се ангажираат да создадат генерации кои со критичко око ќе гледаат кон минатото, но со верба за да изградиме заеднички иднината? Колку се работи тука, не можам да дадам оценка. Дали сум задоволен со работата која се прави? Не, не сум задоволен, тргнувајќи од пишаните или електронските медиумите, сè уште има искри, провокации за тоа доколку се постигне нешто, или доколку

Овој договор не може да се замени со ниту еден нов договор, затоа што ја има и меѓународната поддршка. Јас не мислам дека е решение за политички цели да се појавиме со барања за нови договори. Нека повелат сите страни да придонесат да се реализира целосно Охридскиот договор.

се направи некој чекот на прогрес, македонските медиуми веднаш тргнуваат во напад, провоцираат, или доколку се направи нешто кај македонската заедница, албанските медиуми веднаш реагираат со зборовите дека не е сторено ова или тоа, за задоцнувањата кои се направени околу имплементацијата на Охридскиот договор.

Да се изгради мултиетничка држава е голема работа и работите одат кон

добра насока. Ситуацијата не е иста како пред осум години, седум, шест или пет, туку секогаш имаше прогрес, прогрес кој не нè задоволува целосно, но прогресот кој е направен досега, треба да се вреднува.

Дали досега имаше измени на договорот?

Јас мислам дека измени немаше, во Охридскиот договор се дадени главните насоки за тоа како треба да се подобруваат односите меѓу Албанците и Македонците, но не се опфатени деталите, јас тоа го реков и на почетокот, на пример кај законот за албанскиот јазик, тоа милиметарски не опишано. Сега зависи од волјата на политичарите, од ангажирањето и сериозниот пристап на еден сериозен документ со големи вредности, како што е Охридскиот договор. Со добра волја и со храброст, многу нешта ќе се средат. Без волја и без охрабрување, секако дека ние и понатаму ќе одолжуваме – вака не е вака, така не е така, така што на страните освен волјата, им треба и храброст, затоа што од целосната имплементација на Охридскиот договор, зависат и мирот и стабилноста и безбедноста, но и интеграцијата на нашата земја во евроатлантските структури.

Дали Охридскиот договор е модел и иднина за Македонија?

Оценката вие ја дадовте и самите, Охридскиот договор е модел и иднина на Македонија. Јас мислам дека овие заклучоци ги имам кажано и порано, политичарите треба да имаат храброст, треба да имаат волја овој толку битен документ да се имплементира, да заживее.

Овој договор не може да се замени со ниту еден нов договор затоа што овој документ е постигнат со меѓународно посредништво, ја има и меѓународната поддршка. Јас не мислам дека е решение за политички цели да се појавиме со нови платформи, со барања за нови договори, за регулирање на меѓуетничките односи во Македонија. Моето мислење е дека сите тие гласови кои произлегуваат за нови договори се повеќе за создавање политички кредит, отколку за сериозно ангажирање за некаков договор. Нека повелат сите страни да придонесат да се реализира целосно Охридскиот договор и со целосното реализирање ќе се види колку страните се задоволни.

На крајот, да работиме што повеќе за афирмацијата на вредностите во Македонија. Имаме многу вредности за афирмација и да работиме што повеќе во доближувањето на етникумите и колку повеќе меѓусебно ќе се разбереме, толку и ќе бидеме поблиску до целта.

РЕЗИМЕ

Али Ахмети смета дека со интеграцијата на Албанците, Македонија има многу подобра иднина по Охридскиот договор. Мирот и стабилноста зависат од градењето и усогласувањето на односите меѓу Албанците и Македонците. Охридскиот договор ги регулира овие односи и е компромис кој го гарантира ЕУ и НАТО. Договорот е рефлектиран во Уставот на Македонија. Договорот ги задава главните насоки, а не може детално да ги опише сите прашања, па затоа е важно да се почитува духот на Охридскиот договор. Колку поголема лојалност има државата кон албанските граѓани, толку поголема лојалност ќе имаат албанските граѓани кон државата. Албанците сега не се целосно рамноправни и низ критичка расправа, подрачјата каде не постои еднаков третман треба да се коригираат. Тоа во одреден период треба да вклучува и афирмативен пристап за да се постигнат целите на договорот, како на пример со правичната застапеност. Македонија е држава на сите и нема простор за поделби. До 1913 г. постоела соработка меѓу Албанците и Македонците, но од 1913 г. односите и под влијание на окупаторите се влошиле. Потребен е поглед во иднината, но не заборавајќи го минатото, за да не ни се повтори. Да се гради мултиетничка држава е предизвик и развојот оди во добра насока. Постојано постои прогрес, прогрес кој не задоволува целосно, но направениот прогрес досега треба да се вреднува. Охридскиот договор не може да се замени со ниту еден нов договор, затоа што ја има и меѓународната поддршка. Барањата за нови договори се повеќе партиска промоција, отколку за сериозен ангажман за некаков договор. Сите страни треба да придонесат да се реализира целосно Охридскиот договор и со целосното реализирање, ќе се постигне задоволство на сите страни.

Али Ахмети, роден во 1959 година во Зајас, Кичево, завршил литература во Тирана. Бил член на илегалната организација „Марксист-ленинисти на Косово“ во тогашна СФРЈ. Бил осуден и потоа заминува во Швајцарија. Бил во ОВК на Косово, а е и политички лидер на ОНА во 2001 г. Во 2002 г. во Тетово ја промовирал политичката партија ДУИ. Лидер е на Демократската унија за интеграција (ДУИ) од 2002 година. Пратеник е во Собранието од 2002 г.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Ali Ahmeti mendon se me integrimin e shqiptarëve, Maqedonia ka ardhmëri shumë më të mirë pas Marrëveshjes së Ohrit. Paqja dhe stabiliteti varen nga ndërtimi dhe harmonizimi i marrëdhënieve mes shqiptarëve dhe maqedonasve. Marrëveshja e Ohrit i rregullon këto marrëdhënie dhe është kompromis, të cilën e garanton BE dhe NATO. Marrëveshja është reflektuar në Kushtetutën e Maqedonisë. Marrëveshja i jep drejtimit kryesore, dhe nuk mund në mënyrë të hollësishme ti përshkruajë të gjitha çështjet, prandaj është e rëndësishme të respektohet fryma e Marrëveshjes së Ohrit. Shteti sa më lojalitet të madh të ketë ndaj shqiptarëve, lojalitet atq më të madh do të kenë qytetarët shqiptarë ndaj shtetit. Shqiptarët tani nuk janë tërësisht të barabartë dhe përmes diskutimit kritik, fushat ku nuk ekziston trajtim i barabartë duhet të korrigjohet. Kjo në periudhë të caktuar duhet të përfshijë edhe qasje afirmative që të arrihen qëllimet e marrëveshjes, si për shembull me përfaqësimin e drejtë. Maqedonia është shtet i të gjithëve dhe nuk ka hapësirë për ndarje. Deri në vitin 1913 ka ekzistuar bashkëpunim mes shqiptarëve dhe maqedonasve, por nga viti 1913 marrëdhëniet edhe nën ndikimin e okupatorëve janë keqësuar. Nevojitet shikim në të ardhmen, por duke mos e harruar të kaluarën, që të mos përsëritet. Të ndërtohet shtet multietnik është sfida dhe zhvillimi shkon në drejtim të mirë. Vazhdimisht ekziston progresi, progres i cili nuk kënaq në tërësi, por progresi i bërë deri më tani duhet të vlerësohet. Marrëveshja e Ohrit nuk mund të zëvendësohet me asnjë marrëveshje të re, sepse e ka edhe mbështetjen ndërkombëtare. Kërkesat për marrëveshje të reja janë më shumë promovim partiak, se sa angazhim serioz për ndonjë marrëveshje. Të gjitha palët duhet të kontribuojnë që të realizohet tërësisht Marrëveshja e Ohrit dhe me realizimin e plotë, do të arrihet kënaqësi në të gjitha anët.

Ali Ahmeti, i lindur në vitin 1959 në Zajaz të Kërçovës, ka të mbaruar letërsinë në Tiranë. Ishte anëtar i organizatës ilegale “Marksistë-leninistët në Kosovë” në RSFJ-në e atëhershme. U dënua dhe pastaj shkoi në Zvicër. Ishte në UÇK-në e Kosovës, është edhe lider politik i UÇK-së në vitin 2001. Në vitin 2002 më Tetovë ka promovuar partinë politike BDI. Lider i Bashkimit Demokratik për Integrim (BDI) që nga viti 2002. Deputet në Parlament nga viti 2002.

SUMMARY

Ali Ahmeti thinks that Macedonia has a much better future after the Ohrid Framework Agreement with the integration of the Albanians. Peace and stability depend on the building and adjusting the relations between the Albanians and the Macedonians. The Ohrid Agreement regulates these relations and it is a compromise that is guaranteed by EU and NATO. The agreement is reflected in the Constitution of Macedonia. The agreement sets the main directions, but it can not describe all the issues in detail, and therefore it is important to respect the spirit of the Ohrid Agreement. The bigger the loyalty of the state to the Albanian citizens, the bigger the loyalty of the Albanian citizens to the state. The Albanians are now not completely equal and through a critical debate the areas where there is no equal treatment should be corrected. In a certain period it should include an affirmative approach to achieve the goals of the agreement, such as the equitable representation. Macedonia is everybody's state and there is no room for divisions. Until 1913 there was cooperation between the Albanians and the Macedonians, but after 1913 the relations deteriorated under the influence of the occupier. A view to the future is necessary, but not forgetting the past, so it does not repeat. Building a multicultural state is a challenge and the development goes in a good direction. There is a constant progress, progress which is not fully satisfactory, but the progress that has been made should be appreciated. The Ohrid Agreement can not be replaced with any new agreement, because it has the international support. The demands for new agreements are more party promotion, than a serious involvement for a new agreement. All parties should contribute to fully implementing the Ohrid Agreement and achieve satisfaction on all sides with its full implementation.

Ali Ahmeti, born in 1959 in Zajaz, Kičevo, he graduated literature in Tetovo. He was a member of the illegal organisation Marxists-Leninists of Kosovo in the former SFRY. He was convicted and he left for Switzerland. He was in KLA in Kosovo, and was a political leader of NLA in 2001. In 2002 he promoted the political party DUI in Tetovo. He has been the leader of the Democratic Union for Integration (DUI) since 2002. He has been an MP since 2002.

Радмила Шекеринска – Јанковска

ПОТРЕБНИ ПОСТОХРИДСКИ МЕРКИ ЗА КОХЕЗИЈА

Radmilla Sheqerinska, Nevojiten masa të Marrëveshjes së pas Ohrit për kohezion

Radmila Šekerinska Jankovska, Post-Ohrid cohesion measures are necessary

Кои се за вас целите на рамковниот договор? Како вие ги доживувате целите на Рамковниот договор?

Целта на Рамковниот договор тогаш кога го потпишувавме беше една и единствена: мир во Македонија. Тоа беше интервентен лек на акутна болка, лек за она што во моментот нè болеше, а тоа се крупните политички етнички теми кои не беа разрешени и насилството кое во 2001 година ја изненади Македонија. Од денешен аспект или од аспект на анализирање на состојбите во Македонија малку пошироко, Охридскиот договор е документ кој нуди решенија на една од главните карактеристики на Македонија, а тоа е мешаниот етнички состав. Според мене, дава една одржливост кај политичките реформи од оваа сфера која ѝ овозможува на Македонија да биде постабилна и како таква да биде идна членка на ЕУ и НАТО. Значи членството во ЕУ и во НАТО е позитивната последица од Охридскиот договор, меѓутоа тоа не беше првичната цел на Охридскиот договор. Би сакала да можам да кажам дека целта на Охридскиот договор е создавање поинтегрирано

општество, меѓутоа мислам дека на таа тема Охридскиот договор не нуди целосен одговор. Таа тема треба да ја третираме постохридски.

Велите дека во договорот доминира само одразување на мултиетничкиот карактер, односно добивање права за идентитетот, јазикот, образованието, а ги нема мерките за интеграција?

Мислам дека не постојат мировни договори кои ќе ви дадат одговор на сите ваши дилеми во следните 30 години. Тие се тука за да ви помогнат да го премостите најтешкиот период, а одговорност на политичарите веднаш потоа е да седнат и да размислуваат за кохезија. Охридскиот договор го пресече Гордиевиот јазол, прашања од типот на симболи, идентитет, употреба на јазик, устав, собраниски процедури, гарантирање на посебните права на етничките заедници.

Меѓутоа во тој момент апсолутно беше невозможно да се предвидат и мерки на кохезија. Тоа мислам дека припаѓаше на постохридската фаза. Проблем во Македонија е што сè уште не сме ги отвориле тие те-

Целта на Рамковниот договор тогаш кога го потпишувавме беше една и единствена: мир во Македонија. Би сакала да можам да кажам дека целта на Охридскиот договор е создавање поинтегрирано општество, меѓутоа мислам дека на таа тема Охридскиот договор не нуди целосен одговор. Таа тема треба да ја третираме постохридски.

ми. Има еден стратешки документ и тој не е македонски. Тоа е страшно. Тоа е концептот за интегрирано образование предложен од страна на Високиот комесар за малцински права на ОБСЕ.

Меѓутоа на секој оној кој ја анализираше Македонија, јасно му станува дека најголемиот дел од охридските прашања се законски и се апсолутно решени. Дури и ако разговарате со голем дел Албанци и припадници на помалите етнички заедници, оние идентитетски теми горе-долу се затворени. Сега се поставуваат посложите дилеми од типот како вие ќе градите интегрирано општество, ако сите млади во државата добиваат образование во кое не се среќаваат припадниците, особено тие на поголемите етнички групи. Како ќе градите интегрирана држава во услови кога има мало познавање на јазиците, особено на малцинските јазици кај мнозинската заедница. Да не зборувам како ќе развивате интегрирана држава во услови кога и во општините принципите на Охридскиот договор само делумно се почитуваат.

МАКЕДОНИЈА КАКО КОНЦЕПТ ЈА МЕНУВАМЕ

Дали можеме да ги усогласиме овие концепти на граѓанско и мултикултурно општество? Како ќе ги хармонизираме?

Во Македонија не можеме да зборуваме за чист граѓански концепт, туку јас се надевам дека можеме да градиме граѓанска држава во која етничките заедници имаат и некои колективни права. Тоа е можно само ако почнеме да работиме на политики на кохезија.

Ние сме плурално општество. Различни концепти и заговорници на тие концепти ќе постојат додека постои и Македонија, освен ако не прогласиме една вистина. И Европа се бори со овие теми, кој е вистинскиот рецепт за решавање за акомодирање на разликите во општеството. Јас би сакала Македонија да можеше да го избере принципот на силна граѓанска концепција во која ќе ги уживаме етничките права, а притоа ќе чувствуваме дека имаме и една заедничка работа, а тоа е дека сите сме граѓани на оваа држава и себеси така ќе се доживуваме. Мислам дека тој концепт не успеавме доследно да го спроведеме во 90-тите години, лавиравме постојано. Кај Македонците граѓанскиот концепт се прифаќаше како сите ќе бидеме граѓани, ама ќе се знае дека Македонците се главни, а кај Албанците се гледаше истиот однос, ама спрема помалите етнички заедници. Истото за што Албанците ги обвинуваа Македонците, истото го правеа кон помалите етнички заедници. Во Македонија не можеме да зборуваме за чист граѓански концепт, туку јас се надевам дека можеме да градиме граѓанска држава во која етничките заедници имаат и некои колективни права. Тоа е можно само ако почнеме да работиме на политики на кохезија во кои ќе стане јасно дека и кога се даваат пари од буџетот за споменици, водиме сметка за различности. И кога зборуваме за финансирање невладини организации и кога зборуваме за бизнис, водиме сметка за различните региони во Македонија. Ама рано е. Мислам дека Македонија како концепт ја менуваме.

Во анкетите произлегува еден страв дека ние се развиваме во бинационална држава што на крајот ќе заврши како федерација. Ова што го велите не е кохезија, туку да има финансии и за Македонци и за Албанци, што не значи дека тие ќе обезбедуваат меѓусебен контакт?

Не, јас го кажав ова како образложение зашто е лесно да се зборува за граѓански концепт, а притоа да не се развива таков граѓански концепт. Значи ние можеме да кажеме дека Македонија е граѓанско општество, никаде да не спомнуваме ни Македонци ни Албанци. Ако градиме споменици само на една етничка заедница коишто ѝ се како симбол битни на една етничка заедница, дури и ако ги крстиме така, секако дека ќе биде дека ние не градиме граѓанско општество. Јас кажав каде е според мене клучниот проблем во делот на кохезијата. Ние имаме комплетно поделен образовен систем. Сè додека таму државата активно не се вклучи во стимулирање на некаква кохезија, не треба да си ги обвинуваме другите. Не треба тоа да биде политика на наметнување кохезија, бидејќи тоа е невозможно. Не треба да биде политика на забранување на еден или на друг јазик. Многу јазици, меѓутоа тоа бара и малку повеќе пари и финансирање на дел од образованието каде што ќе имаме контакт.

ПОЛИТИЧАРИТЕ, МАКЕДОНЦИ И АЛБАНЦИ, ЈАСНО ДА СЕ СПРОТИВСТАВАТ НА РАДИКАЛИТЕ ВО СВОИТЕ РЕДОВИ

Бевте учесник во 2001 г. Тогаш имаше страв дека ако се зборува албански во Собранието, ќе се распадне државата. Со што се храни стравот на Македонците дека ќе се поделиме?

Како мнозинство, имаме поголема одговорност. Ние мора да диктираме една поголема отвореност и поголема правичност. Меѓутоа факт е дека и кај Македонците тој страв се злоупотребуваше, меѓу другото заради тоа што постоеја политички структури кај Албанците кои го стимулираа тоа. Вие ако имате постојано дури и маргинална група која што зборува за поделба, која што зборува за Голема Албанија, а притоа Албанците не се дистанцираат, официјалните претставници на Албанците недоволно јасно се дистанцираат од неа, тогаш стравот кај Македонците реално ќе расте. Што мислам дека ни е потребно? Мислам дека ни е неопходно и македонските политичари и албанските политичари да знаат јасно и без комплекси да се спротивстават на екстремистите и радикалите

во своите редови. И ние тоа сме го правеле во однос со многумина со радикални идеи меѓу Македонците. Понекогаш имав впечаток дека колегите Албанци се плашеа тоа да го направат и да се дистанцираат. И тие го хранеа македонскиот национализам. И обратно. Сите овие теми кога ќе видите во Охридскиот договор кои беа најтрауматични теми, тие испаднаа најбанални и неколку месеци откако ќе ги усвоевме, паѓаа во забрав. Знаете што се случуваше во собранието кога гласавме за деловникот за работа кога прв пат пратениците можеше да зборуваат на албански, доаѓаа мои колеги кои гласаа и велеа јас не знам како ќе се вратам дома, ќе ме утепаат моите. Никој по еден месец тоа не го забележуваше. Исто беше со Законот за употреба на симболите. Исто беше со децентрализацијата, еве ја шеста година, сите тие кои велеа дека Македонија ќе се распадне, две години по територијалната организација и денеска се во политиката и денеска се професори. И сега нови „бабароги“ им нудат на граѓаните. Мислам дека малку треба да ги потсетуваме тие неодговорни политичари и експерти на стравот којшто неоправдано го создаваа и тука паднаа сите нивни тези. Сè додека има таков страв, тешко ќе ни оди решавањето на меѓуетничките проблеми.

Дали тоа бара и поинакво политичко водство, бидејќи дел од кохезијата може да се обезбеди од политичките партии? Ние сме сведоци дека имаа програми на еден јазик, раководствата се моноетнички, партиите се обраќаат на една публика.

Овие процеси ќе се одвиваат паралелно. Нема преку ноќ една политичка пратија да обзнани дека има мешан политички состав во првите

Сè додека има страв, тешко ќе ни оди решавањето на меѓуетничките проблеми.

пет-шест луѓе. Меѓутоа на овие избори, зашто велам има разлики, СДСМ имаше и пропаганден материјал и целосната пропагандна кампања ја имавме и на албански јазик и на ромски јазик и на турски, во одредени изборни единици, барем кратките

делови. Не велам дека тоа преку ноќ ќе ги прескокне бариерите, меѓутоа следниот пат ќе имаме повеќе. Пред две години, еден етнички Албанец успеа да собере пристоен број македонски гласови за да биде избран за претседател. Не успеа, меѓутоа една бариера беше срушена. Овој пат и ние имавме во чисто етнички албански средини, резултати коишто не сме ги имале во минатото. Така што не е дека не ни даваат знаци граѓаните.

Има еден друг проблем. Многу мал дел од условно речено, македонските политичари знаат албански. Тоа реално е хендикеп секојпат кога се обидуваме да добиете гласови во етнички албански средини, не заради тоа што нема да се разберете, тие знаат македонски, туку затоа што со право еден дел од Албанците или можеби од другите помали заедници велат минимум што можеш да направиш е да ме запознаеш пред да дојдеш да ми го бараш мојот глас.

Мислам дека имплементацијата на Охридскиот договор и апсолвирањето на некои идентитетски политички исполитизирани прашања ги релаксира граѓаните да почнат да мислат и на генералната политика и да гледаат и преку својот ѕид, етнички, да гледаат и во политичките партии кои порано сметале дека припаѓале на друга етничка заедница. Водството како и секогаш мислам дека треба да дојде од политичарите.

Затоа велам, значи стимулирањето на интегрирано образование не треба да дојде од учениците, не може да дојде ни од наставниците. Ако нема те влада или ако немате министер за образование којшто ќе каже чекај, имаме неколку училишта кои нудат интегрирано образование, ама само затоа што се финансирани од странци, ајде да пробаме со слични пари да финансираме уште неколку други преку буџетот, сè до тогаш ова ќе биде фолклор. И нема да можеме ни да кажеме дека сме пробале. Не сме пробале.

НАЈГОЛЕМ БРОЈ ОХРИДСКИ ПРАШАЊА СЕ АПСОЛВИРАНИ

Оценките на Охридскиот рамковен договор варираат од тоа дека тој е мртов, додека дава одлични резултати. Каква е вашата оценка?

Проблемот може да не е во ОРД, туку да е во начинот на којшто ние функционираме како држава. Во поглед на спроведувањето на различни политики во Охридскиот договор, мислам најголемиот број охридски прашања се апсолвирани, дека состојбата е многу подобра од 2001 г.

За генералната оценка се враќам назад на тоа како јас ја дефинирав цел-

та на Охридскиот договор. Охридскиот договор требаше да не спаси од војна и успеа. Меѓутоа не можеме секој пат кога ќе имаме проблем, ние да велеме проблемот е во Охридскиот договор, проблемот може да е во начин на којшто ние функционираме како држава. Во поглед на спроведувањето на различни политики во Охридскиот договор, мислам дека состојбата е многу подобра од 2001 г., меѓутоа јас ги разбираам оние кои очекуваат секоја година да имате подобар резултат од претходната. Тука можеби имаме некои падови.

Од друга страна има објективни ограничувања. За Законот за употреба на јазиците имаше многу врева, многу тешко се постигна договор. Имаше прилично политичка тензиозна ситуација пред да го донесеме. Два месеци откако го донесовме законот, сите на него заборавија. Кај правичната застапеност беше обратно. Многу лесно се стави во Охридскиот договор, многу лесно се усвои, не ни зафати ни пет минути од дебатата, а секоја година тешко е да се спроведува. Тоа беше од старт речиси прифатено како принцип, меѓутоа во реалноста видовме дека е тоа најтешко применуваната политика во Охридскиот договор, бидејќи бара и пари и долгорочност.

Ако се поврзам со претходниот одговор дека најголемиот број охридски прашања се апсолвирани, мислам дека уште Законот за јазиците не се спроведува. Ситуацијата постојано се подобруваше, меѓутоа мислам дека политичките партии повеќе внимание посветуваа на усвојување на закон, отколку понатаму на неговата секојдневна примена. Најголемо внимание беше предизвикано со прашањето колку албанскиот јазик ќе се користи во парламентот. Се користи веќе. Сите одредби се спроведени. Меѓутоа дали Законот за јазиците се спроведува токму во делот на услуги коишто им се достапни на Албанците на албански јазик, тука мислам дека впечатоците се поделени. Тука и јас не се чувствувам доволно компетентно за да кажам која е вистината. Некаде сме на средина. Во делот на децентрализацијата, таа е целосно спроведена согласно Охридскиот договор. За жал во Македонија децентрализацијата некако ја гледавме како нужност од Охридскиот договор, а не како шанса власта да дојде поблиску до граѓаните. И сè уште мислам дека локалните власти премногу зависат од државната власт и тоа ги нервира и Албанците во локалната власт, ама и Македонците во локалната власт. Сè уште мислам дека Македонија е премногу централизирана држава и за премногу работи треба да дојдете

во Скопје за да ги завршите. Но тоа нема врска со меѓуетничките односи, туку со начинот на наше функционирање. Инаку децентрализацијата по рецепт на Охридскиот договор функционира.

Во делот на правичната застапеност бројките се драматично подобрени во секоја област. И во МВР, во армијата, во администрацијата, во споредба со 2001 г. Јас ги знам податоците кои беа во 2005 и 2006 година и тие покажаа тројно, четворократно, на некои места и зголемување за 5 пати. Меѓутоа проблемот е што од 2007 г. навака, барем јавно достапни податоци за правичната застапеност, многу тешко се добиваат. Добиваме бројки од година за година колку Албанци се вработиле или колку се вработиле согласно принципот за правична застапеност, ама не знаеме колку Македонци се примени. Затоа процентите бегаат цело време. Бројот на Албанци и други е зголемен во администрацијата по апсолутни бројки, во тоа немам дилеми и тоа е позитивен чекор. Меѓутоа и нашата администрација во исто време драстично се зголеми и во таа смисла многу Албанци се задоволни, ама ние плаќаме преголема цена за сето тоа.

Кои се подрачјата каде што има помалку можности?

Јас мислам дека целата одредба околу полицијата, начинот на којшто локалните самоуправи требаше да го подобрат работењето на полицијата на некој начин со некаква контрола и отчетност и мислам дека се тривијализира. Тука не гледам дека некој особено е вознемирен околу тоа. Полицијата продолжи да си функционира така како што си функционираше и претходно и не чувствува потреба да се ориентира кон „полиција во заедницата (соседството)“ кој не е од Охридскиот договор, туку од правилата на европско однесување.

ПРИМЕНА НА ДОГОВОРОТ КАКО ИНТЕГРАЛЕН ДЕЛ ОД РЕФОРМИТЕ

Има еден впечаток дека многу работи кои секако требаше да ги направиме, ги ставивме под некоја капа на Охридскиот рамковен договор.

Да. Апсолутно. Децентрализацијата е типичен пример. Затоа мислам дека заставам на релативно скромно ниво затоа што сметам дека толку е пропишано со Охридскиот договор и не смее да се оди ни еден чекор понапред. Меѓутоа Охридскиот договор главното внимание го посвети на тешките симболички

прашања, како преамбулата во уставот, каква ќе биде формулацијата дали албанскиот јазик ќе се користи во парламентот и до кое ниво, што е со општините, што е на централно ниво. Сето тоа е завршено.

Има критики дека Рамковниот договор е сведен на интерес на ДУИ и на Секретаријатот за спроведување на Рамковниот договор, а не се доживува како обврска на сите институции.

За жал, така е. Исто како што обврската за спроведување на Охридскиот договор на локално ниво ја чувствуваат и за неа притискаат припадниците на малцинските заедници на локално ниво, а со тоа и Македонците, а градоначалниците бегаат, бидејќи тоа им ги комплицира работите. Секретаријатот е тука технички за спроведување на Рамковниот договор, технички да го олеснува спроведувањето, меѓутоа политичката волја мора да постои и да биде диктирана од страна на клучните политички фактори. Почнувајќи од претседателот на државата кој беше еден од потписниците, не како личност, туку како институција. Мислам дека тука за жал претседателот премногу се дистанцира од ова прашање. Мислам дека би било од интерес на оваа држава да го промовираме тој принцип и за иднина и да го промовираме како знак на распознавање на Македонија. Македонија има успешен модел. Со тој модел ние не се фалиме. Тро-

Македонија има успешен модел. Со тој модел ние не се фалиме. Трошиме многу пари, политичка волја барем на крајот да ги искористиме привилегиите коишто би ни ги донел.

шиме многу пари, политичка волја барем на крајот да ги искористиме привилегиите коишто би ни ги донел.

Дали е потребно едно посериозно размислување за реформа на институционалната поставеност на Рамковниот договор?

Многу се трошиме на тие институционални поставености и мислиме дека со некоја супер поставеност супер ќе го спроведуваме Охридскиот договор. Јас во тоа не верувам. Направивме премногу институции, ама сега кога ги направивме, да не ги менуваме. Она што треба е политичка волја од највисокото ниво да се каже дека Охридскиот договор не е да имаш островчиња на правични

Проблемот може да не е во ОРД, туку да е во начинот на којшто ние функционираме како држава. Во поглед на спроведувањето на различни политики во Охридскиот договор, мислам најголемиот број охридски прашања се апсолвирани, дека состојбата е многу подобра од 2001 г.

застапеност во институциите кои практично и не мора да функционираат во делот на администрацијата, земаат плата, а не одат на работа. Тие треба да бидат интегрален дел од администрацијата. Ни треба едно генерално преиспитување на ефектите од правичната застапеност и еден поодржлив модел. Сега треба правичната застапеност да ја вметнеме како дел од нормалниот процес на регрутирање луѓе во администрацијата. Сè додека тој процес е партизиран, и правичната застапеност ќе биде пред сè партизирана. Спроведувањето на правичната застапеност мора да ни влезе како дел од реформата на администрацијата. Спроведувањето на одредбите за примена на јазик мора да ни биде дел од административната реформа, а не издвоени теми. Ние можеби заради институционалната поделеност ги третираме како издвоени. Јас би рекла да се прогласи мораториум на промена на институциите, ама да се врши работата и да се прифати дека законите важат за сите, не само за Секретаријатот.

Дали договорот е модел за иднината?

Јас мислам дека сепак е добар модел и дава резултати. Ги реши најтешките прашања кои тешко дека уште една декада ќе ги решаваме, за жал. На некој значи пресеке, нè релакси-

Договорот ни дава модус вивенди кога ќе ги отвориме меѓуетничките теми како да наоѓаме решенија. Со консензус, со повеќе дијалог, со поголема конструктивност. Тој дух на Охридскиот договор сега треба да го користиме и на други теми коишто ни се отворија.

ра. Многу полесно беше сите овие закони да се носат, реферирајќи се на Охридскиот договор. Без него ќе беше извонредно тешко. Најголемиот дел од овие прашања ние ќе мо-

Најголемиот дел од овие прашања ние ќе моравме да ги разрешиме и во фокусот на нашето европско интегрирање. Можеби не на ист начин, меѓутоа генерално правата на употребата на јазиците, прашањата од типот на децентрализација, сите тие ќе се поставеа во европскиот процес.

равме да ги разрешиме и во фокусот на нашето европско интегрирање. Можеби не на ист начин, меѓутоа генерално правата на употребата на јазиците, прашањата од типот на децентрализација, сите тие ќе се поставеа во европскиот процес. Но исто така Охридскиот договор не може да ни даде одговор на сите меѓуетнички теми кои ќе се поставу-

ваат. Ова е мешана етничка држава и секогаш ќе има теми од тој домен на којшто ќе мора да разговараме. Илужија е тезата којашто се промовира и пред 2001 г., меѓутоа по Охридскиот договор, особено дека ете тоа е корпусот на меѓуетнички теми и во моментот кога тоа ќе се стави така кога ќе биде решено, ние веќе нема да дискутираме на меѓуетнички теми.

РЕЗИМЕ

Радмила Шекеринска-Јанковска смета дека целта на Охридскиот договор била една: мир. Понатаму договорот е решение за мултиетничкиот карактер на земјата, а позитивна последица е евроатлантската интеграција. Договорот нема мерки на кохезија кои треба да се развиваат постохридски и досега нема одговор на тоа. Граѓанскиот концепт во Македонија не се применувал доследно, а со договорот градиме граѓанска држава во која етничките заедници имаат и колективни права, што ќе биде можно само со паралелна примена на политики на кохезија. За поефективно решавање на меѓуетничките проблеми потребно е надминување на стравовите, за што политичарите, Македонци и Албанци, треба јасно да се спротивстават на радикалите во своите редови. Водството треба за мерките за кохезија да дојде од политичарите и политичките партии. Најголемиот број охридски прашања се законски и се апсолвирани и состојбата е многу подобра од 2001 г. Помалку успешно е спроведувањето на законот за јазикот. Македонија има успешен модел со резултати. Духот кој го нуди е повеќе дијалог. Дел од проблемите не се поврзани со договорот, туку со начинот на функционирање како држава. Охридскиот договор и неговите начела понатаму треба да се применуваат како интегрален дел од идните реформи при процесот на интеграции во ЕУ.

Радмила Шекеринска-Јанковска, родена во 1972 година во Скопје, инженер, магистрирала меѓународни односи на „Fletcher School of Law and Diplomacy“ во САД. Во повеќе мандати од 1998 г. сè досега е избирана за пратеник во Собранието. Била заменик-претседател на Владата (2002-2006) задолжена за интеграциите во ЕУ. Била претседател на СДСМ, потпретседател на Социјалистичката интернационала од 2008 г. Добитник е на наградата „Глобални лидери на Утрешнината“ на Светскиот економски форум.

PËRMBLEDHJE

Radmilla Sheqerinska-Jankovska mendon se qëllimi i Marrëveshjes së Ohrit ka qenë një paqe. Më tej marrëveshja është zgjidhje për karakterin multiethnik të vendit, ndërsa pasoja pozitive është integrimi euroatlantik. Marrëveshja nuk ka masa për kohezion të cilat duhet të zhvillohen pas Ohrit dhe deri tani nuk ka marrëveshje për këtë. Koncepti qytetar në Maqedoni nuk është aplikuar në mënyrë parimore, ndërsa me marrëveshjen ndërtojmë shtet qytetar ku bashkësitë etnike kanë edhe të drejta kolektive, që do të jetë e mundur vetëm me aplikimin paralel të politikave të kohezionit. Për zgjidhje më efektive të problemeve ndërretnike nevojitet tejkalimi i frikës, për çka politikanët, maqedonas dhe shqiptarë, duhet tu kundërvihen qartë radikalëve nga radhët e tyre. Udhëheqja për masat për kohezion duhet të vijë nga politikanët dhe partitë politike. Numri më i madh i çështjeve nga Marrëveshja e Ohrit kanë të bëjnë me ligjet dhe janë absolvuar dhe gjendja është më e mirë se nga viti 2001. Më pak e suksesshme është zbatimi i ligjit për gjuhën. Maqedonia ka model të suksesshëm me rezultatet. Fryma të cilën e ofron është më shumë dialog. Një pjesë e problemeve nuk janë të lidhura me marrëveshjen, por me mënyrën e funksionimit si shtet. Marrëveshja e Ohrit dhe parimet e saja më tej duhet të aplikohen si pjesë integruese nga reformat gjatë procesit të integrimi në BE.

Radmilla Sheqerinska-Jankovska, e lindur në vitin 1972 në Shkup, inxhinieri, ka magjistruar Marrëdhëniet Ndërkombëtare në “Fletcher School of Law and Diplomacy” në SHBA. Në më shumë mandate nga viti 1998 e deri tani ishte deputete në Kuvend. Ishte zëvendëskryeministre (2002-2006) e angazhuar për integritet në BE. Ishte kryetare e LSDM-së, nënkryetare e Internacionales Socialiste nga viti 2008. Fituese e çmimit “Liderët e Globales së të nesërmes” të Forumit Ekonomik Botëror.

Не постои таква држава во светот која ги решила еднаш засекогаш и ги тргнала настрана. Значи ќе имаме нови теми кои времето ќе ги наметнува. Поентата е во која смисла јас го прифаќам духот на Охридскиот договор, затоа што тоа често е и злоупотреба на Охридскиот договор кога некои луѓе се повикуваат на духот, го прифаќам тоа дека всушност Охридскиот договор ни дава некој модус вивенди како кога ќе ги отвориме меѓуетничките теми како да наоѓаме решенија. Со консензус, со повеќе дијалог, со малку поголема конструктивност од двете страни. Тој дух на Охридскиот договор сега треба да го користиме и на други теми коишто ни се отвориле.

SUMMARY

Radmila Šekerinska Jankovska thinks that the goal of the Ohrid Agreement was one: peace. Further on the agreement is a solution for the multiethnic character of the country, and the positive consequence is the Euro-Atlantic integration. The agreement does not have cohesion measures that should be developed post-Ohrid and so far there has been no answer to this. The civil concept of Macedonia has not been implemented coherently, and with the agreement we are building a civil state in which the ethnic communities also have collective rights, which would only be possible with a parallel application of cohesion policies. For a more effective solution of the interethnic problems it is necessary to overcome the fears, and the politicians, both Macedonians and Albanians should clearly oppose the radicals among them. The leadership for the cohesion measures should come from the politicians and the political parties. Most of the Ohrid issues are legal and they have been absolved, the situation is much better than 2001. The law on languages has been less successful. Macedonia has a successful model with results. The spirit that it offers is more dialogue. Part of the problems are not related to the agreement, but to the way of functioning as a state, The Ohrid Agreement and its guidelines should be further implemented as an integral part of the future reforms in the EU integration process.

Radmila Šekerinska Jankovska, born in 1972 in Skopje, an engineer, holds an MA in international relations at Fletcher School of Law and Diplomacy in the USA. She has been elected an MP for several mandates. She was a Vice Prime Minister (2002-2006), in charge of EU integration. She was the president of SDSM, a vice president of the Socialist International in 2008. She has been awarded Global Leader of Tomorrow at the World Economic Forum.

Руфи Османи

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА Е СИМБОЛИЧНА

Rufi Osmani, Decentralizimi është simbolik

Rufi Osmani, Decentralisation is Symbolical

Денес, 10 години по Рамковниот договор, дали благодарение на него, Македонија е подобро место за живеење?

По 10 години, мислам дека Македонија не е подобро место за живеење од гледна точка на економските, социјалните текови, од гледна точка на стандардот на живеење. Транзицијата продолжува и ги осиромашува луѓето. Перспективите на луѓето се многу понегативни отколку пред 10 години. Во однос на содржина, мислам дека Рамковниот договор направи чекор напред во унапредување на одредени колективни права како што се јазикот, културата, националниот идентитет. Понуди одредена алтернатива за елиминација на институционалната дискриминација која беше вградена во првиот устав на Македонија. Значи чекорот напред е многу далеку од она што политичарите велат дека е понудата на Рамковниот договор.

ОРД ЈА ОГРАНИЧУВА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЈАТА

А што е понудата? Како вие ја гледате целта на Рамковниот договор?

Рамковниот договор требаше да ги апсорбира барањата на Албанците за уставотворен статус во Македонија. Од друга страна, да даде гаранција за Македонците дека Македонија нема да се разградува како држава. Овие два спротивни стремежа се понудени во содржината на Рамковниот: да се сочува унитарниот карактер на државата, да се понуди поголема децентрализација и да се дадат одредени колективни права поврзани со бројот на населението.

По Рамковниот договор Македонија продолжува да биде строго централизирана држава. Децентрализацијата е симболична и во поглед на компетенциите и во поглед на финансиите.

Договорот требаше да апсорбира два спротивни стремежа, барањата на Албанците за уставотворен статус. Од друга страна, да даде гаранција за Македонците дека Македонија нема да се разградува како држава, да се сочува унитарниот карактер на државата.

Во случајот со Албанците, 20 % за употреба на јазикот, 50 % за употреба на националните симболи и сето тоа на ниво на општини. Лично мислам дека и по Рамковниот договор, Македонија продолжува да биде унитарна и строго централизирана држава. Децентрализацијата е симболична и во поглед на компетенциите и во поглед на финансиите. Компетенциите секогаш се во надлежност на централната власт. Од гледна точка на финансии, локалните власти кај нас имаат најмалку јавни пари на располагање во однос на сите други држави на ниво Европа. Зголемените компетенции на локалната власт се гледаат во основното образование, средното образование и делумно во урбанизам, но претежно се однесуваат на фиксни трошоци, значи плати на вработени во овие сектори и трошоци за одржување училишта. Централната власт има правни механизми да го блокира тој процес и особено во една политизирана ситуација како што е Македонија, плус со елементи на партизација оваа децентрализација е во голема мера девалвирана.

Сметате дека Рамковниот помогна да се зачува унитарноста на Македонија?

Рамковниот помогна, но тој и го зацементира унитарниот карактер на државата бидејќи сите главни функции на државата, почнувајќи од ор-

Стравот од федерализација е погрешен, бидејќи со овој устав, овие единици на локалната самоуправа немаат никаква уставна, законска и друга можност да направат посебен ентитет на Албанците во Македонија.

ганите на државата, парламентот, владата, министерствата, дирекциите, јавните добра, јавните претпријатија се исклучиво во надлежност на државата и одлуките се носат од страна на централните власти.

Значи нивото на децентрализација е далеку од оптималното?

Апсолутно, јас би препорачал да се направи една компарација меѓу децентрализацијата во Македонија земјите во регионот и особено земјите во ЕУ кои имаат мултиетнички, мултикултурен карактер, како што е Република Македонија за да се дојде до објективна констатација.

Долги години политичарите го злоупотребуваат стравот на Македонците од федерализација за да се кочи децентрализацијата.

Лично мислам дека овој страв доаѓа од сите македонски политичари. Децентрализацијата во Македонија не беше спроведена со објективен пристап на разграничување на општините. Македонија имаше 34 општини определени со уставот од 1974 година, кои беа географски, економски, територијални, урбани и секакви други целини, направени од експерти според професионални критериуми. Првиот експеримент беше создавање многу поголем број општини, од 34 на 123, па потоа се намали на 88. Мислам дека тоа беше направено заради стравот овие општини во иднина да не направат некоја регионална целина, која можеби би довела до посебен ентитет на Албанците во Македонија. Секогаш владите на Македонија правеа експеримент со бројот на општините со креирање општини џуџиња или џиновски општини, особено во северо-западниот дел на Македонија. Пристапот е погрешен, бидејќи со овој устав, овие единици на локалната самоуправа немаат никаква уставна, законска и друга можност да направат вакви целини.

Дали можеби причината за отпор на децентрализација едноставно е стравот од губење на моќта (власта)? Дали треба сепак општините малку поактивно да настапат заедно во барање поголема моќ?

Сигурно и вашата констатација „држи“. Во мала држава, со мал буџет, со голема сиромаштија, без перспектива на граѓаните, големите политички партии кога доаѓаат на власт со мешани коалиции заборават на она

што би требало да биде автономна власт на општините, независно дали се работи за општина Струга или општина Струмица.

Сигурно е дека овој момент е битен, особено се одразува во недостаток на волја на сите влади, во делегирање поголема моќ и распределба на битните извори на финансирање како што се ДДВ и персоналниот данок. Втората причина е дека во суштина Охридскиот рамковен договор зборува за одредени рамки во кои би требало да се реализира децентрализацијата. Мое лично размислување е дека рамката на Охридскиот договор е многу тесна во смисла она што сите ние размислуваме дека треба да биде децентрализација на компетенции и на јавни финансии и токму тука е главниот проблем зашто децентрализацијата останува на ова ниво на кое е сега.

Значи сметате дека децентрализацијата треба да се третира надвор од рамковниот договор како општествено-политичко прашање на државата?

Да, бидејќи еве да го анализираме

Во мала држава, со мал буџет, со голема сиромаштија, политички партии кога доаѓаат на власт забораваат на она што би требало да биде автономна власт на општините.

случајот со локалниот економски развој. Едноставно сите компетенции во смисла на економија, даноци, инвестиции, олеснувања, атрактивност се во компетенции на централната власт. Од таа гледна точка, општините немаат понуда за инвеститорите, внатрешни или надворешни. Ако општините немаат таква понуда, тогаш попусто зборуваме за локален економски развој. Од регистрација на бизнис, до лиценци сето тоа ќе мора да го реализираат преку апликација до централната власт. Значи од содржинска гледна точка поимот не кореспондира со она што се пропагира како алтернатива за развој на општините.

Дали сметате дека се користат објективни критериуми во распределбата на финансиските средства или има етнички и партиски влијанија?

Да. Анализи направени од стручни лица во Македонија, особено од експерти на УСАИД, УНДП откриваат дека критериумите за локација на дотациите, субвенциите, капиталните инвестиции не се објективни. Немаме објективни критериуми и за алокација на ДДВ, ниту пак за алокација на средства на средно и основно образование. Особено се прави голема дискриминација на територијална, етничка, а во последно време и на партиска основа во распределба на средствата за капиталните инвестиции. Ако општината е раководена од градоначалник кој припаѓа на партиите на власт, тој ќе биде префериран, во спротивно, екстремно дискриминиран. Јас, како градоначалник на Гостивар, овие две години тоа го имам почувствувано благодарение на ДУИ. Ги забранија сите јавни инвестиции, сите сектори во општина Гостивар, само затоа што со општината раководи еден независен кандидат.

Мое лично размислување е дека рамката на Охридскиот договор е многу тесна во смисла она што треба да биде децентрализација на компетенции и на јавни финансии.

АЛБАНЦИТЕ МОЖАТ ДА БИДАТ ЕКОНОМСКИ АМБАСАДОРИ НА МАКЕДОНИЈА

Сведоци сме на лингвистичко осиромашување. Секоја следна генерација сè помалку говори домашни јазици, локални јазици, а тие не биле само средство за разбирање, туку биле трговска предност. Како да погледнеме што ни е потребно за поширок хоризонт?

Со колеги економисти и со градоначалници сум зборувал дека единствена компаративна вредност на македонската економија била и сè уште е во однос на економијата на Албанија и економијата на Косово. Кога македонската политика би имала поафирмативен став кон албанските аспирации за службен јазик и кога Албанците би се почувствувале во Македонија како рамноправни граѓани, тие би биле големи економски амбасадори на Македонија. Тоа е пазар од околу 6 милиони потрошувачи. Единствено со Албанија и со Косово Македонија има голем трговски суфицит и тоа би требало да се унапреди. Се плашам

ОРД ОСТВАРИ ДЕЛ ОД ЕТНИЧКИТЕ ПРАВА, ПОТРЕБЕН Е НОВ ДОГОВОР

Дали корпусот на етнички права, колективните права што ги спомнавте го чувствувате прилично исполнет и сега малку по малку фокусот доаѓа до реалноста, до економскиот развој?

Лично мислам дека во Македонија Охридскиот договор не понуди оптимално решение за официјална употреба на албанскиот јазик како втор службен јазик на национално ниво. Оваа употреба на албанскиот јазик е слична на она што беше и пред Рамковниот договор. За да докажеме дека може поинаку, во Гостивар имаме три службени јазици: албанскиот, македонскиот и турскиот јазик и функционира беспрекорно. Народот не е мултијазичен, само дел од администрацијата. Мислам дека овој модел, кога би се применил на национално ниво, би дал голем придонес за идентификација на Албанците, како втор народ. Втор момент, мислам дека идентификацијата на колективните права, особено на Албанците со нивниот број со заедницата од 20 % е навредлива категорија, неморална категорија, бидејќи се поставува прашањето што ако на наредниот попис Албанците би биле 19 %.

да не се изгуби во една голема конкуренција на земјите од регионот и производите кои доаѓаат од Турција, од Кина, од Индија. Да, сигурно дека овој културен, јазичен диверзитет би морал да биде предност во смисла на развој на економијата и за создавање подобри перспективи за сите нас.

Мислам дека има потреба и Македонците да го учат албанскиот јазик во основното училиште. Тоа ќе биде алатка, средство за меѓусебно познавање и надминување на тие стереотипи и предрасуди кои постојат од разни причини.

Мислам дека има потреба да и Македонците го учат албанскиот јазик во основното училиште. Ќе треба да служи како средство за меѓусебно познавање.

Зошто го воведовте турскиот јазик во Гостивар?

Идејата беше моја лична, бидејќи јас припаѓам на заедницата која 20 години се бореше за права против дискриминација и реков да дадеме еден позитивен пример. Во Гостивар постои многу напредна и позитивна традиција на коегзистенција помеѓу Албанци, Македонци и Турци. Иако турската заедница не е 20 %, ама сепак, да докажеме де-

ка јазикот на соседот, на другиот, не е пречка за взаемна комуникација. Одлуката беше поддржана од сите политички партии во Советот и ние правиме голем напор да се тоа го примениме и во работата на администрација и во натписи, во секторот образование, јавните служби.

Значи препораката би била тоа да се среди во што повеќе општини и на национално ниво?

Зошто да не. Ако сите ние се стремиме утре да бидеме дел од европската заедница како соединети европски држави, таму мултикултурализмот, мултијазичноста се основни и стандардни вредности, мислам дека тоа прво треба да го направиме сите во нашите општини, во нашата држава и кога ќе влезе во ЕУ, да ги имаме надминато овие работи.

Идентификацијата на колективните права на Албанците со нивниот број со заедницата од 20 % е навредлива категорија, бидејќи што ако на наредниот попис Албанците би биле 19 %. Ова ќе мора да се надмине, бидејќи народот не е само проста статистика.

Рамковниот договор понуди механизми за заштита од мајоризација и недискриминација, но се покажа дека тие механизми не се доволни. Рамковниот договор се сведе на адекватната застапеност на немнозинската заедница во институциите. Сè друго, пак функционира по принципот на мнозинството.

Мислам дека ова ќе мора да се надмине, бидејќи народот не е само проста статистика. Истото би се применило во смисла на употреба на симболи и други обележја кои се поврзуваат со присуство од 50 % во одредена општина. Во оваа насока останува уште еден друг проблем, проблемот на примената на Бадинтер, право против мајоризација. Ова право особено во општини со мешан состав се злоупотребува, пример во општина Гостивар, поради тоа што не успеваме да се договориме со

советниците од македонските политички партии, не успеваме да ги промениме имињата на улиците, тротоарите, плоштадите, кои се од минатиот систем.

ОРД беше еден пакт кој донесе мир кој ни е во корист, кој ги унапредил тие колективни права, но морам да констатирам дека по 10 години во Македонија во суштина имаме иста состојба.

Кај етничките Македонци оценките на Рамковниот договор се компактни, се разликуваат +/- 20 %, меѓутоа оценките кај етничките Албанци одат во крајности. Зошто?

Прво, мислам дека дел од актуелните политичари кога даваат „виза“, зборувам за политичарите од 2001 г. кои беа на чело на албанското востание, не знаат точно што потпишуват. Не ја знаат реалната, правната и политичката содржина на Рамковниот договор. Јас припаѓам на интелектуалците и политичарите кои го имаат истиот став денес и во 2001 година. За Охридскиот договор и за востанието на Албанците имам напишано и книга во која ги кажувам истите ставови. Едноставно содржината на Рамковниот договор беше далеку од тоа дека Албанците и Македонците се на исто ниво. Тоа не е вистина. Втор момент, ако е тоа така, значи конституирањето на парламентот, конституирањето на владата, усвојувањето на буџетот, функционирањето на сите институции не се засноваат на принципот на Бадинтер, на принципот на консензус. Се почитува волја на мнозинството. Мнозинство во Македонија и пред и по 2001 се припадниците на македонскиот народ, додека Албанците се втор народ според бројот. Рамковниот договор понуди механизми за заштита од мајоризација и недискриминација, но се покажа дека тие механизми не се доволни да се спречат сите овие тенденции. Она што е останато за примена на Рамковниот договор е само адекватната застапеност на припадниците на мнозинската заедница во институциите. Просто кажано, само вработување во јавната администрација. Сè друго, пак функционира по принципот на мнозинството.

Од оваа гледна точка сакам да бидам објективен во интерпретација на содржината на Рамковниот договор, без да го негирам истиот. Тој беше еден пакт кој донесе мир кој ни е од корист, кој ги унапредил тие ко-

лективни права, но морам да констатирам дека во временскиот период на примена на Рамковниот договор имаше одредено и намерно одолжување и сето тоа по 10 години остави белег дека во Македонија во суштина имаме иста состојба, имаме повеќе немакедонци, вработени во јавната администрација. Имам делумно употреба на албанскиот јазик: пасоши, високо образование и делумно, локална власт и сè друго останува како што беше пред рамковниот договор.

Во 1997 Гостивар беше сведок или жртва на една крвава епизода. Како изгледа таа епизода сега по 15 години од аспект на употреба на знамињата и од аспект на меѓуетничкиот живот во Гостивар?

Јас би кажал дека сум бил во право во тоа време. Тоа го докажува фактот што денес, по 15 години, пред општина Гостивар се виоори македонското знаме, албанското знаме и знамето на ЕУ. Во 1997 година беше направен непотребен притисок од тогашната власт која истата ноќ кога парламентот го усвои законот за употреба на знамињата даде наредба на полицијата да ги симне знамињата и го стави во притвор тогашниот и сегашниот градоначалник и сето тоа проследено со крвави настани. Мислам дека таа беше круцијална грешка и беше една од причините зашто ние во 2001 година имавме востание на Албанците во Македонија. Луѓето денеска гледаат на тие вжештени меѓуетнички односи со многу поголем разум. Мислам дека и власта гледа со многу поголем разум во однос на 1997 г. Всушност, главна причина во тоа време беше девалвацијата на денарот за 17 %.

Се трудев овие две години да не дозволам во Гостивар да ни се случат феномените од Струга да ни се делат учениците по етничка основа, да имаме проблеми во меѓуетнички односи. Успешно управувам, иако во советот на општина Гостивар имам советничка група малцинство, во коалиција сум со турската партија и НСДП, додека поголемите партии се во опозиција - ВМРО-ДПМНЕ, СДСМ, ДУИ, но ние владееме многу разумно и интелегентно. Имам директори на училишта кои се од НДП, имам заменици-директори кои се од НСДП и не сум дозволил некој да подбуцнува непотребни пожари во таа релација и мислам дека сум докажал дека 1997 година беше една голема грешка на централната власт која не требаше да се случи. Ние треба да се потсетиме на историјата во смисла таа да не се повторил во сегашноста и во иднина.

Се обвинуваат структури кои работеле по старата матрица од федеративните времиња за вложување на меѓуетничките односи, зборувам за Бит-пазар, Радолишта, Гостивар, Мала Речица.

Таквите констатации во однос на минатото се точни, но мислам дека истите грешки ги повторува и ВМРО-ДПМНЕ. Анализирајте го случајот со Бродец, случајот со Гопот, случајот со Арачиново и случајот со непотребната антиквизација на Република Македонија како голема пречка во процесот на интеграција на државата. Ако претходните структури тоа го правеше базирајќи се на увезените политики од Милошевиќ, овие политики, сега, имаат поттик во истите размислувања, но можеби со други интереси. Според мое лично размислување, Македонците ќе треба да престанат да ги третираат Албанците како туѓо тело во Македонија. Од друга страна, Албанците во договор со Македонците би требало, ако се надминат овие колективни барања, да се идентификуваат со Република Македонија како нивна држава и во тој случај ќе престане ова непотребно ривалство. Тогаш овој диверзитет кој не е карактеристика само на Македонија туку скоро на сите држави во светот, би требало да биде наша предност и во економијата и во интегрирањето.

Дали ОРД е конечен модел?

Мислам дека идниот временски период ќе треба заедно со процесот на интеграција на земјата во НАТО и ЕУ да доведе до еден нов пакт, до нова спогодба помеѓу Албанците и Македонците како две поголеми заедници во Македонија. Спогодбата би требало да ги среди овие односи во поширока смисла на зборот, би требало да се прифати барањето на Албанците за уставотворен народ во Република Македонија, со гаранции за Македонците дека територијалниот интегритет на Македонија е непроменлив. Така би се реализирал тој историски компромис и тоа историско разбирање, сите ние во нашата заедничка држава да се чувствуваме како свои на своето. Само така ќе си подадеме рака на историско помирување и нема да гледаме назад туку ќе гледаме напред во иднината која ќе биде во полза на народот, особено на идните генерации.

РЕЗИМЕ

Руфи Османи смета дека по Рамковниот договор Македонија продолжува да биде строго централизирана држава. Децентрализацијата е симболична и во поглед на компетенциите и во поглед на финансиите. Во мала држава, со мал буџет, со голема сиромаштија, без перспектива на граѓаните, големите политички партии кога доаѓа на власт забораваат на автономна власт на општините, независно дали се работи за Струга или Струмица. Стравот од федерализација е погрешен, бидејќи со овој устав, единиците на локалната самоуправа немаат никаква уставна, законска и друга можност да направат посебен ентитет на Албанците во Македонија. Рамката на Охридскиот договор е многу тесна во однос на што треба да биде децентрализација на компетенции и на јавни финансии. Османи смета дека етничките Албанци можат да бидат економски амбасадори на Македонија, посебно во приближувањето на пазарите на Албанија и на Косово. ОРД има постигнато делумен успех, бидејќи сè уште се одлучува мнозинството и недоволно е правата да се поврзуваат со бројки. Успехот на ОРД се сведува на правичната застапеност. ОРД како пакт донел мир, но не ги исполнил ветувањата и е потребен нов историски договор за целосно исполнување на уставноста на Албанците, со гаранции за Македонците дека територијалниот интегритет на Македонија е непроменлив.

Руфи Османи, роден во 1960 година во Чајле, Гостиварско, економист од Приштинскиот универзитет, а подоцна и докторирал на истиот. Пратеник е во Собранието од ДПА (1994-1996 г.). градоначалник на Гостивар на двапати (1996-1998 и 2009-2013). Осуден е за „Гостиварските настани“ во 1997 г., амнестиран во 1999 г. Работел и како универзитетски професор на Универзитетот на Југоисточна Европа (УЈИЕ). Основач е и претседател на Националната демократска преродба (НДП) од март 2011 година.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Rufi Osmani mendon se pas Marrëveshjes kornizë, Maqedonia vazhdon të jetë shtet rreptësisht të centralizuar. Decentralizimi është simbolik edhe në pikëpamje të kompetencave dhe në pikëpamje të financave. Në shtet të vogël, me buxhet të vogël, me varfëri të madhe, pa perspektivë të qytetarëve, partitë e mëdha politike kur vijnë në pushtet e harrojnë pushtetin autonom të komunave, pavarësisht nëse bëhet fjalë për Strugën ose Strumicën. Frika nga federalizimi është i gabuar, pasi që me këtë kushtetutë, njësitë e vetëqeverisjes lokale nuk kanë kurrfarë mundësie kushtetuese ose tjetër të bëjnë entitet të veçantë të shqiptarëve në Maqedoni. Korniza e Marrëveshjes së Ohrit është shumë e ngushtë lidhur me atë që duhet të jetë decentralizim i kompetencave dhe të financave publike. Osmani mendon se shqiptarët etnik mund të jenë ambasadorë ekonomik të Maqedonisë, veçanërisht në afrimin e tregjeve të Shqipërisë dhe Kosovës. MKO ka arritur sukses të pjesshëm, pasi që akoma vendos shumica dhe nuk është e lejueshme të drejtat të lidhen për numra. Suksesi i MKO ka të bëjë me përfaqësimin e drejtë. MKO si pakt ka sjellë paqe, por nuk i ka përmbushur premtimet dhe nevojitet marrëveshje e re historike për plotësimin e plotë të kushtetutshmërisë së shqiptarëve, me garanci për maqedonasit se integriteti territorial i Maqedonisë është i pandryshueshëm.

Rufi Osmani, ka lindur në vitin 1960 në Čajle të Gostivarit, ekonomist nga Universiteti i Prishtinës dhe më vonë ka doktoruar në të njëjtin universitet. Deputet në Parlament nga radhët e PDSH-së (1994-1996). Kryetari i Komunës së Gostivarit dy herë (1996-1998 dhe 2009-2013). Është i dënuar për “ngjarjet e Gostivarit”, në vitin 1997, i amnistuar në vitin 1999. Ka punuar si profesor universitar në Universitetin e Evropës Juglindore (UEJL). Themelues dhe kryetar i Rilindjes Demokratike Kombëtare (RDK) në mars të vitit 2011.

SUMMARY

Rufi Osmani thinks that after the Framework Agreement Macedonia has continued to be a strictly centralised state. Decentralisation is symbolic both in respect to competencies and finances. In a small country, with a small budget, big poverty, without any perspective for the citizens, the big political parties that come to power forget about the autonomous power of the municipalities, regardless if it is about Struga or Strumica. The fear of federalisation is wrong, because with this constitution, the local self-government units have no constitutional, legal or other possibility to make a separate entity of the Albanians in Macedonia. The frame of the Ohrid Agreement is very narrow when it comes to what decentralisation of competencies and public finances should be. Osmani thinks that the ethnic Albanians could be the economic ambassadors of Macedonia, especially in accessing the Albania and Kosovo markets. OFA has achieved a partial success, because it is still the majority that decides and it is not acceptable that the rights are related to numbers. The success of OFA is based on the equitable representation, OFA as a pact has brought peace, but it has not fulfilled the promises and a new historical agreement is needed to fully fulfil the constitutional role of the Albanians, with guarantees for the Macedonians that the territorial integrity of Macedonia is not changeable.

Rufi Osmani, born in 1960 in Čajle, Gostivar, an economist from the University in Pristina, from where he received his PhD as well. He was a DPA MP (1994-1996), and a mayor of Gostivar in two mandates (1996-1998 and 2009-2013). He was convicted for Gostivar events in 1997 and pardoned in 1999. He worked as a university professor at the South-East European University (SEE). He has been the founder and president of the National Democratic Rebirth (NDR) since March 2011.

Ицет Мемети

ГРАДЕЊЕ ЧУВСТВО НА ПРИПАДНОСТ И ЕДНАКВОСТ

Ixhet Memeti, Ndërtimi i ndjenjës së përkatësisë dhe barazisë

Ixhet Memeti, Building a feeling of belonging and equality

Дали благодарејќи на Рамковниот договор Македонија е подобро место за живеење?

Сè зависи од кој агол се гледа на нештата. Ако се осврнеме на она што значи уредување на општествено-политичкиот систем, тогаш слободно можеме да извлечеме заклучок дека со измените на Уставот и другите закони и општите акти кои произлегоа како последица од Рамковниот договор, напредокот е видлив. Со усвојување на амандманите, за краток временски период, договореното од Рамковниот договор беше преточено во уставни одредби, а потоа уставните измени беа преточени во системски и други закони и прописи. Понатака, имаше одреден застој во надградувањето на системот, особено за „најжешките прашања“ за кои страните, односно претставниците во Парламентот немаа доволно широки погледи во однос на сеопфатноста на Рамковниот договор. Според мое мислење, секоја од страните цврсто ги држеше сопствените позиции и како двете страни да беа во „ровови“. Како да преовладуваше мислењето дека одложувањето на разрешувањето на отворените прашања е подобра опција, отколку една од страните да се чувствува победник, а другата губитник. Сметам дека тоа е причината поради која одредени прашања предвидени со Рамковниот договор коишто требаше да бидат преточени во законски ре-

шенија, сè уште не се во целост завршени. Според мое мислење, од формално-правен аспект, изразено во проценти, некаде околу деведесет проценти е заокружена формално-правната рамка согласно Рамковниот договор. Останува уште да се уредат некои сегменти кои се поврзани со изразувањето, негувањето и развојот на идентитетот и особеностите на заедниците, како што е на пр. прашањето за употребата на јазиците, бидејќи и покрај тоа што Уставот е многу јасен и прецизен, сепак за жал има различни толкувања.

По однос на прашањето за практично спроведување на Рамковниот договор, станува збор за процес кој трае подолго, бидејќи за одредени прашања, меѓу другото, потребно е и зајакнување на капацитетите на институциите, материјални средства и, секако, време. Најважно е да се има верба и волја и процесот да не запира. Овде не мислам само на употребата на јазикот, туку воопшто за потребата да се подготви системот за да може да ги имплементира барањата или потребите што ги налага Рамковниот договор. Сепак, сметам дека Република Македонија е сосема друго општество од тоа што беше пред Рамковниот договор. Многу работи сега се поинакви, земете ги за пример принципот на недискриминација, принципот на немајоризација, односно посебните процедури било на централно

или на локално ниво, познат како принцип на двојно гласање, децентрализацијата, образованието, употребата на јазиците, изразувањето на идентитетот итн. Двојното гласање познато како „Бадинтеровиот принцип“ е фундаментална придобивка за нашето општество, затоа што одредени одредби на Уставот, како и голем број закони не можат да се менуваат без гласовите на заедниците, односно без нивна согласност.

Ако се гледа од друг агол или од економскиот аспект, односно колку граѓаните подобро живеат или сметаат дека нашето општество е променето на подобро за разлика од пред 2001 г., мислам дека по ова прашање постои незадоволство меѓу населението во Македонија. Животот на граѓаните не е подобрен, тоа не е само моја перцепција, туку тоа го покажуваат и бројките на релевантните институции во државата, како на пр. Заводот за статистика.

Република Македонија е сосема друго општество во позитивна смисла на тоа што беше пред Рамковниот договор. Особено по прашањата на недискриминација, немајоризација, односно принципот на двојно мнозинство, децентрализацијата, образованието, употребата на јазиците, изразувањето на идентитетот итн. Од друга страна од економски аспект постои незадоволство кај луѓето.

Каде (во кои подрачја) мислите дека се постигна повеќе напредок, а каде помалку?

Мислам дека постои напредок по однос на воспоставувањето инструменти, односно механизми за заштита од мајоризација на заедниците, било на централно или на локално ниво, децентрализацијата на власта, образованието, изразувањето, негувањето и развојот на идентитетот и особеностите на заедниците, но секако со одредени слабости во функционирањето. Меѓутоа јас сметам дека тие слабости не се последица на немање правна регулатива или изградени механизми, туку дека причините за тие слабости се немањето доволно политичка волја на тие што треба тоа да го спроведуваат и втората работа е немањето доволно човечки и економски ресурси.

Кога станува збор за прашањето на ресоцијализација и помирување или враќање на довербата на граѓаните во институциите и чувството дека тие институции се и нивни, како и надминување на траумите од конфликтот, сметам дека сме на половина пат. Не е доволно само да се донесе закон за амнестија или закон за бранителите, сметам дека и двата закона наместо да обединат, беспотребно создадоа поделби во општеството и овие прашања сè уште се отворени. Сметам дека за да се постигне чувството на еднаквост кај сите граѓани, треба да се престане со поделбите и да се надмине чувството дека некои се исклучуваат или дека за некој државата повеќе води сметка. Мора да се најде решение, затоа што ако останат отворени овие прашања, и понатаму ќе создаваат делби меѓу двата најголеми ентитета.

Од друга страна ресоцијализацијата реализирана преку принципот на соодветната и правична застапеност што во еден сегмент прифати и одреден дел од лицата кои беа опфатени во конфликтот да се вработуваат итн., добро ја одигра својата улога. Да не зборувам за влезот на припадниците на другите заедници во полицијата и другите безбедносни системи на државата.

Влезот на припадниците на другите заедници во полицијата и другите безбедносни системи на државата е директен придонес во помирувањето, стекнувањето меѓусебна доверба и доверба во институциите.

Тоа секако дека помогна во помирувањето и стекнувањето меѓусебна доверба и доверба во институциите. Ако не се развиваат заеднички проекти кои ќе ги негуваат заедничките работи, процесот на ресоцијализација потешко ќе оди.

ПРАВИЧНАТА ЗАСТАПЕНОСТ НЕ СЕ САМО БРОЈКИ, ТУКУ И ЧУВСТВО НА ЕДНАКВОСТ И ПРИПАДНОСТ

Од податоците со коишто располага институцијата Народен правобранител произлегува дека во процесот на соодветна и правична застапеност се забележува напредок.

Ја спомнавте правичната застапеност. Вашата институција е одговорна за две работи, одговорна е и за недискриминацијата во јавниот сектор и правичната застапеност. Колку сте задоволен од напредокот во изминатите години на овие две подрачја?

Не е случајно уште при конципирањето на Рамковниот договор значително место ѝ беше дадено на институцијата Народен правобранител. Во истиот документ се утврдени основните начела за зајакнување на позицијата и надлежностите на Народниот правобранител и притоа му беше дадена надлежноста да го следи почитувањето на принципот на правична и соодветна застапеност, како и да заштитува од дискриминација. Институцијата Народен правобранител, почнувајќи од 2005 г., врши истражувања во врска со примената на принципот на соодветна и правична застапеност и, секако, спроведува постапки за заштита од дискриминација. Кога говорам за принципот на соодветна и правична застапеност, морам да истакнам дека примената на овој принцип нема за цел постигнувањето одреден процент, туку постигнување чувство за припадност и еднаквост.

Јас сум убеден дека воведувањето на овој принцип има за цел интегрирање на сите заедници во општеството, зголемување на нивната доверба во институциите на системот, со еден збор сите граѓани институциите да ги чувствуваат за свои на локално и на централно ниво.

Од податоците со коишто располага институцијата Народен правобранител произлегува дека во процесот на соодветна и правична застапеност се забележува напредок. Меѓутоа, ние сè уште не сме зрели како општество, бидејќи нашите институции сè уште немаат капацитети за воведување систем на соодветна и правична застапеност кој ќе се базира на принципи и критериуми кои даваат можност за натпревар.

Можеби е така бидејќи се применува друг пристап или пристап на натрупување бројки со што не се постигнува ефективност, односно не се постигнува целта и суштината на овој принцип. Според мое мислење, целта е квалитетно да се имплементира принципот, а тоа

значи сите припадници на заедниците да бидат соодветно вклучени во сите пори на системот и да го даваат својот придонес во општеството.

Пристапот или поставеноста на тој систем на делба на „наши“ и „ваши“ не е во духот на Рамковниот договор и сметам дека тоа е проблем кон кој треба да имаме поинаков пристап.

Имајќи ја предвид економската состојба, граѓаните се принудени да конкурираат во институциите кои вработуваат по основ на правична застапеност. Познато им е дека има делба, односно дека одредени работни места се за една етничка заедница, а други за друга.

Тоа не е добро ниту за граѓаните ниту за општеството што не е целта што беше посакувана со новата поставеност на нашето општество.

За жал, владее пристап на натрупување бројки што институциите ги прави неефикасни, а од друга страна и граѓаните кои треба да ги чувствуваат институциите како свои, не се задоволни.

Што се однесува до вториот принцип, односно принципот на недискриминација, морам да кажам дека ова е многу посериозен предизвик за нашето општество, ако се имаат предвид различностите што постојат во нашето општество. Мора да признаеме дека сè уште имаме проблеми со поставувањето на системот на спречување и заштита од овој феномен, односно дека од формално-правен аспект сме слаби. Од друга страна, и нашите заштитни инструменти немаат јаки капацитети за справување со дискриминацијата. Тука мораме да признаеме и дека нашите граѓани сè уште не ја препознаваат дискриминацијата во сите нејзини форми туку најчесто ја препознаваат дискриминацијата по основ на етничка припадност.

Ова не го вела случајно, бидејќи бројките се јасен показател. Институцијата Народен правобранител годишно прима 20-25 претставки за дискриминација и кога ќе констатираме повреда и граѓанинот и по наша интервенција успева да го оствари своето право, тој во истиот момент ја прекинува постапката. Имено, на граѓаните како да им е единствено важно да го остварат правото, но не и да докажат дека биле исклучени и ја почувствувале болката предизвикана од дискриминацијата.

Сè уште имаме проблеми со поставувањето на системот на спречување и заштита од дискриминација и дека од формално-правен аспект сме слаби и нашите заштитни инструменти немаат јаки капацитети за справување со овој феномен.

Ако ги анализираме овие два принципа (правичната застапеност и заштитата од дискриминација), односно нивното спроведување, ќе дојдеме до заклучок дека и покрај слабостите во процесот на вработувањето и квалитетот на кадрите, сепак принципот на соодветната и правичната застапеност позабрзано се имплементира. Тоа го покажуваат и бројките. Ако пред 2001 година помалите етнички заедници биле само симболично застапени, денес нивната вклученост во институциите е видлива. Имено, од податоците со кои располага институцијата Народен правобранител, кај албанската заедница застапеноста сега е 17,2 %, кај Тур-

Правичната застапеност се имплементира со позабрзни чекори. Имено, кај албанската заедница застапеноста сега е 17,2 %, кај Турците и Србите 1,6 %, кај Власите и Ромите 0,7 % и кај Бошњациите 0,3 %. Вториот принцип на недискриминација бара посериозна посветеност од целото општество за нејзино спречување.

ците и Србите 1,6 %, кај Власите и Ромите 0,7 % и кај Бошњациите 0,3 %. Што се однесува до имплементацијата на вториот принцип, односно принципот на недискриминација, тука имаме загрижувачки показатели и како што реков, потребна е поголема посветеност во борбата за нејзино спречување од страна на целото општество.

ПРОФЕСИОНАЛНОСТ НА ЛИДЕРИТЕ НА ИНСТИТУЦИИТЕ ЗА ЦЕЛОСНА ДОВЕРБА ВО НИВ

Еден од начините за чувствување на институциите како свои е мултиетничкиот карактер да биде одразен во јавниот живот. Вие сте етнички Албанец, водите институција која е во првите 10 или 15 врвни позиции во општеството. Дали чувствувате дека тоа што сте вие етнички Албанец го подобрува приемот на вашата институција во албанската заедница во Македонија?

Да, и тоа можам да го илустрирам и со бројки. Кога јас застанав на чело на оваа институција во 2005 година, бројот на претставки од другите заедници беше многу симболичен за разлика од претставките на граѓаните од македонската етничка заедница. Но, тоа не беше само резултат на немање верба во институцијата, туку можеби и во свесноста на граѓаните за начините на кои можат да се заштитат, бидејќи најголемиот дел од граѓани кои се јавуваат и доставуваат претставки се од градските подрачја. Меѓутоа, од 2005 г. наваму драстично се зголеми бројот на претставки и од другите етнички заедници, не само од албанската. Верувам дека ако во одредени битни институции во државата имаме припадници на заедниците кои со својот авторитет и со својот труд и професионалност овозможуваат институцијата да се натпреварува во општеството со што ќе создаваат перцепција кај граѓаните дека таа институција ја исполнува својата улога, тогаш секако дека ќе се зголемува вербата кон институциите. Мислам дека добивањето на довербата на граѓаните е поврзано и со вклученоста на припадници на немнозинските заедници во

соодветна институција. Ние пред 10 години имавме конфликт. Беше разнишана довербата на граѓаните во институциите,

Драстично се зголеми бројот на претставки, не само на Албанците и на другите кои бараа заштита од институцијата Народен правобранител. Има поврзаност меѓу побрзото добивање доверба од граѓаните со вклученоста на припадници на немнозинските заедници во соодветната институција.

особено довербата на помалите етнички заедници. Во секое мултикултурно општество многу е важна улогата на лидерите на институциите. Првиот човек на одредена институција не треба да е селективен

и да протезира одредена заедница. Мора да ја има довербата ако не од сите, тогаш од најголемиот дел од припадниците на сите заедници. Треба да бидеш прифатен од сите и сите да имаат верба во твојата институција. Меѓутоа, во вакви околности во какви што сега е Македонија, се чувствуваат делби поради различни интереси. Верувајте дека е голем предизвик да се избалансираат состојбите и институциите да ја уживаат довербата на граѓаните.

Првиот човек на одредена институција не треба да е селективен и да протезира одредена заедница. Мора да ја има довербата ако не од сите, тогаш од најголемиот дел од припадниците на сите заедници.

Претпоставувам и вие сте биле во тешки ситуации и деликатни ситуации, претпоставувам дека за тоа говорите, едно големо чувство да се заштити интегритетот на институцијата.

Во право сте. Голем предизвик е да се биде на чело на оваа институција и јас во текот на моето досегашно работење морав да се соочам со неколку крупни предизвици. Имено, моите критики за судската власт, полицијата, случајот Бродец итн. Нема општество во светот каде што поради омбудсманот биле разрешени судии. Тоа се случи во Република Македонија и никој за тоа не говори. Јас бев првиот кој критикував работа на судии по однос на почитувањето на принципот на судење во разумен рок и коментирав судски одлуки. Бев жестоко нападат на почетокот, но сепак успеав. Омбудсманот не смее да погреша, бидејќи нема можност за исправање на грешката, како што има можност во другите институции, односно професии. На македонската јавност ѝ е познато моето жестоко критикување на работата на полицијата кое исто така беше потребно да се надмине со многу напор, но и со помош од меѓународната заедница. Проблемот, пред сè, сметам дека е во веста или прифаќањето на омбудсманот од страна на институциите. Понатака, случајот Бродец. За мене како заштитник на човековите права најбитно ми беше на почетокот да се преземат мерки за здравјето на вклучените во овој случај, а потоа да се истражат постапките на полицијата. Овој пристап

кон случајот не беше прифатен од одредени кругови поради политички интерес.

Случајот го истражив докрај, ги известив релевантните институции и не потклекнав на емоции и на она што значи непрофесионално постапување.

Мојот апел е до сите што се на високи позиции и кои можат да влијаат на односите во општеството, да бидат професионални и да не се раководат од тоа на која заедница ѝ припаѓаат.

Мојот апел е до сите што се на високи позиции и кои можат да влијаат на односите во општеството, да бидат професионални и да не се раководат од тоа на која заедница ѝ припаѓаат.

РАМКОВНИОТ ДОГОВОР СЕ ПРИФАЌА ИЛИ ОТФРЛА ВО ЗАВИСНОСТ ОД ТЕСНИТЕ ПОЛИТИЧКИ ИНТЕРЕСИ

Дали сметате дека Рамковниот договор е модел и иднина за Македонија или дали е потребно нешто да се менува? На последните избори имаше политички партии кои велеа дека е мртов Рамковниот договор, кои бараа нов политички договор. Дали сметате сепак дека Рамковниот е модел или треба да бараме нешто друго?

Според моето длабоко убедување, Рамковниот договор е модел кој може навистина да биде добра основа за напредок на општеството. Меѓутоа, за да се разбере тоа така, потребна е поголема свесност. Прво на елитите во Македонија, а понатаму и на граѓаните. Имам впечаток дека поради нивното убедување или поради тесни политички интереси, дел од политичките елити се обидуваат преку тој документ да остварат корист, односно да го прифаќаат кога им одговара и да го негираат кога тоа не им одговара. Мислам дека од Рамковниот договор ние уште многу години ќе можеме да црпиме основи за подобрување на општеството.

Рамковниот договор е документ кој може да служи како пример за другите мултиетнички општества. Проблеми постоеле и ќе посто-

Поради тесни политички интереси, дел од политичките елити се обидуваат преку Рамковниот договор да остварат корист, односно да го прифаќаат кога им одговара и да го негираат кога тоа не им одговара.

јат и истите треба да се решаваат етапно. Во никој случај не смее да се дозволи да има застој во процесите.

Што се однесува до прашањето за менување на Уставот во Република Македонија, сметам дека изјавите што беа дадени се политички. Се знае како се менува Устав. Со дијалог и со компромис. Дали ние сме созреле да го надградиме уште повеќе тоа што е зацртано во Рамковниот договор? Според мое мислење потребно ни е уште време за тоа. Уште многу процеси треба да се надградуваат во духот на Рамковниот договор.

РЕЗИМЕ

Ицет Мемети смета дека со Рамковниот договор Република Македонија е сосема друго општество во позитивна смисла, особено со воведувањето на принципот за заштита од мајоризација - двојното гласање. Народниот правобранител смета дека во процесот на соодветна и правична застапеност се забележува напредок. Сè уште не сме зрели за да воведеме систем на соодветна и правична застапеност базиран на принципи и критериуми кои даваат можност за натпревар. Од друга страна, влезот на припадниците на мнозинските заедници во полицијата и другите безбедносни системи на државата е директен придонес во помирувањето и стекнувањето меѓусебна доверба и доверба во институциите. Постојат проблеми и со поставеноста на системот за спречување и системот за заштита од дискриминација и од правен аспект и од аспект на институции за заштита од дискриминација како и јавната свест. Правичната застапеност се имплементира со позабрзни чекори. Тоа го покажуваат и анализите направени од страна на институцијата Народен правобранител. Имено, кај албанската заедница застапеноста сега е 17,2 %, кај Турците и Србите 1,6 %, кај Власите и Ромите 0,7 % и кај Бошњациите 0,3 %. Вториот принцип на недискриминација бара посериозна посветеност за нејзино спречување од страна на целото општество. Од 2005 г. наваму драстично се зголеми бројот на претставките од другите етничките заедници, не само на Албанците и на другите кои бараа заштита од институцијата Народен правобранител. Има поврзаност меѓу побрзото добивање доверба од страна на граѓаните со вклученоста на припадници на мнозинските заедници во соодветната институција. Високите функционери треба да се професионални, а не да се раководат од тоа на која заедница ѝ припаѓаат. Рамковниот договор е добра рамка, која треба да се спроведе, а често критиките на самиот договор се од партиски интереси.

Ицет Мемети, роден во 1961 година во Раковец, Тетовско, правник од Универзитетот во Приштина, со правосуден испит во Скопје. Народен правобранител е на Република Македонија од декември 2004 година. Бил избран за заменик-секретар на Владата сè до 1999 година. На двапати бил министер за правда (2001 г. и 2003 г.), а работел и како судија на Уставниот суд на Македонија (2003-2004 г.). Бил член на Координативното тело на Владата на Македонија за справување со кризата во 2001 година.

ПЕРМБЛЕДХЈЕ

Ixhet Memeti mendon se me Marrëveshjen kornizë Republika e Maqedonisë është shoqëri krejtësisht tjetër në kuptimin pozitiv, veçanërisht me vendosjen e parimit për mbrojtjen nga majorizimi – votimi i dyfishtë. Avokati i Popullit mendon se në procesin e përfaqësimit adekuat dhe të drejtë vërehet përparim. Akoma nuk jemi të pjekur që të vendosim sistem të përfaqësimit adekuat dhe të drejtë të bazuar në parimet dhe kriteret, të cilat japin mundësi për garë. Nga ana tjetër, hyrja e pjesëtarëve të bashkësive jo shumicë në polici dhe sistemet tjera të sigurisë të shtetit është kontribut i drejtpërdrejtë në pajtimin dhe besimin e ndërsjellë dhe besimin në institucionet. Ekzistojnë probleme edhe me vendosjen e sistemit për parandalim dhe sistemit për mbrojtje nga diskriminimi edhe nga aspekti juridik edhe nga aspekti i institucioneve për mbrojtje nga diskriminimi, si dhe vetëdija publike. Përfaqësimi i drejtë imlementohet me hapa të shpejtuar. Këtë e tregojnë edhe analizat nga ana e Institucionit Avokati i Popullit. Në të vërtetë, të bashkësia shqiptare përfaqësimi tani është 17,2%, te turqit dhe serbët 1,6%, te vllahët dhe romët 0,7% dhe te boshnjakët 0,3%. Parimi i dytë i jo diskriminimit kërkon përkushtim më serioz për pengimin e tij nga ana e gjithë shoqërisë. Nga viti 2005 e këndeј në mënyrë drastike u rrit numri i parashtesave nga bashkësitë tjera etnike, jo vetëm i shqiptarëve dhe të tjerëve të cilët kërkuar mbrojtje nga institucionit Avokati i Popullit. Ka lidhshmëri mes fitimit të shpejtë të besimit nga ana e qytetarëve me inkuadrimin e pjesëtarëve të bashkësive jo shumicë në institucionin adekuat. Funkionarët e lartë duhet të jenë profesionistë, e jo të udhëhiqen nga ajo se cilës bashkësi i takojnë. Marrëveshja kornizë është kornizë e mirë, e cila duhet të zbatohet, e shpesh kritikata për vetë marrëveshjen janë nga interesa partiake.

Ixhet Memeti, i lindur në vitin 1961 në Rakovec, Tetovë, jurist nga Universiteti i Prishtinës, me provim të jurisprudencës në Shkup. Avokati i Popullit i Republikës së Maqedonisë nga dhjetori i vitit 2004. U zgjodh zëvendës-sekretar i qeverisë deri në vitin 1999. Dy herë ishte ministër i Drejtësisë (në vitet 2001 dhe 2003) ndërsa ka punuar gjykatës i Gjykatës Kushtetuese të Maqedonisë (viti 2003-2004). Ishte anëtar i Trupit Koordinues të Qeverisë së Maqedonisë për përballjen me krizat në vitin 2001.

SUMMARY

Ixhet Memeti thinks that with the Framework Agreement the Republic of Macedonia is a completely different society, in a positive sense, especially with the inclusion of the principle for protection from double voting. The Ombudsman thinks that there is progress in the process of appropriate and equitable representation. Macedonia is not a sufficiently mature society to introduce a system of appropriate and equitable representation based on principles and criteria that allow the possibility for competition. On the other hand, the entrance of the non-majority communities in the police and other security systems of the state is a direct contribution in the reconciliation and mutual trust in the institutions. There are problems with the set-up of the system of protection from discrimination, both from the legal aspect and the aspect of institutions for protection from discrimination and public awareness. Equitable representation has developed with faster steps, before 2001 4% Albanians were employed in the administration, and now there are 17.2%, the Turks and Serbs 1.6%, the Aromanians and Romas 0.7%, and the Bosniaks 0.3%. The second principle of non-discrimination demands more serious dedication for its prevention on behalf of the entire society. Since 2005 onwards, the number of ethnic communities, not only Albanians—but also others who asked for protection from the Ombudsman institution—has increased. There is a connection between the faster acquisition of trust from citizens and the involvement of non-majority representatives in the appropriate institutions. The high officials should be professionals, and should not be guided by their ethnic community. The Framework Agreement is a good frame, that should be implemented, and often the criticism of the agreement itself comes from narrow party interests.

Ixhet Memeti, born in 1961 in Rakovec, Tetovo, lawyer from the University in Pristina, with a BAR exam in Skopje. He has been the Ombudsman of the Republic of Macedonia since December 2004. He was a Deputy Secretary of the Government until 1999. He was the Minister of Justice twice (in 2001 and 2003), and he worked as a judge in the Constitutional Court of Macedonia (2003-2004). He was a member of the Crisis Management Coordinative Body of the Republic of Macedonia in 2001.

Ерван Фуере

ПОТРЕБНА Е ЗАЕДНИЧКА ВИЗИЈА ЗА ИДНИНАТА

Ervan Fuere, Nevoitet vizion i përbashkët për ardhmërin
Erwan Fouere, Shared vision for the future is needed

Се приближува десеттата годишна од Охридскиот рамковен договор. Дали мислите дека Македонија сега е подобро место за живеење благодарение на неговото спроведување?

Воопшто не се сомневам. Навистина верувам дека Охридскиот рамковен договор создаде едно битно средство, една рамка како што покажува и името, за унапредување на мултиетничкото општество, каде што правата на различните етнички заедници соодветно ќе се почитуваат. Се разбира, како и секоја рамка, таа бара многу работа за нејзино спроведување така што ова е сè уште работа во тек, во тоа нема сомневање. Но во голема мера придонесе да се унапреди подоброто разбирање на мултиетничкиот карактер на земјата Македонија.

Според ваше гледање, кои се областите каде што имаше најголем напредок во спроведувањето и каде беше најбавен напредокот во овие десет години?

Областа каде што има најверојатно најголем напредок е законодавството, неопходно да обезбеди целосно почитување на начелата вградени или договорени со Охридскиот рамковен договор. Овој законодавен процес бараше голема храброст од страна политичките лидери во тоа време, бидејќи тоа беше ново отстапување од претходната ситуација. И кога законодавниот процес беше завршен, Европската Унија, преку високиот претставник Солана, во тоа време, топло го поздрави овој битен

развој, но се разбира тој исто така нагласи, како што правевме во тоа време кога јас бев таму, а и сега, дека работата околу спроведувањето бара дополнително и поголемо внимание. Би рекол дека најверојатно најголемата слабост е потребата од поефективно спроведување, особено би рекол во две области. Едната е образованието, а другата е правичната застапеност. Во областа на децентрализацијата мислам дека е постигнато доста, но битно е дека она што е постигнато треба да се консолидира, надгради. Тоа, повторно би рекол, е работа во тек.

Областа каде што има најверојатно најголем напредок е законодавството, а и во областа на децентрализацијата, дека е постигнато доста, додека најверојатно најголемата слабост би рекол се две области - едната е образованието, а другата е правичната застапеност.

Образованието веројатно е најтешко и затоа има неколку битни пораки од страна на ОБСЕ и од Високиот комесар кој лично дојде да понуди совет. Сè уште има доста работа да се заврши со цел да се обезбеди во секторот за образование да се почитуваат начелата и духот на Охридскиот рамковен договор целосно.

ОД ОБРАЗОВАНИЕТО ТРЕБА ДА ЗАПОЧНЕ ИНТЕГРАЦИЈАТА

Можете ли да елаборирате нешто повеќе за правичната застапеност?

За правичната застапеност постои голем предизвик да се создаде една слика за вистинската состојба каква е застапеноста на различните заедници во различните државни институции. И мислам дека многу различни влади и различни потпретседатели се обиделе, почнувајќи со Имер

Мислам дека е направен значаен напредок во зголемувањето на застапеноста на заедницата на етничките Албанци, но за жал за помалите етнички заедници, напредокот не е како што би требало да биде.

Селмани, па дури и пред тоа, да создадат една слика, но сè уште не е постигнато на задоволителен начин. Но сепак мислам дека е направен значаен напредок во зголемувањето на застапеноста на заедницата на етничките Албанци, во неколку државни институции, особено во областа на одбраната и други, за жал за помалите етнички заедници како што се турската заедница, ромската заедница итн. напредокот не е како што би требало да е.

Сега, се разбира прашањето на правичната застапеност не треба да е прашање да се донесат лица само заради нивната етничка припадност. Луѓето треба да се вклучат поради нивната етничка припадност и нивната експертиза, а во многу случаи експертизата е доста ограничена. Тоа е една од причините зошто Европската Унија финансиски го поддржа формирањето на Академијата за судии и обвинители, за да се создаде една мрежа на експерти од различни етнички заедници во секторот на судството и јавното обвинителство и, се разбира, битно е да се обезбеди сите дипломирани од таа академија да се инкорпорираат во судството и јавното обвинителство што сè уште е прашање кое треба да се реши. Така што, мислам дека има одреден напредок, во тоа нема сомнение, но има работа која сè уште треба да се заврши.

И за образованието?

Второ, во образованието тука гледаме, за жал, еден тренд на разделеност во поглед на просториите каде што се одвива наставата по етничка линија, како и по јазична линија, но во основа по етничка линија. Ги видовме проблемите во Струга, во Кичево, во Куманово и Ова многу загрижува, бидејќи доколку создадете

МУЛТИЕТНИЧКИОТ КАРАКТЕР НА ЕДНА НАЦИЈА НЕ Е СЛАБОСТ, ТУКУ Е ЗНАК НА СИЛА

Кога се зборува за духот на Охридскиот рамковен договор, многу од нив се повикуваат на многу различни нешта. Што мислите Вие за Охридскиот рамковен договор?

Се разбира, Охридскиот рамковен договор значи различно нешто за различни лица. Мислам дека тоа ја нагласува потребата за поголемо фокусирање од страна на Владата да се унапреди една сеопфатна и јасна дебата за Охридскиот рамковен договор. Сè е доста добро, Владата е доста активна, дава поголема буџетска поддршка за спроведувањето на Охридскиот рамковен договор. Но, Охридскиот рамковен договор не е нешто што може да се реши преку давање пари за него. Потребно е посветено внимание, потребна е поголема чувствителност и потребно е лидерство од страна на Владата, нудење визија за Охридскиот рамковен договор и како тоа може да придонесе да се создаде подобро општество во Македонија, со целосно учество на граѓанското општество, на различните етнички заедници и тоа е најдобар начин да се реши недовербата.

Ова претставува национален напор, тоа не е напор само за една или друга етничка заедница и можеби во почетокот грешката беше во тоа што фокусот беше повеќе на етничките Албанци, а не и на сите други етнички заедници.

Ова претставува национален напор, тоа не е напор само за една или друга етничка заедница и можеби во почетокот грешката беше во тоа што фокусот беше повеќе на етничките Албанци, а не и на сите други етнички заедници.

Но, ние може да се надоградиме на она што се постигна со етничките Албанци, со што ќе обезбедиме другите етнички заедници тоа да го стасаат. За мене Охридскиот рамковен договор е национален проект кој треба да ги вклучи сите сектори на општеството и тоа е голема сила, верувам. Некои луѓе ја сметаат мултиетничноста како слабост на една земја. Постојат бројни земји, исто

раздвоеност на ниво на училиште, можете да замислите какво влијание ќе има ова за општеството во целина. Токму затоа Високиот комесар на ОБСЕ, г. Волебек, дојде и ние силно го поддржавме и предложивме една интегрирана стратегија за образование, за да се обидеме да го намалиме и елиминираме овој тренд и да обезбедиме системот на образование навистина да е одраз на мултиетничкиот карактер на Македонија.

Затоа, ова сè уште бара интензивна работа од страна на Владата, Министерството за образование и тоа не е повторно само прашање да се усвои стратегија, што Владата го направи и што е многу добро, туку е прашање да се работи од најниско ниво за да се обезбеди оперативност на стратегијата. Затоа се потребни консултации со сите различни актери, наставници, синдикати, родители, општински лидери, граѓанското општество. Сите тие треба да се вклучат за да се обезбеди успех на образовната стратегија, затоа што имаме една ситуација каде што сè уште постои недоверба помеѓу различни етнички заедници. Значи, има доста предрасуди. Единствениот начин да се надмине оваа недоверба е да се унапреди едно опкружување каде што ќе има поголемо почитување, а образованието е најверојатно областа од која треба да се започне.

Што мислите, кои се клучни државни агенции за спроведување на Охридскиот рамковен договор и кои се нивните капацитети за спроведување?

Се разбира, главниот којшто е одговорен е Владата. Таа има одговорност за секојдневното спроведување или контрола врз спроведувањето на Охридскиот рамковен договор. Тоа е канцеларијата на потпретсе-

дателот за Охридскиот рамковен договор. Мислам дека грешката во последните години е дека понекојпат, не велам секојпат, но понекојпат секогаш кога има проблем во дел од земјата во која преобладаат се

Доколку создадете разделеност на ниво на училиште, можете да замислите какво влијание ќе има ова за општеството во целина.

етнички Албанци, Владата таму праќа лице кое е Албанец. Можеби би било далеку подобро да се размисли потпретседател за Охридскиот рамковен договор, тоа работно место, да го има Македонец.

Она што се обидувам да објаснам е дека треба да се ослободиме од оваа разделеност на решавање на проблемите помеѓу различни етнички заедници и да нагласиме дека Охридскиот рамковен договор е едно прашање на национално единство за целата нација и мора да ги вклучи сите сектори на општеството. Значи Владата е главниот актер. Мора да дава пример. ОРД во целост треба да биде проект кој ќе ја вклучи целата Влада, почнувајќи од премиерот, претседателот, со што ќе покаже дека ова е проект кој ги погодува сите нив, а не само етничките заедници per se, а потоа во вториот слој, ако сакате, го имате Парламентот и го имате Комитетот за меѓуетнички односи кој треба да биде далеку поактивен.

Потоа имате регионално-децентрализирано ниво, каде има добра инфраструктура во поглед на меѓуетнички комисији, но повторно нив треба да им се даде далеку поголема поддршка и далеку повеќе глас затоа што тие исто така се одраз на граѓанското општество. Граѓанското општество треба да игра витална улога. Во овој национален проект Владата не може да стори сè и токму затоа јас лично секојпат се залагам за еден посеопфатен однос помеѓу Владата и граѓанското општество, бидејќи ова го зајакнува демократското ткиво на секоја земја, а особено на Македонија.

така и во Европа, каде мултиетничкиот карактер на една нација е знак на сила, а најдобра гаранција за правилно функционирање на демократското општество е да се има целосна почит на оваа мултиетничност и етничките заедници да може да живеат една до друга, почитувајќи се една со друга, без никаква потенцијална дискриминација или конфликт.

Дали Охридскиот рамковен договор е модел за иднината на Македонија?

Повторно, Охридскиот рамковен договор за мене е модел кој може да функционира, но треба постојано да се негува. Се разбира, постојат несовершености како и во која било рамка во која било постконфликтна ситуација, во кои било постконфликтни општества. Но и покрај тоа, сметам дека ако ги погледнете записите од изминатите години, билансот дефинитивно е позитивен, но не е совршен и токму затоа, се разбира, сочувствувам со оние кои сметаат дека ништо не е направено овде и онде и мора да се направи далеку повеќе. Но за оние кои критикуваат нема никаква смисла бебето да се фрли заедно со водата во која се бањало, како што би рекле ние. Далеку е подобро да се користи она што постои и да се подобри несовершеноста којашто постои. И да се обидеме да ги решиме. Сите тие несовершености кои се споменати, се оние кои се појавуваат поради немање чувствителност од страна на политичкото лидерство. Сите овие различни иницијативи во изминатите години, како што е Скопје 2014, за жал придонесоа за една атмосфера на раздор, наместо да

се унапредува една атмосфера на хармонија. Затоа прашањето околу чувствителноста е толку битно и затоа треба да се овозможи моделот да функционира и да се негува и да се поддржува.

Доколку ја споредиме Македонија со искуството на Северна Ирска, една голема разлика е во тоа дека таму имаат една стратегија наречена Споделена визија. Дали сметате дека имаме доволно визија каде одиме како држава или дали ни треба една стратегија или визија?

Да, со сигурност целосно ја споделувам таа загриженост. Треба да постојат далеку повеќе одлучни напори за да се развие една стратегија, визија за земјата која гледа напред и ја покажува улогата на различните етнички заедници за поттикнување на идниот успех на Македонија во контекст на европската интеграција. И силата на секоја нација честопати се одредува од нејзината внатрешна хармонија и единство. Ако имате општество кое е поделено, што за несреќа во многу наврати е случај со Македонија, ова го ослабува профилот на земјата надвор, во странство. Затоа ова ќе биде многу битно кога ќе започнат преговорите за пристапување. Словенија (во ред, можеби не е добар пример бидејќи се тие моноетнички) беше доста успешна во преговорите, затоа што имаше единствен приод, имаше консултација со сите сектори на граѓанското општество. Тоа е она што би требало да се создаде во Македонија, исто така. Навистина верувам дека десетгодишнината нуди единствена можност да се развие оваа визија, оваа стратегија со која ќе се

побегне од политички, партиски интереси и ќе се промовира една стратегија која навистина ќе биде одраз на сите етнички заедници и на сите сектори кои ќе ги обединат сите други фактори, а исто така ќе го унапредат процесот на помирување, помирувањето помеѓу оние различни сектори на заедниците кои страдале во 2001 г. Се разбира, емоциите за многумина сè уште се многу свежи, но видовме одредени одлични примери на напори за храбро помирување од страна на претседателот Тадиќ во Србија и други, така што нема причина тоа да не се постигне и во Македонија и ова ќе помогне да се обезбеди успех на визијата, стратегијата за иднината на Македонија.

Дали сакате да додадете нешто?

Само да повторам дека за мене една од најголемите предности што Македонија ги има, што често повторував кога бев во Македонија, е мултиетничкиот карактер и таа предност треба да се искористи успешно. Треба да се искаже поголемо единство и поголема почит и да се ослободиме од предрасудите кои постојат и, за жал, и недовербата. Постои голема подготвителна работа и сега прашање е да се надградува таа подготвителна работа за да се обезбеди успех за земјата во иднина. Јас немам никакво сомневање дека овој процес ќе се оствари, бидејќи Македонија е цврсто одлучена, младата генерација навистина е спремна да оди напред и да избега од овие стереотипи од минатото и Владата треба да го одрази тој дух на одлучност во нејзините акции.

РЕЗИМЕ

Ерван Фуере не се сомнева дека Македонија, благодарение на Охридскиот рамковен договор, сега е подобро место за живеење, унапредено мултиетничко општество, каде што правата на различните етнички заедници соодветно се почитуваат. Најголем напредок има во законодавството, како и во децентрализацијата, а најголеми слабости има во образованието и правичната застапеност. Направен е значаен напредок во зголемувањето на застапеноста на заедницата на етничките Албанци, но за помалите етнички заедници напредокот не е како што би требало да е. Се разбира, прашањето на правична застапеност не е само прашање на етничка припадност – туку и на соодветна експертиза. Тој укажува дека „доколку создадете разделеност на ниво на училиште, можете да замислите какво влијание ќе има ова за општеството во целина“. Потребно е спроведување на стратегијата за интегрирано образование. За ОРД треба поширока општествена дебата, предводена од Владата, за да се постигне сеопфатна согласност за заедничка визија за иднината на Македонија. И самото спроведување на ОРД, треба да е национален напор/ проект, не само активност на Владата. Една идеја може да биде – заменик-претседател на Владата, задолжен за ОРД, да биде етнички Македонец, наместо Албанец. Тоа што се постигна со етничките Албанци, треба да се обезбеди за другите немнозински заедници. Мултиетничноста не е слабост на една нација, туку е знак на сила. Мултиетничноста е една од најголемите предности на Македонија.

Ерван Фуере, роден во 1946 г., правник, а завршил на Европски студии во Ница и постдипломски студии во Брисел. Бил амбасадор на Европската Унија и шеф на Делегацијата на Европската комисија во Република Македонија во периодот 2005-2011 г. Во Македонија доаѓа од лидерската позиција на Делегацијата на ЕК во Словенија (2002-2005 г.). Бил претставник на ЕУ во Мексико, во Куба, во Јужна Африка, во Венецуела (јануари 1984) и извршувал поголем број функции, почнувајќи од 1973 година.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Ervan Fuere nuk dyshon se Maqedonia, duke iu falënderuar Marrëveshjes kornizë të Ohrit, tani është vend më i mirë për jetë, shoqëri e avancuar multietnike, ku të drejtat e bashkësisë të ndryshme etnike respektohen në mënyrë adekuate. Avancim më të madh ka në legjislacion, si edhe në decentralizim, ndërsa dobësi më të mëdha në arsim dhe përfaqësimin e drejtë. Është bërë avancim i madh në rritjen e përfaqësimit të bashkësisë së shqiptarëve etnik, por për bashkësitë më të vogla etnike avancimi nuk është siç është dashur të jetë. Kuptohet, çështja e përfaqësimit të drejtë nuk është vetëm çështje e përkatësisë etnike – por edhe i ekspertizës adekuate. Ai thotë se “nëse krijoni ndarje në nivel të shkollave, mund të paramendoni çfarë ndikimi do të ketë kjo për shoqërinë në tërësi”. Nevojitet zbatimi i strategjisë për arsim të integruar. Për MKO duhet debat më i gjerë shoqëror, të prirë nga Qeveria, që të arrihet pajtueshmëri e përgjithshme për vizionin e përbashkët për ardhmërinë e Maqedonisë. Edhe vetë implementimi i MKO, duhet të jetë përpjekje/projekt nacional, jo vetëm aktivitet i Qeverisë. Një ide mund të jetë – zëvendës-kryetar i Qeverisë, i angazhuar për MKO, të jetë maqedonas etnik, në vend të shqiptarit. Ajo që u arrit me shqiptarët etnik, duhet të sigurohet për bashkësitë tjera jo shumicë. Multietniciteti nuk është dobësi i një kombi, por është shenjë e fuqisë. Multietniciteti është një nga përparësitë më të mëdha të Maqedonisë.

Ervan Fuere, i lindur në vitin 1946, avokat, ndërsa i diplomuar në Studimet Evropiane në Nicë, ndërsa studimet pas diplomike në Bruksel. Ishte ambasador BE-së dhe shef i Delegacionit të Komisionit Evropian në Republikën e Maqedonisë në periudhën 2005-2011. Në Maqedoni vjen nga posti i kreut të Delegacionit të KE në Slloveni (viti 2002-2005). Ishte përfaqësuesi i BE në Meksikë, Kubë, Afrikën e Jugut, Venezuela (janar 1984) dhe ka ushtruar më shumë funksione, duke filluar nga viti 1973.

SUMMARY

Erwan Fouere does not doubt that Macedonia, thanks to the Ohrid Framework Agreement is a better place for living now, an advanced multiethnic society, where the rights of the different ethnic communities are respected. The biggest progress is in the legislation, as well as in the decentralisation, and the biggest weaknesses are in education and the equitable representation. There has been a significant progress in increasing the representation of the ethnic Albanians, but the progress for the smaller ethnic communities is not as it should be. Of course, the issue of equitable representation is not only an issue of the ethnic affiliation, but also of an appropriate expertise. He points out that “if you create a separation at school level, you can imagine what impact it will have on the society as a whole”. It is necessary to implement the strategy for integrated education. OFA needs a broader social debate, led by the Government, to achieve a comprehensive agreement on the common vision for the future of Macedonia. The very implementation of OFA should be a national effort/project, not only an activity. An idea can be that the Vice Prime Minister in charge of OFA is an ethnic Macedonian rather than an Albanian. What has been achieved with the ethnic Albanians should be provided for the other non-majority communities. The multiethnicity is not a weakness of a nation, but rather its strength. Multiethnicity is one of the biggest advantages of Macedonia.

Erwan Fouere, born in 1946, a lawyer, he graduated at European Studies in Nice and finished graduate studies in Brussels. He was the European Union Ambassador and a head of the European Commission Delegation in the Republic of Macedonia in the period of 2005-2011. He came to Macedonia from the leading position at EC delegation in Slovenia (2002-2005). He was EU representative in Mexico, Cuba, South Africa, Venezuela (January 1984) and he has been on a number of positions since 1973.

Џеват Адеми

КОМИТЕТОТ ЗА ОДНОСИ МЕЃУ ЗАЕДНИЦИТЕ НЕ СТЕКНА АВТОРИТЕТ

Xhevat Ademi, Komiteti për marrëdhënie mes bashkësive nuk fitoi autoritet

Xhevat Ademi, The Committee for Relations between the Communities has not achieved any authority

Како ги оценувате меѓуетничките односи денеска?

Со еден збор, кривки. Меѓутоа не од таков вид за да се загрижиме дека меѓуетничките односи се нарушени. Не се нарушени, меѓутоа, за жал, не сме успеале да изградиме таков степен на доверба, за да кажеме дека денешното секојдневие и политичко однесување е сразмерно со односите на обичните луѓе Албанци и Македонци. Пристапот, однесувањето на обичниот човек од различни етнички заедници и со различна вера се потолерантни и со взаемно почитување отколку што е политичката клима во Македонија.

Тоа го покажа нашето неодамнешно истражување каде што политичките партии се обвинети дека најнегативно влијаат на меѓуетничките односи.

Јас ќе ви дадам еден личен пример. Учествував на една емисија на една национална телевизија во Македонија на тема „Соживотот во еден етнички мешан град – Тетово“, со политичари од Тетово, со интелектуалци од Тетово, со уметници од Тетово и со вклучување на гледачи. Најекстремните во настапите беа гледачите кои не беа од Тетово. И Албанци и Македонци. Така што пристапот не е соодветен на целта. Ако се согласиме дека столбот на стабилноста, столбот на одржливоста, столбот на перспектива на државата - се добрите меѓуетнички односи, за жал дефинитивно можам да констатирам дека не се вложува доволно труд во подобрување на состојба.

ИМАМЕ МНОГУ ПРЕДРАСУДИ

Помирувањето зависи од споделување на минатото. Дали мислите дека образовниот систем од каде учиме за минатото ни овозможува да ја разбереме комплексноста на историјата, не само на Македонија, туку и на регионот?

За жал, последните 20 години ние се справивме со многу предизвици. Меѓутоа едно нешто пропуштивме. Не успеавме да изградиме систем на вредности. Нашиот систем на вредности е во длабока криза.

Во оваа актуелна ситуација ги ставам и учебниците по историја, и по книжевност, и по музика, тие што задираат во овие сегменти и имаат влијание и врз чувствата и градењето на ставот при однесувањето. За жал, денеска можеме да најдеме безброј примери од двете страни. Не сакам да кажам дека повеќе ги има од македонска страна, отколку од албанска страна. Ние сè уште сме полни со стереотипи - ние сме добрите, тие се лошите. Тие нам ни направија ова и ние настрадавме, тука бевме жртви итн. Сметам дека додека ние сè уште се делиме на ние и тие и сите наши се добри, макар биле и ѓаволи, а сите нивни се лоши, макар биле и ангели, а такви примери, такви случувања, такви планирани моменти имаме.

Ние сè уште сме полни со стереотипи дека ние сме добрите, тие се лошите. Тие нам ни направија ова и ние настрадавме, тука бевме жртви.

Дозволете ми само да ви дадам пример од фамозната енциклопедија, фамозните учебници од историја каде непотребно, неодговорно, важни моменти од историјата на Албанците се омаловажуваат, се искривуваат и произлегуваат проблеми од тоа. Примери има и од албанска страна, на присојување нешто што е туѓа заслуга. Ако ги слушаш албанските историчари, партизаните во Македонија биле само Албанци, само тие се бореле против Бугарите, што не е вистина.

Во меѓуетничките односи имало историски тешки периоди, особено немирите на Косово во 90-тите години. Вие бевте жртва во тој период. Како лично го доживувате тоа?

Да се разбереме. Јас не бев жртва. Мене не ме зедоа од дома. Јас бев организиран и работев против тој систем. Јас не сум жртва на монтиран судски процес. Согласно тогашните закони, согласно тогашниот кривичен законик (кој се разбира дека бил нехуман и не бил хармонизиран со европската легислатива), јас сум се организирал да го срушам тој поредок. Тоа беше во социјализмот, од 1981 г. наваму. Со моите другари сме се организирале да издејствуваме повеќе права за Албанците, затоа што сметавме дека Албанците се обесправени. Уште повеќе сметавме дека Албанците бесправно се поделени. Сметавме дека тој систем е причината за таа нерамноправна, дискриминаторска, угнетена позиција на Албанците. Јас сум работел против тој систем. Да успеев тогаш, ќе бев можеби повреднуван. Требаше да лежам осум и пол години затвор, потоа пак да се организирам, за жал пак и да војувам, за да успеам од оваа наша држава да направам дом за сите.

ОХРИДСКИОТ РАМКОВЕН ДОГОВОР НАПРАВИ ПРЕСВРТНИЦА

Дали успеавте? Дали Охридскиот рамковен договор е во согласност со вашите младешки идеали?

Едно е да се зборува за идеали, друго е да се зборува за реалноста. Јас сметам дека мојот идеал беше народот да биде слободен. Народот да зборува слободно. Народот да се движи слободно. Народот кога сака да оди во Тирана, кога сака да оди во Приштина. Тоа сум

Сметам дека конкретно Охридскиот рамковен договор направи пресвртница. Тоа е критичниот момент што од Македонија направи шанса сите нејзини граѓани да ја чувствуваат како сопствена држава.

успеал. Е сега дали успеав народот тука да живее како во Париз – тоа не сум успеал. Меѓутоа сметам дека конкретно Охридскиот рамковен договор направи пресвртница. Тоа е критичниот момент што од Македонија направи шанса сите нејзини граѓани да ја чувствуваат како сопствена држава.

Дали тоа функционира? Не целосно. Дали она што е напишано во Охридскиот рамковен договор е преточено во Уставот и посистематизирано со закони? Дали се имплементира, дали функционира? Не целосно. Тоа е друг проблем за кој сите ние носиме одговорност и како граѓани затоа што имаме моменти кога граѓанинот не ја искористува можноста, шансата, перспективата што ја гарантира законот.

Дали е тоа заради стереотипијата, дали е тоа заради праксата, дали е тоа заради конформизмот, тоа е проблем на анализа. Меѓутоа сметам дека Охридскиот рамковен договор на Македонија ѝ даде шанса, која сметам дека државата, политичката елита и граѓаните ја искористија еднаш засекогаш да расчистат со минатото.

Ама тоа не е хемиски процес и се знае во овој степен вака ќе се одвиваат нештата, во оваа етапа овие ќе бидат показателите и исходот ќе биде ваков. Прифаќам одговорност и како политичар и како одговорен, дека од реченото, до стореното има места и за подобрување.

Кои се трите најголеми постигнувања во спроведувањето на Рамковниот договор, а кои се тие најмалку успешни места?

Рамковниот договор оневозможи конфликтот да прерасне во етнички конфликт меѓу Албанците и Македонците и дефинитивно за Македонија остави само една отворена врата, вратата кон Брисел.

Рамковниот договор (го имаат ова кажано и другите, ќе мора да повторам и јас, оти тоа е факт) оневозможи конфликтот да прерасне во етнички конфликт меѓу Албанците и Македонците. Ние во 2001 г. немавме етнички конфликт. Ние имавме конфликт на вооружените формации на Албанците со инструментите на државата. Значи Охридскиот рамковен договор ја оневозможи ескалацијата на конфликтот, што значи му даде шанса на мирот, проблемите да се решаваат по мирен пат и е најголема гаранција за опстојување на Македонија како држава.

Генерално ако земеме да ги мериме придобивките, држава Македонија и етничките Македонци повеќе добија од Охридскиот рамковен договор,

отколку што добија Албанците. Односно Албанците сè уште немаат добиено сè што би требало да имаат како граѓани на сопствената држава, во смисла на јазикот, на идентитетот, употребувањето национални симболи. Сè што е ограничено од колку до колку проценти – тоа е ограничено право.

Сепак, Охридскиот рамковен договор дефинитивно за Македонија остави само една отворена врата, вратата кон Брисел. Друга отворена алтернатива не остави. Ги исклучи другите можности. Овие се најголемите придобивки.

Дали успеавме во секојдневниот живот да го инсталираме, не викам да го наметнеме, не да го импонираме, ама не успеавме да го инсталираме обичниот граѓанин да го фамилијаризираме со духот на Рамковниот договор. Ние изгласавме закони, уставни амандмани. Имаме нов устав, имаме нова законска регулатива, меѓутоа имаме проблеми со примената со духот на Охридскиот рамковен договор. Секој граѓанин, па и политичар и интелектуалец, оваа држава да ја чувствува како дом на сите нејзини граѓани. Некој ќе каже – ве молам македонскиот политичар, етничкомкедонскиот политичар, македонскиот интелектуалец, македонскиот бизнисмен, македонскиот уметник оваа држава ја смета како единствена негова. Вие Албанците си имате свои држави. Ама јас сум граѓанин на Македонија. Помеѓу алтернативата да одам да живеам во Тирана, Приштина и Тетово, се разбира дека тука ќе живеам. Затоа ние носиме одговорност, затоа што не успеавме оваа филозофија да ја промовираме и да ја фамилијаризираме и тоа да е најголемата придобивка.

За жал, последните години имаме и владини проекти на државни институции кои не се компатибилни со оваа филозофија. Дали има објаснувања за тоа? Има. Дали е тоа корисно? Не. Дали плаќаме цена за тоа? Да. И во чувствата на граѓаните, не само во однос на ефектот надвор од Македонија, не само заради Грција, и од Брисел веќе не нè разбираат заради овие чекори што не се соодветно произлезени од таа нова филозофија која ние толку срамежливо сакаме да ја кажеме како македонска приказна. Во позитивна смисла.

Ни останува уште многу да се направиме. Ние по 10 години имаме тенденција за воведување школи, на смени, македонска смена и албанска смена. Зошто? Децата не се трпат? Јас сум и сведок како поранешен претседател на Комитетот за односи меѓу заедниците, највисоко и најважно тело произлезено директно од Охридскиот рамковен договор, сведок сум на оневозможување тоа тело да функционира согласно намерата и замислата за неговото формирање.

КОМИТЕТОТ-ЖРТВА НА ПАРТИСКИТЕ ИНТЕРЕСИ

Дојдовме до институциите за Рамковниот договор. Ваша оценка за Комитетот за односи меѓу заедниците е дека беше оневозможен да работи. Зошто?

Не успеавме од Комитетот да направиме таква институција со таков авторитет, што неговите заклучоци и препораки ќе бидат општо прифатени, затоа што повеќе македонските политички партии (во однос на етнички атрибут) не сакаа да влезат теми кои можеби не се во духот на ОРД. Комитетот не е ничиј инструмент. Членовите на комитетот, било да се Македонци или Албанци или од другите ентитети не би требало да се претставници на политичките партии. Тие се претставници на одредена етничка заедница. Не предвидел случајно законодавецот да бидат седум Македонци, седум Албанци и пет други. Ниту сите седум Албанци со петте претставници на помалите заедници да не можат да ги надгласаат Македонците, ниту седумте Македонци (без оглед од која политичка провиниенција се) можат со петте припадници на другите помали заедници да ги надгласаат Албанците. Тоа е многу вешто измислено, но ние не успеавме да го искористиме. Признавам како поранешен претседател дека не успеав во Комитетот да расправам за Скопје 2014.

Сакате да кажете дека Рамковниот влегува во една замка да биде жртва на партиско толкување?

Така е дефинитивно. Граѓанинот Комитетот го чувствува како важна алатка. Таа институција е многу важна, особено што Комитетот е единствено државно тело од централно ниво, што има директна комуникација со соодветните институции на локално ниво. Комитетот може да биде од голема корист. Јас направив безброј обиди. Тешко функционира заради нашиот менталитет. И на локално ниво градоначалниците се однесуваат како локални шерифи и ним не им треба комитет, ним не им треба совет, да можат, истите би ги укинале.

Како да стигнеме до суштинско функционирање на Комитетот и општинските комисии за односи меѓу заедниците?

Сметам дека сегашниот однос на Собранието, од Комитетот ќе направи важна институција, во таа смисла што во двете партии од двата блока во Собранието во своите редови имаат припадници на другите заедници. Сега нема една партија да ги има помалите заедници во сопствените редови. Нема пратеникот член на комитетот Ром, Бошњаќ, Влаев, Србин,

Турчин да бидат од една политичка групација. Ке ги има од двата табора и Комитетот има шанси вистински да профункционира без влијание затоа што ниту една групација нема да може да ги наметне ставовите. Напротив, ќе мора да се вклучи активно од самото предлагање на членовите.

ДПА сега нуди дводомен парламент, критикувајќи го токму функционирањето на Комитетот.

Членот од ДПА не дојде на ниту една седница на комитетот и кога ДПА беше во Собранието. Дводомен парламент е поинакво уредување на политичкиот систем. Можеби и интересно за опозициската политичка партија, меѓутоа за да се излезе со нова понуда, со нова програма, со нов договор не е доволно да собереш екипа стручњаци и да ти напишат перфектен документ. Додека ние сè уште имаме еден документ кој не само формално туку и суштински сите го поддржуваат и Брисел и Вашингтон и НАТО и ЕУ и Советот на Европа и ЕК и Русија и Кина и поголемиот дел од политичките чинители во држава, додека ние сè уште викаме дека имаме обврски кон овој меѓународен документ и како држава и како политичари, неодговорно е да се настапи со друга идеја. Особено имајќи предвид дека кога си требал да дадеш сопствен придонес, ништо не си направил, а овој „оспорувачан документ“ да го прогласуваш за неважечки, за мртов.

Додека ние сè уште имаме еден документ (ОРД), кој не само формално туку и суштински сите го поддржуваат, неодговорно е да се настапи со друга идеја, а ОРД да се прогласува за неважечки, за мртов.

ДОГОВОРОТ НЕ Е ОБВРСКА НА АЛБАНСКИТЕ ПОЛИТИЧКИ ПАРТИИ

Меѓутоа дали тука има одредена одговорност на ДУИ? ДУИ не учествуваше во охридските преговори директно, ДПА учествуваше. Сега ДУИ го има присвоено Рамковниот договор и не остава простор на пример и ДПА да се закити со заслуги за ОРД.

Имплементацијата на Охридскиот рамковен договор е обврска на сите. Никогаш не сум слушнал дека кој и да е функционер на ДУИ дал изјава, испратил порака дека ги исклучува другите од имплементацијата на Охридскиот рамковен договор, најмалку на

адреса на ДПА. Челниците на поранешната ОНА, сегашните челници на ДУИ уште во 2002 г. токму заради целосното, успешното и полесното имплементирање на Охридскиот рамковен договор направија обид да се формира едно координативно тело на сите политички чинители кои за цел ќе ја имаат имплементацијата на Охридскиот рамковен договор. Не успеа тоа затоа што политичките партии сакаа да ги наметнат политичките ставови.

Вистина е дека ДУИ не беше формален учесник кога се разговараше во Охрид. ДУИ е формирана по донесувањето на Охридскиот рамковен договор и по усвојувањето на уставните амандмани, откако Охридскиот рамковен договор се преточи во уставот на Република Македонија. ДУИ се формира како партија и како најголема партија, како легитимен претставник на мнозинството на албанските гласачи, презеде обврска тој документ да го имплементира и барајќи поддршка од сите институции и од опозицијата и од власта и од политичките партии, албански и македонски и од меѓународниот фактор.

Дали ДУИ сноси одговорност зошто толку доцниме со роковите? Сите знаеме дека Охридскиот рамковен договор спрема замислата на авторите требаше да биде имплементиран во четири години. Меѓутоа во регионот имаме и други договори кои ни приближно не се имплементирани како Охридскиот рамковен договор, кои ни приближно не се ефектуирани во позитивна смисла како Охридскиот рамковен договор.

Процесот не трпи импровизација. Ние можеме преку ноќ да ги смениме сите или да ги пензионираме, или да ги тераме македонските хирурзи на респецијализација, од тетовска болница. Преку ноќ можеш, но не е ни хумано и не е законски. Ама дали преку ноќ можеш Албанец да направиш хирург? Ти требаат 5 години. Има и безброј други примери. Одговорноста е на сите нас. За некои нешта што сме можеле да ги направиме, сме можеле. Сме можеле да го решиме проблемот со амнестијата, сме можеле, но не сме сакале. Сме можеле да не правиме вакви глупости со спомениците, да не ги дигаме тензиите, сме можеле да не се зафатиме со градење црква на Кале. Сме можеле, ама сепак да не забораваме дека ние сме балканци. Сите сме исти.

Дали всушност за десетгодишнината треба да престанеме да говориме за Рамковниот договор, а да почнеме да зборуваме за спроведување на Уставот и законите на Македонија и, на пример, за децентрализацијата.

Апсолутно. Да не забораваме дека Македонија заради спецификите, по 1990 година беше најцентрализирана држава, не само во Европа, туку и пошироко. Процесот на децентрализација оди бавно, меѓутоа имаме конкретни резултати. Тоа е директна заслуга придобивка од Охридскиот рамковен договор. Некој ќе каже ние имавме намери од 2001 г. да го направиме тоа. Па зошто не го направија? Зар требаше во Охрид во рамковниот договор поголемиот дел да биде посветен на децентрализацијата? Помалите заедници со процесот на децентрализацијата, со донесувањето правда, со давање можност на владеене се поставуваат во позиција на мнозинство на локално ниво. Исто се дава шанса на помалата заедница на локално ниво да се постави во позиција на мнозинство и да се докаже како ќе се однесува спрема одредена заедница која на локално ниво е мнозинство. Имаме успешни примери. Тука не треба да се гледа сè црно, затоа што и Косово многу го копира нашиот модел на децентрализација, како најсвеж пример.

Дали сметате дека е дојдено време да има Албанец министер на некоја од петте безбедносни позиции, а заменик-претседател на Владата за Рамковниот договор, односно за политичкиот систем, да биде Македонец?

Апсолутно. Охридскиот рамковен договор не е обврска на албанските политички партии. Не е обврска на Албанец вицепремиер задолжен за тоа. Охридскиот рамковен договор е обврска на Македонија како држава.

Охридскиот рамковен договор не е обврска на албанските политички партии. Не е обврска на Албанец вицепремиер задолжен за тоа. Охридскиот рамковен договор е обврска на Македонија како држава.

Изјаснувањето на граѓаните по тоа прашање е типична стереотипија. Каква корист има Македонецот од Струмица ако шефот на јавна безбедност е Македонец? Ако има сообраќајка, ќе одговара, ако згреши според законот, ќе одговара. Тоа е факт дека ние сè уште имаме предрасуди. Не може Албанец да биде началник на државна безбедност затоа што тие ќе ја злоупотребуваат функцијата за да работат против државата! Ве молам! Кој Македонец народен правобранител ќе беше подобар од сегашниот правобранител Ицет Мемети? Тој е случајно Албанец, ама е професионалец.

РЕЗИМЕ

Џеват Адеми смета дека граѓаните од различни етнички заедници се толерантни и со взаемно почитување, отколку што го покажува тоа политичката клима во Македонија. Дел од пропустите се во градењето систем на вредности, особено заеднички. Сè уште има безброј примери од двете најбројни етнички заедници за меѓусебно стереотипизирање – дека „ние сме добрите, тие се лошите“. Охридскиот рамковен договор направи пресвртница. Тоа е критичниот момент што од Македонија направил шанса сите нејзини граѓани да ја чувствуваат како сопствена држава. Со тоа се исполнети и дел од неговите младешки идеали за слобода, за слободно изразување и движење на народот. ОРД не е целосно спроведен, односно дека покрај донесените уставни амандмани и систематизираното законодавство, тие нецелосно функционираат во пракса, за што сносат одговорност политичарите, но и самите граѓани носат одговорност, не употребувајќи ги новите можности. Најголеми постигнувања се: оневозможената ескалација на конфликтот, отворањето на вратата кон Брисел (ЕУ), а потфрлено е во споделувањето на духот на ОРД кај сите граѓани на Македонија. Се чувствува лично одговорен што не профункционира соодветно важната институција за ОРД – Комитетот за односи меѓу заедниците во Собранието, заради партиски опструкции. Новиот состав на Собранието, во кој има припадници на заедници во сите партии, ќе овозможи Комитетот да работи во полна функција. Предлогот на ДПА за дводомен парламент е несоодветен заради поддршката на ОРД од сите домашни и странски чинители. По 10 години, веќе не треба да се зборува за ОРД, туку за примена на Уставот и законите, а државните функции не треба да се распределуваат низ етничка призма, туку според професионалноста на кандидатите.

Џеват Адеми, роден во 1962 година во Голема Речица, Тетово, дипломирал новинарство. Политички осуденик е во тогашна СФРЈ. Претседател е на Здружението на политички затвореници. Генерален секретар е на Националната демократска партија во 2001 г. Учесник е во ОНА во 2001 г. Се вклучува во ДУИ. Бил заменик-министер за локална самоуправа во Владата во 2004 година. Пратеник е во Собранието од 2006 г. Претседател е на Комитетот за односи меѓу заедниците 2008–2011 г.

ПЕРМБЛЕДНЈЕ

Xhevat Ademi mendon se qytetarët e bashkësive të ndryshme etnike janë më tolerantë dhe me respekt të ndërsjellë, se sa këtë që e tregon klima politike në Maqedoni. Një pjesë e lëshimeve janë në ndërtimin e sistemit të vlerave, veçanërisht të atyre të përbashkëta. Akoma ka shembuj të shumtë nga të dy bashkësitë etnike më të mëdha për stereotipizimin e ndërsjellë – se “ne jemi të mirët, ata janë të këqijtë”. Marrëveshja kornizë e Ohrit bëri kthesë. Ky është momenti kritik që prej Maqedonisë bëri rast, të gjithë qytetarët e saj ta ndiejnë si shtet të tyre. Me këtë janë përmbushur edhe një pjesë e idealeve të saja rinore për liri, për shprehjen e lirë dhe lëvizjen e popullit. MKO nuk është implementuar tërësisht, gjegjësisht krahas amendamenteve të miratuara kushtetuese dhe legjislacionin e sistemuar, ato nuk funksionojnë në praktikë sa duhet, për çka përgjegjësi mbajnë politikanët, por edhe vetë qytetarët mbajnë përgjegjësi, duke mos i shfrytëzuar mundësitë e reja. Arritjet më të mëdha janë: nuk u mundësua eskalimi i konfliktit, hapja e derës drejt Brukselit (BE), ndërsa nuk pati suksesi ndarje frymës së MKO te të gjithë qytetarët e Maqedonisë. Ndjehet personalisht përgjegjës që nuk funksionoi si duhet institucioni i rëndësishëm adekuat për MKO – Komiteti për marrëdhënie mes bashkësive në Kuvend, për shkak të obstrukcioneve partiake. Përbërja e re e Kuvendit ku ka pjesëtarë të bashkësive në të gjitha partitë, do të mundësojë Komiteti të punojë në funksion të plotë. Propozimi i PDSH për parlament të dyfishtë është joadekuat për shkak të mbështetjes së MKO nga të gjithë aktorët e vendit dhe të jashtëm. Pas 10 viteve, tani nuk duhet të flitet për MKO, por për aplikimin e Kushtetutës dhe ligjeve, ndërsa funksionet shtetërore nuk duhet të distribuohen përmes prizmit etnik, por sipas profesionalizmit të kandidatëve.

Xhevat Ademi, i lindur në vitin 1962 në Recicë të Madhe, Tetovë, ka diplomuar në gazetari. I dënuar politik në RSFJ-në e atëhershme. Kryetar i Shoqatës së të Burgosurve Politik. Sekretari i përgjithshëm i Partisë Demokratike Kombëtare në vitin 2001. Pjesëmarrës i UÇK-së në vitin 2001. I bashkëngjitet BDI-së. Ishte zëvendësiministër i Vetëqeverisjes Lokale në vitin 2004. Është deputet në Parlament nga viti 2006. Kryetar i Komitetit për marrëdhëniet ndëretnike 2008-2011.

SUMMARY

Xhevat Ademi thinks that the citizens of different ethnic communities are more tolerant and with mutual respect than indicated by the political climate in Macedonia. Part of the shortcomings are in the building of the value system, especially a common one. There are still numerous examples from the two biggest ethnic communities on mutual stereotyping – “we are the good ones, they are the bad ones”. The Ohrid Framework Agreement has been a turning point. It is the critical moment that made a chance in Macedonia that all of its citizens feel it as their own state. This fulfills part of his youthful ideals of freedom, free expression and movement of the people. OFA has not been fully implemented, i.e. apart from the adopted constitutional amendments and the systematised legislation, they have not fully functioned in practice; this is the responsibility of the politicians, but also of the citizens, who have not made use of the new possibilities. The biggest achievements are: disabled escalation of the conflict, opening the door to Brussels (EU), and there has been less achieved in sharing the spirit of OFA with all citizens of Macedonia. He feels personally responsible that an important institution for OFA has not functioned properly – the parliamentary Committee for Relations between the Communities, due to party obstructions. The new composition of the Parliament, which has members of communities in all parties will enable the Committee to work in full function. The proposal of DPA for a two-house parliament is inappropriate because of the support to OFA by all local and foreign actors. 10 years later, one should not speak about OFA any more, but about applying the Constitution and laws, and the state functions should not be distributed through an ethnic prism, but according to the professional qualities of the candidates.

Xhevat Ademi, born in 1962 at Golema Rečica, Tetovo, graduated journalist. He was a political convict in the former SFRY. He is the president of the Association of Political Prisoners. He was the Secretary General of the National Democratic Party in 2001. He was a member of NLA in 2001. He became a member of DUI. He was the Deputy Minister of Local Self-Government at the Government in 2004. He has been an MP since 2006. He was the president of the parliamentary Committee for Relations between the Communities in 2008-2011.

Владо Бучковски

НАТО И ЕУ ГАРАНТИ ЗА МАКЕДОНИЈА

Vllado Buçkovski, NATO dhe BE garanci për Maqedoninë
Vlado Bučkovski, NATO and EU guarantors for Macedonia

Дали мислите дека Македонија е подобро место за живеење сега, благодарјејќи на Рамковниот договор?

Јас сум убеден дека е така, затоа што дефинитивно Охридскиот рамковен договор создаде простор на поинаков начин да се гради довербата, пред сè помеѓу Македонците, како мнозинска заедница, и Албанците, кои беа убедени дека се обесправени. Сметам дека сето што десет години подоцна го имаме како постигнувања, говори дека релаксирањето на меѓуетничките односи, што со повремени нарушувања на тој процес доминираше во овие десет години, сепак направија Македонија да не биде само подобро место за живеење, туку да биде и модел како може да функционира едно мултиетничко, мултиконфесионално општество. Реално, македонскиот модел веројатно беше пример кога меѓуна-

Македонскиот модел веројатно беше пример кога меѓународната заедница се обидуваше да го изгради планот на Ахтисари за да се решат проблемите на Косово.

родната заедница се обидуваше да го изгради планот на Ахтисари за да се решат проблемите на Косово.

Дали мислите дека главните причини за делби и тензии во општес-

твото во тој период беа етничките, односно односите меѓу двете главни заедници? Дали мислите дека денеска други работи се главни причинители на тензии во општеството, меѓупартиските односи или односите меѓу класите итн.?

Мислам дека во 2001 година беа искористени меѓуетничките односи да дојде до воен конфликт и до криза која всушност пред да се трансформира во ограничена криза која се реши со политички средства, беше поттикната од страна. Длабоко сум убеден дека заради односот на силите во регионот во тој момент, на прашањето околу статусот на Косово, амбициите Косовците да го држат отворено прашањето и во Прешевската долина за евентуална автономија на Албанците кои живеат таму, можеби Македонија во тие моменти, гледано во тој контекст, беше и монета за поткусурување. Ситуација која требаше да доведе до тоа да се оствари сонот на Албанците во регионот, а тоа е да има уште една албанска држава – Косово, која во меѓувреме успеаја да ја создадат. Денеска и Косово е независна држава во процес на признавање од 70-80 држави. Значи, во тој регионален однос на силите, меѓуетничките односи во Македонија беа искористени за таа цел.

Денес сметам дека тензиите повеќе не се меѓуетнички. Мене ме загрижува што има елементи на меѓуверска нетолеранција и нетрпеливост, која е на второ или трето место, затоа што е најизразена и секако меѓупартиска нетрпеливост, која во овие последниве неколку години е многу поизразена, да речеме, во македонскиот политички блок, отколку во албанскиот. И, не е судирот на по-

литичките партии контра албанските, туку напротив, големиот судир е меѓу ВМРО-ДПМНЕ и СДСМ, кој сè уште трае во оваа изборна кампања. Се гледа дека и во десницата има една жестока реторика и судир меѓу,

Во еден регионален однос на силите, меѓуетничките односи во Македонија беа искористени за остварување на сонот на Албанците во регионот, а тоа е да има уште една албанска држава – Косово.

пред сè, Обединети за Македонија и ВМРО-ДПМНЕ, а во албанскиот политички блок навидум е посмирената кампањата. Но, да се потсетиме, до пред шест месеци кулминираше таа вербална војна меѓу ДУИ и ДПА околу фамозните досиеја за видни претставници од албанската заедница кои никнуваа по дворовите на некои луѓе.

Да се вратиме на Рамковниот договор. Кои се за вас целите на Рамковниот договор?

Значи, како еден од учесниците на разговорите во Охрид, првенствено, целта беше да се изнајде политичко решение за воената криза. Притоа заради учеството на САД и на ЕУ, пред сè во преговорите, а и НАТО во делот од разоружувањето, беа дефинирани и стратешките интереси за сите партнери кои учествуваа во преговарањето, но беше изразен и интересот на тогашната ОНА. ОНА беше исклучително заинтересирана за резултатот, дефакто не присуствуваше на разговорите, но условно речено, „онлајн“ беше присутна. Во целиот процес на трансформирање на ОНА во политичка партија стои јасно изразена нивната волја, преку начинот на кој се реши кризата и преку Охридскиот рамковен договор, да се гради еден модел на мултиетничко општество, една функционална мултиетничка демократија која ќе ја доведе Македонија во позиција да биде членка на НАТО и на ЕУ. За потсетување, ДУИ во последните десет години многу често говореше дека патот на Македонија кон Брисел води преку Охрид, алутирајќи на Охридскиот рамковен договор. Охридскиот договор ги поставува темелите на едно општество кое е одраз на европските вредно-

сти, пред сè на почит на различностите, бидејќи Европејците посто-

Целта беше да се изнајде политичко решение за воената криза. Потоа за подигање на свеста за живеење во едно интегрирано општество и на крајот, патот на Македонија кон Брисел води преку Охрид.

јано говорат дека различностите ја прават Европската Унија да биде таква како што е, условно речено денеска Македонија е Европа во мало. Сметам дека Охридскиот Рамковен договор многу помогна да се подигне свеста, пред сè кај Македонците за живеење во едно интегрирано општество. Другата алтернатива реално и за Македонците и за Албанците и за другите етнички заедници е нешто што би ја оддалечило Македонија од нашите стратешки интереси кон НАТО и ЕУ.

АХМЕТИ НЕ ПРИФАТИ ПРЕДИЗБОРНА КОАЛИЦИЈА

Меѓутоа овој баланс меѓу граѓанското и мултикултурното општество е многу тежок. Дали мислите дека е лесно да се направи рамнотежа или баланс меѓу различни стремежи на клучните актери во Македонија?

Мислам дека не е ни малку лесно. Уште повеќе што очигледно дека концептот кој го промовира Македонија по независноста во '91 година кој е преточен во првиот устав на независна и самостојна Македонија почива на концептот на граѓанска либерална држава, каде што во преден план се правата на граѓаните. За жал, се покажа дека нашите сограѓани Албанци преку промовирањето на тој концепт видоа опасност од нивна маргинализација. Сето она што се случуваше во 2001 г. беше всушност кулминација на едно незадоволство кое тлееше десетина години. Десет години по Охридскиот рамковен договор дел од претставниците од помалите етнички заедници во Парламентот остро го критикуваа Охридскиот рамковен договор, тврдејќи дека пред сè Македонците и Албанците го сфаќаат како моделно уредување на државата која форсира бинационална држава, а не отвора простор за мултиетничко општество. Помирувањето поме-

ѓу тенденцијата пред сè на истакнати претставници на левицата, меѓу кои нескромно се ставам и себеси, во изминатиот период за да направиме една мешавина каде што сепак доминантен би бил концептот на граѓанска држава, не вродува со плод. Јас и врз основа на своето лично искуство во 2006 година на изборите се обидов да повлечам прв чекор, му понудив на Али Ахмети, претседателот на ДУИ, да имаме заедничка листа на изборите, тргнувајќи од тоа дека нивната матрица е левичарска и ние сме левичари и да направиме левичарска коалиција, каде што нема да биде преодоминантен етничкиот предзнак, туку ќе биде политичката определба. Тогаш господинот Ахмети сметаше дека е прерано за такво нешто.

Значи, пет години по тој мој неуспешен обид и на овие избори се покажува дека Македонија сè уште не е зрела да излезе од оклопот на етничката припадност и етничката одвоеност. Гледам и на овие избори како да живееме во два паралелни света, како да има различни проблеми за граѓаните на Македонија. И реално, ако не се споменува и кај едните и кај другите НАТО и ЕУ, како да немаме некои кохезивни елементи кои би ги споиле двете или повеќето заедници кои живеат во Македонија. Во една Германија, премиерката Меркел признава дека има сериозен проблем во германското општество кое не покажа доволно капацитет

да ги интегрира муслиманите или доминантната турска заедница. Тоа покажа дека изградбата на едно та-

кво општество во една развиена Германија се соочува со проблеми, а не во една мала Македонија.

Десет години подоцна постигнувањата се завидни, позитивни, но состојбата е зрела Македонија уште еднаш да се преиспита што всушност сака и дали тенденцијата што поскоро да биде во НАТО и ЕУ ќе промени нешто во судирот на овие два концепти кои ги гледаме дека егзистираат во нашето секојдневие и во политиката и во секојдневниот живот.

Во 2006 година на изборите се обидов да повлечам прв чекор, му понудив на Али Ахмети, претседателот на ДУИ, да имаме заедничка листа на изборите, да направиме левичарска коалиција. Тогаш господинот Ахмети сметаше дека е прерано за такво нешто.

РИЗИК ПОРАДИ ЗАСТОЈОТ ВО ИНТЕГРАЦИИТЕ ВО НАТО И ЕУ

Еден од принципите на Рамковниот договор е дека нема територијални решенија за етничките прашања. Меѓутоа самиот рековте дека недостасува доволно кохезија внатре, вклучувајќи и во политичките партии. Дали има ризик по унитарноста?

Објективно говорејќи, иако не сакаме да признаеме, сè уште постои стравување кај доминантната македонска заедница и кај политичките лидери, повеќе во десницата, но не е имуна и левицата, од продолжувањето на процесот на децентрали-

Во услови кога пет години е неизвесен нашиот пат кон ЕУ и НАТО, таа латентна опасност може да биде манифестирана. Тоа им оди во прилог на другите (кои се за федерализација) кои во овој момент се помалобројни, но не треба да се исклучат.

ција по втората фаза. Ако ги следиме европските искуства, следната фаза од децентрализацијата е регионализацијата. Значи, ние како несвесно да не влегуваме во следната фаза, плашејќи се дека повторно ќе се разбудат сепаратистичките тенденции кај некои од заедниците. Притоа, се мисли пред сè од албанската заедница, дека таа регионализација би била чекор кон федерализација на државата. Во услови кога пет години е неизвесен нашиот пат кон ЕУ и НАТО, таа латентна опасност може да биде манифестирана. Стоејќи предолго во оваа статус кво ситуација, без влез во ЕУ и НАТО, тоа им оди во прилог на другите, кои во овој момент се помалобројни, но не треба да се исклучат. Гледаме некои од тие одгласи за време на кампањата, иако е тоа карактеристично за нашите сограѓани Албанци – да се многу радикални, посебно во изборните кампањи. Треба да се биде буден и трезвено да се разгледаат сите можни варијанти што Македонија би ја довеле во една таква ситуација ако не се откочат преговорите со Грција, ако не се најде решение за членството во НАТО и ЕУ. Но, лично сметам дека влезот во НАТО и поч-

нување преговори со Европската Унија ќе загарантира дека во Македонија не е можна друга алтернатива, освен унитарниот карактер.

Чија е одговорноста за Рамковниот договор? На Секретаријатот за спроведување на Рамковниот договор или на некој друг? Дали ДУИ го монополизира ОРД?

Одговорноста за Охридскиот рамковен договор е на државата и целата политичка елита. Охридскиот договор не може да биде одговорност на еден дел и на една партија. Сега се создава една ситуација дека тоа е работа на ДУИ. А во Охрид, водството на ДПА многу активно учествуваше и беше дел од договорот. Сегашната радикализација на ставовите на ДПА може да е одговор на барањето на политички простор за себе – ако Охридскиот договор е на ДУИ, ДПА

треба да понуди бара нешто друго.

Дали ОРД е модел и иднина за Македонија?

Да, секако. Но еве сега се поставуваат некои барања, пред сè од албанскиот политички блок за Бадинтер во судството, во гласањето за буџетот. Во ред е да се примени Бадинтер во изборот на судии, но да се гласа во судовите, вклучувајќи и во Уставниот суд, со Бадинтер ќе биде напуштање на владеењето на правото. Другите работи се мислам дела од предизборната реторика.

Во ред е да се примени Бадинтер во изборот на судии, но да се гласа во судовите, вклучувајќи и во Уставниот суд, со Бадинтер ќе биде напуштање на владеењето на правото.

РЕЗИМЕ

Владо Бучковски смета дека Охридскиот договор создаде простор да се гради довербата пред сè помеѓу Македонците, како мнозинска заедница, и Албанците, кои беа убедени дека се обесправени. Во 2001 г. во еден регионален однос на силите, меѓуетничките односи во Македонија биле искористени за поддршка на остварување на сонот на Албанците во регионот, а тоа е да има уште една албанска држава – Косово. Овие десет години има доминантно релаксирање на меѓуетничките односи и Македонија е модел за мултиетничко и мултиконфесионално општество. Македонскиот модел веројатно беше пример кога меѓународната заедница се обидуваше да го изгради планот на Ахтисари за да се решат проблемите на Косово. Првенствено, целта на договорот е наоѓање политичко решение за воената криза, потоа за подигање на свеста за живот во интегрирано општество и на крајот евроатлантските интеграции на Македонија. Денес се загрижувачки елементи на меѓуверска нетолеранција и нетрпеливост и меѓупартиска нетрпеливост. Македонија нема доволно кохезивни фактори, вклучувајќи поради моноетничноста на политичките партии, на пример ДУИ одби понуда за предизборна коалиција со СДСМ во 2006 г. Надвор од НАТО и ЕУ, како да не постојат други кохезивни елементи кои би ги споиле двете или повеќето заедници кои живеат во Македонија. Во услови кога пет години е неизвесен патот кон ЕУ и НАТО, може да станат манифестни другите помалобројни сили кои се за федерализација. Влезот во НАТО и почнување преговори со Европската Унија ќе загарантира дека во Македонија не е можна друга алтернатива, освен унитарниот карактер. Договорот е модел за Македонија и не се прифатливи барања како двојно мнозинство во Уставниот суд кои се косат со владеење на правото.

Владо Бучковски, роден во 1962 г. во Скопје, е вонреден професор на Правниот факултет „Јустинијан Први“ на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Бил премиер на Македонија (2004-2006 г.), како и министер за одбрана во широката коалициска влада во 2001 година, како и во Владата 2002-2004 година. Пратеник е во Собранието од СДСМ (2006-2011 г.). Бил претседател на СДСМ.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Vlado Buçkovski mendon se Marrëveshja e Ohrit krijoi hapësirë që të ndërtohet besimi para së gjithash mes maqedonasve, si bashkësi shumicë, edhe shqiptarët, të cilët ishin të bindur se janë të privuar nga të drejtat e tyre. Në vitin 2001 në një raport rajonal të forcave, marrëdhëniet ndëretnike në Maqedoni u shfrytëzuan për mbështetje të realizimit të ëndrrës së shqiptarëve në rajon, e kjo ishte të ketë edhe një shtet shqiptar – Kosova. Këto dhjetë vite ka relaksim dominues të marrëdhënieve ndëretnike dhe Maqedoni është model për shoqëri multietnike dhe multikonfesionale. Modeli maqedonas me siguri ishte shembull kur bashkësia ndërkombëtare përpiquej ta ndërtojë planin e Ahtisarit që të zgjidhen problemet e Kosovës. Së pari, qëllimi i marrëveshjes ishte gjetja e zgjidhjes politike për krizën e luftës, pastaj ngritja e vetëdijes për jetën në shoqëri integruese dhe në fund integrimet euroatlantike të Maqedonisë. Sot elemente brengosësh janë jo toleranca dhe padurimi ndër fetar dhe padurimi ndërpartiak. Maqedonia nuk ka faktorë të mjaftueshëm koheziv, për shkak të mono etnicitetit të partive politike, për shembull BDI e refuzoi ofertën për koalicion parazgjedhor me LSDM në vitin 2006. Jashtë nga NATO dhe BE, sikur të mos ekzistojnë elemente tjera kohezive të cilat do ti bashkonin dy ose më shumë bashkësi të cilat jetojnë në Maqedoni. Në kushte kur pesë vite është e pasigurt rruга drejt BE dhe NATO, mund të bëhen manifetsuese forcat tjera më me pak numër të cilat janë për federalizëm. Hyrja në NATO dhe fillimi i negociatave me Bashkimin Evropian do të garantojë se në Maqedoni nuk është e mundur alternativë tjetër, përveç karakterit unitar. Marrëveshja është model për Maqedoninë dhe nuk janë të pranueshme kërkesat si shumica e dyfishtë në Gjykatën kushtetuese të cilat kositen me sundimin e të drejtës.

Vlado Buçkovski, i lindur në vitin 1962 në Shkup, është profesor i çrregullt në Fakultetin Juridik “Justiniani I” në Universitetin “Shën. Kirili dhe Metodij” në Shkup. Ishte kryeministër i Maqedonisë (viti 2004-2006), si dhe ministër i Mbrojtjes në qeverinë e koalicionit të gjerë në vitin 2001, dhe në qeverinë 2002-2004. Është deputet në Parlament nga radhët e LSDM-së (viti 2006-2011). Ishte kryetar i LSDM-së.

SUMMARY

Vlado Buçkovski thinks that the Ohrid Agreement has created the space to build confidence first of all between the Macedonians as a majority community, and the Albanians, who were convinced that they were discriminated. In 2001 in a regional relation of powers, the interethnic relations in Macedonia were used to support the fulfilment of the dream of the Albanians in the region, to have another Albanian state – Kosovo. These ten years there has been a predominant relaxing of the interethnic relations in Macedonia, and it has been a model of multiethnic and multiconfessional society. The Macedonian model was probably the example when the international community tried to build Ahtisari's plan to solve the problems in Kosovo. In the first place, the price of the agreement is finding a political solution to the military crisis, then to raise the awareness about living in an integrated society and in the end the Euro-Atlantic integrations of Macedonia. Today, the concerning elements are the inter-religious intolerance and inter-party intolerance. Macedonia does not have enough cohesive factors, including the monoethnicity of the political parties, for example, DUI has refused the offer of SDSM for a pre-election coalition in 2006. Apart from NATO and EU, there seem to be no other cohesive elements that would join the two or more communities living in Macedonia. In conditions when the path to EU and NATO has been unclear for five years, other less numerous forces that support federalisation can manifest. The entrance to NATO and starting the negotiations with the European Union would have guaranteed that no other alternative is possible in Macedonia, apart from its unitary character. The Agreement is the model for Macedonia and the demands such as the double majority in the Constitutional Court which are against the rule of law are not acceptable.

Vlado Buçkovski, born in 1962 in Skopje, is a professor at the Law Faculty Justinian I, at Ss. Cyril and Methodius University in Skopje. He was the Prime Minister of Macedonia (2004-2006), as well as Minister of Defence in the broad coalition government in 2001, and the 2002-2004 Government. He was an SDSM MP (2006-2011). He was the President of SDSM.

Кенан Хасипи

ОХРИДСКИОТ ДОГОВОР ТРЕБА ДА БИДЕ ПРИДОБИВКА ЗА СИТЕ

Kenan Hasipi, Ohri Çerçeve Anlaşması herkes için bir kazanım olmalıdır

Kenan Hasipi, Marrëveshja e Ohrit duhet të jetë përfitim për të gjithë

Kenan Hasipi, The Ohrid Agreement should be an Achievement for All

Дали мислите дека денеска по 10 години Македонија е подобро место за живеење, благодарјќи на Рамковниот договор?

Споредбено со случувањата за време на конфликтот којшто се закануваше да земе пошироки размери и да има многу лоши последици за населението независно од која етничка заедница, подобро е, меѓутоа споредбено со остварување одредени права, не би можел да кажам дека е подобрена ситуацијата.

Една од разликите во перцепциите е што е всушност целта на Рамковниот договор. Што, спрема вас, е целта и кој треба да има придобивки од тој Рамковен договор? Сите заедници, сите граѓани?

Прво, како и секој договор, и Рамковниот договор од Охрид не е идеален. Оваа временска дистанца од имплементацијата на Рамковниот договор покажа дека има одредени слабости коишто предизвикуваат сериозни проблеми во функционирањето на системот и во реализацијата на одредени права утврдени со уставот и со законите. Реално би требало да биде придобивка за сите, меѓутоа оваа временска дистанца ни покажа како тивко работите да се одвиваат во биетничка насока, што не е добро за иднината на Република Македонија.

Реално, ОРД би требало да биде придобивка за сите, меѓутоа оваа временска дистанца ни покажа како тивко работите да се одвиваат во биетничка насока, што не е добро за иднината на Република Македонија.

Што е постигнато, што не е постигнато?

Прво, основната придобивка е што спречи конфликт од пошироки размери. Тоа е прво и клучно, според мене. Втора работа е што во уставно-правна смисла, односите во државата ги постави на поинакви основи и се напуштија одредени стереотипи (во коишто доминантно, барем кај мнозинското население, беше дека е ова држава на македонскиот народ и другите имаат статус на малцинство). Сега работите почнаа да се одвиваат во правец којшто се плашам дека може да резултира со држава на две заедници и други малцинства, што сепак не е најсоодветно решение. Идеално би било кога работите би се канализирале во правец дека ние сме мултиетничко, мултикултурно, мултиконфесионално општество каде што сите припадници на која било заедница ќе ги уживаат максималните можни права. Тоа е лесно да се каже, тешко е да се спроведе, меѓутоа доколку постои општа политичка волја работите да се движат во тој правец, тие можат да се подобрат.

НЕМА РЕЗУЛТАТИ ЗА ПОМАЛОБРОЈНИТЕ ЗАЕДНИЦИ

Каква е состојбата во конкретни подрачја?

Ако правиме споредба со поранешниот систем, нешто слично имавме

и тогаш, не се викаше правична и соодветна застапеност, тогаш се викаше етнички клуч, па се знаеше при вработување во државните институции има толку Македонци, толку Албанци, толку Турци итн. Сега ние тоа го викаме правична и соодветна застапеност којшто до Охридскиот рамковен договор не функционираше по вака строго дефиниран начин, да речеме согласно процентуална застапеност, меѓутоа за жал и по Охридскиот рамковен договор во практичната имплементација на овој принцип којшто стана уставна категорија, пак има огромни диспропорции. Значи ние сега не зборуваме за непочитување на одредбите од Рамковниот договор, туку зборуваме за непочитување на уставна одредба, бидејќи ние таа претензија на Охридскиот договор ја преточивме во уставни промени. Сега влевовме во фаза не да не почитуваме

Фрлете само поглед на процентуалната застапеност на помалите етнички заедници во институциите на системот на сите нивоа, ќе видите дека има огромни диспропорции.

договор, не почитуваме највисок правен акт. Фрлете само поглед на процентуалната застапеност на помалите етнички заедници во институциите на системот на сите нивоа, ќе видите дека има огромни диспропорции или во најмала рака прогресот што е обезбеден, динамиката што е обезбедена за втората етничка заедница по големина, не е обезбедена за другите заедници, ниту пак има некој механизам којшто ќе ги принуди

централните власти да го прават тоа. Тоа е најголемиот недостиг на Рамковниот договор.

Да резимирам, вашиот став е дека две битни поглавја, правичната застапеност и заштитата од мајоризација, не даваат резултат за помалобројните заедници, наместо Македонија да ја водат кон мултикултурно општество, тие ја водат кон бинационално општество. Дали гледате, од аспект како етнички Турчин, подобрување во делот за идентитет, култура, јазик и образование?

Ако забележавте, цело време зборувам за ефективно остварување на одредени права и ефективна за-

штита на одредени права, тоа е поинаква категорија од категоријата на имање одредени права. Во тој дел тоа може да се постигне со инвестирање во тие области. Вие не можете да зборувате за ефективна заштита на културата на помалите етнички заедници, ако за тоа не обезбедите одредени финансиски ресурси. Не е возможно.

Нели Министерство за култура има еден сектор за унапредување на културата?

Институции за помалите заедници постојат, меѓутоа и по функционалниот капацитет и по средствата со кои располагаат, апсолутно не можат да имаат влијание за подобрување на состојбите во тие сфери.

Да. Бидејќи средствата со кои располагаат тие структури коишто се формираа веднаш по Охридскиот рамковен договор апсолутно не даваат простор да може нешто повеќе да се постигне на тој план, тоа е самото по себе доказ дека ние формиравме институции, меѓутоа не им обезбедивме функционален капацитет за да можат да се одвиваат работите во посакуваниот правец. Така што со години гледано наназад и Управата за унапредување на образованието на заедниците во Република Македонија и Управата за унапредување на културата формално-правно постојат, меѓутоа немаат некое посериозно влијание во канализирање на процесите од областа за коишто се наменети тие. Како институции постојат, меѓутоа и по функционалниот капацитет и по средствата со кои располагаат, апсолутно не можат да имаат влијание за подобрување на состојбите во тие сфери.

Велите дека слободите се тука, меѓутоа ефективната заштита не се обезбедува? Што е пречката, зошто тоа не се прави, земајќи во обзир дека и вие сте пратеник од владејачката коалиција?

Ние имаме една многу интересна ситуација. Турците и другите помали етнички заедници во никаква смисла не учествуваа ниту во дизајнирањето на Рамковниот договор

Според мене, имаме некој притаен конфликт меѓу двете страни кои беа потписници на тој договор. Едни тврдат дека речиси сè е спроведено и дека со тоа се затвара оваа приказна, другите велат дека тој не е мрднат од мртвата точка.

ниту во актот на потпишувањето на самиот документ. Меѓутоа бевме најревносни тој да се спроведе. Вие самите забележувате дека дури некои од политичките субјекти кои во времето беа потписници на тој документ, сега тврдат дека тој е мртов дека не функционира итн. Според мене, имаме некој притаен конфликт меѓу двете страни кои беа потписници на тој договор. Некојси интересен однос. Едни тврдат дека речиси сè е спроведено и дека со тоа се затвара оваа приказна, другите

велат дека тој не е мрднат од мртвата точка. И во еден таков однос меѓу клучните актери коишто го дизајнираа овој документ, испаѓа дека најголемата штета ја трпат другите. Значи испаѓаме ние колатерална штета. Инаку не можете вие да кажете дека нема придобивки, ако само ги анализирате процентите на учеството на Албанците во структурите на институциите на системот пред тој период и потоа ќе се види еден рапиден развој во одредени области. Можеби тие не се задоволни од тоа како е тоа дистрибуирано, дали е тоа рамномерно распределено по сите структури. Тоа дури некогаш и е невозможно, бидејќи треба да располагаш со одредени интелектуални ресурси за да можеш да ги покриеш сите области. Меѓутоа најголеми губитници на тој план сепак се помалите.

ПРАВАТА НЕ ТРЕБА ДА СЕ ВРЗУВААТ ЗА ПРОЦЕНТ

Улогата на помалобројните заедници е мост меѓу македонската и албанската заедница како луѓе што ги споделуваат идентитетите, дали мешано етнички верски итн. Како мислите дека може да се извлече максимумот во однос на помалобројните заедници во едно остварување на целите за мултикултурна Македонија?

Со менувањето на новоформираните стереотипи. Ние напуштивме стари стереотипи и формиравме нов стереотип. Дури некогаш свесно или несвесно зборуваме за македонската и албанската заедница и другите. И дури кога влегуваме во процес на анализи на работите, дури кога правиме анкети од најразлични видови ние правиме Македонци, Албанци и

други со тоа што и во таа ситуација не ги почитуваме процентите. Јас можам да ви наведам илјада примери на ирелевантност на анкетите токму поради тоа што за другите се остава некој симболичен процент од 5 %, што не е објективна реалност. Во крајна линија и највисокиот правен акт на државата е дизајниран на начин на којшто ги градира граѓаните. Не знам дали постои сличен акт во другите држави, не сум правел компаративна анализа, да се врзуваат правата со процент на население. Тоа отвора еден друг проблем. Вие која било статистика да ја правите, вметнувате елементи на политика. Зошто, ако правата ти се врзани за процентите, не ти е ирелевантно колкав процент ќе имаш. Врзување за одредени права со одредени проценти политичарите ги турка во правец на политизирање на сè и сè што, дури и на оние работи кои не се предмет на политизирање. Ке ви наведам еден пример, ако за најголемиот дел од земјите во Западна Европа пописот е една обична статистичка операција, кај нас не е така, зашто не ми е сеедно колкаво турско население ќе имаме во Ма-

Во крајна линија и највисокиот правен акт на државата е дизајниран на начин на којшто ги градира граѓаните, да се врзуваат правата со процент на население. Вие која било статистика да ја правите, вметнувате елементи на политика.

кедонија, бидејќи согласно тој процент, ќе има и соодветен процент вработени во државната администрација. Ако сум 3 %, ќе имам 3 %. Ние и да сакаме оваа операција да ја сведеме само во рамките на статистика, не можеме, бидејќи нашите права се врзани за процент на населението. Или на ниво на земјата, ако го користиме тој параметар или на локално ниво каде што е уште поизразено. Таму во локалните единици каде има над 20 %, има припадници на тоа население, има право да го користи јазикот во комуникација меѓу граѓаните и административните власти. Замислете ситуација, само пет километри понатаму припадник на иста заедница само заради тоа што го нема тој процент, го нема тоа право. Ние имаме права на една иста етничка заедница, различни, доколку живеат на различни територии и во различен процент. Значи нема исто право Турчинот во Дојран, со Турчинот во Жупа и во делот на образованието и во употреба-

та на символите итн., што дејствува малку зачудувачки. Некои решенија според мене (бидејќи сме ги врзале за проценти) се хибридни, а хибридите немаат шанса да се репродуцираат.

Меѓутоа имаме позитивен пример, како што е Гостивар, каде што се надмина процентуалноста.

Знаете кога би рекол дека е позитивен пример? Кога тоа би било продукт на процена дека е тоа потреба на таа целина. А не ова што го добивме, тоа е продукт на политичко пазарење. Значи ако ме поддржите за градоначалник, јас за возврат ќе ви ја обезбедам службената употреба на јазикот. Прво, тоа не е трајно решение. Втора работа, тоа стално ќе те става во ситуација некогаш да поддржуваш да се пазариш за да го одржиш тоа како решение. Сосема поинаку ќе беше доколку советот на таа општина, вклучително и градоначалникот, тоа го проценеше како потреба на таа средина, бидејќи таму традиционално се користел тој

Сосема поинаку ќе беше доколку општината, тоа го проценеше како потреба на таа средина, бидејќи таму традиционално се користел тој јазик, да не речам со векови наназад. Ова што го добивме, тоа е продукт на политичко пазарење.

јазик со децении наназад, да не речам со векови наназад. Тој амбиент го нема. Општ политички амбиент е дека зошто да не го користиме тоа право, еве си земам слобода да си фантазирам, во Ресен да стане Советот на општината и да каже имаме 10 % Турци и тие си имале идеален соживот, никогаш немало проблеми, има еден советник и да му го обезбедиме правото да си го користи јазикот на седниците на советот.

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗМИ ЗА ЗАШТИТА НА ПОМАЛИТЕ

Како да се заштита помалобројните заедници?

Како тоа би го направиле? Како би вовеле институционален механизам за заштита на помалите? Јас во стартот реков дека нема таков механизам. Ние тоа на времето се обидувавме да го направиме преку формирање министерство за малцински човекови права. Немаше волја затоа што ние имаме поголем број министерства. Спаѓаме во група на земји

со многу министерства и со многу министри. Тренд е во Европа тоа да се смалува тоа, ако ние сакаме да одиме во тој правец.

Тогаш отидовме на алтернатива да има една агенција која ќе биде независна, која ќе има сопствен буџет и којашто ќе има активна улога во креирањето на политиките за заштита на тие права. Меѓутоа има недоволно надлежности и релативно мал буџет. Значи решението е законот да претрпи измени. Да се појача улогата на агенцијата.

Второ, во механизмите во одлучувањето, мој предлог е во Комитетот за односи меѓу заедниците да се примени принципот на Бадинтеровото гласање со мнозинство на гласови од припадниците на помалите етнички заедници.

Трето, не соодветствува решението на централно ниво, со решението на локално ниво. Има директна диспропорција. Затоа ние имаме сериозни проблеми на локално ниво. Затоа таму не функционираме.

Зошто дојдовме во една ситуација мултикултурата и мултииндивидуализмот кои се смета за богатство, кај нас да се смета за товар и луѓето едноставно да не гледаат добиври од тоа?

Затоа што ние не направивме дистинкција - што беше лошо во поранешниот систем, а што беше добро. Ние од претходниот систем имавме многу добри решенија во делот на негувањето, зачувувањето и унапредувањето на културниот, јазичниот и етничкиот идентитет. Дури и меѓународните конвенции во тој дел ни оставаат простор. Земете ја Рамковната конвенција за заштита на малцинствата што е ратификувана кај нас и прочитајте го член 10 кој вели во единици на локална самоуправа каде во значителен број или по традиција бил во употреба јазикот на одредена заедница, тој треба да остане и кога вика традиција, веќе бројот станува ирелевантен. Ние тоа не го практикуваме. Значи ние дојдовме во фаза преименувајќи ги ригидно уставните промени и Рамковниот договор од Охрид, да губиме одредени стекнати права.

Значи ние дојдовме во фаза преименувајќи ги ригидно уставните промени и Рамковниот договор, да губиме одредени стекнати права.

Дали во политичките партии има спремност за мултикултурализам, дали има лидерство за мултикултурализам?

Квизовски да се одговори со да или не, не е возможно. Имаме ситуации каде што работите се поместуваат. Зависи како ние го поимаме Рамковниот договор. Тоа е според мене еден процес којшто би било многу подобро да оди побавно, меѓутоа по квалитетно, отколку да оди побрзо, но му штети на квалитетот.

Во крајна линија, ние зборуваме за државна администрација која треба да биде професионална, стручна, компетентна. Дали ќе го одбереме моделот на брзи чекори на сметка на квалитетот или ќе одиме по принцип на побавен од со јасно дефини-

Спроведувањето на рамковниот договор е процес, кој треба да оди побавно, меѓутоа по квалитетно.

рана динамика, со утврдување еден пристоеен период за да се постигне тоа, меѓутоа на сметка на подобар квалитет. Доколку тоа се направеше на ваков начин, многу помалку ќе се политизираше со тие позиции. Тоа се тие слабости, меѓутоа ние не можеме да го дефинираме тоа во Рамковниот договор. Затоа се вика Рамковен. Тоа е рамка. Ние треба тоа да го операционализираме со стратегии кои ќе бидат јасно прецизни врзани во одредени временски периоди за да можеме да знаеме дека секоја наредна владејачка гарнитура ќе ја знае таа динамика, тоа да биде еден трасиран пат којшто ќе го користи сите структури, а не некој да има сосема поинакво размислување и друг да има поинакво размислување. Мислам дека и на тој начин револтот на дел од македонското население ќе беше помал.

Прашање кои Вие самите сакате да го одговорите?

Со измените во Законот за државјанство го дефиниравме поимот иселеник. Иселеник е граѓанин на Република Македонија кој се иселил во друга држава, освен во матичната земја. И сега што си ти? Си се иселил во матична земја, ти немаш статус на иселеник. Матична земја е земјата во која си роден и сега не може човек да се исели од матична земја во матична земја. Како може јас роден овде да се иселам во матична земја? Многу интересна одредба којашто, одговорно тврдам, оди само на штета на Турците. Кажи ми ти кој се исели во Албанија, па сака да се врати во Македонија? Овде се доселувале, не се иселувале. Овде иселувањето било во правец на Турција.

РЕЗИМЕ

Кенан Хасипи смета дека основна придобивка е спречувањето конфликт од пошироки размери, но и поставувањето на односите во државата на поинакви основи. Правичната застапеност и заштитата од мајоризација не даваат резултат за помалобројните заедници. Наместо во насока на развој на мултикултурно општество, работите се одвиваат во бинационална насока. Повеќето права постоеле и во претходниот систем, пр. тогаш се викало „етнички клуч“, сега е заменето со „правична застапеност“. Во практичното спроведување на овој принцип има огромни диспропорции во однос на помалите заедници и губење одредени веќе стекнати права. Според него, дел од проблемот со ОРД е врзувањето на правата со процентуалната застапеност. Тоа отвора друг проблем – дека во која било статистика, се вметнува политика. Особено е тоа видливо на локално ниво, каде припадници на една етничка заедница во соседни општини, немаат исти права. Меѓу другото и што некои позитивни примери не се резултат на реална процена на потребите или признавање на традицијата, туку на политички пазарења. Спроведувањето на рамковниот договор е процес, кој треба да оди побавно, меѓутоа поквалитетно. Не се алоцираат доволно средства и ресурси кај институциите задолжени за следење и остварување на правата на помалите заедници. За подобрување на состојбата на помалите заедници, формирана е посебна агенција, но треба да ѝ се зголемат надлежностите и секако буџетот и другите ресурси. Можност е воведување на „тројно мнозинство“ за помалите заедници, при носење одлуки во Комитетот за односи меѓу заедниците. Треба и да се усогласат решенијата на локално ниво со тие од национално ниво.

Кенан Хасипи, роден во 1955 година во Врпачиште, Гостиварско. Дипломирал на Медицинскиот факултет во Скопје и е доктор специјалист по интерна медицина. Претседател е на Демократска партија на Турците во Македонија. Во повеќе мандати е пратеник во Собранието, и тоа: 1994-1998, 2000-2006, 2006-2008, 2008-2011 г., а избран е и за периодот 2011-2015 година.

ÖZET

Kenan Hasipi'ye göre, bu Anlaşmanın daha geniş çaplı bir çatışmayı önlemek gibi önemli bir kazanımı, ve devletin farklı iliskilere dayalı yeni temeller üzerine oturtulmasına imkan sağlamıştır. Hakça temsil ilkesininin uygulanması ve daha küçük etnik toplulukların haklarının küçümsenmesinin engellenmesi konusunda olumlu sonuçlar elde edilememiştir. Çok kültürlü bir toplum düzeninin tesis edilmesi ve geliştirilmesi yerine, iki milletlin hakim olduğu bir toplum düzenine doğru gidilmektedir. Eski sistemde etnik topluluklar çok daha fazla haklara sahipti. Mesela o dönemde “etnik anahtar” tabiri kullanılmıştır. Bugün ise “hakça temsil ilkesi” ifadesi kullanılmaktadır. Fakat, daha küçük etnik toplulukların halalarının

korunması konusunda, bu prensibin uygulanmasında büyük bir orantısızlık ortaya çıkmaktadır. Hatta, eski nazaran haklarda büyük azalma olduğu gözlenmektedir. Ona göre, Ohri Çerçeve Anlaşması, halkların temsil oranına göre yapılmış bir ayardır. Bu ise, başka problemleri beraberinde getirmektedir. Her istatistiğe siyaset bulaşmaktadır. Bu haksızlıklar özellikle yerel bazda belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bir belediye belirli haklara sahip olan etnik topluluklar, hemen yanbaşındaki başka bir belediye aynı haklara sahip değildir. Bazı kısmi pozitif misaller, reel durumu yansıtmaktan çok uzaktır ve siyasi pazarlıkların neticesidir. Çerçeve anlaşması bir süreçtir ve bunun uygulanması daha uzun vadeli fakat daha kaliteli olmalıdır. Daha küçük etnik toplulukların haklarının uygulanmasından ve bu süreci takip etmekten sorumlu olan ilgili resmi makamlar, yeter derecede gerekli kaynaklara sahip değildir. Küçük etnik toplulukların haklarının iyileştirilmesi amacıyla amacıyla kurulmuş olan özel ajansın hem yetkilerininin genişletilmesi, hem de maddi kaynaklarının ve bütçesinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Etnik Topluluklar İlişkileri Komitesi'nde kararlar alınırken, küçük topluluklar için “Üçlü çoğunluk” sistemi oluşturulmalıdır. Yerel yönetimlerde bu konudaki kararlar, ulusal kararlarla uyum sağlamalıdır.

Kenan Hasipi, 1955 yılında Gostivar'ın Vrapçište köyünde dünyaya geldi. Üsküp Tıp Fakültesi'nden mezun olmuş ve dahiliye uzmanıdır. Makedonya Türk Demokratik Partisi Başkanı'dır. Makedonya Cumhuriyeti Meclisi'nde birkaç defa milletvekili olarak görev yapmıştır: 1994-1998, 2000-2006, 2006-2008, 2008-2011 yılları. En son olarak da 2011-2015 yılları arasında yeniden milletvekili seçilmiştir.

PËRMBLEDHJE

Kenan Hasipi mendon se përfitimi themelor është pengimi i konfliktit me përmasa më të mëdha, por edhe vendosja e raporteve në shtet në baza të ndryshme. Përfaqësimi i drejtë dhe mbrojtja nga majORIZIMI nuk japin rezultate për bashkësitë më të vogla. Në vend të drejtimit të zhvillimit të shoqërisë multi-etnike, punët zhvillohen në drejtim binacional. Shumica e të drejtave kanë ekzistuar edhe në sistemin e kaluar, p.sh. atëherë është quajtur “çelës etnik”, tani është zëvendësuar me “përfaqësim të drejtë”. Në zbatimin praktik të këtij parimi ka disproporcione të mëdha në raport me bashkësitë më të vogla dhe humbja e të drejtave të caktuara tani më të fituara. Sipas tij, një pjesë e problemit me MKO është lidhja e të drejtave me përfaqësimin në përqindje. Kjo hap problem tjetër – se në cilëndo statistikë, imponohet politika. Veçanërisht kjo vërehet në nivel lokal, ku pjesëtarët e një bashkësie etnike në komuna fqinje, nuk kanë të drejta të njëjta. Mes tjerash edhe se disa shembuj pozitiv nuk janë rezultat i vlerësimit real të nevojave ose njohja e traditës, por i tretisë politike. Implementimi i Marrëveshjes kornizë është proces, i cili duhet të lëvizë ngadalë, por në mënyrë më cilësore. Nuk alocohen mjete dhe resurse të mjaftueshme te institucionet e angazhuara për përcjelljen dhe realizimin e të drejtave të bashkësie më të vogla. Për përmirësi-

min e gjendjes të bashkësie më të vogla, është formuar agjenci e veçantë, por duhet ti rriten kompetencat dhe gjithsesi buxheti dhe resurset tjera. Mundësi është vendosja e “shumicës së trefishtë” për bashkësitë më të vogla, gjatë vendimmarrjeve në Komitetin për marrëdhënie ndërmjet bashkësie. Duhet edhe të harmonizohen zgjidhjet në nivel lokal me ato në nivel nacional.

Kenan Hasip, i lindur në vitin 1955 në Vrapçishte, Gostivar. I diplomuar në Fakultetin e Mjekësisë dhe është mjek specialist I sëmundjeve interne. Kryetari i Partisë Demokratike të Turqve në Maqedoni. Në më shumë mandate ishte deputet në parlament: 1994-1998, 2000-2006, 2006-2008, 2008-2011, ndërsa është zgjedhur edhe për periudhën 2011-2015.

SUMMARY

Kenan Hasipi thinks that the basic achievement is preventing a broader conflict, but also the setting of relations in the state on different bases. The equitable representation and protection from majorisation do not yield results for the smaller communities. Instead of leading to a development of a multicultural society, the things move to a binational direction. Most of the rights did exist in the previous system, but then it was called an “ethnic key”, now it is replaced by the “equitable representation”. In the practical implementation of this principle there are huge disproportions with respect to the smaller communities and losing some already obtained rights. According to him, part of the OFA problems is tying the rights to the percentage presence. This opens another problem – that in any statistics one inserts politics. This is especially visible at local level, where the representatives of an ethnic community do not have the same rights, although living in neighbouring municipalities. Among other things, some positive examples which are not a result of the real assessment of the needs or recognising the tradition, but rather political bargaining. The implementation of the Framework Agreement is a process that should go slower, but in a more quality way. Not enough money and resources are allocated with the institutions that are in charge of following and fulfilling the rights of the smaller communities. In order to improve the situation of the smaller communities, a special agency has been established, but its competencies should be increased, and of course, its budget and other resources. It is possible to introduce the “triple majority” for the smaller communities, when decisions are made in the Committee for Relations between the Communities. The solutions at local level should be adjusted to those at national level.

Kenan Hasipi, born in 1955 in Vrapçište, Gostivar. He graduated from the Faculty of Medicine in Skopje and he holds a specialisation in internal medicine. He is the president of the Democratic Party of Turks in Macedonia. He was an MP for several mandates, in 1994-1998, 2000-2006, 2006-2008, 2008-2011, and he has been elected for the period of 2011-2015.

Љубомир Фрчковски

ОХРИДСКИОТ ДОГОВОР Е ДОГОВОР ЗА ГРАДЕЊЕ НА ДРЖАВАТА

Ljubomir Fërçkovski, Marrëveshja e Ohrit është marrëveshje për ndërtimin e shtetit
Ljubomir Frčkovski, The Ohrid Agreement is an agreement for building the state

Дали мислите дека денеска по 10 години од Рамковниот Македонија е подобро место за живеење од аспект на прашањата што ги третира Рамковниот договор?

Да. Рамковниот договор во основа имаше две цели. Првата е да запре воениот конфликт, а втората е да направи нешто што можеби заедниците, посебно македонската, нема да можеше да го направи во нормални услови, без таков вид меѓународен притисок, а тоа е да направи промени во човековите права на малцинствата, во делот на јазикот и во делот на регрутацијата во државната администрација. Ако немаше конфликт, можеби истото ќе се постигнеше во процес 10 години, до влезот на Македонија во ЕУ. Нормално конфликтот има свои мрачни последици кои се однесуваат на последиците од воената траума. Мое мислење е дека конфликтот можеше да се избегне и на друг начин истите решенија да се вклучат во македонскиот политички систем, но тоа ќе беше секако подолго. Мислам дека ОРД не треба да се гледа како на рез. Македонија имаше

Во Македонија има континуитет на меѓуетничките односи, инаку ако немаше континуитет на меѓуетничките односи, немаше тој калем кој се нарекува Охридски договор да се фати за тоа дрво.

традиции на меѓуетнички односи претходно, имаше најдобри извештаи за малцинските права. Тука Албанците претеруваат и го сметаат Охридскиот договор за нов почеток. Не. Охридскиот договор е континуитет по две традиции и тоа не е драматично, туку е подобрување два чекора напред, еден назад. Во Македонија има континуитет на меѓуетничките односи, инаку ако немаше континуитет на меѓуетничките односи, немаше тој калем кој се нарекува Охридски договор да се фати за тоа дрво.

Дури во комунистички период има присуство на Албанците во владите, тоа беше традиција. Тоа создава една позитивна традиција која

не недостасуваше. Фала му на Бога, имаше и негативна традиција, а тоа е крв и паметење преку гробови. Тие две традиции на еден начин создадоа можност за релативно меѓуетнички кооперативно општество. Општество се приспособува на својата мултикултуралност, дури и во случај мнозинската заедница да не ја сака истата мултикултуралност и да ја смета како нешто наметнато, како некој проблем, како некое дереце. Меѓутоа и мнозинската заедница и севкупното општество во својата практична активност премолчено ја прифаќа мултикултурноста и тоа беше основата, Охридскиот договор ги даде тие решенија и резултати. Охридскиот договор го нарекуваат „договор за градење држава“ (state building), за разлика, да речеме, од Западна Славонија, кои не се за градење држава, туку се договори кои само го решиле судирот, но не можеле да изградат држава и што е сега проблем за таа држава.

Дали ОРД ги прекина непријателствата?

Да, секако тој доведе до мир. Дали е дојдено до целосно помирување и затворање на прашањата на раселените лица, на исчезнатите, на амнестијата, тоа е друго прашање. Законот за амнестија беше прашање на политички договор. На политичко ниво на дебата ќе треба да се направат напори да се овозможат дел од настаните да поминат со благ укор. Кога станува збор за цивилни жртви, тогаш треба да се реализира правдата. Во однос на конкретните Хашки случаи, мислам дека два од овие случаи, каде станува збор за цивилни жртви, треба да се проследат, додека другите треба да бидат дел од договорот за амнестија.

ВКЛУЧУВАЈ, НЕ ИСКЛУЧУВАЈ, Е ДУХОТ НА ДОГОВОРОТ

Многу се спори за целта на ОРД, за неговиот концепт, за духот?

Овој договор содржи новини, што не се соодветно забележани ниту во теоријата, ниту во праксата ни во регионот, а и поширокиот контекст на демократиите во мултикултурни оп-

Првиот принцип на ОРД е детериторијализација на етничките права. Овој принцип првпат ефикасно се реализира во Охридскиот договор и е некаква паралелна традиција на таа на ЕУ.

штества, а мислам дека Охридскиот договор тоа го заслужува. Охридскиот договор во основа е поставен во два пошироки принципа кои сакам да ги одбележам. Првиот е детериторијализација на етничките права. По крвавите искуства во Босна и делумно како процесот се одвиваше во Косово, овој принцип првпат ефикасно се реализира во Охридскиот договор и е некаква паралелна традиција на таа на ЕУ. Во историјата на Европа овие прашања во принцип се решаваа преку врзување на меѓуетничките односи за територијална поделба: кантони-

Вториот принцип е во сите решенија принципот на вклучување (инклузија), вклучувај, не исклучувај. Генерално, тој принцип пона- така прерасна во нешто што се нарекува дух на Охридскиот договор.

зација и федерализација. Искуства во Босна покажаа дека таквите решенија во овој простор водат кон пожесток етнички систем. Беше јасно и од експертите и од дипломатите кои учествуваа во Охридскиот договор дека тој, територијален принцип, ќе биде заменет со една функционализација на етничките права и врзување за личноста на носителот на правата, а не пред сè за територијалните решенија. Тоа не може докрај доследно да се оствари, бидејќи во делот на локалната самоуправа вие имате врзување за дел од етничките права и за територијата. Во принцип доминантна е практично функционализација на културна автономија на некој начин, а не врзување на правата за територија кои во Македонија би довело до процес на етничко чистење. Тоа беше многу добар правец на договорот. Вториот принцип е во сите решенија принципот на вклучување (инклузија), вклучувај, не исклучувај. Етничките малцинства во посткомунизмот, сите, се соочуваат со исклучување. Генерално, тој принцип пона- така прерасна во нешто што се нарекува дух на Охридскиот договор.

ПРОБЛЕМИТЕ НЕ СЕ СО ПРИНЦИПИТЕ, ТУКУ СО СПРОВЕДУВАЊЕТО

Како тој дух е преточен во спроведувањето?

Идејата е на преточување на Охридскиот договор во ефикасен систем. Ова прашање (на ефикасност на системот) е поважно затоа што елементите на консociјална демократија кои ги има овој договор и во теоријата и во праксата се во принцип проблематични за ефективно реализирање во еден демократски политички систем, пред сè поради (не)ефикасноста. Некои од прашањата, како што се ветото во рацете на малцинствата, се просто ужас за теоретичарите и за практичарите во демократијата. Тоа е главен проблем со Липхард. Користењето на ветото се препорачува, а истовремено постои страв од него, бидејќи се смета дека ќе биде инструмент на блокада на политичкиот систем во рацете на малцинствата. Гласањето со двојно мнозинство во Охридскиот рамковен договор е направено многу добро. Тоа е редуцирано на прашањата кои директно се однесуваат на културните права на малцинствата, односно на етничките заедници кои не се мнозинство и функционираат како одбранбен механизам за нивна заштита.

Гласањето со двојното мнозинство во Охридскиот рамковен договор е направено многу добро. Тоа е редуцирано на прашањата кои директно се однесуваат на културните права на малцинствата и функционираат како одбранбен механизам за нивна заштита.

Подоцна, со таканаречениот мајски договор, листата на закони кои се донесуваат со двојно мнозинство се заокружија на 46, вклучувајќи го и Уставот. Скоро да немам коментар на таа листа. Од друга страна, бевме многу напаѓани токму за оваа прашање од целата интелектуална десница, почнувајќи од сегашниот претседател Иванов, преку Ванковска, Силјановска, дека користењето вето е напуштање на демократијата, ќе го блокира одлучувањето итн. Ништо од тоа не се случи.

Како е решено прашањето на идентитетот, за јазикот, за образованието?

Главниот исчекор е кај јазичните права кои се дел од уставните промени, со што создадоа далеку поголеми можности. Инаку таа можност постоеше за Албанците, за оние попрецизни набљудувачи и во уставот на Социјалистичка Република Македонија од 1974 г., но тоа не се реализира во праксата. Со уставните измени употребата на јазикот е поефикасно уредена и во пракса реализирано во детали. Расправата за јазикот се врзуваше за носителот на идентитетот и така решенијата во парламентот во користење на албанскиот јазик

Расправата за јазикот се врзуваше за носителот на идентитетот и така решенијата во парламентот во користење на албанскиот јазик одеа по таа линија.

одеа по таа линија. Со употребата на јазикот на парламентарните седници и понатака со решенијата со комисиите, не се воведо паралелна службена употреба на албанскиот, како во федеративните држави, туку одеше по линија на носителот кој го изразува идентитетот, а тој е избран од неговите гласачи. Затоа е во ред пратеник Албанец избран од гласачи Албанци да го употребува својот јазик во Собранието и во комисиите. Но не е во ред претседателот на Собранието или во Владата да го употребува јазикот, бидејќи таму не се јавува како носител на идентитетот. Тоа решение беше и сè уште е добро, според мене. Погрешна беше одлуката за примена на јазиците на пасошот, бидејќи тој е меѓународна исправа, а не личен документ за употреба во земјата.

Она што е проблем со јазикот е што расправата за јазичните права станува делумно заробенник на политичката дебата. Расправите за јазикот добиваат некаква квазиполитичка форма во Собранието, за прашања кои конкретно решени се во Охридскиот договор. Очекував дека проширувањето на користењето на албанскиот јазик ќе биде расправано во делот на правата, како што се пристап до државната администрација и хоризонталното ниво на проширување на јазикот. Не расправаат ниту албанските интелектуалци, ниту клучните партии. Дури не расправаат ни албанските партии, не го поставуваат тоа барање. Правото за користење на албанскиот јазик при пристап до државните администрации, не само во општините во кои живеат, не е спротивно на Охридскиот договор. Тоа е во согласност

Правото за користење на албанскиот јазик при пристап до државните администрации, не само во општините во кои живеат, не е спротивно на Охридскиот договор.

со Охридскиот договор.

Спомнавте вклучување. Каков е напредокот во недискриминација и правична застапеност?

Напредок веројатно има, ама за тоа секако одговор ќе побарате на друго место. Сакам да се осврнам на процесот на регрутацијата во државната администрација. Правичната застапеност стана параван на пар-

тиски вработувања. Се вработуваат Албанци, секако со партиска препорака, а позади се вработуваат уште повеќе луѓе на владејачката партија. Никој не знае колкава администрација имаме сега. Покрај големината, проблем е и кој се вработува. Овој проблем присутен кај сите влади, не можеме сами да го решиме. Нема партија која ќе одолее да ги

Демократијата во мултикултурни општества зависи од меритократија во државната администрација, зависи од квалитетот на државната администрација.

награди своите партиски војници со вработување. Нам тука ни е потребно вмешување на меѓународната заедница, воспоставување некаков меѓународен странски мониторинг на вработувањата во државната администрација.

Дали ОРД е модел и иднина за Македонија?

Мислам дека праксата го покажа тоа. Сите критики (и критичари) на Охридскиот договор сега се нми, никаде ги нема тие што велее дека договорот е лош, ќе пропаднеме. Еве, нè има, а критичарите на Охридскиот договор сега одат по конференции и јубилеи и говорат за неговото значење. Без никаков срам, без извинување кон сите оние кои ги плукаа изминатите десет години. Има проблеми кои не се поврзани со принципите на договорот, туку со спроведувањето и никој нема да поддржи такви прашања, пример за федерализација. Дебатирањето на предлогот на Тачи за нов договор, можеби е повеќе одговор на генералната ситуација во државата.

Има проблеми кои не се поврзани со принципите на договорот, туку со спроведувањето. Никој нема да поддржи такви прашања, пример за федерализација.

Од друга страна, следува разјаснувања на одредени проблеми, како што кажав претходно, за јазикот. Барањето за гласање на буџетот со двојно мнозинство е неразумно, но може да е вредно да се дебатира за гласање буџетот со двојно мнозинство во деловите на буџетот кои се поврзани со политиките, законите како култура, образование, кои се гласаат со двојно мнозинство.

РЕЗИМЕ

Љубомир Фрчковски смета дека договор ги постигнал двете цели кои ги имал, да запре воениот конфликтот и подобрување во правата на малцинствата, употреба на јазикот и во вклучување во државната администрација. Можно било решение и без конфликтот од 2001 г., но за подолг период. Во Македонија има континуитет на меѓуетничките односи, инаку Охридски договор нема да успеел. Македонците и севкупното општество во својата практична активност ја прифаќаат мултикултурноста и тоа е основата за успешноста. Затоа договорот е за градење држава. Непријателствата треба да завршат со затворање на Хашките случаи – каде има цивили жртви, мора да се реализира правдата. Договорот има новини, како принципот на детериторијализација на етничките права и доминантна е функционализација на културна автономија и на некој начин врзување на правата за носителот на правата. Тоа не може докрај доследно да се оствари, бидејќи на локалната самоуправа има врзување на етничките права и за територијата. Вториот е принципот на вклучување (инклузија), вклучувај, не исклучувај. Генерално, тој принцип прерасна во тоа што се нарекува дух на Охридскиот договор. Едно од ефикасните решенија на договорот е решението за двојно мнозинство кое е редуцирано на прашањата кои директно се однесуваат на културните права на етничките заедници кои не се мнозинство и функционираат како одбранбен механизам за нивна заштита. Второ е врзувањето на јазикот за носителот на идентитетот. Погрешна е одлуката за примена на јазиките на пасошот, бидејќи тој е меѓународна исправа, а не личен документ за употреба во земјата. Во остварувањето на правичната застапеност, проблем се партиските вработувања. Охридскиот договор е иднина за Македонија. Проблемите кои постојат не се поврзани со принципите на договорот, туку со спроведувањето. Не може да се поддржат барања за федерализација, а потребна е расправа за употребата на јазикот при пристап до државните администрации, не само во општините во кои живеат. Донесување на буџетот со двојно мнозинство е неразумно, можеби е вредно да се дебатира за деловите на буџетот кои се поврзани со политиките кои се гласаат со двојно мнозинство.

Љубомир Фрчковски, роден во 1957 г. во Скопје, правник, докторирал на Универзитетот „Едвард Кардел“ во Љубљана. Професор е по меѓународно право и односи и современи политички теории на Правниот факултет „Јустинијан Прима“ во Скопје. Бил министер без ресор (1991-1992 г.), министер за внатрешни работи (1992-1996 г.) и министер за надворешни работи (1996-1997 г.). Бил кандидат на СДСМ за претседател на Македонија во 2009 година. Бил член на стручната група во 1991 година која го подготвила Уставот на Македонија, како и на амандманите на Уставот од 2001 година. Бил член на ЕКРИ (ЕКРИ) при Советот на Европа.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Ljubomir Fërçkovski mendon se marrëveshja i ka arritur të dy qëllimet që i ka pasur, ta ndërpresë konfliktin e luftës dhe përmirësimin e të drejtave të pakicave, përdorimin e gjuhës dhe inkuadrimit në administratën shtetërore. Ka qenë e mundur zgjidhje edhe pa konfliktin nga viti 2001, por për një periudhë më të gjatë. Në Maqedoni ka vazhdimësi të marrëdhënieve ndëretnike, përndryshe Marrëveshja e Ohrit nuk do të kishte sukses. Maqedonasit dhe shoqëria në përgjithësi në aktivitetin e tyre praktik e pranojnë multikulturën dhe kjo është baza për sukses. Prandaj marrëveshja është për ndërtimin e shtetit. Armiqësitë duhet të përfundojnë me mbylljen e rasteve të Hagës – ku ka viktimë në civilë, duhet të realizohet drejtësia. Marrëveshja ka risi, si parim i deterritorializimit të drejtave etnike dhe dominuese është funksionalizimi i autonomisë kulturore dhe në njëfarë mënyre lidhja e të drejtave për bartësin e të drejtës. Kjo nuk mund të realizohet deri në fund në mënyrë parimore, pasi që në vetëqeverisjen lokale i ndërlihen të drejtat etnike dhe për territorin. I dyti është parimi i inkuadrimit (inkluzioni), përfshij, mos përjashto. Në përgjithësi, ky parim u rrit në atë që quhet frymë e Marrëveshjes së Ohrit. Një nga zgjidhjet efikase të marrëveshjes është zgjidhja për shumicën e dyfishtë që është reduktuar në pyetjet të cilat drejtpërdrejt kanë të bëjnë me të drejtat kulturore të bashkësive etnike, të cilat nuk janë shumicë dhe funksionojnë si mekanizëm mbrojtës për mbrojtjen e tyre. E dyta është ndërlihdhja e gjuhës për bartësit e identitetit. I gabuar është vendimi për aplikimin e gjuhëve në pasaportë, pasi që ky është dokument ndërkombëtar, e jo dokument personal për përdorim në vend. Në realizimin e përfaqësimit të drejtë, problem janë punësimet partiake. Marrëveshja e Ohrit është ardhmëria për Maqedoninë. Problemet të cilat ekzistojnë nuk janë të lidhura me parimet e marrëveshjes, por me implementimin. Nuk mund të mbështeten kërkesat për federalizëm, ndërsa nevojitet diskutim për përdorimin e gjuhës gjatë qasjes deri në administratën shtetërore, jo vetëm në komunat në të cilat jetojnë. Miratimi i buxhetit me shumicë të dyfishtë është e paarsyeshme, ndoshta është e vlefshme të debatohet për pjesët e buxhetit të cilat janë të lidhura me politikat të cilat votohen me shumicë të dyfishtë.

Ljubomir Fërçkovski, i lindur në vitin 1957 në Shkup, avokat, ka doktoruar në universitetin “Eduard Kardel” në Lubjanë. Është profesor i së Drejtës Ndërkombëtare dhe Marrëdhënieve dhe teoritë bashkëkohore politike në Fakultetin Juridik “Justinian Prima” në Shkup. Ishte ministër pa portofol (1991-1992 g), ministër i Punëve të Brendshme (1992-1996) dhe Ministër i Punëve të Jashtme (1996-1997). Ishte kandidat për president i Maqedonisë nga radhët e LSDM-së në vitin 2009. Ishte anëtarë I grupit ekspertë në vitin 1991 për hartimin e Kushtetutës së R.Makedonisë, dhe ndryshimet në Kushtetutën e vitit 2001. Ishte anëtar i EКRI të Këshillit të Evropës.

SUMMARY

Ljubomir Frčkovski thinks that the agreement has achieved the two goals that it had, to stop the armed conflict and improve the rights of the minorities, the usage of language and involvement in the state administration. Solution was possible without the 2001 conflict, but on a longer run. In Macedonia there is a continuity of inter-ethnic relations, otherwise the Ohrid Agreement would not succeed. The Macedonians and the overall society in their practical activity embrace multiculturalism and that is the basis of success. Therefore the agreement is a state building one. The hostilities have to end by closing the Hague cases – where there are civil victims, justice has to prevail. The agreement has novelties, such as the deterritorialisation of the ethnic rights and a dominant functionalisation of the cultural autonomy and in some way tying the rights to the carrier of the rights. It can not be fully implemented, because at the local self-government level there is tying of ethnic rights to territory as well. The second is the principle of inclusion, include, do not exclude. In general, this principle has grown into something that is called the spirit of the Ohrid Agreement. One of the most efficient solutions of the agreement is the double majority solution which is reduced to issues that directly pertain to the cultural rights of the ethnic communities that are not in the majority and function as a defence mechanism in their protection. The second is tying the language to the carrier of identity. The decision to apply the languages in the passports is wrong, because it is an international document, rather than a personal document for national usage. Party employments are a problem in the fulfilment of the equitable representation. The Ohrid Agreement is the future of Macedonia. The problems that exist are not related to the principles of the agreement, but to its implementation. The demands for federalisation can not be supported, and there is a discussion needed for the usage of the language when approaching state administrations, not only in the municipalities where they live. The adoption of the budget with a double majority is unreasonable, maybe it is worth debating the parts of the budget that are related to the policies that are voted by a double majority.

Ljubomir Frčkovski, born in 1957 in Skopje, lawyer, holds a PhD from the University of Edvard Kardelj in Ljubljana. He is a professor in international law and relations and contemporary political theories at the Law Faculty Justinian I in Skopje. He was a Minister without Portfolio (1991-1992), Minister of Interior (1992-1996) and Minister of Foreign Affairs (1996-1997). He was the SDSM candidate for President of Macedonia in 2009. He was a member of the expert group that prepared the Constitution of Macedonia in 1991 and the amendments to the Constitution in 2001. He was a member of EКRI at the Council of Europe.

Владо Поповски

ДА СЕ НАДМИНЕ КОНЗЕРВАТИЗМОТ ОД МАКЕДОНСКА СТРАНА И ЕКСТРЕМИЗМОТ ОД АЛБАНСКА СТРАНА

Vllado Popovski, Të tejkalohet konzervatizmi nga ana maqedonase dhe ekstremizmi nga ana shqiptare

Vlado Popovski, To overcome the conservatism on the Macedonian side and the extremism on the Albanian one

Како изгледа Македонија сега, 10 години по Рамковниот договор?

Мислам дека до голема мера се променети фактите, кои не можат да бидат без ефект. Со пописот од 2002 година, од 100 лица со завршен факултет, 5,1 беа Албанци. Значи четири пати под пропорцијата на населението. Македонците, на пример, од 66 % во популацијата, учествуваа во високото образование некаде со 88 %. Значи, ако ја споредите еднаквоста на шансите, ќе добиете пет до седум пати разлика во можностите. 6,7 % од етничките Албанци со завршена осмолетка продолжуваа во средно, а сега се 63 % (тоа се податоци пред да биде средното образование задолжително). Сега има настава на државниот универзитет во Тетово и

на Штул кој настапи со повеќе јазична настава, значи има промена во тој дел.

Во однос на вработувањата и правичната застапеност, сега нема толкава дискриминација. Мислам дека има рапидни промени во полицијата и војската. Полицијата особено инсистираше да се постигне одраз на пропорцијата во населението и мислам дека таа е веќе постигната. Во армијата исто така. Програмите за вработување функционираат единствено во јавната сфера. На ниво на централна власт мислам дека се води сметка и дека брзо напредува бројот на вработени од заедниците. На локално ниво мислам дека нееднакво оди. Мислам дека во Скопје е многу лоша сликата, нема повеќе

од 10 луѓе вработено од 400 луѓе вкупно. Проблемот не ќе може да се реши до крај, бидејќи и сега има прекумерно вработени лица. Некаде околу 69.000 треба да има државната администрација, а сега сигурно има некаде околу 160.000.

Има напредок и во употребата на јазиците на локално ниво, но тука пред сè Албанците се корисници. Со новата територијална поделба изгубија Турците и тие се особено фрустрирани. Испаѓа дека во 18 општини изгубиле право на службеност на јазикот во општината. Јас мислам дека тука Охридскиот договор е дезавуиран со новата територијална поделба и со окрупнувањето на општините. А станува збор за една категорија (Турци) која е тука со векови, цивилизирана, образована, со традиции на доминантен народ.

Тука мора да се оди по духот на Охридскиот договор и на локално ниво да се спушта на 10 % употребата на јазиците, бидејќи Бадинтер кажува дека Охридскиот договор е во традициите и трендовите на европската уставна политика, бидејќи е нормално лицето кога се обраќа на администрацијата, на својата администрација во општината каде што живее, да се обрати на својот јазик. Тука ако се ставаат проценти, се елиминираат некои од елементарните права. На пример, Македонците во Шведска или Америка можат да се обратат на македонски јазик, ако не го знаат англискиот или полагаат возачки испити на македонски јазик. Во Шведска секаде каде има концентрација на емигранти, имаат преведувачки центри. Кај нас има ригидност во оваа смисла. Имаше толкување сега пред 2-3 години дека таму кај што пишува дека лицата кој користат друг јазик и обраќање до централната канцеларија или до министерствата на својот јазик, толкувањето беше дека така можат да се обратат само лицата Албанци. И тоа во општини каде се со над 20 %, што значи дека Албанецот од Штип, од Струмица не може да се обрати во министерството на свој јазик, иако министерството има преведувачка служба. Не му дозволувааш на тој кој има над 20 % на ниво на Македонија, каде што му е признато таквото

Ако се спореди еднаквоста на шансите пред 2001 г., ќе добиете 5 до 7 пати разлика во можностите во корист на Македонците. Сега има промени.

право, преку рестриктивно толкување дека тоа може само во општините. Тоа е погрешно толкување. Тука е прашање на толкување или конзервативност или отвореност кон сето тоа.

НА ЛИЧНО НИВО НЕ НАЈДОБРИ ОДНОСИ, А СОРАБОТКА НА НАЦИОНАЛНИТЕ ДВИЖЕЊА

Ние често се повикуваме на добрите односи меѓу Македонците и Албанците во историјата. Дали е тоа така?

Има две реалности. Едната реалност е на индивидуално искуство. Може да се каже дека Македонците како етничка заедница, индивидуално земено, трпеле доста насилства од Албанците коишто се јавувале како група узурпатори коишто им ја одзема земјата и потоа со тоа воспоставува дефакто власт. Едно, заради тоа што Албанците биле секогаш наоружан народ и второ - дека тие биле дел од системот. Тој систем е теократски, практично тој е затворен во однос на немуслиманските делови на заедницата. Многу бавно почнува да се отвора и тоа на ниските делови од тој систем, додека, да кажеме, продорот во локалната управа, во администрацијата, во цандармеријата, во војската, во судството, се случува маргинално, и тоа при крајот на 19 век. Тоа искуство значи на индивидуално ниво е главно негативно.

Албанското национално движење воспоставува соработка со македонското национално движење и на Балканот практично има соработка, партнерство, па дури и братски односи меѓу нив.

Меѓутоа и на индивидуално ниво не е сè црно. Да кажеме, кога пропаѓа Илинденското востание, Спирос Волчар, еден од важните војводи во Ресенско, бидува спасен од албанските семејства кои го кријат од турската армија да не го откријат, бидејќи тој им е соселанец. Меѓу себе имале штитење. Ако доаѓа турската војска или цандармерија и прави рација или македонските востаници не ги гибаат Турците или Албанците не ги гибаат обичните селани. Таа солидарност на соседство сепак постоела подолго време и, по мое мислење, тоа е она што беше ставено на проба дури во 2001 година и се покажа дека сè уште има едно традиционално

пријателство меѓу соседите. На пример, да го земеме случајот со Тетово кога тргна офанзивата на армиските сили. Тие кога се искачија горе, тие беа со грб свртени на сите албански куќи коишто од прозорците можеа сите до еден да ги испострелаат. Никој не пукна, никој не загина.

Сега другата реалност која е? Кога се јавува албанското национално движење кое бара автономија на Албанија што ја чувствува својата посебна националност, институциите на албанското национално движење воспоставуваат соработка со македонското национално движење и на Балканот практично има соработка, партнерство, па дури и братски односи кога станува збор за движење. Тука имаме податоци, на пример, за откажување на албански единици, албанската лига не дава цандари да ги задушваат четите во Кочанско и Штипско на Македонците. Понатаму, заедничко членство во албански институции на Македонци и Албанци и исто така заеднички средби меѓу македонската револуционерна организација и албанските револуционери субјекти, почнувајќи од источната криза, особено кон 1900 година. Во документите за македонскиот национален развиток имате низа документи каде што има заеднички институции. На пример, Македонско-албанска лига, Македонско-албанска револуционерна лига, Централен комитет на македонско-албанската лига во Лондон, кои имаат заедничка програма по определување на граници и слично. Понатаму, има во Швајцарија соработка меѓу албанската дијаспора и Македонците. Во Турската револуција веќе имаме паралелни институции. И се случува само тоа што решаваат едните и другите. Што значи дека на ова друго ниво немаме судири никогаш и зошто е таа соработка така поставена. Само во две реченици. Во Берлинскиот конгрес се виде дека Албанија е загрошена од соседните држави, од Грција, од Црна Гора и од Србија и во таа смисла веќе новоздигнатите албански национални сили оценуваа дека Македонците и Албанците се наоѓаат во иста опасност.

Дали во основа стремешите на Македонците и на Албанците биле слични, а дека кога, условно кажано, војувале едни против други, тоа биле за интереси на други земји, а не за сопствените?

Биле комплетно слични во политичка смисла во балканските војни и има тука еден цел синџир каде што може да се забележат таканаречени систематски показатели, дека тоа функционираше како соработка меѓу два субјекти кои се на истиот терен, на истиот простор и имаат исти

политички цели. Каде и што се разишле, сепак не се степале.

Албанците и Македонците функционираше како соработка меѓу два субјекти кои се на истиот терен, на истиот простор и имаат исти политички цели. Каде и што се разишле, сепак не се степале.

На пример, за 1911 година има извештај од српските конзули дека Македонците и Албанците преговарат тајно за политички сојуз. Во тие извештаи, кажуваат дека Македонците и Албанците не се разбрале за границите, имено до каде е Албанија, а до каде е Македонија. Не се разбрале околу границите, но сепак во мир се издвоиле и пак не се судриле меѓу себе.

Границите онака како што се поставени од големите сили во 1912/13 година, верифицирани се конечно со спорот околу Св. Наум во 1924 година. Меѓутоа меѓу албанското и македонското револуционерно движење, усогласеност околу границите е прифатена во 1919 година со т.н. Тирански протокол.

Значи, прашањето за границите и не претставуваше генератор на неразбирање, со тоа што Албанците беа секогаш сигурни дека во Македонија живее еден голем број Албанци и дека тие го бараа мислењето на Македонците како ќе го решаваат прашањето на Албанците. Сите тие документи постојат, а и во свеста на Македонците и Албанците, кога станува збор за обичните семејства, постоела коегзистенција, почитување на обичаите на едните и на другите, но и на безбедноста.

Дали е всушност Косово клучното нарушување на односите меѓу Македонците и Албанците?

Јас мислам дека Македонците и Албанците почнаа да ги заладуваат односите тогаш кога Албанците во поранешна Југославија покажаа одредени барања за редефиниција на статусот на Косово. Побараа одреден образован и културен статус, којшто формално им се признаваше (пр. јазиците беа прогласени за рамноправни, особено од 1974 година). Меѓутоа ниеден Албанец не можеше во Кичево да стане и спонтано и јавно да зборува на албански јазик. Прво, немаше служба за превод, второ, има веднаш психолошки притисок од страна на средината, во смисла чекај, сакаш да те разберат или да не те разберат. А во кулоарите веднаш ги сметаа за албански екстремисти

или сепаратисти. Статистките од тој период зборуваат за голема подзастапеност на Албанците во образовниот систем, во полицијата и во армијата.

Во годините на распаѓањето на Југославија, македонската политика се движеше во однос на српската, како опашка зад телото. Имаше акции за мешани паралелки, рации на рушење високи огради во дворовите итн., процес на диференцијација (главно на наставничките кадри, интелектуалците, новинарите) што значеше бркање од работа. Сето тоа траеше до доаѓањето на Петар Гошев на чело на СКМ, кога се направи дистанца од српската политика, а во својата комисија за прв пат вклучи и Албанци – дисиденти или интелектуалци.

Во годините на распаѓањето на Југославија, македонската политика се движеше во однос на српската, како опашка зад телото. Тоа траеше до доаѓањето на Петар Гошев на чело на СКМ, кога се направи дистанца од српската политика.

И така дојдовме до едно неразбирање, односно до нетрпеливост, веќе кога одиме од 1990 година натаму, значи распаѓањето на Југославија се случува пред очите, функционираат дополнително оние фактори кои не можат да бидат пренебрегнати за да се сфати и матрицата за конфликтот од 2001 година. Прво, Албанците како високо политизирани, а инаку поделени (живеат во повеќе земји), имаат силно чувство за национално обединување (затоа и направија држава во 1912 година). Во овој распаѓање игра улога и прашањето на Косово, кое не стана толку лесно провинција на Србија во 1944 година (Бујановачка конференција). Во такви околности тие си го поставија прашањето коешто цел век е еден лајт мотив – албанството, односно обединувањето. Во тој контекст, Албанците во Македонија, уште од прогласувањето на независноста, на дневен поставија ред неколку политички барања: албанскиот јазик да биде службен, функцијата потпретседател на државата да ја извршува Албанец, полицијата да биде локална. Подоцна побараа и високо образование на мајчин јазик. Притоа и потоа (особено со Универзитетот во Речица) се случија неколку инциденти, кои би сакал да ги наредам како фитили коишто ја потпалија таа бомба во 2001 година. Од паравојската и идеите за Илрида, преку случајот Радолишта во 1993 година (прекумерна употреба на сила), потоа Бит-пазар (од банална акција за продавање цигари, заврши со четири жртви), до Речица (каде што најмалку можевме да би-

деме разбрани, бидејќи Универзитетот на малцински јазик е општа појава во Европа по Втората светска војна),

Притоа и потоа (особено со Универзитетот во Речица) се случија неколку инциденти (1993-1998 г.), кои би сакал да ги наредам како фитили коишто ја потпалија таа бомба во 2001 г.

па сè до случајот Гостивар (истакнувањето на албанско знаме на јарболот на општината). И така дојдовме до 2001 година и ни се случи конфликтот.

НОСТАЛГИЈАТА ЗА ОБЕДИНЕТО АЛБАНСТВО НЕ МОЖЕ ДА СЕ РЕАЛИЗИРА

Дали со ОРД одиме во мултикултурна насока, а не во бинационална, која порано или подоцна би завршила со некаква федерализација?

Ако се федерализира, ќе заврши со расцеп. Работам на текст за советската надворешна политика и албанското прашање меѓу двете светски војни, а направив и една историска белешка за албанското национално движење во 19 век. Целокупната суштина и сила на албанското движење е обединувањето и сето тоа е вградено во нивниот код. Ако е автономија на еден дел, не му е грижа што сè друго ќе се распадне. Се обединуваат, но мислам дека таа перспектива не може никако да се вклопи во реалноста, бидејќи зошто Србите да не се обединат? Хрватите не се обединети, Македонците не се обединети, Германците не се обединети. Никаде во светот не се обединети тие нации. Никого Албанците не можат да плашат во војна. Ние водевме опширни анкети. Секаде Албанците – во Арачиново, во Тетово, викаат „Зошто да се двоиме, досадно е сами да бидеме. Вака е поинтересно. Нас никој не треба да не учи како заедно да живееме – ние живееме со векови заедно. Треба повеќе да се почитуваме едни кон други и власта да не нè дели и партиите да не нè делат. Да нема дискриминација, да

нема ништо“. Ги имам забележани тие изјави и од анкетите и од групни интервјуа и вели вака: „Во оваа Македонија има простор, што е точно, за живот за сите. Ние не сме загорени по животен простор, наместо да се разбереме, ние како кучиња се давиме“.

На последните избори се разви дебата дали Рамковниот договор е модел за Македонија или треба нов политички договор?

ДПА не доби на избори, што значи дека таа подлога Албанците не ја преферираат. Селмани, кој покажа интересна еволуција во екстремноста, не доби исто така. ДУА на Бардил Махмути се изгуби уште кога се појави.

Охридскиот рамковен договор е еден функционален модел којшто ги нема исцрпено своите можности, бидејќи тој не е реализиран докрај и второ, тој е реализиран само во однос на Албанците, а не и во однос на другите. Тој се однесува на сите, што значи се однесува принципиелно на едно мултикултурно општество кое оневозможува да биде двонационално или националистичко, или колективистичко.

Охридскиот рамковен договор е еден функционален модел којшто ги нема исцрпено своите можности, бидејќи тој не е реализиран докрај и второ, тој е реализиран само во однос на Албанците, а не и во однос на другите.

Понатаму, Охридскиот договор мислам дека има и определени норми кои говорат, условно кажано, не само за нормите изрично наведени во договорот, туку и за духот на Охридскиот договор. Во имплементацијата на тој договор, со време ќе се укинат сите закони или норми кои го попречуваат остварувањето на Охридскиот договор. Ќе се донесат норми коишто му даваат целосен ефект на Охридскиот договор. И сега, ако имате правник којшто прави граматичко толкување на ОРД, а политички е конзервативен, вие ќе добиете конзервативната и ригидна интерпретација на нормата. Од друга страна, во духот на Охридскиот договор е кога нормата ја толкувате од становиште што беше целта да се постигне и да се реши со таа норма и во тој случај го поставувате тоа и пошироко.

Зошто Охридскиот договор се јавува во формулации дека е мртов, дека не е остварлив, дека не ги реши

Носталгијата кон обединетото албанство и на прашањето на интегритетот на Косово, ги потхранува овие идеи дека и во Македонија е можно тоа, па се одржува и став дека Охридскиот договор е мртов.

албанските прашања и дека бараат нов историски договор? Таа теорија има два сегменти. Првиот сегмент е дека сè уште кај Албанците има носталгија кон албанството, обединетото албанство. Сè уште мислам дека не се докрај откажани одредени Албанци кои можат да бидат во различни кругови, од литерати, новинари, политичари и други, кои сметаат дека не е завршен процесот на стабилизација на границите на Балканот. На таа основа е сè уште можно да се зборува за државност на македонските Албанци. Најдалеку кај што одат е автономија. Арбен Џафери вели дека најкоректно решение е федерализација и кантонизација на Македонија. Еден кантон да биде како управа. На таквата надеж, која мислам дека постои кај Албанците, даваат сила или поткрепа неколку факти. Прво, идејата Косово да биде делено. Да биде поразена идејата комплетно до последниот момент на мултиетничност на една држава, што значи само да се залепи принципот дека само поделбата е решение. Има една политичка претензија, дека ако се дели Косово, ќе се дели и Македонија. Тоа го кажа и претседателот на Косово. А сега во Македонија го кажува Ким Мехмети. Така, не докрај утврдениот статус на границите и на прашањето на интегритетот на Косово, ги потхранува овие идеи дека и во Македонија е можно тоа и се одржува некаков став за Охридскиот договор дека не е никаков договор и го доживуваат како тесна кожа.

МАКЕДОНЦИТЕ ТРЕБА ДА ИНСИСТИРААТ НА ОХРИДСКИОТ ДОГОВОР

Кој треба да биде одговорот на ризикот по интегритетот?

Имам неколку пати кажано дека ние Македонците треба да инсистираме максимално на Охридскиот договор и максимално да го реализираме. Само преку неговата реализација, така да се каже, тие шпицови на негативно расположение кои преку Охридскиот договор се расточуват. Граѓаните на тој начин ќе разбе-

рат како со својот јазик можат да се обратат секаде и да не се чувствуваат туѓи, ниту во министерство во Скопје, ниту во локална самоуправа. Ако може да го запише своето дете на сите нивоа каде што сака да студира. Ако може да го вработи. И ако не може да се вработи ни Петко, ќе ја разбере ситуацијата, а ако Петко и Јанко се вработуваат, а не Махмут, тогаш нема да ја разбере. Што значи дека Охридскиот договор е една рамка којашто постојано треба да ја реализираме преку програми за вработување, преку разговор за секој проблем што ќе излезе.

Ние, Македонците, треба да инсистираме на Охридскиот договор и максимално да го реализираме. Тоа е рамка којашто постојано треба да ја реализираме.

Мислите дека Македонците не се посветени доволно на Рамковниот?

Тоа е вториот сегмент зошто дел од Албанците велат договорот е мртов. Ние Македонците се однесуваме многу конзервативно спрема Охридскиот договор, во таа смисла што сметаме дека тој нам ни ги наруши правата, дека на Албанците им е доволно дадено. Тоа го изјавуваат политичари од највисок ранг од оваа влада и во претходните влади. Можеби во оваа повеќе, бидејќи е поконзервативна во однос на националните прашања. Мислам дека покрај економијата, ако не се отвори да се разговара за ова, некогаш ќе се отвори и ќе се распукне тиквата. Ние не сме подготвени да го спроведуваме ОРД докрај.

Ние Македонците се однесуваме многу конзервативно спрема Охридскиот договор, во таа смисла што сметаме дека тој нам ни ги наруши правата и не сме подготвени да го спроведуваме ОРД докрај.

ОД ПРИЗНАВАЊЕ НА ПРАВАТА, КОН ФИНАНСИРАЊЕ

Но, правата се признати.

Признати се права, ама се прават анализи и се доаѓа до сознанија дека има финансии диспропорции

што значи имаат еднакво признати и декларирани права, но во буџетските средства кај Македонците оди повторно повеќе, бидејќи институции им се побројни. Кога министерката објаснува дека се дели буџетот на буџетски субјекти - тоа се културните домови. Но, има четири културни домови на Албанците, а има 48 на Македонците и така, нормално е да има 90 % од средствата на македонските културни домови, а 10 % на албанските, или 8 %. Тие се четири, затоа што нема средства. Ако има средства, ќе има повеќе културни домови.

Прашањето за тоа кој кого експлоатира, мора да се отвори и бидејќи средствата се финансираат од буџетот, што значи тука веќе сите се потрошувачи. Ако се сите потрошувачи, тогаш сигурно дека за западна Македонија може да се види колку од ДДВ се собираат средства. Колку влегуваат во буџетот. А колку од другите места. Значи дека финансиско-материјалната страна мора да стане фактор во оценката дали тие права што се признати се добиени или не. Јас, можеби затоа што сум правник, а не финансиер, многу лесно правам конструкција. Јас сметам дека може да постои буџет во буџет или подбуџет. За шест области за кои е надлежна локалната самоуправа: култура, образование, употреба на јазиците, симболите, личните имиња, може да се пресметаат трошоците. Во областите каде што законите се донесуваат со двојно мнозинство, буџетот е финансиската база за тие закони. Тие закони се носат со двојно мнозинство, а буџетот не се носи. Вие ќе му признаете, а не му давате доволно средства. Охридскиот договор предвидува еден исклучок. Тоа не би било прва пракса којашто ќе создаде неразбирање дали воопшто тоа е можно. Во Рамковниот договор забележавте дека за Народниот правобранител ќе се изгласа посебен буџет, бидејќи Народниот правобранител е субјект којшто ги штити тие права на правичност. Овие области исто така може да се финансираат со посебен буџет, којшто ќе се гласа на таков начин.

Финансиско-материјалната страна мора да стане фактор во оценката дали тие права што се признати се добиени или не.

Дали е решение дел од ДДВ да останува во општините?

Значи да, максимална децентрализација спрема гамата на надлежности на локалната самоуправа, кои

нални пасишта (тоа е надлежност на општините).

Кај нас почна една пракса на македонските влади на независна Македонија, на ограбување на општините. Се национализираа станбените фондови и општинските инвестициски фондови. Деловниот простор се продаде комплетно. Едно време се сеќавам немаше што друго да се земе. Од поранешна Југославија пасиштата секогаш беа на општината. Од пасиштата сега се направи јавно претпријатие за пасишта. Пасиштата, процентот од шумите, експлоатацијата на неметали итн., мора да бидат општински во голем процент. ДДВ да се зголеми. Меѓутоа тоа е едноставно вака да се каже. Клучот е тука во децентрализација на финансиските средства. Бидејќи компактно живеат етничките групи, особено Албанците, ова е извонреден модел на локална самоуправа, каде комплетно сè ќе се решава.

Клучот е тука во децентрализација на финансиските средства. Бидејќи компактно живеат етничките групи, особено Албанците, ова е извонреден модел на локална самоуправа, каде комплетно сè ќе се решава.

формално се исто така дадени. Јас имам напишано две монографски студии за тоа, едната е од 1999 г., локална самоуправа и 2004 година за територијалната поделба по Охридскиот договор.

Во првата студија направив компаративна анализа на европските земји и на земјите во транзиција и Македонија посебно, значи имав два параметри, оценка за финансирањето на локалната самоуправа. Од вкупните средства од бруто општествениот производ во европските земји, средствата на општините изнесуваа од 3 % до 10 %, а од вкупните буџетски средства, од 10

до 12% до 49 % се средства на општините. Во Македонија во тоа време од бруто општествениот производ 0,33 % беа средства на општините, а од вкупните буџетски средства беа 3,5 %. Се притисна на децентрализација на финансии. Некаде општините се директно финансирани, некои се во прва фаза на децентрализација, некои се во втора фаза, не знам кои се во трета, меѓутоа сегашниот процент на средства на општините веројатно е не повеќе од 1,5%. Но и тоа е голем скок. Од буџетските средства претпоставувам не повеќе од 5 %, бидејќи не би се јавила владата како главен финансиер на регио-

Во тој случај мислам дека Охридскиот договор не е надминат, туку не е остварен и се манипулира со него. Има доста конзерватизам од македонска страна и екстремизам на албанска страна, каде што сите пливаат на некои претпоставки. Има една поговорка – тој што нема други аргументи, се служи со факти. Ние имаме едно чудо факти, меѓутоа сето тоа не ги решава проблемите.

РЕЗИМЕ

Владо Поповски смета дека Охридскиот рамковен договор е еден функционален модел којшто ги нема истражени своите можности, бидејќи тој не е реализиран до крај и второ, тој е реализиран само во однос на Албанците, а не и во однос на другите. Македонско-албанското искуство на лично ниво не е најдобро. Кога станува збор за националните движења, практично има соработка и партнерство. Односите се заладуваат со барањата за редефинирање на статусот на Косово во СФРЈ. Во периодот 1993-1998 г. има серија настани кои се фитил на воениот конфликт од 2001 г. По ОРД, фактите се променети и тоа не може да биде без ефект. Постигнат е значително поголем опфат на етничките Албанци во образованието. Исто така вработувањето во јавната администрација носи рапидни промени, особено во полицијата и армијата. Има напредок во употребата на јазиците на заедниците, но има ригидни толкувања, особено на локално ниво, каде особено се поголеми Турците. ОРД треба да се толкува пошироко (во духот на договорот), од становиште што беше целта која треба да се постигне. Има опасности по ОРД, од носталгијата на Албанците кон обединувањето (вкл. статусот на Косово), до неподготвеноста на Македонците за негово целосно спроведување и негово ригидно и конзервативно толкување. Напротив, на ОРД треба да се инсистира како на рамка за разговор и решавање на секој проблем што ќе излезе. Битно прашање е и фискалната децентрализација. Финансиско-материјалната страна мора да стане фактор во оценката дали тие права што се признати се добиени или не. Клучот е во децентрализацијата на финансиските средства.

Владо Поповски, роден во 1941 година во Ресен, правник, со докторат по историски науки. Работел како научен соработник на ИСППИ во Скопје, вонреден професор на Филозофскиот факултет во Скопје и редовен професор на Правниот факултет во Скопје. Бил декан на интерфакултетските студии по новинарство. Бил министер за одбрана, министер за правда и директор (основач) на Агенцијата за разузнавање на Република Македонија. Бил член на стручната група во 1991 година која го подготвила Уставот на Македонија.

ПЕРМБЛЕДНЈЕ

Vladdo Popovski mendon se Marrëveshja kornizë e Ohrit është një model funksional që nuk i ka shfrytëzuar mundësitë e veta, pasi që ai nuk është realizuar deri në fund dhe e dyta, ai është realizuar vetëm lidhur me shqiptarët, e jo edhe në raport me tjerët.

Përvoja maqedonase-shqiptare në nivel personal nuk është më e mira. Kur bëhet fjalë për lëvizjet nacionale, praktikisht ka bashkëpunim dhe partneritet. Raportet ftohen me kërkesat për ridefinimin e statusit të Kosovës në RSFJ. Në periudhën 1993-1998 kishte një sërë ngjarsh të cilat ishin fitil i konfliktit ushtarak nga viti 2001. Pas MKO, faktet ndryshuan dhe kjo mund të jetë pa efekt. Është arritur përfshirje më e madhe e shqiptarëve etnik në arsim. Gjithashtu punësimi në administratën publike sjell ndryshime të shpejta, veçanërisht në polici dhe armatë. Ka përparim në përdorimin e gjuhëve të bashkësive, por ka edhe komentime rigide, veçanërisht në nivel lokal, ku veçanërisht janë goditur turqit. MKO duhet të komentohet më gjerë (në frymën e marrëveshjes), nga pikëpamje që ishte qëllimi që duhej të arrihet. Ka rreziqe pas MKO, nga nostalgjia e shqiptarëve ndaj bashkimit (duke përfshirë statusin e Kosovës), deri te jo gatishmëria e maqedonasve për implementimin e tij të plotë dhe komentimi i tij rigid dhe konzervativ. Përkundrazi, ndaj MKO duhet të insistohet si kornizë për bisedë dhe zgjidhjen e çdo problemi që do të dalë. Çështje e rëndësishme është edhe decentralizimi fiskal. Ana financiare-materiale duhet të bëhet faktor në vlerësimin nëse këto të drejta që janë pranuar janë fituar ose jo. Çelësi është në decentralizimin e mjeteve financiare.

Vladdo Popovski, i lindur në vitet 1941 në Resnjë, avokat, me doktoraturë të shkencave historike. Ka punuar si bashkëpunëtorë shkencor i ISPPi në Shkup, profesor i çrregullt në Fakultetin e Filozofisë në Shkup dhe profesor i rregullt në Fakulteti juridik në Shkup. Ka qenë dekan i studimeve interfakultative për gazetari. Ka qenë ministër i Mbrojtjes, ministër i Drejtësisë dhe drejtori (themelues) i Agjencisë së kundërzbulimit të Republikës së Maqedonisë. Ka qenë anëtarë i grupit ekspert në vitin 1991 që ka hartuar Kushtetutën e Maqedonisë.

SUMMARY

Vladdo Popovski thinks that the Ohrid Framework Agreement is functional model, that has not excerpted all of its possibilities, because it is not fully implemented and second, it is realized only towards Albanians, not for other minorities.

The Macedonian-Albanian experience at personal level is not the best. When it comes to national movements, practically there was cooperation and partnership. The relations grew cold after the demands to redefine the status of Kosovo in SFRY. In the period of 1993-1998 there was a series of events that were the trigger of the armed conflict in 2001. After OFA, the facts have changed and it can not be without any effect. There has been a significantly bigger coverage of the ethnic Albanians in the education. Also, the employment in the public administration has brought rapid changes, especially in the police and army. There is progress in the usage of languages of the communities, but there are rigid interpretations, especially at local level, which especially affect the Turks. OFA should be interpreted in a broader way (in the spirit of the agreement), from the stand point of what was the goal that it was to achieve. There are dangers in OFA, starting from the Albanians' nostalgia for uniting (including the status of Kosovo), to the Macedonians' unpreparedness for its full implementation and its rigid and conservative interpretation. On the contrary, OFA should be insisted upon as a frame for discussion and resolving every issue that occurs. An important issue is the fiscal decentralisation. The financial-material side has to become a factor in the assessment if these rights that are recognised have been granted or not. The key is in the decentralisation of the finances.

Vladdo Popovski, born in 1941 in Resen, lawyer, holds a PhD in history. He worked as an associate at ISPPi in Skopje, professor at the Faculty of Philosophy and a professor at the Law Faculty in Skopje. He was the dean of the interuniversity studies of journalism. He was the Minister of Defence, Minister of Justice and the Director (founder) of the Intelligence Agency of the Republic of Macedonia. He was a member of the expert group that prepared the Constitution of Macedonia in 1991.

Абдурахман Алити

ДУХОТ Е ПОИНАКВА МУЛТИКУЛТУРНА ФИЛОЗОФИЈА НА ЖИВЕЕЊЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Abdurrahman Aliti, Fryma është filozofi tjetër multikuturore e jetesës në Maqedoni
Abdurrahman Aliti, The spirit is a different multicultural philosophy of living

Во Рамковниот договор накратко се наведени неколку цели во преамбулата, Како вие ги перципира-те целите на Рамковниот договор?

Прво, морам да кажам дека не беше во ред тоа што текстот на Рамковниот договор, во делот за преамбулата на Уставот, беше изменет во собраниска процедура. Преамбулата беше конципирана исклучиво како граѓанска, за жал се направи една комбинација којашто не е чисто национална, не е ниту чисто граѓанска, туку некоја мешавина. Не беше во ред по преговарањата да се направат измени исклучиво под притисок на таканаречената интелектуална јавност, дел од професорите од Правниот факултет, дел од Филозофски факултет, меѓу кои и сегашниот претседател Ѓорѓе Иванов којшто жестоко застапа против содржината на преамбулата и воопшто договорот.

Дали тука се прекршуваат прашањата околу преамбулата?

Преамбулата беше проблем во минатото. Во преамбулата за Албанците се вели дека Албанците се дел од албанскиот народ кој живее во Македонија, по некоја логика може да се подразбере дека се малцинство. Но, тоа велам сега не е како прашање приоритетно да се поставува и при евентуалните подобрувања на тој текст, евентуално би можела да се подобри и преамбулата.

НЕМА ПОДГОТВЕНОСТ ЗА ЧИСТ ГРАЃАНСКИ КОНЦЕПТ НА УСТАВОТ

На ова прашање се прекршува прашањето балансот на граѓанско и мултикултурно општество. Како можат да се усогласат овие различни правци?

Јас поаѓам малку од пред Охридскиот договор, од 1991 година при

И во 1991 г. беа во опција двете концепции - национална држава на македонскиот народ или граѓанска држава. И тогаш и сега немаше подготвеност за чист граѓански концепт на Уставот.

изготвувањето на Уставот на Македонија. И тогаш беа во опција двете концепции. Дали Македонија да се дефинира како национална држава на македонскиот народ или да се дефинира исклучиво како граѓанска држава. Јас бев застапник на втората. Но, и тогаш и сега, мислам дека Македонците или тие (политичарите) што го претставуваат македонскиот народ, имаат некаква психолошка или не знам каква потреба да се истакне тоа националното. И тогаш и сега не се подготвени да прифатат

чист граѓански концепт на Уставот, односно на државното уредување на Македонија.

Сè уште се поаѓа од некој сопственички однос спрема државата, државата е моја, другите се потстанари. Доколку во 1991 година тоа можеше и да се разбере, јас тогаш не сум го прифаќал тоа, меѓутоа сум влегол во кожата на тој што ги претставува Македонците во Парламентот и сум имал разбирање за таквите залагање. Мислам дека ако тогаш можело да се има некакво разбирање, по 20 години демократски поредок, тоа е сосема изживеано и преживеано. Тоа инсистирање државата да се дефинира како сопственост на македонскиот народ испровоцира други реакции. Нашето залагање беше или граѓански концепт или Македонија да се дефинира како држава и на Македонците и на Албанците на исто рамниште. Убедени и тогаш и сега дека Македонија е можна и ваква каква што е сега доколку максимално се релаксираат меѓунационалните односи, пред сè албанско-македонските односи во Македонија. Ако се продолжи со концептот на некаква доминација или залагање за доминација, тогаш секогаш ќе има внатрешни проблеми за нормалниот развој на државата во целина, вклучително и економските и културните и други текови. Сфаќањето на одредбите на Охридскиот договор во тој дел не е само да се истакне мултикултурноста или мултиетничноста на Македонија затоа што таа и без тоа е таква. Го пишуваме ние тоа или не, фактички тоа е така. Целта е државата да функционира како мултиетничка. Во функционирањето на

Сфаќањето на одредбите на Охридскиот договор во тој дел не е само да се истакне мултикултурноста или мултиетничноста на Македонија затоа што таа и без тоа е таква. Целта е државата да функционира како мултиетничка.

државата да се имплементираат елементи на мултиетничноста кои така произведуваат мултикултура. Значи намерното недоразбирање е во ова дали Македонија е мултикултурна, мултиетничка и дали функционира таа како таква. Мислам и со Охридскиот договор тоа не е постигнато.

Велите дека не е постигната мултикултурноста на државата, а имаше позитивни чекори во градењето на довербата, како воведувањето на Рамазан Бајрам како државен празник или пак прославата на 100 години албанска азбука во Скопје.

Има една друга димензија на овој проблем. Факт е дека македонската политичка елита, дури и тие што ставија потпис на договорот, не го прифатија договорот. Мислам дека и денеска во мнозинство се тие што кога би им се дала таква прилика, би се откажале од Охридскиот договор. Тоа го велам со потполна одговорност. Токму поради тоа имате осцилации. Истата политичка гарнитура сакаше да се претстави како кооперативна со албанската заедница и почнаа некои манифестации. Но кога увидоа дека тоа не проаѓа кај нивните гласачи, тие полека, но сигурно, почнаа да се откажуваат и од тие манифестации коишто би придонеле во градењето на една поинаква култура, на едно поинакво сфаќање и кај другиот дел од населението.

Тоа што е дух, не букви, дух на Охридскиот договор, е да се гради поинаква филозофија на живеење во Македонија. Не туку така, во Јужен Тирол вака се регулирани односите, во Белгија не знам како. Не. Кој е тој модел кој би профункционирал за македонските услови за овие денеска, тука? Не можете да пренесете искуство од не знам каде со друг менталитет, со друга култура со друг степен на развој и тоа да функционира во македонски услови. Треба да се изнајдат, да се градат стандарди коишто се типични за нашите услови. Притоа треба да се изнајдат механизми да се издува стравот на луѓето едни од други во смисла дека ако Албанците имаат нешто повеќе во правата, ние ќе имаме помалку права, што е апсурдно, нешто што е вон секаква логика. Но дали како последица од минатото, од поновата и поодамнешната историја, имам чувство дека е акумулирана некоја недоверба, најчесто изразена како страв и затоа велам дека треба да се извади тој страв и кај едните и кај другите. Но, тоа го прават само определени паметни луѓе со визија, политички елити кои имаат визија за иднината и кои го сакаат сопствениот народ, ја сакаат сопствената држава, што за малкумина во Македонија можам да речам е така.

Тоа што е дух на Охридскиот договор, е да се гради поинаква филозофија на живеење во Македонија. Не туку така, во Јужен Тирол, во Белгија итн. Не. Кој е тој модел кој би профункционирал за македонските услови за овие денеска, тука?

ПОДЕЛБАТА НА МАКЕДОНИЈА Е НЕВОЗМОЖНА

Кај Албанците е стравот од нееднаквоста, а кај Македонците стравот од унитарноста. Дали ќе се зачува Македонија како една држава? Дали мислите дека Рамковниот договор го надмина проблемот на територијални решенија за меѓуетничките односи?

Да. Апсолутно да. Не велам дека нема застапници за идејата за некаква етничка поделба на Македонија, но велам дека тие се во малцинство. Јас од своја страна апсолутно сум убеден дека како таква поделена Македонија не може да функционира, затоа што едноставно не може да се најде решение за етничко разграничување. Фактичко разграничување. Затоа таа теза ја отфрлам како невозможна и како непотребна.

Не велам дека нема застапници за идејата за некаква етничка поделба на Македонија, но тие се во малцинство. Поделена Македонија не може да функционира, затоа што едноставно не може да се најде решение за етничко разграничување.

При донесувањето на уставот во 1991 г. имаше жестоки противници на идејата за некаква консензуална демократија. Дали уште еден парламентарен дом, дали сенат како во други држави, велам ние не баравме решенија, барем јас како учесник во правењето на уставот не барав решенија надвор од нас, сакав оригинални автентични решенија, наши. Аргументите на противниците за консензуалното одлучување беа дека доколку во Македонија се применува консензуално уредување, ќе пропадне во рок од шест месеци.

Еден вид консензус постои веќе 10 години. Гледаме дека на Македонија на тој план ништо не ѝ недостига. Сите тие што мислеле и сè уште мислат дека консензусот ја руши државата, ни тогаш ни сега не се во право. Државата не може да се руши кога определбата е чиста и јасна, определбата на тоа што сакаме, ако тука се согласуваме, а се согласуваме, ја сакаме Македонија независна, демократска, развиена каде што нејзините граѓани ќе имаат благосостојба. Тоа ли сакаме? Е ајде сега да седнеме и да го направиме тоа што го сакаме. Дали можеме да го направиме? Не, ако една заедница како што е албанската биде исклучена од одлучувањето на овие прашања, затоа што создаваш недоверба.

Сите тие што мислеле и сè уште мислат дека консензусот ја руши државата, ни тогаш ни сега не се во право. Државата не може да се руши кога определбата е чиста и јасна, ако ја сакаме Македонија независна, демократска, развиена каде што сите нејзини граѓани ќе имаат благосостојба.

Ти ќе се состанеш таму со четирипет Македонци, јас не учествувам таму, јас автоматски ќе мислам дека се работи за нешто каде се заговара нешто против мене. И да не е така, треба да се најдат тие механизми коишто ќе направат да постигнеме тоа што ни е цел. Да пробаме дали функционира, а по една година, пак ќе седнеме и овој дел добро ќе функционира, но во овој дел не, дали треба да се укине тој дел, да се подобри да се усоврши. Тоа е жива материја. Животот наметнува и решенија, но ако нема предрасуди и ако тој страв биде испумпан од нас. Ако го имаме, тоа е како ѓаволот, секогаш ќе те поттикне на лоши постапки.

Го спомнавте дводомното работење. Дали Комитетот за односи меѓу заедниците требаше да биде еден таков дом, систем на баланс меѓу силите? Како гледате на неговата функција и улогата?

Така како што е конципиран, така како е замислен, можеби е добра замена за консензусот. Меѓутоа има тенденции да се деформира затоа што тука секој сака да има свои претставници. Сведоци сме на комични ситуации кога чистокрвен Македонец се декларира како Влава,

Албанец, Ром итн., само заради тоа да претставува некаква бројка во таа комисија. Тоа веќе не е само несериозно, туку и неодговорно и за тие што го дозволуваат и го поттикнуваат тоа, затоа што каква корист ќе имаш, ако ги оневозможуваш одлуките и решенијата на Комитетот за односи меѓу заедниците?

НЕМА ПОЛИТИЧКО ЛИДЕРСТВО

Пред многу години јас паметам имавме претседател на собрание-то Албанец, господинот Старова. Зборувам за социјализмот. Каде се прекршија односите меѓу Македонците и Албанците па 30 години потоа ние сè уште дебатирале дали може или не може да има највисоки функционери кое се по потекло етнички Албанци?

Мислам дека директна паралела не може да се направи затоа што тоа беше еднопартиски систем, одлучуваше ЦК или некој друг комитет. Да било по желба на тогашните пратеници, немаше да биде Старова претседател. Од друга страна и тогаш, па и денеска, не може да се случи дека ако е Албанец претседател на Собранието, ќе прави нешто поинаку отколку што би направил некој Македонец.

Значи тезата што ја градите сега е дека нема лидери кои можат визионерски да видат што може да се направи и наспроти тоа дали нивната етничка група го сака тоа или не го сака?

Ние во Македонија имаме добри политичари. Такви имаме. Ние немаме државници, затоа што лидерот на една политичка партија кој не е во состојба да жртвува партиски интерес заради државен интерес, тој за мене е никој и ништо. Јас барам лидер кој е свесен дека ќе ги изгуби изборите, ама ќе направи нешто трајно, нешто што неколку децении ќе носи добро за неговиот народ, партијата, гласачот. Такви, за жал, нема.

Дали нивото полека се еродира?

Не сум јас подобен соговорник за таа работа затоа што сум учествувал во политиката еден период за кој многумина велат дека бил поквалитетен од денешниот и ако и јас тоа го тврдам, ќе испадне дека се фалиме меѓу себе. Но, факт е дека тогашните генерации што учествуваа во создавањето и учествувањето во осамостојувањето на Македонија, во градењето на институциите во тие први години, десетина години, некако беа ентузијастички. Полни во себе

со идеја дека им е дадена историска шанса да направат нешто за сопствената држава, за сопствениот народ и имам чувство дека се трудеа максимално тоа да го направат. Со текот на времето се измени системот на вредности. Луѓето почнаа да бидат многу попреокупирани за групните или индивидуалните интереси, за партиските, фамилијарните или личните и полека, но сигурно, се оддалечуваа од тоа што значеше идеал за правење нешто добро, општо добро. Тоа се лични гледања и не мора да се точни. Можеби и сега има ентузијастички.

РАМКОВНИОТ Е ФИЛОЗОФИЈА НА ЖИВЕЕЊЕ

Да се вратам назад на Рамковниот договор. Меѓу етничките Албанци има големи разлики во оценката на Охридскиот договор. Зошто?

Грешиме кога велиме дека Рамковниот договор е имплементиран толку проценти итн., што е вон секаква логика. Рамковниот договор треба да се сфати како начин, како филозофија на живеење.

Грешиме кога велиме дека Рамковниот договор е имплементиран толку проценти итн., што е вон секаква логика. Рамковниот договор треба да се сфати како начин, како филозофија на живеење.

Јас сум многу против практиката во рамките на Владата, потпретседателот на Владата да има секретаријат за имплементација на Охридскиот договор и да собира 10-15 момци и девојчиња исто така Албанци коишто исклучиво ќе се занимаваат со имплементација на Охридскиот договор. Тоа е за мене глупаво, непотребно и дегенерирање на идејата затоа што Охридскиот договор треба да биде грижа за имплементација на секој министер, на секој носител на јавна функција во Македонија. Да рече премиерот секои 6 месеци ќе треба да реферира. Дури тогаш ќе има помасовно прифаќање на Охридскиот договор и на филозофијата на Охридскиот договор и ќе има пошироко прифаќање. Вака на моменти ми изгледа смешно кога во некоја убаво аранжирана сала во Владата, потпретседателот на Владата ќе додели решенија за вработување на 130, 230, не знам колку Албанци и тоа ќе се објави во средствата за јавно информирање, во весниците, телевизиите и ќе создаде

некоја лажна слика за тоа дека еве работиме. Јас не ја негирам потребата од таква манифестација затоа што се смета дека на тој начин се добиваат некакви партиски политички поени. Но што од тоа? Ако со тапани примаш 200 Албанци, а без никаков тапан примаш 450 Македонци, а ти немаш увид во тоа воопшто, не знаеш што се прави, дали е тоа смислата на Охридскиот договор? Сигурно не. И дали навистина сè уште некој во Македонија смета дека прашањето на невработеноста на младите стручни кадри ќе го реши со нивно вработување во државната администрација? Според некои статистики, не знам дали се точни, сме имале управа со 60.000, сега имаме управа со 130.000 лица. Каде одиме ние? Што правиме ние? Дали треба да дојде некој Де Гол, па да рече не, македонската управа може да функционира со 40.000 вработени вкупно. А може. И што правиме со овие 80.000? Затоа велам Охридскиот договор вака како што функционира и тој Секретаријат за имплементација на Охридскиот договор, произлегува дека Охридскиот договор е потребен за Албанците. Апсолутно не е точно. Охридскиот договор е замислен, конципиран да ѝ служи на Македонија. На сите. На доброто, беспрекорното, примерното функционирање на институциите на системот, а не да им годи на Албанците. Смешно е да се претпоставува дека Албанецот во Орешане ќе биде многу задоволен затоа што синот на Алити според Охридскиот договор е вработен во некој секретаријат. Што добил од тоа?

Дали мислите дека политичарите во неможност да испорачаат економски резултати, ги злоупотребуваат меѓуетничките односи за одвлекување на вниманието?

Има и такви случаи, за жал. Велам тоа е начин на размислување и на работење на неодговорни лица коишто ги имало и сè уште ги има. Луѓето се заинтересирани за внатрешна стабилност, да се подобри квалитетот на живеење преку вработување, зголемување плати и се разбира да не се чувствува инфериорен заради некаква припадност. Да има еднакви можности. Неговата положба во општеството, во средината каде што живее и работи да не зависи од нешто друго, туку од неговите својства и способности. Не дали е католик, дали е муслиман, дали е Македонец, дали е Албанец. Тоа да биде ирелевантно. И се разбира, толку колку што е можно да се запознаат меѓу себе, не мора да се сакаат, кога ќе се сретнат, не мора да се гушнат, но едноставно да се трпат и еден на друг да не си попречуваат.

Дали договорот е конечен модел за Македонија или мислите дека треба нешто да се менува?

Не. Јас две години на ова прашање отприлика исто одговарам. Охридскиот договор е сè уште добра основа за функционирање на Македонија. Не ја исклучувам можноста, ако добро бидеме организирани, ако добро функционираме, да се усовршува, не како договор, туку како решенија, уставни, да се дотера, да се доразјаснат некои делови од Охридскиот договор коишто се напишани со нејасен (англиски) јазик, тие треба да се разјаснат, да се напишат на чист македонски литературен јазик. Зошто нешто да се подразбере или да се остава простор кој како сака да го толкува или да го сфаќа тоа? Ако сакам вака и вака, ако сакам поина-

ку. Е па не може и едното и другото. Според тоа, во заблуда се сите тие кои мислат дека Охридскиот договор е мртов. Тој не е мртов, тој сепак живее, функционира. Но начинот на којшто се применува, пред малку кажав во некои сегменти, тоа мене не ми дава гаранција дека нема да се зголеми бројот на противниците. Дека ако нешто не се применува, не оди, има организиран или спонтан отпор спрема тоа.

Затоа тоа не може да се случи толку едноставно, туку треба да се седне, да се прочистат прашањата и пак велам не за да им годиш на Албанците, туку да најдеш модел, начин што ќе овозможи државата да функционира вистински. Да се остават на страна сите примитивизми коишто цивилизираниот свет не ги прифа-

Во заблуда се сите тие кои мислат дека Охридскиот договор е мртов. Тој не е мртов, тој сепак живее, функционира. Но начинот на којшто се применува во некои сегменти, тоа не дава гаранција дека нема да се зголеми бројот на противниците.

ќа, да се свртиш кон иднината, кон развојот, кон подоброто утре. Ако не за нас, за мојата генерација, барем за тие што ги оставаме зад нас.

РЕЗИМЕ

Абдурахман Алити смета дека од Уставот од 1991 г. се водела расправа за национален или граѓански концепт на државата, но и тогаш не постоела поддршка за чист граѓански концепт. Тогаш е неопходен концепт во кој Македонија се дефинира како држава и на Македонците и на Албанците на исто рамниште. Тука предизвикот не е мултиетничко општество, бидејќи тоа е такво, туку дали државата функционира како мултиетничка држава. Тоа што е дух на Охридскиот договор, да се гради поинаква мултикултурна филозофија на живеење во Македонија, не по странски примери, туку да се гради модел типичен за македонските услови. Од друга страна, постојат застапници на територијални решенија (поделба), кои се во малцинство. Поделбата не може да функционира, бидејќи нема решение за етничко разграничување. Во Македонија постои еден вид консензус (двојното мнозинство) кој досега не предизвикал проблем. Кога постои визија за тоа што се сака, нема опасност, туку опасност има ако една заедница се исклучува од одлучувањето за клучни прашања. Рамковниот договор треба да се сфати како начин, филозофија на живеење, а не како спроведување изразено во проценти. Охридскиот договор е сè уште добра основа за функционирање на Македонија и тој функционира, не е мртов. Начинот на којшто (не) се применува во некои сегменти може да доведе до зголемување на бројот на противници.

Абдурахман Алити, роден во 1945 г. во Желино, Тетовско, дипломирал на Правниот факултет во Скопје. Македонски политичар, пратеник, правник и амбасадор на Македонија во Република Бугарија. Работи во Собранието на Тетово (1969-1988 г.). Бил претседател на Комитетот за здравство и социјална политика. Бил лидер на ПДП. Бил избран за член на Собранието во 1991 г. Во 1994 г. бил избран за заменик-претседател на Собранието.

ПЕРМБЛЕДНЈЕ

Abdurrahman Aliti mendon se nga Kushtetuta e vitit 1991 është zhvilluar diskutim për konceptin nacional ose qytetar të shtetit, por edhe atëherë nuk ka ekzistuar mbështetja për koncept të pastër qytetar. Atëherë nevojitet koncept i domosdoshëm ku Maqedonia do të definohet si shtet i maqedonasve dhe i shqiptarëve në rrafsh të njëjtë. Këtu sfida nuk është shoqëria multietnike, pasi që ajo është e tillë, por shteti a funksionon si shtet multietnik. Ajo që është fryma e Marrëveshjes së Ohrit, të ndërtohet filozofi tjetër multikulturore e jetesës në Maqedoni, jo sipas shembujve të huaj, por të ndërtohet model tipik për kushtet maqedonase. Nga ana tjetër, ekzistojnë përfaqësues të zgjidhjeve territoriale (ndarjeve), të cilët janë pakicë. Ndarja nuk mund të funksionojë, pasi që nuk ka zgjidhje për kufizime etnike. Në Maqedoni ekziston një lloj i konsensusit (shumica e dyfishtë) që deri më tani nuk ka shkaktuar problem. Kur ekziston vizion për atë që dëshirohet, nuk ka rrezik, por rrezik ka nëse një bashkësi përjashtohet nga vendosja për çështje kyçe. Marrëveshja kornizë duhet të kuptohet si mënyrë, filozofi e jetesës, e jo si implementim i shprehur në përqindje. Marrëveshja e Ohrit akoma është bazë e mirë për funksionimin e Maqedonisë dhe ai funksionon, nuk është i vdekur. Mënyra në të cilën (nuk) implementohet në disa segmente mund të sjellë deri te rritja e numrit të kundërshtarëve.

Abdurrahman Aliti, lindi në vitin 1945 në f. Zhelinë, Tetovë. U diplomua në Fakultetin Juridik në Shkup. Politikan nga Maqedonia, deputet, jurist dhe ish ambasador i Maqedonisë në Republikën e Bullgarisë. Punon në Kuvendin e Tetovës (1969-1988). Ka qenë kryetar i Komitetit për shëndetësi dhe politikë sociale. Ka qenë lider i PPD-së. U zgjodh për deputet në Kuvend në vitin 1991. Në vitin 1994 u zgjodh për zëvendëskryetar të Kuvendit.

SUMMARY

Abdurahman Aliti thinks that since the 1991 Constitution there has been a discussion on the national or civil concept of the state, but even then there was no support for a purely civil concept. Then it is necessary to have a concept where Macedonia is defined as a state of the Macedonians and Albanians at the same level. Here the challenge is not a multiethnic society, because it is such. But if the state functions as a multiethnic state What is the spirit of the Ohrid Agreement, to build a different multicultural philosophy of living in Macedonia, not following foreign examples, but building a model typical for the Macedonian conditions. On the other hand, there are advocates of territorial solutions (division), who are in minority. The division can not function, because there is no solution to ethnic separation. There is a kind of a consensus in Macedonia (the double majority), which has not caused a problem until now. When there is a vision on what one wants, there is no danger, but there is danger if a community is excluded from the decisions on key issues. The Framework Agreement should be understood as a way, a philosophy of living and not as implementation expressed in percentages. The Ohrid Framework Agreement is still a good basis for the functioning of Macedonia and it functions, it is not dead. The way in which it is (not) applied in some segments can lead to increasing the number of opponents.

Abdurahman Aliti, born in 1945 in Želino, Tetovo, graduated from the Law Faculty in Skopje. Macedonian politician, MP, lawyer and ambassador of Macedonia to the Republic of Bulgaria. He worked at the council of Tetovo (1969-1988). He was the president of the parliamentary committee for health and social policy. He was the leader of PDP. He was elected an MP in 1991. In 1994 he was elected a deputy chairperson of the Parliament.

Билјана Ванковска

РАМКОВНИОТ ДОГОВОР ДЕСЕТ ГОДИНИ ПОТОА: „ТОЧКА“ ИЛИ „ЗАПИРКА“?

Biljana Vankovska, marrëveshja kornizë dhjetë vjet më vonë: “pikë” ose “presje”?

Biljana Vankovska, The Ohrid framework agreement ten years later: “period” or “comma”?

Дали мислите дека Македонија е подобро место за живеење, сега, благодарейќи на ОРД?

Ако како референтна точка за споредба се земе тезата дека во 2001 година Македонија се соочувала со „босанско сценарио“ (како што неодамна изјави Али Ахмети), тогаш одговорот сам се наметнува: Македонија е дефинитивно подобро место за живеење од проста причина што нема крвопролевање, нема жртви, разурнувања. Но, подеталната анализа покажува друга слика.

Македонија е дефинитивно подобро место за живеење од проста причина што нема крвопролевање. Но, насилниот конфликт не помина без последици, од кои некои се мерливи, а некои не се.

Насилниот конфликт не помина без последици, од кои некои се мерливи, а некои не се (човечките жртви

и страдања). Некои последици се отстранети или ублажени, но некои не можат да се надоместат. Тука спаѓа и економскиот развој (војувањето е скапа работа, поскапа од демократското преговарање или мирно управување со конфликтите). Исто така, Македонија имаше застој и во поглед на евроинтеграционите процеси, а колатерална штета е и демократијата. Затоа ако како референтна точка за споредба се земе хипотетичка ситуација во која насилството било избегнато, тогаш можеби денес би живееле во инаква (подобра) Македонија. На прашањето дали денес Македонија е подобро место за живеење, одговор не треба да дадат само експертите, научните работници и политичарите, туку обичните граѓани и особено оние кои ја платиле цената на промените од 2001 г. (оние кои загубиле дом или свој близок, па и самите биле директни учесници). За дел од елитите (особено ДУИ, но и „уставобранителите“ кои наводно го пишуваа Договорот) Македонија е денес прекрасно место за живеење. Но, испитувањата на јавното мислење редовно покажуваат дека македонските граѓани не се убедени дека државата оди во добра насока, а егзистенцијалните проблеми се оние истите од 2001 г., па и пред неа: сиромаштија, невработеност, корупција – а дури потоа меѓуетничките односи. Секако, би требало да се воспостави каузална корелација помеѓу денешните состојби и она што е последица (добра или лоша) на ОРД. Тоа е многу тешка работа, бидејќи работите мутираат, а дел од конфликтното милие се трансформира до степен на неприепнатливост (на пример, военото насилство често се трансформира во криминалитет, пострауматски синдром кај учесниците и сл.). Напросто кажано, тргнувајќи од премисите на мировните студии, но и од искуствата на општества кои искусиле насилство, заклучокот е дека насилството никогаш не може да биде катализатор на демократски промени и прогрес и тоа порано или подоцна се манифестира. Насилството раѓа насилство и омраза, а не создава мир.

Насилството никогаш не може да биде катализатор на демократски промени и прогрес. Ваквите договори имаат еден голем недостаток – доведуваат до легитимирање на насилството како (нај)успешно средство за предизвикување промени во општеството.

Без оглед на ставовите на домашните (нужно пристрасни актери), во теоријата е јасно дека ваквите договори кои доведуваат до прекин на непријателствата и отвораат можности за постконфликтна рехабилитација, имаат еден голем недостаток. Имено, тие доведуваат до неизбежно легитимирање на насилството како (нај)успешно средство за предизвикување промени на политичката конституција на општеството. Тука морам да појаснам дека она што го донесе ОРД е негативен мир (отсуство на директно, физичко насилство), но не создаде услови за позитивен мир (услови за економски развој, демократски амбиент, сестран развој на човековите права, социјална правда).

Што е целта на ОРД?

Преамбулата има за цел имплицитно да ги посочи вредносните параметри на Договорот, кои се истовремено и цели. Но, ова се општи места, а од денешна перспектива, десет години подоцна, можеме да заклучиме дека ниту една од овие цели не е остварена. За ова „вината“ не ја наоѓам во Договорот, затоа што остварувањето на овие цели е невозможно да се постигне со „декрет“, да се октроира со некаков договор, па токму на него да се потписите на клучните политички актери од едно општество. На пример, мултикултурализмот е општествен процес (кој патем Македонија го живеела и пред 2001), а евроатлантските интеграции се

посакувана цел, ама за нејзиното реализирање одлучуваат други (НАТО и ЕУ), независно од нашата волја. Пишувачите на ОРД сакале да го накатат со сите посакувани вредности, но јасно е дека клучни цели беа две – и двете се остварени. Едната е прекин на насилството, а другата (иако не е напишана) е промена на политичкиот систем со внесување елементи на консоцијација. Ако ме прашувате мене, најважниот, а најмалку споменуван принцип е забраната на употребата на насилство за постигнување политички цели. Изминатите години овој принцип не се почитуваше до степен до кој сега би можеле да зборуваме за одржлив мир. Во сите клучни моменти на застој, имплицитно се користеле закани со насилство.

Најмалку споменуван принцип е забраната на употребата на насилство за постигнување политички цели. Овој принцип не се почитуваше. Во сите клучни моменти на застој, имплицитно се користеле закани со насилство.

Ве сметаат за критички настроени кон ОРД. Кои се Вашите точки на критика на ОРД?

Десет години подоцна е бесполезно да се зборува за начинот на кој се наметнаа овие длабоки промени, но само да потсетам дека многу од елементите за кои се „изборија“ Албанците беа во тек на реализација. Мојата критика на ОРД е првенствено научна и принципиелна, во смисла дека не беше тешко да се прогнозира уште во моментот кога ни се презентираше дека ќе даде инакви резултати од посочените. Според мене, ако за уставот од 1991 г. се велеше дека има фабричка грешка и дека претставувал *casus belli*, тогаш грешката на ОРД е системска. Тука нема тајна, бидејќи станува збор за модел кој бил испробуван (и сè уште е во оптек) како облик на институционално-политичко менаџирање на конфликти во длабоко поделени општества. Пред да преминам на конкретните точки на критика, само ќе кажам дека една од најевидентните (негативни) последици е подигнувањето на ОРД на ниво на своевидна „библија“ и создавање клима на политичка коректност која, за жал, ги зафати и научните кругови. Секоја критика се квалификува како непријателски акт. Десетгодишниот период би требал да создаде порелаксирана клима барем во научните

кругови, бидејќи има одредена временска дистанца и емпириски материјал доволно за преиспитување на тезата дека решенијата на ОРД се најдобрите можни. До тоа не дојде од неколку причини: прво, дел од научната фела (наводно) учествуваше во креирањето на овој документ, второ – клучните актери не се само живи и здрави, туку и на моќни позиции, и трето, ние сме „успешната приказна“ на меѓународната заедница, која неволно ги признава грешките, се задоволува со постигнатото или за негативностите секогаш може да најде вина кај „локалците“.

До преиспитување на ОРД не дојде од неколку причини: прво, дел од научната фела (наводно) учествуваше во креирањето на овој документ, второ – клучните актери не се само живи и здрави, туку и на моќни позиции, и трето, ние сме „успешната приказна“ на меѓународната заедница.

Да се разбереме, ОРД спаѓа во она што се нарекува меѓународен „стејтбилдинг“, па затоа „сопственоста“ врз овој процес не е само наша. На конференцијата организирана од Соросовата фондација во септември 2001 г. учествуваше и мојот колега, сегашен претседател на државата, Иванов. Сè уште се сеќавам на неговата издржана анализа на Липхартовиот модел на консоцијација и образложение зошто ОРД нема да ги даде посакуваните резултати, односно дека ќе доведе до бинационална држава. Сè уште се согласувам со таа анализа, а резултатите се сега веќе видливи. ОРД ја етнизира политиката и го внесе етничкиот идентитет во темелите на етничката конституција, дури и во сферата на заштита на човековите права. Парламентарците не се само претставници на граѓаните, туку првенствено на „заедниците“ и на своите партии.

Иванов имаше издржана анализа на Липхартовиот модел на консоцијација и образложение зошто ОРД нема да ги даде посакуваните резултати, односно дека ќе доведе до бинационална држава. ОРД ја етнизира политиката.

Политиката се измести од институциите во т.н. самити на партиите, со или без, посредство на странците. Со тоа, транспарентноста не е одлика на водењето на политиката во Македонија. Линијата на отчетност на политичарите се замаглува, а парламентарните избори наликуваат на избори во федерални држави. Всушност, отсуството на трет сегмент (од Липхартовиот модел) се пополнува со учество на странците, а Македонија има „мек суверенитет“. Колатерална штета не е само партиципативната (граѓанска) демократија, туку и другите малцински заедници.

Всушност, отсуството на трет сегмент (од Липхартовиот модел) се пополнува со учество на странците, а Македонија има „мек суверенитет“. Колатерална штета не е само партиципативната демократија, туку и другите малцински заедници.

Правичната застапеност во државните и јавните установи се претвори во уште една кочница на развојот, затоа што наместо мерит-систем, се воведо принципот на етничко-партииска подобност. Освен за институционалните аспекти, може многу да се зборува за недоволното акцентирање на другите аспекти на т.н. општествено градење на мирот. Проблемот на раселените е жално потсетување за неисполнување на ОРД, а начинот на кој во старт се „уби“ процесот на соочување со конфликтното минато значи и одложување на процесот на помирување и простување.

Баланс меѓу граѓанско и мултикултурно општество: Каква Македонија сакате, а во која насока се развива Македонија?

Консоцијациските елементи од ОРД нужно водат кон бинационална држава, за која јас веќе сметам дека ги содржи никулците на идната федерација.

Консоцијациските елементи од ОРД нужно водат кон бинационална држава, за која јас веќе сметам дека ги содржи никулците на идната федерација

За мултикултура не може да се зборува ако се знае дека малцинските заедници ниту се фактор во креира-

њето на политиката, ниту некој има желба да им обезбеди политичко претставништво. Всушност, Албанците барајќи да станат конститутивен народ еднаков на македонскиот, си присвојуваат привилегирана положба. На малите заедници не им преостанува ништо освен да бидат сателити на некоја од големите партии. За да функционира на каков-токов демократски начин, консоцијацијата претпоставува специфична политичка култура на елитите, т.е. во вакви услови граѓанската (партиципативна) култура на граѓаните не е ни битна ни потребна. За жал, кај нас ниту елитите се свесни за својата одговорност во ваквиот нов контекст, ниту пак е сосема избришана трагата од не сосема развиената, но зачната граѓанска култура.

Сега сме на половина пат, ни наваму ни натаму, а тоа не може долго да трае. Мојата визија за демократска и граѓанска Македонија е засега неостварлива, па најмногу што можам да се надевам е интегративна поделба на моќта.

Сега сме на половина пат, ни наваму ни натаму, а тоа не може долго да трае. Мојата визија за демократска и граѓанска Македонија е засега неостварлива, па најмногу што можам да се надевам е дека со текот на времето ќе се создадат барем елементи на т.н. интегративна поделба на моќта (power-sharing).

Реалистично говорено, повеќе гледам тенденции на федерализација и бинационализам, и тоа многу ме разочарува. Всушност, во теоријата е јасно дека ваквите „мировни“ (рамковни) аранжмани се привремено решение, додека општеството не се нормализира и опорави од насилниот конфликт, за да одлучи подоцна во која насока ќе тргне: кон либерален граѓански концепт или кон довршување на делбата во поделеното општество.

Во теоријата е јасно дека ваквите „мировни“ (рамковни) аранжмани се привремено решение, додека општеството не се нормализира и опорави од насилниот конфликт, за да одлучи подоцна во која насока ќе тргне: кон либерален граѓански концепт или кон довршување на делбата во поделеното општество.

Нам ни се случува втората варијанта. Децата не ни учат во исти училишта, стопанствениците дејствуваат во етнички здруженија, а тоа е точно и за невладините, културните, спортските асоцијации.

Дали постојат доволно механизми за интеграција во општеството: образование, медиуми, политички партии...?

Самото внесување на уставната категорија „заедници“ значеше дерогирање на граѓанскиот супстрат на политичкиот систем. Практиката покажува дека колективните права во водењето на политиката имаат примат над индивидуалните права и слободи. Двете доминантни заедници во Македонија имаат многу малку точки на вкрстување (различ-

но потекло, јазици, вероисповест, па и територијална распореденост), а за жал не успеваат ни да ги препознаат (првенствено социјалните) заеднички интереси.

Дезинтеграцијата се одвива и тивко, низ еден постојан процес на преселување и „етничко чистење“ на одредени територии, па и нив-

Двете доминантни заедници во Македонија имаат многу малку точки на вкрстување, а за жал не успеваат ни да ги препознаат (првенствено социјалните) заеднички интереси.

но зацртување. Медиумите се два света, кои заради јазичната бариера многумина и не можат да ги следат. Со ретки исклучоци (ТВ Алсат, на пример), немаме медиуми кои би правеле обиди за надминување на јазот на делба. Во научната и експертската сфера, на пример, сè често користиме технички средства за да се разбереме (т.е. ги користиме и тогаш кога се разбираме, затоа што „така треба“, т.е. никој не сака да биде виден како „предавник“ кој го разбира јазикот на другиот). Училиштата се посебна жална приказна, бидејќи прво (во настојување да се избегнат физички инциденти) деца та одеа во различни смени, а сега веќе имаат и посебни училишни згра-

ди. Разлики дури постојат и во содржината на учебниците (првенствено оние по историја), а отпорот за учење на јазикот на другиот потекнува од родителите, а не од децата. Стереотипите јакнат затоа што реално не постои соживот, туку паралелен живот едни покрај други. Партиите се одамна етнички етаблирани, па дури некој и да сака да биде член на партија од другиот етнички блок, има јазична бариера. Еден навидум надежен обид за надминување на оваа бариера во политиката направил Имер Селмани и неговата Нова демократија, но не само што се покажа неуспешен во прагматичниот обид (на претседателските избори 2009), туку набргу завршил во националистичкиот камп. Со тоа како да се урнаа и последните надежи за некаква политичка интеграција без етнички предзнак.

Колку ОРД позитивно влијае на зачувување на територијалниот интегритет (целовитост)/унитарност? Дали има ризик од нарушување на интегритетот и унитарноста?

Македонија е унитарна држава само според словото на ОРД и на Уставот и тоа беше отстапката која многу им значеше на Македонците во 2001 година. Децентрализацијата не е некоја иновација воведена со ОРД. Напротив, Македонија има долго искуство на овој план, но наместо тоа да се искористи за да се спроведе оваа мерка во правец на јакнење на локалната демократија и да се создаде контратежа на централната власт, општините се зацртаа по принцип на етнички геримендеринг во 2004 година, по тешки преговори меѓу СДСМ и ДУИ, двата владини коалициски партнери. Една од последиците на ОРД е постоење чудна поделба на власта меѓу заедниците: прво, во владата функционираат две влади, а министрите им одговараат на партиските лидери, а не на премиерот, а на општинско ниво слично локалните органи на власта наместо да бидат своевидна „опозиција“ на централната власт на унитарната држава, се претвораат во филијали на етничките партии кои учествуваат во владата. Кога ме прашувате за целовитоста на државата, најдобра илустрација можете да најдете во фактот што законите не важат подеднакво на целата територија. На пример, на една страна на Вардар се казнува пушење во затворени простории, на другиот брег тоа не е случај. Во Македонија дури и за најголемиот национален празник има јасна линија на разграничување каде се вее државното знаме. Засега не верувам во опции за драматични сценарија за отцепување територии,

бидејќи ни меѓународната заедница нема да го дозволи тоа, а и најрадикалните струи тоа добро го знаат. Но, дезинтеграција постои и тогаш кога граѓаните не се еднакви пред законот.

Засега не верувам во опции за драматични сценарија за отцепување територии. Но, дезинтеграција постои и тогаш кога граѓаните не се еднакви пред законот.

Дали е спроведен ОРД? Дали состојбата на граѓаните од немнозинските заедници е подобра во споредба со периодот пред 2001? На која област од ОРД треба да се посвети поголемо внимание?

Степенот на спроведеност на ОРД е прашање од милион долари! Никој жив во оваа држава не би можел со сигурност да каже уште колку остана, а и самите лидери на албанскиот блок се натпреваруваат во ветувања дека „ова е само почеток“ или тврдења дека „мора да се донесе нов рамковен договор затоа што овој е надминат“. Иако овие пораки честопати звучат заканувачки, не можам да не се согласам. ОРД е рамка, а таа е динамична како и сè друго во општеството. Во сите постконфликтни општества има една законитост: постои битка на интерпретациите на она што било и она што треба да се случи. Македонците и Албанците (а покрај нив и сите други) живеат како заробеници на т.н. етничка безбедносна дилема. Колку што Албанците настојуваат во унапредување на своите колективни права и јакнење на идентитетот, толку и Македонците одговараат, свесно или несвесно, на ист начин – со национализам и популизам. Засега двата национализми се толерираат од прагматични причини (делење привилегиите на власта), но забораваат дека оставаат залог за идните генерации.

Македонците и Албанците (а покрај нив и сите други) живеат како заробеници на т.н. етничка безбедносна дилема.

Дефинитивно на Македонија ѝ недостасува заедничка агенда. За жал, засега единственото нешто околу кое се согласуваат сите се надворешно-политичките цели, НАТО и ЕУ – и ниту едно внатрешно прашање кое би создало кохезија.

Дефинитивно на Македонија ѝ недостасува заедничка агенда. Ако сакаме да вложуваме во инаква иднина, мора да се почне од интеграција преку образованието и владеење на правната држава.

Недостасуваат интегративни елементи, но и политичари кои би гледале надвор од своето етничко трло. Мое длабоко уверување е дека на сегашните елити им одговара овој модел на поделеност, кој им овозможува лидерство и привилегии. Ако сакаме да вложуваме во инаква иднина, мора да се почне од интеграција преку образованието и владеење на правната држава.

Неодамна изјавивте дека ОРД постојано се „шири“.

Во изминатите десет години имаше ширења во вид на излегувања од рамката (Тетовскиот универзитет и двојазичноста на пасошите, на пример) или „креативни толкувања“. Второво беше механизам за обезбедување етнички граници на општините дури и со намерно менување на етничката лична карта на цели градови, што своевремено ја прекрши Европската конвенција за локална самоуправа. Рамковниот договор, на пример, зборува за „ревизија“ на општинските граници, а во практиката дојде до радикално прекројување по пат на етничко пазарење (губење 3:0, наместо 5:0). Потоа, Рамковниот зборува за „употреба на амблеми на заедниците“, а не нужно за знаме, но

видовме како заврши и таа битка. Употребата на јазиците во институциите, исто така, не ја сметам за завршена приказна.

Во која мерка целосното спроведување на ОРД е модел и иднина за Р. Македонија?

Жално е што 10 години по конфликтот и потпишувањето на ОРД ние не само што сè уште зборуваме за спроведување на еден политички договор, туку имаме и вицепремиер за таа намена! Непоимливо е во владината структура да имате посебно тело кое би се грижело за имплементација на ваков вид на договор, затоа што на извесен начин се дерогира уставот како највисок политички и правен акт на државата.

Жално е што 10 години по конфликтот и потпишувањето на ОРД сè уште зборуваме за спроведување на еден политички договор, затоа што на извесен начин се дерогира уставот.

Амбициите за натамошно проширување на ОРД се видливи и со голем дезинтегративен потенцијал. Употреба на Бадинтерово мнозинство при гласањето во Уставниот суд би било крај на правната држава и принципот на уставност и законитост. Одлучување за буџетот по етнички принцип е директен вовед во федерално уредување. На хоризонтот ниту една интегративна идеја!

Амбициите за натамошно проширување на ОРД се видливи и со голем дезинтегративен потенцијал.

Имавме една состојба во 2000-та, друга во 2001 г., а сега сме среде процес на мутација во кој почетните проблеми се изместени, некои се решени, некои се продлабочени, трети се сосема нови. Мислам дека е време за нови елити кои би имале храброст да поведат надвор од статус кво то во кое сме заглавени.

РЕЗИМЕ

Билјана Ванковска смета дека ОРД спречил ескалација на насилството во 2001 г., но дека насилниот конфликт е е поминат без последици, вклучувајќи и легитимирање на насилството како (нај)успешно средство за промени на политичкиот систем. Целите наведени во преамбулата на ОРД по десет години не се постигнати, меѓу другото зашто станува збор и за општествени процеси. Покрај овие цели, клучни се две цели, и двете остварени, прекин на непријателството и промена на политичкиот систем со внесување консозијација. Најмалку споменуван принцип е забраната на употребата на насилство за постигнување политички цели. Главната критика на ОРД се елементите на консозијација кои ја етнизираат политиката и ќе доведат до бинационална држава. Отсуството на трет сегмент (од Липхартовият модел) се пополнува со учество на странците, а Македонија има „мек суверенитет“, а колатерална штета не е само партиципативната (граѓанска) демократија, туку и другите малцински заедници. Консоцијациските елементи од ОРД нужно водат кон бинационална држава, кои ги содржат никулците на идната федерација. Ванковска смета дека нејзината визија за граѓанска Македонија е засега неостварлива и најмногу што може да се постигне се елементи на т.н. интегративна поделба на моќта (powersharing). Сега се случува дезинтеграција. Негативните трендови не можат да завршат со отцепување, но дезинтеграција постои и тогаш кога граѓаните не се еднакви пред законот. Македонците и Албанците живеат како заробеници на т.н. етничка безбедносна дилема. На Македонија ѝ недостасува заедничка агенда. Со говорењето за спроведување на ОРД на извесен начин се дерогира уставот. Амбициите за проширување на консозијација на Уставниот суд и одлучување за буџет имаат голем деинтегративен потенцијал.

Билјана Ванковска, родена во 1959 година во Скопје, е доктор по правни науки. Таа е редовен професор на Филозофскиот факултет и на Европскиот мировен универзитет (European Peace University) во Штадслајнинг, Австрија. Раководител е на постдипломските студии по мир и развој. Во периодот 1997-2003 била постар гостин-истражувач во Институтот за истражување мир во Копенхаген (Copenhagen Peace Research Institute COPRI), а во 2001/2002 била постар истражувач на Женевскиот центар за демократска контрола над вооружените сили.

PËRMBLEDHJE

Biljana Vankovska mendon se MKO e ka penguar eskalimin e dhunës në vitin 2001, por se konflikti i dhunshëm ka kaluar pa pasoja, duke përfshirë edhe legjitimitimin e dhunës si mjet (më) i suksesshëm për ndryshime të sistemit politik. Qëllimet e cekura në preambulën e MKO pas dhjetë viteve nuk janë arritur, mes tjerash sepse bëhet fjalë edhe për procese shoqërore. Krahas këtyre qëllimeve, dy qëllime janë kyçe, edhe të dyja janë realizuar, ndërprerja e armiqësive dhe ndryshimi i sistemit politik me vendosjen e konsolidimit. Parimi më pak i përmendur është ndalesa e përdorimit të dhunës për arritjen e qëllimeve politike. Kritika kryesore e MKO janë elementet e dhunës konsolidues të cilat e etnizojnë politikën dhe do të sjellin deri te shteti binacional. Mungesa e segmentit të tretë (nga modeli i Liphartit) plotësohet me pjesëmarrjen e të huajve, ndërsa Maqedonia ka “sovrانيت të butë”, ndërsa dëmi i madh është vetëm mbi demokracinë participative (qytetare), por edhe mbi bashkësitë tjera të pakicave. Elementet konsolidues të MKO detyrimisht shpijnë drejt shtetit binacional, të cilat i përmbajnë zanafillat e federatës së ardhshme. Vankovska mendon se vizioni i saj për Maqedoninë qytetare tani për tani është e paarritshme, dhe se më së shumti që mund të arrihet janë elementet e të ashtuquajturit powersharing. Tani ndodh shpërbërja. Trendët negativ nuk mund të përfundojnë me ndarje, por shpërbërja ekziston edhe atëherë kur qytetarët nuk janë të barabartë para ligjit. Maqedonasit dhe shqiptarët jetojnë si peng të ashtuquajturit dilemë etnike e sigurisë. Maqedonisë i mungon agjenda e përbashkët. Me të folurit për implementimin e MKO në njëfarë mënyre shmanget kushtetuta. Ambiciet për zgjerimin e konsolidimit të Gjykatës kushtetuese dhe vendosja për buxhetin kanë potencial të madh shpërbërës.

Biljana Vankovska ka lindur më 1959 në Shkup, doktor i shkencave juridike. Profesor i rregullt në Fakultetin Filozofik dhe në Universitetin Paqësor Evropian (European Peace University) në Shtadshlajning, Austri. Udhëheqëse e studimeve pas diplomimit për paqe dhe zhvillim. Në periudhën 1997-2003 ka qenë senior mysafir-hulumtues i Copenhagen Peace Research Institute (COPRI), ndërsa në vitin 2001/2002 ka qenë senior hulumtues i Qendrës së Gjenevës për kontroll demokratik mbi forcat e armatosura.

SUMMARY

Biljana Vankovska maintains that the OFA inhibited the escalation of violence in 2001, however, the violent conflict has not passed without consequences, including the legitimization of the violence as the most successful means for changing the political system. The goals indicated in the preamble of the OFA have not been accomplished after ten years, among others because it concerns the societal processes. In addition to these, two goals are key, and both have been accomplished: the termination of enemy relations and the change of the political system with the establishment of co-association. The least mentioned principle is the ban on the use of violence for achieving political goals. The main critique of OFA is the element of co-association which will ethicize politics and will yield a bi-national state. The void of a third segment (from the Liphart model) is filled with the participation of foreigners, Macedonia has a “soft sovereignty”, and the collateral damage is not only the participative (civil) democracy, but the remaining minority communities as well. The co-association elements of OFA necessarily yield a bi-national state, as they contain the sprouts of a future federation. Vankovska maintains that her vision for civil Macedonia is unattainable for now, and the most that can be accomplished are elements of integrated power sharing. Decentralization is taking place at the moment. The negative trends cannot cease with secession, but de-integration exists as the citizens are not equal in front of the law. The Macedonians and Albanians live like prisoners of the ethnic security dilemma. Macedonia lacks a collective agenda. With the talk of implementing OFA, the constitution is derogated in a certain manner. The ambitions for expanding the co-association in the Constitutional Court and deciding on the budget have a great disintegrative potential.

Biljana Vankovska, born 1959 in Skopje, is a Master of Law. A regular professor at the Faculty of Philosophy and the European Peace University in Stadlning, Austria. She is the manager of the postgraduate studies for peace and development. In the period 1997-2003 she was the senior guest researcher at the Copenhagen Peace Research Institute (COPRI), and in 2001/2002 she was a senior researcher at the Geneva Center for Democratic Control over the armed forces.

Беџихудин Шеџапи

ПРОМЕНИ НА МЕНТАЛНАТА КОНФИГУРАЦИЈА

Behixhudin Shehapi, Ndryshime të konfiguracionit mental

Behixhudin Shehapi, Changes are needed of the mental configuration

Дали мислите дека денеска по 10 години од Рамковниот договор, Македонија е подобро место за живеење?

Во однос на меѓуетничките односи, дефинитивно Македонија е подобро место за живеење, иако оваа констатација треба да се земе со прилично голема резерва, затоа што престои многу работа на сите инволвирани заедници, а во однос на градењето доверба.

Поконкретно мислам на создавање реални ситуации за функционалност на мултикултурното општество. Сè уште сме сведоци на „нејасно заедничко толкување“ во однос на поимањето и доживувањето на различностите, гетоизации, стереотипи, колективни демонизации и непочитување на некои основни принципи на демократското владеење. Ваквите состојби ги гледам како резултат на недоволниот демократски капацитет и образование на, пред сè, политичките елити...

Што е целта на ОРД? Чија состојба треба да подобри ОРД, а чија состојба се подобри?

Самата кованица „Евроатлантски интеграции“ не е доволна сама по себе. ОРД даде одредници, но суштин-

ски ние зборуваме за спроведување на основните начела на демократското општество. Што е со мултикултурализмот во Македонија? Колку навистина како индивидуи секој од нас ги има т.н. „интеркултурни компетенции“ (ова посебно важи за политичките елити)? Дали се познаваме вистински? Дали покрај начелно декларираните „евроатлантски интеграции“ имаме изградено консензус по некои основни прашања во однос на мултикултурното живеење? Дали воопшто го разбираме концептот на взаемност како заедници, кој е основен двигател, пред сè на политичките релации, онаму каде што тежнееме да создадеме граѓанско општество во вистинска смисла? И, конечно, мислам дека е време да почнеме политички да го читаме ОРД на „ист јазик“. Тоа претпочита најпрвин да се спознаеме себеси за да ги спознаеме другите и да се разбираме.

Кој е најодговорен за примената на ОРД?

Политичките елити... Политиката, рекол Бизмарк, не е прецизна наука, туку уметност или уменост, и тоа уменост на можното. Затоа сметам дека политичките лидери, не само во однос на ОРД, туку и на многу елементи од витално значење за државата треба да им пристапат со доволно знаење и умење. Само на тој начин нашето наследено разбирање на ОРД ќе биде реално политичко. Иако многу од политичките елити манифестираат апатичност и делумна апстиненција, која може да ја насочи политиката и кон недемократски цели, самиот факт дека Охридскиот договор и натаму ја ужива поддршката од меѓународната заедница и од поголем дел од партиите од македонскиот и од албанскиот политички блок, како единствена рамка за развој на државата е добар пат за да ставиме крај на непредвидливоста на македонската политика. Мора да се работи на политичка кординираност, не само на политичките лидери, туку и на сите институции кои се вклучени во имплементацијата на ОРД.

Имено, знаеме дека Рамковниот договор беше имплементиран низ моделот на лидерски средби (консоцијална демократија) за да ја изгради

новата демократска структура на политичкиот систем во Македонија (консензуална демократија). Лидерските средби во Македонија може и треба да служат како корективен инструмент во случаи на криза, но при нормални услови треба да се развиваат институциите на консензуалната демократија во Македонија.

ПОЛОЖБАТА НА НЕМНОЗИНСКИТЕ ЗАЕДНИЦИ Е РЕЛАТИВНО ПОДОБРЕНА

Дали е спроведен ОРД? Дали состојбата на граѓаните од немнозинските заедници е подобра во споредба со периодот пред 2001 г.?

ОРД делумно се спроведува и положбата на немнозинските заедници е релативно подобрена во однос на состојбата до пред 2001 година. Но, чинам дека главно прашање останува политичкиот дијалог и децентрализацијата. Сè друго во основа е подредено на овие две сфери, кои се доволни опширни и комплексни самите по себе...

ОРД делумно се спроведува и положбата на немнозинските заедници е релативно подобрена во однос на состојбата до пред 2001 година.

ОРД во себе вклучува неколку значајни компоненти кои секоја за себе е од непроценливо значење, но само нивната комплементарност означува дека можеме да говориме за имплементација на ОРД. Тоа би водело кон демократска пракса која би означувала толеранција и почитување на разликите, поголема инклузивност во процесот на донесување одлуки, повисоко ниво на делиберализација помеѓу засегнатите страни и зајакнување на институционализираните механизми за управување со меѓуетничките разлики.

За да имаме целосна имплементација на Рамковниот договор, сметам дека треба да се направат неколку вистински потези, т.е. со зајакната работа на терен, но и засилување на

механизмите кои ќе овозможат контрола на квалитетот на вработените во јавната администрација. Образованието е клучниот елемент кој треба да понуди интегративни содржини со кои ќе се подобрат меѓуетничките односи.

Најдобар рецепт за развој на една држава е доколку таа се дефинира и се развива како граѓанска држава... Но, очигледно, тоа е сепак барем во моментот многу далеку од нас.

Правната држава не може да функционира без демократија и често пати се идентификува со граѓаните, што е многу значајно за изградба на нивното чувство на сигурност и логичност кон институциите на системот. Во тој случај, недискриминацијата и децентрализацијата ќе станат витални точки на кои и народот ќе се превоспита, што е многу поважен сегмент од фиктивното создавање правна држава.

За каков тип на граѓанско и мултикултурно општество станува збор во Македонија, за да можеме да говориме понатаму за нивни баланс?

Дали со употреба на „граѓанско“ општество ние всушност можеме да воспоставиме разбирлива комуникација со претставниците на референтните интелектуалци и политички средини во земјите на ЕУ или во САД? Многу жалам што македонската јавност не располага со „современа политичка мисла“ при што несвесно нашите демократски идеи, особено кога станува збор за мултикултурализмот, водат кон анемично општество.

Но, една од темелните контроверзи на современиот концепт на идентитетот е непознавањето на некои основни поими и нивното комплементарно читање. Може ли да се зборува за граѓанско општество доколку го немаме дефинирано идентитетот како општествена категорија? Културата, јазикот и образованието се основните симболи на културниот и етничкиот идентитет кој во основата на демократската политика треба и мора да го има и вистинскиот креативен дијалог меѓу различните модели на културата во (ре)дизајнирањето на општоочевечките културни вредности. Тука веќе влегуваме во игра на процесот на мултикултурализмот, културниот плурализам или интеркултурализмот и меѓузависноста на одделните култури.

ТРЕБА ДА СЕ РАЗРЕШАТ АМНЕСТИЈАТА, РАСЕЛЕНИТЕ ЛИЦА...

Дали се затворени непријателствата од 2001 г.?

Амнестијата или процесот околу амнестираните лица е процес во кој меѓународната заедница зазеде начелна одговорност. Тука можеме да говориме дали има разделени, разминати или преклопени мислења. Затоа сметам дека треба на дофинализирањето на ОРД да им се пристапи со целосна одговорност, вклучувајќи експерти од низа области.

Факт е дека имаме раселени лица, кои сè уште не се решени со закони. Сè уште не е решено и прашањето со припадниците на безбедносните сили и на припадниците на поранешната ОНА, така што гледано од оваа дистанца, Рамковниот договор не се спроведе во духот и динамиката којашто беше предвидена.

Не смеаме да го забораваме фактот дека перспективата на европска Македонија е тесно поврзана со имплементирањето на Охридскиот договор, зашто доколку ЕУ е изградена врз начелото на диверзитетите и неговото почитување, тогаш оваа основа за Македонија ја гарантира само Охридскиот рамковен договор, чија основна цел е градење мултиетничка држава каде секоја индивидуа и етничка група ќе

Прашањата на амнестијата, раселените лица, припадниците на безбедносните сили и ОНА, треба да се разрешат со целосна одговорност и со експерти од овие области.

се чувствува рамноправна, без да се повредуваат правата на „другиот“.

Дали мислите дека подрачјата погодени од конфликтот во 2001 година се ревитализирани и обновени?

Сметам дека не се води доволно сметка за ревитализација на подрачјата кои беа погодени од конфликтот во 2001 година. Според мене, тоа е многу чувствително прашање на кое треба да се обрне посебно внимание, бидејќи на тој начин ќе се проткае една нова нишка на повторно

структурирање на меѓуетничкиот код, на создавање взаемност и можност за обновување на довербата за градење етнички соживот меѓу различните етнички заедници.

Дали има ризик од етничко насилство?

Доколку политичкиот систем се обврзува да дејствува од сите аспекти на социјална, етичка, морална димензија и доколку масмедиумите не се инструмент на политичката сфера, сметам дека нема никаков ризик од етничко насилство. Сè се врти пак во круг, со целосната имплементација на ОРД сметам дека низа недоречености ќе се стават на свое место и ќе се создаде една природна атмосфера на заедничко дејствување и живеење. Етничката (не) дистанца е главниот фактор за (не) постоење етничко насилство.

ПОТРЕБНИ ПРОМЕНИ ВО МЕНТАЛНАТА КОНФИГУРАЦИЈА

Дали постои еднаквост/ рамноправност на етничка/ верска основа во Македонија?

Мора да се работи на промени во менталната конфигурација и на Македонецот и на Албанецот и на секој друг припадник на одреден ентитет, кои пак промени се во непосредна врска со промените на ориентациите на „идеалите“ кои ги бара новото време и новата реалност.

Тука секако станува збор за „идеалот“ на граѓанската држава, на цивилното општество во кое правата на колективитетот мора да произлезат од правата на поединецот како човек - „идеал“ кој на овие наши простори многу тешко се остварува поради присутното чувство на доминација на „едната во однос на другата“, со што се создава меѓусебна загрозеност на етникумите. Како што веќе напоменах, „најдобар рецепт за развој на една држава е доколку таа се дефинира и се развива како граѓанска држава“...

Дали се почитува начелото на недискриминација, посебно во јавниот сектор?

Мора да се работи на промени во менталната конфигурација и на Македонецот и на Албанецот – дека најдобар рецепт за развој на една држава е доколку таа се дефинира и се развива како граѓанска држава.

Сметам дека од големо значење беше создавањето на една институционална рамка преку која ќе се ревидираат, анализираат и конституираат сите начела кои се зацртани со ОРД, како што е Секретаријатот за имплементација на Рамковниот договор.

Согласно стратегијата на Секретаријатот за имплементација на Рамковниот договор, една од главните активности во иднина е и исполнувањето на обврската за правична застапеност на сите етнички заедници во државната администрација. Имајќи ги предвид анализите околу ова, сметам дека има добар прогрес, со што покажуваме дека сè повеќе стануваме свесни за значајноста од имплементацијата на ОРД.

Филозофијата на „распаѓањето“ која носи омраза и меѓусебна нетрпеливост мора да се замени со филозофијата на припаѓањето на заедничката држава. Затоа од големо значење е и спроведувањето на ОРД, бидејќи тој со унитарноста на државата предвидува позитивни демократски елементи на опстојување на Македонија со акцент на граѓанско и мултикултурно општество.

Како ги оценувате меѓуетничките односи?

Сметам дека етничката, религијската, културната разлика воопшто не дејствуваат на меѓучовечките односи. Исклучоците не го нарушуваат овој код на меѓучовечките односи. Воспитно-образовниот процес игра најголема улога во создавањето и/или рушењето на меѓучовечките односи.

Воспитно-образовниот процес игра најголема улога во создавањето и/или рушењето на меѓучовечките односи.

Кога се води сметка за фер третман на културата на „другите“ и се создаваат нови институции преку кои во иднина треба да се управуваат меѓуетничките односи во Македонија (Комитетот за меѓуетнички односи), може да се каже дека Македонија оди кон нагорна линија. Колку е тоа присутно во реалноста, не можеме со сигурност да кажеме, но сепак јас сум голем оптимист дека минатото нè научи дека со взаемна соработка, можеме да направиме многу добри дела за Македонија и да ја однесеме заедно до ЕУ и НАТО.

Значи, објективно е да се каже дека Рамковниот договор ја дефинира Македонија како консензуална демократија, но и објективно е да се каже дека парадигмата на консензуалната демократија е поблиска до тежиштето на македонската реалност. Ако се прифати важноста само на едната димензија на разликите (на пр. Политичката, пред етничката), тогаш ќе се зголеми поларизираноста на односите во другата димензија на разликите.

Овде сакам да подвлечам дека поларизираниите меѓуетнички разлики можеби нема 100 % да можат трајно да се надминат или да се избришат. Но, бројните емпириски истражувања покажуваат дека во рамките на еден демократски режим, можно е да се изградат одржливи и стабилни институции за управување со разликите со цел да се обезбеди стабилноста и општествениот развој.

Дали има свесност за културата на другиот? Дали е потребно познавање на јазикот на другиот?

Од големо значење е што Секретаријатот за спроведување на Рамковниот договор наскоро ќе усвои и акциски план за имплементација на Законот за употреба на јазиците, кој е исто така еден од приоритетите. Акцискиот план го изготвува работна група со вклучени претставници од сите државни институции и од ЗЕЛС.

Морам да признаам дека посебно ме радува фактот што веќе низа институции, граѓански здруженија, меѓународната заедница се во функција на унапредување на меѓуетничките односи и на промоција на Рамковниот договор.

Дали има/ треба да има споделени хоризонтални врски?

Имајќи го предвид и фактот дека мултикултурниот елемент сè повеќе е присутен во образовниот систем на Македонија, сметам дека тука е и клучот за создавање на „подобро утре“ за да се доживуваме како граѓани, личности кои ќе создаваат заедничко споделување и создавање хоризонтални врски во семејството, соседството, образованието, медиумите, политичките партии, граѓанското општество и личната акција. Тука имаме одредена зависност на јавниот од приватниот сектор и обратно, приватниот од јавниот сектор, што според мене значи дека единката треба да се насочи кон

лична едукација на сите полиња, само така ќе може да научи за другите, да ги спознае, за да ги разбере. А, кога ќе знаеме да се разбираме меѓу себе, ќе ја сфатиме вредноста на општественото дејствување и живеење и ќе си го подобриме животот во сите сфери, приватни, јавни, лични, колективни, универзални.

Во која мера целосното спроведување на ОРД е модел и иднина за Македонија?

Простор за унапредување секогаш има, но во политиката треба, пред сè, политичка волја. Во моментот не гледам услови за поместувања во однос на одредбите на ОРД.

Политичкиот дијалог како реална придобивка на едно демократско општество е на оптимално ниво, според степенот на демократски и културен развој во Македонија. Затоа сметам дека ОРД е „жив процес“ кој е предмет на еволутивни промени, за кои пак треба време. Политичките констелации може единствено да го забрзаат или забават тој процес, но секакви интервенции во однос на самиот ОРД, ќе значи само губење драгоцено време и енергија, а повеќе од очигледно е дека ќе создадат нови тензии.

Потребен е и постојан и содржаен политички дијалог, посебно на централно ниво, функционална децентрализација и медиумите да ја согледаат опасноста од неадекватното пренесување на вестите што ги засегаат етничките прашања, во однос на натамошната имплементација на договорот.

Балканските простори, за разлика од други простори, отсекогаш биле и мултиетнички и мултикултурни. Но, за такво нешто, не е потребна само декларативна ориентација, туку и силна промена на менталната конфигурација на секој нејзин граѓанин, од која и да е етничка заедница. Во Европа и во светот сè повеќе во тек се нови процеси, а за мирно вклучување во нив, потребна е „мирна културна работа“.

Треба да ги насочиме сите политички профили кон комплементарно имплементирање на ОРД, бидејќи во спротивно можеме да се соочиме со низа трансформации во сите сфери на демократската држава, или во (не)стабилноста на политичките и демократските процеси во Македонија.

РЕЗИМЕ

Бехиџудин Шехапи смета дека Македонија дефинитивно е подобро место за живеење по ОРД, но и дека претстои многу работа за сите етнички заедници, во однос на градењето доверба. ОРД делумно се спроведува и положбата на немнозинските заедници е релативно подобрена во однос на состојбата до пред 2001 година, а главни прашања остануваат политичкиот дијалог и децентрализацијата. Недискриминацијата и децентрализацијата ќе станат витални точки на кои и народот ќе се превоспита, што е многу поважен сегмент од фиктивното создавање правна држава. Останати се нерешени прашања од 2001 г.: раселените лица, поранешните борци (припадниците на безбедносните сили, но и на ОНА), а има различни мислења и за амнестијата. Треба да се финализира ОРД со вклучување експерти од овие области. Мора да се работи на промени во менталната конфигурација и на Македонецот и на Албанецот и на секој друг припадник на одреден ентитет – дека најдобар рецепт за развој на една држава е доколку таа се дефинира и се развива како граѓанска држава. Воспитно-образовниот процес игра најголема улога во создавањето и/ или рушењето на меѓучовечките односи, а доколку масмедиумите не се инструмент на политичката сфера, нема никаков ризик на етничко насилство. Етничката (не)дистанца е главниот фактор за (не)постоење етничко насилство. Кога ќе знаеме да се разбираме меѓу себе, ќе ја сфатиме вредноста на општественото дејствување и живеење и ќе си го подобриме животот во сите сфери, приватни, јавни, лични, колективни, универзални.

Бехиџудин Шехапи, роден во 1961 година во Тетово, завршил на Филозофскиот факултет во Скопје. Бил долгогодишен раководител во службата за верски објекти и исламска култура во Исламската заедница на РМ, а четири години е уредник на весникот „Млада месечина“. 12 години е генерален секретар и 5 години е претседател на Ел хилал. Две години е директор во Националниот конзерваторски центар (НКЦ). Пратеник е во Собранието од ДУИ од 2011 г.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Behixhudin Shehapi mendon se Maqedonia më në fund është vend më i mirë për jetë pas MKO, por edhe se ka shumë punë për të gjitha bashkësitë etnike, lidhur me ndërtimin e besimit. MKO pjesërisht implementohet dhe pozita e bashkësive jo shumicë relativisht është përmirësuar në raport me gjendjes deri para vitit 2001, ndërsa çështjet kryesore mbeten dialogu politik dhe decentralizimi. Jo diskriminimi dhe decentralizimi do të bëhen pika vitale për të cilat edhe populli do të riedukohet, që është segment shumë më i rëndësishëm nga krijimi fiktiv i shtetit juridik. Mbetën të pazgjidhura çështjet nga 2001: personat e zhvendosur, ish luftëtarët (pjesëtarët e forcave të sigurisë, por edhe të UÇK), ndërsa ka mendime të ndryshme edhe për amnistinë. Duhet të finalizohet MKO me inkuadrimin e ekspertëve nga këto fusha. Duhet të punohet edhe në ndryshime të konfiguracionit mental edhe të maqedonasit edhe të shqiptarit dhe të çdo pjesëtar i tjetër të një entiteti të caktuar – se receta më e mirë për zhvillimin e një shteti është nëse ai definohet dhe zhvillohet si shtet qytetar. Procesi edukativo-arsimor e luan rolin më të madh në krijimin dhe/ose prishjen e marrëdhënieve ndëretnike, e nëse mediat nuk janë instrument i sferës politike, nuk ka kurrfarë rreziku për dhunë etnike. Distanca (jo) etnike është faktori kryesor për (mos) ekzistimin e dhunës etnike. Kur do të dimë të merremi vesh mes veti, do ta kuptojmë vlerën e veprimit shoqëror dhe jetesës dhe do ta përmirësojmë jetën në të gjitha sferat, private, publike, personale, kolektive, universale.

Behixhudin Shehapi, i lindur në vitin 1961 në Tetovë, i diplomuar në Fakultetin Filozofik në Shkup. Ishte udhëheqës shumëvjeçar i Shërbimit të objekteve fetare dhe kulturës islame në Bashkësinë Islame të R. Maqedonisë, ndërsa katër vjet është redaktor i gazetës “Hëna e Re”. 12 vjet është sekretari i përgjithshëm dhe 5 vjet, kryetar i El Hilalit. Dy vjet është drejtor në Qendrën Kombëtare të Konservimit (QKK). Deputet në Parlament nga radhët e BDI-së, nga viti 2011.

SUMMARY

Behixhudin Shehapi thinks that Macedonia has been a better place for living since OFA, but that there is also a lot of work for all ethnic communities when it comes to confidence building. OFA is partially implemented and the position of the non-majority communities has been relatively improved with respect to the situation prior to 2001, and the main issues are political dialogue and decentralisation. The non-discrimination and decentralisation will become the vital points on which the people will be re-educated, which is a more important segment than the fictional creation of a legal state. There are remaining unsolved issues of 2001: the internally displaced people, former combatants (the members of the security forces, but also NLA), and there are different opinions on the amnesty. OFA should be finalised by including experts on these areas. One has to work on changing the mental setting of the Macedonian and the Albanian and every other member of some ethnicity – that the best recipe for development of a state is if it is defined and developed as a civil state. The educational process plays the most important role in the creation and/or destruction of the human relations, and if the mass media are not an instrument of the political area, there is no risk of ethnic violence. The ethnic (no)distance is the main factor for (non)existence of ethnic violence. When we know how to understand each other, we will understand the value of the social action and we will improve our lives in all areas, private, public, personal, collective, universal.

Behixhudin Shehapi, born in 1961 in Tetovo, graduated from the Faculty of Philosophy in Skopje. He was a long term head of the office for religious facilities and Islamic culture at the Islamic Community of the Republic of Macedonia, and he was the editor of the Young Moon magazine for four years. He was the secretary general of El Hilal for 12 years and its president for 5 years. He was the director of the National Conservation Centre (NKC) for two years. He has been a DUI MP since 2011.

Јован Донеv

ЗА ЗАЕДНИЧКИ СНИШТА ТРЕБА ПОЛИТИКА ЗА ИНТЕГРАЦИЈА

Jovan Donev, Për ëndërrat e përbashkëta nevojitet politikë për integrim

Jovan Donev, One needs a policy of integration for common dreams

Дали е исполнета целта на Рамковниот договор да ја направи Македонија подобро место за живеење за сите граѓани?

Не се согласувам дека Рамковниот договор имаше за цел да ја направи Македонија подобро место за живеење затоа што едноставно политичарите не се заморуваат со такви идеи. Но, точно е дека Рамковниот договор ја направи Македонија побезбедна држава. Од етноцентристичка Македонија, стана граѓанска држава, што всушност е и основата на Охридскиот рамковен договор. Меѓуетничките конфликти секогаш

Точно е дека Рамковниот договор ја направи Македонија побезбедна држава. Од етноцентристичка Македонија, стана граѓанска држава, што всушност е и основата на Охридскиот рамковен договор.

настануваат во држави со големо етничко малцинство кои не се интегрирани во институциите.

Во Македонија демографската нерамнотежа помеѓу албанската и македонската етничка заедница и помеѓу христијаните и муслиманите можеше да генерира граѓанска војна, како во случајот на Либан. И таквата состојба навистина генерираше судири. Од тие причини, беше неопходно да се направи Охридскиот рамковен договор за да се внесат македонската и албанската заедница и другите етнички заедници во системот. Со инструментите кои ги вовеле Рамковниот договор, се елиминира можноста за граѓанска војна. На пример, преку формиранитот Комитет за односи помеѓу заедниците се направи рамнотежа на етничките заедници во Република Македонија во претставничкиот дом. Она што останува да се види е пописот на населението оваа година, да се види во која насока се движи државата. Ако се елиминирани изворите на криза, во тој случај треба

да има услови за функционирање на едно нормално општество.

Виe сте еден од првите наши говорници кој вели дека добивка од Рамковниот договор треба да имаат и етничките Македонци. Што е целта на ОРД? Кој е концептот?

Во Германија и во Франција се покажа дека мултикултурното граѓанско општество не функционира. Од друга страна, Република Македонија има воспоставено систем на етничка застапеност во парламентот преку уставот и преку изборните закони. И затоа не можеме да зборуваме за граѓанско општество додека имаме етнички базирани политички партии. Во регионот, Бугарија имаше поинаков пристап. Таму не се дозволи формирање партија на етничка основа. Во Македонија не можеме да зборуваме за граѓанско општество ако имате мобилизација на етничка основа при борбата за власт. Второто прашање е дали десницата во Македонија има изградено концепт во која насока да се развива земјата. Она што е важно да се наведе е дали кај Албанците има доволно развиена свест за да можеме да зборуваме за некаква граѓанска нација. Кога ќе ги погледнете политичките програми на нивните партии, тие сè уште се фокусирани на етноцентризмот. Не е во нивни интерес интегрирањето на политичките партии врз

Сè додека Албанците во Македонија не сфатат дека нивната социјална и економска позиција е многу подобра ниту Охридскиот рамковен договор нема целосно да го разреши проблемот.

граѓанска основа. Тие не се подготвени да го направат тоа, посебно затоа што Албанците во Република Македонија не се изолиран остров. Зад нив стојат Република Косово и Република Албанија и секогаш ќе постојат барања за обединување. Сè додека Албанците во Македонија не сфатат или не почувствуваат дека нивната социјална и економска позиција е многу подобра отколку на

нивните сограѓани во Албанија и во Косово, ниту Охридскиот рамковен договор нема целосно да го разреши проблемот. На крајот, она што е најважно, 10 години се мал период за да можеме докрај да процениме како ќе се развива Република Македонија. Она што треба да го избегнеме се меѓуверски конфликти. Ако успееме во тоа, мислам дека Македонија постепено ќе успее да ги постигне главните цели на Охридскиот рамковен договор.

НИЕ ДЕЛИМЕ ЕДЕН ИСТ КРЕВЕТ, НЕ ДЕЛИМЕ ИСТИ СНИШТА

Тогаш сè уште е рано да зборуваме дали Рамковниот договор ќе придонесе кон зачувување на унитарноста и територијалниот интегритет?

Унитарната држава ќе остане. Фактот е што во овој момент ние имаме голем број Албанци во институциите на државата. Но, потребно е во иднина да се трансформираат албанските политички партии во Македонија. На прво место, тие треба да ги стават индивидуалните човекови права, социјалните проблеми што ги имаат Албанците во Македонија, образованието, унапредување на правата на албанската жена итн. Сè додека тие прашања не ги отвориме, ние постојано ќе имаме закана за унитарноста на Македонија.

Дали сметате дека има еден период во кој почнале да се развиваат негативни тенденции меѓу двете главни групи?

Во Македонија се среќаваат христијанството и исламот и во историјата помеѓу овие две религии имало конфликти, како за време на османлискиот период, така и за време на двете светските војни. Но, она што радува во денешно време е тоа што ни едната ни другата етничка заедница не повикуваат на реваншизам. Сепак, не можеме да кажеме дека сите овие години сме живееле добро или лошо со Албанците и со другите етнички заедници. Ние делиме еден ист кревет, меѓутоа не делиме исти снитта. Потребно е да помине мно-

Ние делиме еден ист кревет, меѓутоа не делиме исти снитта. Потребно е да помине многу време, потребно е многу трпение и многу образование за да почнеме да делиме заеднички снитта.

гу време, потребно е многу трпение и многу образование за да почнеме да делиме заеднички снитта.

Бидејќи сниттата ни се различни, а велат дека за нацијата требаат заеднички снитта, каде ќе ја обезбедиме кохезијата?

Голема предност е тоа што македонската нација е дефинирана. Проблемот е во тоа што еден добар дел од населението, над 20 %, одбива да се интегрира во македонската нација. Кохезијата може да се дофати ако ги заштитиме нивните права, јазик и култура, традиција и историјата. Патем, со развој на економијата и бизнисот, многу полесно ќе се постигне кохезија, ќе се изгради заедничка нација. Вредноста на Охридскиот рамковен договор е тоа што во јавната администрација секој ден се среќаваат припадници на други етнички заедници. Зборуваат ист јазик, почнуваат да делат иста култура на бирократија, иста култура во јавните претпријатија.

Но, кохезијата бара време и многу мудра политика. Впрочем, Македонија како мултиетничка заедница не смее да дозволи помалите етнички заедници да се чувствуваат загрозеани од доминантната етничка група. Ние веќе може да ги забележиме резултатите од Охридскиот рамковен договор.

НЕ СЕ СПРОВЕДУВА ДРЖАВНА ПОЛИТИКА ЗА ИНТЕГРАЦИЈА НА ЕТНИЧКИТЕ ЗАЕДНИЦИ

Дали развојот на оваа заедничка култура напредува?

Македонија 50 години беше етноцентристичка држава, а Албанците во Македонија биле потиснувани по секоја основа од главните текови во општеството. Природно е тие да сакаат да бидат дел од една компактна заедница, која ја чинат Косово и Албанија. Работата е што македонските Албанци гледаат на сонародниците од Косово и од Албанија како поважни, отколку што се гледаат самите себеси. Така генерираат внатрешен проблем во Македонија и кај самите себе.

Мислам дека одреден број македонски Албанци сè уште не може да разберат дека нивната судбина е поврзана со Македонија, а не со Косово или со Албанија. Интересите на Косово и на Албанија се различни. Са-

мо еден факт што имаат две различни знамиња е доволен факт дека тие ќе се разделат. Но дел од албанската етничка заедница во Македонија е

Вредноста на ОРД е тоа што во јавната администрација секој ден се среќаваат припадници на други етнички заедници. Зборуваат ист јазик, почнуваат да делат иста култура на бирократија.

подложна на манипулација. Погolem проблем е сегрегацијата во образованието. За жал, Република Македонија ја направи кога дозволи да се отвори државниот универзитет во Тетово. На тој начин, фактички, тие извршија сегрегација во образовниот систем. И сега ние зборуваме од една страна за обединување на една граѓанска нација, а од друга страна дозволивме Македонците и Албанците да учат во паралелни јазични системи. Ако не креирате заеднички образовна елита, ако не креирате заедничка интелигенција, вие не може да очекувате стабилна држава. Децентрализацијата е ужасна грешка на оваа држава. Со неа, наместо да поттикнеме мултикултурализам, ние извршивме етничко чистење.

Ако не креирате заеднички образовна елита, ако не креирате заедничка интелигенција, вие не може да очекувате стабилна држава.

Значи, сметате дека територијалната организација тргна во погрешна насока. Како да се поврземе?

Потребно е да се спроведува државна политика во областа на интеграција на луѓето во земјата. За жал, немаме помош од вицепремиерот задолжен за спроведување на Охридскиот рамковен договор, немаме ни една друга институција која се грижи за ова. Значи мораме да ги користиме предностите на западна Македонија, Љуботен, Шапка, Маврово итн., да развиваме таму туризам за да живеат луѓето заедно. Тоа ќе ја држи државата. Отворање нови фабрики, нови претпријатија со мешовит капитал итн. Дури имаше и предлози и тогаш да се формира фирма дека државата ќе им даде повластени кредити. Тоа се тие механизми кои во државата нема кој да ги осмисли. За жал, нашиот вицепремиер на Владата задолжен за тоа, го интересираат само квоти.

Ние во основа немаме стратегија за споделена иднина?

Одговорот е затоа што Охридскиот рамковен договор е дело на политичари, кои не се грижат за тие ра-

ТРЕБА ДА ГИ ИЗБЕГ- НЕМЕ МЕЃУВЕРСКИТЕ КОНФЛИКТИ

Сметате дека тензијата на верска основа е поизразена отколку етничката?

Многу е поопасна затоа што ние немаме такво искуство. Сериозен проблем е кај нас присуството на црквата во јавниот живот. Тоа е не-дозволиво. Затоа велам, не само политичките партии, тоа нема да го направат политичките партии никогаш. Ние немаме генерална мобилизација на граѓанскиот сектор, зборувам сега за македонскиот дел. Да ѝ се спротивставиме на МПЦ на она што го прави. Поповите треба да ги заклучиме во црквите и да не излезат повеќе надвор. Во спротивно, ќе се генерира верска нетрпеливост којашто не може да се управува. Ние мораме да си останеме верски неутрална држава.

МПЦ во крајна линија нема такво

боти. Тие гледаат краткорочно да го решат проблемот. Тоа е она што нас треба да не интересира како граѓани на Македонија. Треба да има човек, институција или центар кој ќе се занимава со интеграција на луѓето. Не е доволно тоа да го чини само граѓанскиот сектор, кој во услови на слаба економија и онака е слаб. Тоа е работа на државата, да се донесе стратегија за заедничко живеење. Таа функција не може да ја врши рамковен договор кој би го правеле политичари.

Важно е да се развива економијата. Ако македонските Албанци стануваат побогати, тогаш животот во Македонија ќе биде подобар, отколку во Косово и во Албанија. Тоа е она

Треба да центар кој ќе се занимава со интеграција на луѓето. Тоа е работа на државата, да се донесе стратегија за заедничко живеење.

што нам ни треба и затоа треба многу памет, многу трпеливост и многу работа врз основа на стратегија. Нам ни треба некој таков инструмент, владин, може да биде и комисија, може да биде и сè, ама да има буџет или достапност до буџетите и да дава препораки до соодветните министерства.

Дали можете да видите кои беа другите настани во овие 5 години што влијаеја позитивно или негативно на состојбите?

Треба да ги одбележиме оние ликови и настани кои придонеле во поттикнувањето и градењето на македонската независна држава и оние кои ни се заеднички.

Државните празници дадоа голем придонес во однос на рамнотежата на односите. Но, треба да бидеме внимателни. Треба да ги одбележиме оние ликови и настани кои придонеле во поттикнувањето и градењето на македонската независна држава. Но, не можеме да ставаме споменици на Албанците кои се борат за Голема Албанија.

Можеме да ја одбележиме македонско-албанската лига во Лондон која се бори за автономија на Македонија и Албанија. Тука е и договорот што го потпиша ВМРО и албанската влада која ја прифаќа независна Македонија. Тоа е нешто што треба да се негува и да се потсетуваат Албанците на тој момент. Митот за Скендербег и тоа за Скендербег треба да се раскаже во една поголема приказна. Скендербег е мит кој е присутен во Западна Македонија и меѓу Македонците. Тоа треба да го негуваме. Од друга страна и митот за Александар Македонски е силно присутен кај Албанците. Албанците самиот Георг Кастриоти го прекрстуваат во Искендер, во Александар. Тоа може да се искористи за зближувањето на Македонците и на Албанците, затоа што нациите се градат врз приказни, исто така. Митовите се измислуваат за да се обедини. Тука е и примерот со Мајка Тереза. Советот за радиодифузија, треба да ги поттикнува овие работи, преку парите собрани од радиодифузна такса.

значење какво што си придава. Таа ниту ја создала македонската нација, ниту може да се повика дека е заштитник на македонската нација. Тоа мора јавно да им го кажеме на неа и на граѓаните во Македонија. Патем, поделбата по верска основа ја смислија комунистите. Ние не сме Швајцарија каде што најголем дел се католици или ние не сме Германија каде што имаме протестанти и католици, каде што пак повторно се разбираме. Ние сме на граничната линија на судир на цивилизации.

Ние сме на граничната линија на судир на цивилизации. Црквите и џамиите не смеат да бидат видливи во јавноста. Во спротивно, ќе ни направат огромна штета како што ни прават сега во моментот.

Црквите и џамиите не смеат да бидат видливи во јавноста. Во спротивно, ќе ни направат огромна штета како што ни прават сега во моментот.

РЕЗИМЕ

Јован Донеv смета дека Охридскиот рамковен договор ја направи Македонија побезбедна преку обезбедување учество на сите заедници во институциите. Сè додека Албанците во Македонија не разберат и почувствуваат дека нивната социјална и економска позиција е многу подобра од нивните сограѓани во Албанија и во Косово, Охридскиот рамковен договор нема целосно да го разреши проблемот. Главен проблем е отсуството на државна стратегија за интеграција. Тоа најмногу се одразува во сегрегацијата во образованието. За споделување една визија, потребен е голем напор во интеграцијата, посебно во образованието. Тоа мора да е должност на државата. За унапредување на меѓуетничките врски да се негуваат заедничките работи (и митови) кои ги споделуваат етничките Македонци и Албанците. Меѓуверски конфликт мора да се избегне, зашто верската нетрпеливост нема да може да се управува. Присутството на верата во јавниот живот е недозволиво и Македонија мора да остане секуларна држава.

Јован Донеv, докторирал на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, Скопје - Правен факултет. Тој е научен советник во Институтот за национална историја. Основач е и извршен директор на Институтот „Евро Балкан“ од Скопје од 1999 година. Професор е на Универзитетот „Американ колеџ“ во Скопје на Факултетот за политички науки. Бил директор на Охридскиот летен универзитет од 1998 до 2003 година и претседател на Одборот на Фондацијата Институт отворено општество - Македонија (ФИООМ) од 1998 до 2002 година.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Jovan Donev mendon se Marrëveshja kornizë e Ohrit e bëri Maqedoninë më të sigurt përmes sigurimit të pjesëmarrjes të gjitha bashkësive në institucionet. Derisa shqiptarët në Maqedoni nuk kuptojnë dhe ndiejnë se pozita e tyre sociale dhe ekonomike është shumë më e mirë se e bashkëqytetarëve të tyre në Shqipëri dhe Kosovë, Marrëveshja kornizë e Ohrit nuk do ta zgjidhë tërësisht problemin. Problem kryesor është mungesa e strategjisë shtetërore për integrim. Kjo më së shumti reflektohet në ndarjen në arsim. Për ndarjen e një vizioni, nevojitet mund i madh në integrim, veçanërisht në arsim. Ky është obligim i shtetit. Për avancimin e raporteve ndëretnike të kultivohen punët e përbashkëta (edhe mitet) të cilat i kanë të përbashkëta maqedonasit etnik dhe shqiptarët etnik. Konflikti ndërjetar duhet të shmanget, sepse padurimi fetar nuk do të mund të menaxhohet. Prezenca e fesë në jetën publike është e palejueshme dhe Maqedonia duhet të mbetet shtet sekular.

Jovan Donev, ka doktoruar në Universitetin “Shën. Qirili dhe Metodi”, Shkup - Fakulteti Juridik. Është këshilltar shkencor në Institutin e Historisë Kombëtare. Themelues dhe drejtor ekzekutiv i Institutit “Euro Ballkan” në Shkup nga viti 1999. Profesor në Universitetin “Amerikan Kolexh” në Shkup, Fakulteti i Shkençave Politike. Ishte drejtor i Universitetit Veror të Ohrit 1998-2003 dhe Kryetar i bordit të Fondacioni Instituti Shoqëria e Hapur Maqedoni (FISHHM) nga vitit 1998 deri në vitin 2002.

SUMMARY

Jovan Donev thinks that the Ohrid Framework Agreement has made Macedonia safer by providing participation of all communities in the institutions. Until the Albanians in Macedonia understand and feel that their social and economic position is much better than their compatriots in Albania and Kosovo, the Ohrid Framework Agreement will not fully resolve the problem. The main issue is the absence of a state strategy for integration. It is mostly reflected in the education segregation. To share a single vision, big effort is needed in the integration, especially in the education. This has to be the duty of the state. To promote the inter-ethnic relations one has to share the joint issues (and myths) which are shared by the ethnic Macedonians and Albanians. The inter-religious conflict has to be avoided, because the religious impatience can not be managed. The presence of religion in the public life is not allowed and Macedonia has to remain a secular state.

Jovan Donev, holds a PhD from Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Law Faculty. He is an advisor at the National History Institute. He had been the founder and executive director of Euro Balkan Institute in Skopje since 1999. He is a professor at American College University in Skopje, at the Faculty of Political Sciences. He was the director of the Ohrid Summer University from 1998 to 2003 and the president of the Foundation Open Society Institute - Macedonia (FOSIM) Board from 1998-2002.

Осман Кадриу

УСТАВОТ ОД 1991 ГОДИНА ГЕНЕРАТОР НА ПОЛИТИЧКА КРИЗА

Osman Kadriu, Kushtetuta nga viti 1991 gjenerator i krizës politike

Osman Kadriu, The 1991 Constitution is a generator if the political crisis

Дали по десет години целта на Рамковниот договор дека Македонија треба да биде место за по добро живеење за сите граѓани е постигната?

Рамковниот договор за нашата држава е еден значаен политички документ кој претставуваше, а и сега претставува една политичка спогодба која се постигна како што е познато непосредно по конфликтот во 2001 година. Тој значеше и престанок на воениот конфликт кај нас и документ со кој се обезбеди еден мирен и безбеден соживот заснован на нови принципи: политички, правни, општествени, економски. Овој документ денес претставува важен извор во уставно-правната проблематика за одредени прашања. Секогаш треба да се има предвид дека Рамковниот договор, кога се постигна, покрај релевантните политички партии и државните органи на ниво на земјата, се потпиша, како што е познато, и од двајца претставници (олеснувачи) на Европската Унија и на САД и со тоа фактички овој договор добива уште поголемо значење за уредувањето на односите во нашата држава. Договорот претставува една рамка на политичките права и другите права на сите национални заедници со посебен нагласок за подобрување на статусот на Албанците во нашата држава. Рамковниот договор содржи неколку значајни анекси кои претставуваат значајни негови делови. Еден од нив мошне важен и каде што се постигнаа добри резултати е анексот кој се однесуваше на измена и дополнување на Уставот. Од сите досегашни измени што ги имавме ние во нашиот уставен поредок и во нашиот Устав, измените од 2001 година во согласност со Рамковниот договор претставуваат содржински

најсуштествени измени на Уставот на земјата, почнувајќи од преамбулата, па потоа и нормативниот дел. Сметам дека целите што ги имаше Рамковниот договор со првиот анекс се постигнати и радува фактот што денес и од научен аспект и од професионален аспект кога се прави споредба помеѓу сегашните уставни решенија за правата на националните заедници и решенијата коишто беа содржани во Рамковниот договор, се соодветно хармонизирани и имплементирани.

Рамковниот договор е важен извор во уставно-правната проблематика. Решенијата од Рамковниот договор, се соодветно хармонизирани и имплементирани во сегашните уставни решенија.

УСТАВОТ ОД 1991 Г. НЕ ГИ ОДРАЗИ СТЕКНАТИТЕ ПРАВА ОД 1974 Г.

Бидејќи ги спомнавте уставните измени, зошто мислите дека во 1991 не бевме способни тие делови да бидат вградени тогаш, туку мораше да се случи тоа во 2001?

Првата задача што си ја постави Република Македонија како самостојна, суверена и демократска држава, а по распаѓањето на југословенската федерација, беше донесување на Уставот. Но кога се донесе Уставот, мораме да признаеме дека немаше многу доблест од политичките партии кои партиципираа во Парламентот, посебно од македонскиот блок. Имено, кога се разгледуваше Уставот, тогаш ПДП единствената политичка партија на Албанците којашто беше дел од Парламентот и броеше 23 пратеници, постави и иницира одредени прашања да се уредат поинаку од како што беше предложено. Само да се потсетиме, и тогаш се постави прашањето на ја-

зикот, прашањето на застапеноста, прашањето на идентитетот, прашањето на символите, прашањето на правична застапеност на Албанците и другите национални заедници. И тогаш се инсистираше и преку самата преамбула повторно да се уреди и правно да се признае она што се нарекува државотворен народ, која одредба ја имаа Албанците уште во Уставот од 1974 година. А се смени скоро насилнички од страна на тогашното Собрание на Социјалистичка Република Македонија во 1989 година со фамозниот амандман 56. При подготовката на Уставот од 1991 г., пратениците Албанци учествуваа доста активно на сите расправи поврзани со Уставот, но откако овие барања не беа прифатени, пратениците Албанци не гласаа за Уставот, беа воздржани.

Потоа со текот на годините Уставот претставуваше еден генератор на сериозна политичка криза во земјата и тоа на крајот роди една сериозна последица. Таа последица беше вооружениот конфликт во 2001 година, апсолутно непотребен, но се случи. И по престанокот на тој воен конфликт и со постигнувањето на Рамковниот договор, се сфати и

При подготовката на Уставот во 1991 година македонскиот блок немаше доблест да ги слушне барањата на Албанците кои не беа ништо друго, туку продолжение на веќе стекнатите права со Уставот од 1974 г.

се прифати дека во тој компромис треба да се признаат барањата на Албанците, кои со години беа поставувани од страна на нивните политички претставници на сите нивоа. Во таа смисла треба позитивно да се цени дека навистина со Рамковниот договор, а по него и со уставните промени, најголем дел од прашањата беа решени.

Дали мислите дека се донесени законите кои се потребни за спроведување на договорот?

Вториот анекс од Рамковниот договор нудеше една гаранција дека Парламентот како законодавен дом и како одговорен политички орган треба согласно Рамковниот договор, а сега и согласно Уставот, да изврши исто така хармонизација на позитивните прописи. Беше утврдена временска рамка за конкретни закони, за конкретни области, во коишто требаше да бидат донесени соодветните закони. Но овде имаше отстапувања. Прво, временската рамка не беше почитувана. На пример Законот за јазиците, требаше согласно Рамковниот договор и анекот да биде донесен заклучно со 2004 година. Тој закон се донесе неколку години потоа. Второ, кога требаше конкретните односи во општеството во конкретни области да ги уредиме со закони согласно уставните измени и согласно Рамковниот договор, наидовме на несоодветна имплементација, несоодветна синхронизација и хармонизација. И конкретно кога станува збор за законот за јазиците, веднаш се поставија неколку дилеми, кои и денес не се решени.

УПОТРЕБАТА НА ЈАЗИЦИТЕ И СИМБОЛИТЕ - СÈ УШТЕ НЕСООДВЕТНО РЕШЕНИ

Во 2005 г тогашната Влада има декларирани дека има завршено со донесувањето закони кои се потребни за спроведување на Рамковниот договор?

Одредбата од Уставот која се однесува за прашањето за јазиците не можеше да се спроведе директно без да се донесе посебен закон за тоа. Прашање беше дали да се донесе нов закон на ниво на земјата или доволно е да се интервенира во постоечките закони за конкретни области. И во првата фаза се пристапи на она решение да се изврши одредена измена во постоечките закони. На пример, во судската власт почна да се интервенира со конкретни одредби во Законот за судовите, за примена на јазикот на странките. Потоа за администрација Закон за општа управна постапка итн., но и тие одредби што беа вградени, беа недоречени. Останаа доста непрецизности, доста вакууми кои исто така и денес создаваат сериозни проблеми во правилната интерпретација на уставната одредба што

значи јазикот на албанската заедница како службен јазик. И на крајот, Парламентот се сети пред две години да донесе Закон за употреба на јазиците. Уредувањето на прашањето на јазикот во овој закон е комплексно, конфузно и непрецизно. Јасно е дека намерата е албанскиот јазик да биде службен јазик, а и законот и Уставот зборуваат со описни зборови и реченици за да се дојде индиректно до заклучок дека се мисли на албанскиот јазик.

Неприфаќањето на барањата на пратениците Албанци за Уставот во 1991 година создаде ситуација Уставот да претставува генератор на сериозна политичка криза во земјата.

Еве само една споредба со најмладата држава Косово. Во нивниот Устав со една реченица е уредено прашањето на употреба на службените јазици на територијата на Косово и вели на територијата на Република Косово службените јазици се: албанскиот јазик и српскиот јазик. А како што е познато, во Косово има 5 % Срби. Таму имале доблест политичарите и политиката да се нагласи со име и презиме на кој јазик се мисли дека е службен јазик, покрај албанскиот јазик.

Уставот зборува со описни зборови за да се дојде до заклучок дека се мисли на албанскиот јазик. Споредбено, во Косово има 5 % Срби, а таму имале доблест да се нагласи со име на кој јазик се мисли.

Уставот зборува со описни зборови за да се дојде до заклучок дека се мисли на албанскиот јазик. Споредбено, во Косово има 5 % Срби, а таму имале доблест да се нагласи со име на кој јазик се мисли.

Јас мислам дека тука навистина ни фали една способност, политичка на прво место, за да бидеме поконкретни и попрецизни.

Прашањето на симболите исто така не е соодветно решено. Еве, јас сум правник со искуство, но доколку ме праша студент или ученик или обичен граѓанин каква е сегашната регулатива и како со сегашната регулатива се гарантира правото на употребата на знамето на албанската национална заедница, кога, пред кои објекти, во кои услови и во која постапка, би ми било тешко да му појаснам со кратки реченици, а да биде разбирливо. Па прашањето на Бадинтер исто така не е доволно прецизно уредено во самиот устав.

Нели е постигнат договор за законите кои се гласаат со двојно мнозинство?

Па видете, прво самиот устав тука не е доволно прецизен, затоа што

со една општа формулација и само со еден амандман се настојува да бидат опфатени тие области во кои при донесување конкретни акти ќе се води сметка за двојното мнозинство.

Затоа постои Комитетот за односи меѓу заедници.

Меѓутоа, па друг е проблемот сега, кога една одредба, па и уставна, не е доволно јасна содржински и кога таа создава можност да се интерпретира, верувајте дека во таа интерпретација никогаш нема да имаме исто стојалиште, секогаш ќе зависи кој орган тоа го интерпретира, дали Парламентот, дали Комитетот или друг орган, или доктрината итн. Има простор да се размисли одредбата од Уставот да се преформулира и да биде што поконкретна за да не создава потреба за да се интерпретира во секој случај. Затоа што ние секогаш ќе треба да се консултираме со Комитетот којшто е политичкиот орган составен од политички партии од позицијата и од опозицијата, па интерпретацијата ќе биде таква каква како што ќе одлучи мнозинството.

НАЈМНОГУ УСПЕХ ИМА ВО ПРАВИЧНАТА ЗАСТАПЕНОСТ

Чија одговорност е спроведување на Рамковниот договор и дали е соодветно поделена таа институционална одговорност?

Со оглед дека се работи за еден мошне значаен и по ранг еден мошне висок политички акт, кој уредува една значајна област, еден комплекс на значајни прашања кој се однесуваат за добробит на сите граѓани во нашата држава, јас сметам дека тука властите, законодавната и извршната власт на прво место се одговорни за неговото спроведување, а од овие две власти, пак, извршната власт (Владата) е сепак таа што одговара за спроведување на политиката на сите закони што ги донесува Парламентот.

Дали мислите дека има доволно посветеност на тоа ниво на спроведување на Рамковниот договор?

Па мораме да констатираме дека во досегашните настапи на Владата по разни поводи, декларативно прифаќа дека ги има преземено, да кажам скоро сите активности, скоро сите мерки и постапки за да се спроведе Рамковниот договор. Исто така нагласува дека некои од работите, од постапките, се во тек, што значи дека не се завршени. Но Владата признава дека презема и сноси одго-

ворност за спроведување на целиот Рамковен договор. Особено значителни резултати се постигнати во областа на вработувањето (правична застапеност), иако таму има други политички прашања.

Владата, декларативно прифаќа дека ги има преземено скоро сите мерки за да се спроведе договорот. Особено значителни резултати се постигнати во областа на вработувањето (правична застапеност).

Мислите на партизација?

Тука има одредени забелешки, затоа што со такви вработувања создаваме и една непрофесионална администрација. А кога судската власт и администрацијата се како два столба над кои се потпира целата држава и не ни се функционални, не ни се професионално оспособени, тоа на прво место се одразува врз правата на човекот. Животот е полн со потреби, а тие потреби се реализираат преку нивните права, остварувањето на правата пред судската власт, пред државната администрација.

А кога судската власт и администрацијата се како два столба над кои се потпира целата држава и не ни се функционални, тоа на прво место се одразува врз правата на човекот.

Дали сметате дека сме стигнале до фазата да се почитува недискриминацијата, посебно во јавниот сектор, дали е подобрена застапеноста?

Прашањето на застапеност мораме да признаеме дека има видно подобрување во сите сфери, посебно да кажам јавните институции, судската власт, државните органи. Државата презема мерки преку владата, преку парламентот и другите министерства како составен дел од владата да се почитува онаа одредба на уставот дека соодветна правична застапеност претставува една од темелите

на уставниот поредок. Тоа е првото прашање. Второто прашање е дали ние како граѓани, не по основ на етносите, туку како граѓани ги имаме предвид остварувањето на правата на граѓаните. Дали има појава на дискриминација? Има појава на дискриминација во одделни сфери и сериозно се загрозени човековите права. Иако нашата уставна одредба е јасна дека судовите се независни, судската власт е независна, но во практиката сè уште немаме независна судска власт. Низ судовите се забележуваат судски постапки кои имаат елементи на монтирани политички процеси. Се очекува политичка одлука, иако не треба да биде политичка одлука. Се користи судската власт за некои политички пресметки меѓу политичките партии. И администрацијата е партизирана и непрофесионална.

ПОГОЛЕМА ЗАИНТЕРЕСИРАНОСТ ЗА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА ОД СТРАНА НА НЕВЛАДИНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Каква е ефективноста на механизмите и институциите за заштита на човековите права, посебно од аспект на заштита од дискриминација?

Кај нас невладините организации повеќе се заинтересирани кога станува збор за почитување и непочитување на човековите права и тие повеќе пати го дигаат гласот, отколку што е тоа случај со државните институции. Државните институции сметам дека сè уште не се на висина на својата задача да претставуваат вистински државен механизам за заштита на човековите права. Таква обврска тие имаат, но понекогаш и несоодветно реагираат. Затоа што кога станува збор за човековите права, две прашања треба да бидат уредени во секоја држава. Прво, државата треба да ги обезбеди правните средства за да може граѓанинот да ги оствари своите права секогаш кога тие се доведени во прашање и

второ, во тие правни средства треба да има и функционални правни механизми. Тука се судовите, тука е народниот правобранител, тука е уставниот суд, тука се комисиите на парламентот.

Ви е сте Албанец, а водите една организација каде што добар дел од вработените се етнички Македонци. Дали сметате дека тоа создава еден модел каде што нема по квота или по етнички клуч луѓето да добиваат функции, туку спрема заслугите и спрема компетенциите, без разлика кој што е?

Една од одликите на една функционална држава е застапеноста. Затоа мора ние да обезбедиме застапеност на сите национални заедници кои живеат во државата, во граѓанското општество. Но кога станува збор за сите органи, па и владини и невладини организации, битно е да се авансира, да се форсира и онаа втората компонента, а тоа е афинитетот на човекот, афинитетот на граѓанинот и неговата способност затоа што многу значи кога луѓето од еден колектив, од една институција му доверуваат доверба на друго лице кое е од друга национална заедница кое е малцинство во државата.

Дали би сакале на крајот да додадете нешто, а што не ве прашав?

Со оглед на тоа дека почнавме со Рамковниот договор, јас мислам дека Рамковниот договор треба да се почитува. Мислам дека има доста резултати од него за севкупниот развој во односите на нашата држава. Треба во иднина да се согледаат можностите, да се преземаат сите потребни правни и политички мерки за да се спроведе тој во целина. Затоа тој кај нас претставува еден значаен извор во уредувањето на односите во нашата држава и нема делегација која надворешно доаѓа кај нас и која не го поставува прашањето што е со Рамковниот договор, како се почитува Рамковниот договор. И сега доаѓаме до еден слоган кој скоро секој ден се употребува, а тоа е дека патот на Македонија за Европската Унија и за структурите за НАТО поаѓа од овде.

Потребно е во иднина да се согледаат можностите, да се преземаат сите потребни правни и политички мерки за да се спроведе Рамковниот договор во целина.

РЕЗИМЕ

Осман Кадриу смета дека Рамковниот договор е политичка спогодба со која се прекина воениот конфликт. Рамковниот договор преставава важен извор во уставно-правната проблематика. Решенијата коишто беа содржани во Рамковниот договор, а се однесуваа на правата на националните заедници се соодветно хармонизирани и имплементирани во сегашните уставни решенија. Уставот од 1991 г. претставувал генератор на сериозна политичка криза во земјата, што резултира со сериозна последица со вооружен конфликт кој бил непотребен. Владата декларативно прифаќа дека ги има преземено скоро сите мерки за да се спроведе Рамковниот договор. Особено значителни резултати се постигнати во областа на вработувањето (правична застапеност). Во Македонија сè уште недостасува политичка способност за јасно решавање на прашањето на албанскиот јазик како службен јазик. Сè уште нема ефективен државен систем за заштита од дискриминација. Рамковниот договор треба да се почитува и потребно е да се согледаат можностите, да се преземаат сите потребни правни и политички мерки за да се Рамковниот договор спроведе во целина.

Осман Кадриу, роден во 1947 во Кичево, правник од Правниот факултет во Белград, каде магистрирал и докторирал. Бил судија на Општинскиот суд во Кичево, секретар на Собранието на Општината Кичево во два мандата, член на Републичкиот судски совет (1994-2000 г.), адвокат во Скопје (2000-2005 година). Бил професор на Педагошки факултет при Универзитетот „Свети Кирил и Методиј“ во Скопје, на Правниот факултет при државниот Тетовски универзитет и сега на Универзитет ФОН. Претседател е на Хелсиншки комитет од јануари 2011 г.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Osman Kadriu mendon se Marrëveshja kornizë është marrëveshje politike me të cilën i ndërpre konflikti i luftës. Marrëveshja kornizë paraqet burim të rëndësishëm në problematikën kushtetuese-juridike. Zgjidhjet të cilat ishin përmbajtur në Marrëveshjen kornizë, e kishin të bëjnë me të drejtat e bashkësive nacionale janë harmonizuar dhe implementuar në mënyrë adekuate në zgjidhjet e tanishme kushtetuese. Kushtetuta nga viti 1991 paraqiste gjenerator i krizës politike serioze në vend, që rezultoi me pasoja serioze me konfliktin e armatosur, që ishte i panevojshëm. Qeveria në mënyrë deklarative pranon se i ka ndërmarrë pothuaj të gjitha masat që të implementohet Marrëveshja kornizë. Veçanërisht rezultatet të dukshme janë arritur në fushën e punësimit (përfaqësimi i drejtë). Në Maqedoni akoma mungon aftësia politike për zgjidhjen e qartë të çështjes së gjuhës shqipe si gjuhë zyrtare. Akoma nuk ka sistem efektiv shtetëror për mbrojtje nga diskriminimi. Marrëveshja kornizë duhet të respektohet dhe nevojitet të shqyrtohen mundësitë, që të ndërmerren të gjitha masat e nevojshme juridike dhe politike që Marrëveshja kornizë të implementohet në tërësi.

Osman Kadriu, i lindur në vitin 1947 në Kërçovë, jurist nga Fakulteti Juridik në Beograd, ku ka magjistriar dhe doktoruar. Ishte gjyqtar i Gjykatës Komunale në Kërçovë, sekretari i Kuvendit të Komunës së Kërçovës në dy mandate, anëtar i Këshillit Gjyqësor Republikan (1994-2000). Avokat në Shkup (2000-2005). Ishte profesor në Fakultetin Pedagogjik “Shën Kirili dhe Metodi” në Shkup, në Fakultetin Juridik në Universitetin Shtetëror të Tetovës dhe tani në universitetin FON. Kryetari i Komitetit të Helsinkit deri në janar 2011.

SUMMARY

Osman Kadriu thinks that the Framework Agreement is a political deal that ended the military conflict. The Framework Agreement is an important source in the constitutional-legal area. The solutions that were in the Framework Agreement and pertained to the rights of the national communities are appropriately harmonised and implemented in the current constitutional solutions. The 1991 Constitution was a generator of a serious political crisis in the country, which resulted in a serious consequence such as the armed conflict which was not necessary. The Government has declaratively accepted that they undertook almost all measures to implement the Framework Agreement. Especially significant results have been achieved in the area of employment (equitable representation). In Macedonia there is still no political ability to clearly resolve the issue of the Albanian language as the official language. There is still no effective state system for protection against discrimination. The Framework Agreement should be respected and it is necessary to see the possibilities, to undertake all the necessary legal and political measures to fully implement the Framework Agreement.

Osman Kadriu, born in 1947 in Kičevo, lawyer at the Faculty of Law in Belgrade, where he received his MA and PhD. He was a judge at the Municipal Court in Kičevo, Secretary of the council of the municipality of Kičevo in two mandates, member of the national court council (1994-2000), lawyer in Skopje (2000-2005). He was a professor at the Faculty of Pedagogy at Ss. Cyril and Methodius University in Skopje and at the Law Faculty at the State University in Tetovo, and now at FON University. He was the president of the Helsinki Committee since January 2011.

Исмаил Бојда

КЛУЧОТ ЗА СОЖИВОТ СЕГА Е ВО СОЦИЈАЛНИОТ МИР И ЕКОНОМСКИ МОЌНИ ГРАЃАНИ

Ismail Bojda, Çelësi për bashkëjetesë është në paqen sociale dhe qytetarët e fuqishëm ekonomikisht
Ismail Bojda, The key of cohabitation is in the social peace and economically powerful citizens

Дали мислите дека Македонија е подобро место за живеење сега, благодарейќи на Охридскиот рамковен договор?

Мое мислење е дека сето ова што се направи е да се намалат тензиите помеѓу националните корпуси во Република Македонија, особено намалување на двата поистакнати национализми кои се појавија во раните деведесетти: македонскиот и албанскиот. Прво беше прогласувањето на Уставот на Македонија кој пратениците Албанци не станаа да го поздрават, бидејќи не беа признати како конститутивен народ во Република Македонија, а со оглед на големината на популацијата, сметаа дека треба да го уживаат тоа право. Следуваше актуелизирање на „одземените“ права на Албанците, како правото на образование (преку Тетовскиот универзитет), потоа употреба на јазикот во администрацијата и сл. Албанците не ги прифаќаа и резултатите од пописот во 1991 г., а со нивниот број се манипулираше до 2001 година кога и изби конфликтот. Резултатите од пописот од 2002 г. ги засили разбирањата за Македонија како бинационална држава на Македонците и Албанците. Во овој процес, се занемарија другите присутни национални колективитети во Република Македонија.

Македонија е подобро место за живеење по Рамковниот договор, но во иднина ќе треба да се продолжи или да се прошири Рамковниот договор во однос на другите етнички заедници или да се надградува тој Рамковен договор со што би можело да им се овозможи права и учество во државата и на другите национални колективитети, без оглед на нивниот број.

Рамковен договор во иднина треба да се надградува со што би можело да им се овозможат права и учество во државата и на другите национални колективитети, без оглед на нивниот број.

И МЕЃУВЕРСКИТЕ ОДНОСИ СЕ БИТНИ КОЛКУ И МЕЃУЕТНИЧКИТЕ

Што е целта на Охридски рамковен договор и чија состојба треба да ја подобри Охридскиот рамковен договор?

Проблем е ако Охридскиот рамковен договор се толкува само како договор меѓу две етнички заедници: Албанците и Македонците. Тука немаме само меѓуетнички „недоразбирања“, туку имаме и меѓуconfесионално недоразбирање.

Мислите дека е занемарено прашањето на меѓуверските односи?

Да, бидејќи на пример од една страна исламизираните Македонците се маргинализирани, а од друга страна МПЦ цело време потенцира дека Македонија е држава на македонскиот народ и христијанска држава. Исто така и многу политички партии се прогласуваа за демохристијански партии во Република Македонија. Во изминатиов период не се водеше сметка за фактот дека Македонија сепак е мултиконфесионална, мултинационална и мултијазична држава. Од сите страни доминираше девизата „Не си со нас, против нас си“. Ако не си христијанин, не си Македонец, ако си муслиман, тогаш си Албанец или Турчин. Доказ се и неодамнешните случувања на Кале. Едните да ја градат, а другите да ја попречуваат градбата на музејот-црква, а во името на религијата. Јас тука би прашал само каде беа тие луѓе кога се рушеа гробиштата на Кале каде што се правеше Американската амбасада? Таму беа исклучиво муслимански гробишта и се селеа гробовите да се направи амбасадата. Исто така би ги запрашал и другите дали сега нам ни е потребно да ги нарушуваме и етничките и религиските односи, само за да изградиме музеј? Според мене, ако правиме музеј, да го направиме на исти ѕид, едниот да биде за духовноста на муслиманите, другиот за духовноста на христијаните, но севкупно да биде македонско духовно богатство. Затоа ако сме насочени кон евроинтеграцијата на Македонија, мора да прифатиме и да се прилагодиме на вистината дека Европа не ја движи изразувањето национализам и потенцирањето на религиската припадност, туку прифаќањето на граѓанскиот концепт и еднаквоста меѓу луѓето.

Да заклучам, мислам дека ОРД има за цел да ја развие мултиетничноста, меѓутоа договорот треба да се надгради со подобрување и на меѓуре-лигиската соработка и признание на припадниците од другата религи-ја. Исто така цел е и евроатлантска-та интеграција. Ние не можеме да избегаме од вистината дека тенден-циите на Балканот се евроатлански. Сите се трудиме да влеземе во оние текови каде што Европа ни гаранти-ра слобода на говор, слобода на мис-лење и изразување, односно вредно-стите на европското здружување.

Ако Македонија цели кон ЕУ, тогаш мора да прифатиме и да се при-лагодиме на вистината дека Европа ја движи прифаќањето на граѓан-скиот концепт и една-квоста меѓу луѓето.

ЕКОНОМСКИОТ РАЗВОЈ КЛУЧЕН ЗА ПОДОБРУ-ВАЊЕ НА СОСТОЈБАТА НА СИТЕ ГРАЃАНИ

Дали Охридскиот рамковен дого-вор се однесува на подобрување на состојбата на сите или на една етничка заедница?

Клучното прашање за подобрување на состојбата на граѓаните е економ-скиот развој. За жал, со губењето на квалитетот на економското живе-ење, односно на сè понамалениот животен стандард во Република Ма-кедонија го изгубивме и чувството на еднаквост. Но исто така од дру-га страна животниот стандард и се поголемите социјални разлики ги издвојуваат елитите по основ на бо-гатство, а не по основ на национална припадност. Само економски прос-перитет и економски моќни граѓа-ни се гаранција за исполнети цели на Рамковниот договор. Јас тврдам дека клучот за соживот е пред сè со-цијалниот мир и економски моќни граѓани.

Клучното прашање за подобрување на состој-бата на сите граѓаните е економскиот развој, а са-мо економски просперитет и економски моќни граѓани се гаранција за исполнети цели на Рам-ковниот договор.

Велите дека нема разлики во подо-брувањето на состојбата по при-падност на етничка заедница?

Можеби малку се подобри вработу-вањето на албанската етничка заед-ница во администрацијата. Но ова предизвика и негативности како што е елементот на нестручноста, односно изборот на непрофесионал-ци во работата. Јас сфаќам дека тре-ба да има 25 %, 30 %, па и нека има и 40 % Албанци во администрацијата, само ако се професионалци во нив-ната работа. Но, ако тие се донесат само за да се испочитува Рамковни-от договор, а не знаат зошто се таму, тогаш е проблем. Во осумдесеттите имавме акција за вработување и то-гаш исто така се донесе на ниво на град Скопје една одредба каде мо-раше да се вработуваат приправни-ци. Јас се сеќавам, каде што работев, кога се вратив наесен од одмор и наместо двајца, колку што бевме во канцеларијата, ние бевме петмина. Кога почнавме да се распрашуваме за нивната квалификација, едниот беше земјоделски техничар, другиот шумарски техничар, а ние бевме эле-ктромашинска работилница. Дали стручноста мора да има цена со ко-ја би можеле ние да се договораме? Ако се луѓето стручни и оспособени, не се важни процентите. Овдека се јавува и проблемот на незастапено-ста на помалите етнички заедници.

Зголемувањето на врабо-тувањето на Албанците во администрацијата е оправ-дано само ако се професи-оналци во своето работе-ње.

ОДГОВОРНОСТА ЗА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ОРД Е ВО ГРАЃАНИТЕ

Кој е најодговорен за примена на Рамковниот договор?

Мислам дека за да се спроведе Рам-ковниот договор, иако најодговорни се политичките парии кои го пот-пишаа договорот со поддршка на меѓународната заедница, за мене е најважен народот на Република Ма-кедонија, односно граѓаните. Кога граѓаните на Република Македонија ќе сфатат дека тие се оние кои мо-жат да дадат и да одземат власт на политичките партии, тогаш исто та-ка можат да сфатат дека може Рам-ковниот договор да го спроведе гра-ѓанинот на Република Македонија, без разлика на неговата етничка, национална или верска припадност. Многу е поважно почитувањето, до-вербата и толеранцијата меѓу луѓе-

то, отколку законите и договорите. Како граѓани кои често очекуваме работите да ни ги реши државата, можеби понекогаш треба и да се за-прашаме дали некогаш во животот не сме сфатиле дека државата, тоа сме и ние.

Дали постои во Македонија баланс меѓу граѓанско и мултикултурно општество? Каква Македонија по-сакуваме?

Македонија треба да биде држава на македонскиот народ, но не да се сфати дека Македонците христија-ни се носители на државата, туку на-родот сеопфатно и во етничка и во религиска смисла. Затоа ние, сакале или не сакале, во понатамошниот период мораме да изградиме држа-ва која ќе гарантира права на мал-цинските групи и нема да направи такво нешто каде што малцинските групи би се чувствувале граѓани од втор, трет ред на Република Македо-нија и тие би ја заштитувале Репуб-лика Македонија како нивна држа-ва. Тоа е онаа гаранција каде што би имале добар соживот без каков било рамковен договор.

РАЗЛИЧНОСТИТЕ ТРЕ-БА ДА НÈ СПОЈУВААТ, А НЕ (ТЕРИТОРИЈАЛ-НО) ДА НÈ РАЗДЕЛУВА-АТ

Кое е вашето мислење во однос на принципот на територијален ин-тегритет кој се промовира со Рам-ковниот договор?

Во 2001 г. некој рече дека Македони-ја може да се подели територијално. Тогаш јас би рекол друга работа, на колку дела да се поделиме? И кои би биле посреќни, оние кои живеат во етнички чисти енклави? Секогаш е потребно различностите да нè спо-јуваат, а ние овдека имаме заговор за поделба на територии. За граѓа-нинот важно е да има функционал-на и ефикасна локална самоуправа којашто ќе ги пресретне нивните по-треби и интереси, а притоа унитар-ниот карактер на земјата да не биде загрозен.

Дали организациите и лидерите треба да го охрабруваат учество-то на немнозинските заедници во јавниот живот и што треба да се направи понатаму?

Пред извесно време Синодот на МПЦ заведе еден став за ислами-зираните Македонци дека се дел од македонскиот народ и дека се тие Македонци, без разлика на нивно-то верско убедување. Тоа ми дава за храброст да размислувам дека се напушта концептот на заземање

Македонија, па некако не се вклопуваат овие обележја со програмските заложби.

ОДНОСИТЕ СО КОСОВО БИТНИ ЗА ПРОМОЦИЈА НА СОЖИВОТОТ ВО ДВЕТЕ ЗЕМЈИ

Кои настани во последниве 5 години општо и во меѓуетничките односи имаат позитивно или негативно влијание за спроведување на Охридскиот рамковен договор?

Мислам дека прославувањето на албанската азбука е еден од најпозитивните примери. Признавањето на Република Косово исто така е позитивна работа затоа што Косово сепак е наш сосед. Наша реалност е дека тука сме ние еден до друг и дека мораме да соработуваме со Република Косово. Секако дека треба да се залагаме како Македонци и тие нас да не прифаќаат. Еден позитивен пример е и фактот што неодамна во Република Косово во областа Гора ние успеавме да регистрираме една македонска горанска заедница на македонски јазик со кирилско писмо и тоа никому не му пречеше. Две години по ред одржуваме фестивал на македонски народни песни и ја манифестираме македонската култура. Не им пречи што отворивме училишта на македонски јазик. Отворен е и нов граничен премин, Стрезимир-Рестелица, па сега треба да се залагаме за подобрување на патната инфраструктура меѓу Република Македонија и Косово. Ние мораме да комуницираме со Република Косово за прогласување еврорегион Гора каде што би се залагале и Европа и Косово да го подобрат животот на македонското

Македонија треба да продолжи да ги негува односите со Косово, меѓу другото и со цел да се заштити македонското малцинство во Гора.

население во Косово, да ги задржи граѓаните таму каде што се родени во сопствените огништа. За крај, сакам да порачам дека примена на силата за остварување на човековите права треба да се отфрли. Човековите права не треба да се бараат со манифестирање сила и оружје, тие треба да се реализираат со заеднички заложби и придонес од сите граѓани и одговорните институции.

простор од една национална припадност, една конфесионална припадност. Тоа ми дава охрабрување дека сите тие лидери, без разлика дали се верски, политички, мора да ја спуштат топката од висина на национализмот, да го прифатат мултикултурниот карактер на земјата и на народот да му објаснат дека тие постојат за да му го подобрат, а не да му загорчат животот.

Конфликтот во Македонија е наметнат од меѓународната заедница, со цел да се дестабилизира земјата. Поставените барања пред конфликтот секако ќе беа доделени со текот на времето.

Дали се затвори непријателството од 2001 година?

За случајот од 2001 година јасно е дека беше наметнат од меѓународната заедница. Конфликтот започна за барања коишто секако со текот на времето ќе беа доделени без вооружен конфликт. Неколку месеци пред отпочнување на конфликтот претседателот Трајковски објави дека со Белград е договорена демаркација на границата со Сојузна Република Југославија, вклучително и делот со Косово. Меѓутоа меѓународната задница го советуваше Косово да не биде пасивна страна во овој случај и да бара вклучување во договорите за демаркација. Ова беше со цел да се дестабилизира Република Македонија. Меѓутоа, и покрај сè, денес јас мислам дека се затворени непријателствата. Народот ја сфати мани-

пулацијата на одредени политички фактори и странски и домашни. Може да има некои мали недоразбирања, меѓутоа денес сигурен сум дека не постои намера кај ниедна страна да се решаваат недоразбирањата по насилен пат. И за двете страни денес најголемиот проблем е сиромаштијата и невработеноста што предизвикува одлевање стручни млади кадри надвор од Македонија. Ова е прашање на што треба сериозно да му се посвети внимание.

Дали мислите дека двојното мнозинство во Собранието на Република Македонија и на локално ниво обезбедува заштита од надгласување на немнозинските етнички заедници?

Сметам дека треба да се внимава Бадинтер да не се злоупотребува и тоа правило треба да важи за јасно дефинирани прашања, пред сè поврзани со изразување на културниот идентитет на малцинските заедници, во спротивно ќе се доведуваме во „заложништво“ на мала група пратеници за важни државни прашања.

Дали ви пречи употреба на симболи на други заедници како прашање поврзано со идентитетот, културата?

Мене лично не ми пречи ама од никого да си го изразува својот идентитет, но ми пречи потенцирањето на употребата на симболите за пропагандни цели. За време на изборната кампања на митинзите албанските политички партии имаат исклучиво албански знамиња, иако се во Република Македонија. Истите во нивните програми треба да ја манифестираат заложбата за подобра

РЕЗИМЕ

Исмаил Бојда смета дека Македонија е подобро место за живеење по 2001 г., но Рамковниот договор во иднина треба да се надградува со што би можело да им се овозможи права и учество во државата и на другите национални колективитети, без оглед на нивниот број. Но исто така смета дека конфликтот во Македонија беше наметнат од меѓународната заедница, а поставените барања пред конфликтот секако ќе биле остварени со текот на времето. Ако Македонија цели кон ЕУ, тогаш мора да прифатиме и да се прилагодиме на вистината дека Европа ја движи прифаќањето на граѓанскиот концепт и еднаквоста меѓу луѓето, а не изразувањето на национализам и потенцирањето на религиската припадност. Клучното прашање за подобрување на состојбата на сите граѓани е економскиот развој, а само економски просперитет и економски моќни граѓани се гаранција за исполнети цели на Рамковниот договор. Зголемувањето на вработувањето на Албанците во администрацијата е оправдано само ако се професионалци во своето работење. Прославувањето на албанската азбука и признавањето на Република Косово се двата клучни позитивни настани кои се случиле последниве пет години. Македонија треба да продолжи да ги негува односите со Косово, меѓу другото и со цел да се заштити македонското малцинство во Гора.

Исмаил Бојда е претседател на Сојузот на Македонците со исламска религија (СМИР). Основач е на Македонско-горанската заедница во Косово, се залага и за формирање на првата македонска партија во Косово.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Ismail Bojda mendon se Maqedonia është vend më i mirë për jetë pas vitit 2001, por Marrëveshja kornizë në të ardhmen duhet të mbindërtohet me çka do të mund të mundësohen të drejtat dhe pjesëmarrja në shtet edhe e kolektiveve tjera nacionale, pa marrë parasysh numrin e tyre. Por gjithashtu mendon se konflikti në Maqedoni ishte i imponuar nga bashkësia ndërkombëtare, ndërsa kërkesat e shtruar para konfliktit gjithsesi do të realizoheshin me kalimin e kohës. Nëse Maqedonia synon drejt BE, atëherë duhet të pranojmë dhe të përshtatemi ndaj të vërtetës se Evropa e lëvizë pranimin e konceptit qytetar dhe barazinë mes njerëzve, e jo shprehjen e nacionalizmit dhe theksimin e përkatësisë fetare. Çështja kryesore për përmirësimin e gjendjes të gjithë qytetarëve është zhvillimi ekonomik, e vetëm prosperiteti ekonomik dhe qytetarë ekonomikisht të fuqishëm është garanci për qëllimet e arritura të Marrëveshjes kornizë. Rritja e punësimit të shqiptarëve në administratë është e arsyetuar vetëm nëse janë profesionistë në punën e tyre. Kremtimi i alfabetit shqip dhe njohja e Republikës së Kosovës janë dy ngjarjet pozitive kryesore, të cilat ndodhën gjatë pesë viteve të fundit. Maqedonia duhet të vazhdojë të kultivojë marrëdhëniet me Kosovën, mes tjerash edhe me qëllim të mbrojtjes së pakicës maqedonase në Gorë.

Ismail Bojda është kryetar i Shoqatës së Maqedonasve të Religjionit Islam (SHMTI). Themelues i Bashkësisë maqedono-gorane në Kosovë, angazhohet edhe për themelimin e partisë së parë maqedonase në Kosovë.

SUMMARY

Ismail Bojda thinks that Macedonia is a better place for living after 2001, but the Framework Agreement should be built upon in the future, to provide rights and participation of other national collectives in the state, regardless of their number. However, he also thinks that the conflict in Macedonia was imposed by the international community, and the demands given before the conflict would have by all means been fulfilled in time. If Macedonia aspires to EU, then we have to accept that we should adjust to the truth that Europe is moved by the acceptance of the civil concept and equality among the people, rather than the expression of nationalism and stressing the religious affiliation. The key issue to improve the situation for all citizens is the economic development, and only the economic prosperity and economically powerful citizens are the guarantee for fulfilled goals of the Framework Agreement. The increase of the employment of the Albanians in the administration is justified only if they are professionals in their work. The celebration of the Albanian alphabet and the recognition of the Republic of Kosovo are the two key issues that have happened in the last five years. Macedonia should continue to cherish the relations with Kosovo, among other things also to protect the Macedonian minority in Gora.

Ismail Bojda is the president of the Association of Macedonians with Islamic Religion (SMIR). He is the founder of the Macedonian-Goran community in Kosovo, and he strives to establish the first Macedonian party in Kosovo.

Рецепт Али Чупи

РОМИТЕ ИАКО НЕ БЕА ФОКУС, ИМААТ ПРИДОБИВКИ

Redžep Ali Čupi, E Roma thaj uzal so na sine fokuso, sine olen šukar deipa
Rexhep Ali Çupi, Romët edhe pse nuk ishin në fokus, kanë përfitime
Redžep Ali Čupi, The Roma, although not the focus, have benefits

Дали мислите дека Македонија е добро место за живеење благодарјќи на Рамковниот договор?

Ова е интересно прашање. Македонија и пред донесувањето на Охридскиот рамковен договор била мултикултурна држава во која има голем број припадници на заедниците. Сепак, со Охридскиот рамковен договор се случила и доста позитивни промени и сè уште се подобрува ситуацијата од аспект на тоа што општеството е поотворено, поинклузивно, има поголема интеракција меѓу припадниците на заедниците. Од тој аспект сметам дека Македонија станува подобро место за живеење од 2001 г. наваму.

Општеството е поотворено, поинклузивно, има поголема интеракција меѓу припадниците на заедниците и од тој аспект сметам дека Македонија станува подобро место за живеење од 2001 г. наваму.

РОМСКАТА ЗАЕДНИЦА БЕЛЕЖИ ПОРАСТ

Чија состојба требаше да ја подобри ОРД, а чија состојба е подобрена?

Охридскиот рамковен договор е во функција на подобрување на севкупната состојба, обрнувајќи внимание на специфичните вредности на сите припадници на заедниците коишто живеат во Република Македонија. Но, за жал, постои едно чувство кај граѓаните дека Охридскиот рамковен договор функционира во полза единствено на албанската заедница. Тие се прашуваат за кого беше донесен Рамковниот договор и за кого важи. Но, според мене, тој е договор од интерес на државата кој стратешки треба да ги унапредува односите меѓу заедниците и нивната вклученост во системот, да бидат дел од донесувањето одлуки.

Во последно време, можеби под притисок на меѓународната заедница, државата почнува фокусот да го проширува и кон другите заедници за да се избегнат или се анулираат ставови и мислења што постојат кај поголем дел од граѓаните.

Како етнички Ром, која е вашата перцепција, дали Рамковниот договор беше за Ромите и дали ромите имаат придобивки од него?

Охридскиот рамковен договор беше и е за сите, вклучувајќи ја и ромската заедница. Но, ако поразговарате со обичните луѓе, тие го споделуваат чувството дека Рамковниот договор практично ги подзаборавил. Не ги вклучил во својата агенда. Јас не се согласувам во целост со сите ставови. Точно е дека фокусот не

е ставен на сите, но ромската заедница, барем во последниве неколку години, ако ги гледаме податоците, статистиките и активностите што се преземаат, бележи еден пораст. Бележи одредени резултати кои можат да се препишат како резултат на Охридскиот рамковен договор и на сите други стратешки документи кои ги реализира државата. Тие резултати можат да се забележат во образованието, можат да се забележат во политичката партиципација на ромските политички партии, во развојот на граѓанскиот сектор, во вклученоста на институциите на системот и партиципациите во донесувањето одредени одлуки.

Точно е дека фокусот не е ставен на сите, но ромската заедница, барем во последниве неколку години, бележи еден пораст.

Од аспект на Ромите, каде се најголемите достигнувања?

Она што е најболно за ромската заедница, односно најкритичните точки се во неисменоста на ромската заедница, сиромаштијата, лошите социо-економски услови, инфраструктурните мрежи што ги има во ромските заедници.

Но барем во периодот 2001-2011 г. се направија позитивни и афирмативни мерки во делот на образованието, што го потврдуваат најголемиот број извештаи и од ЕУ и од други релевантни институции кои го следат прашањето на Ромите. Од сите аспекти се констатираат одредени подобрувања во делот на образованието. Потоа можеби во последниов период и учеството во јавната и во државната администрација се подобрува. Во другите сфери, во здравството, во делот на вработувањето, условите за живот сè уште остануваат на едно многу ниско ниво коешто во иднина ќе треба да биде посериозно разгледано.

Каде чувствувате дека е постигнат поголем напредок во ОРД, а каде помалку?

Генерално, најмногу е направено во делот на учеството и партиципација-

та во јавната администрација Сведоци сме дека Секретаријатот за спроведување на Охридскиот рамковен договор редовно објавува конкурси за државни службеници. Преку тоа и се чувствува во институциите дека има партиципација, но за жал значително поголема е партиципација на припадниците од албанската заедница. Владата во последниве неколку конкурси постави услови да има и загарантирани места и за другите припадници на заедниците кои ќе можат да влезат како државни службеници. Од тој аспект има подобрувања и тие се забележуваат. Подобрување има и во делот на учеството на заедниците во јавниот и културниот живот. Подобрување има и од аспект на комуникацијата едни со други, подобрување на интеракцијата што ја имаат одредени заедници во Македонија, но недоволно. Сè уште има голем број граѓани коишто живеат едни покрај други, а не едни со други. Немаа доверба помеѓу себе, а уште помалку во институциите. Можеби во иднина треба фокусот да се стави кон создавање клима за развивање поголема интеракција помеѓу различните заедници во Македонија, работа на заеднички иницијативи што би довело до подобрување на довербата. Во спротивно, тој јаз ќе постои и се плашам дека ќе оди кон повеќе видови сегрегација.

Најстрашен вид на сегрегација е кога заедници се изолираат од другите. Се плашам дека општеството, институциите и системот влегуваат во таа замка. На пример, Албанците водат одредени ресори, се занимаваат со програми кои се насочени само кон албанската заедница.

Се плашам дека општеството, институциите и системот влегуваат во таа замка (на сегрегација). На пример, Албанците водат одредени ресори, се занимаваат со програми кои се насочени само кон албанската заедница.

Велите дека одговорноста за заедничкиот живот не треба да биде раздвоена, туку треба да биде интегрирана во секое министерство, во секоја институција, во секој дел од општеството, заеднички да се работи на тие работи?

Во иднина, фокусот треба да биде ставен на зголемена интеракција на заедниците, но од централно, кон локално ниво. Кога граѓаните ќе го забележат тоа, веќе и на терен ќе се менува сликата. Прашањето за Ромите е ставено

Прашањето за Ромите е ставено во рацете на припадници на ромската заедница во рамките на системот, но тоа не е доволно. Не може сами да се занимаваат со тоа прашање, треба да ја имаат водечката улога, но околу нив треба да се и сите други, бидејќи тоа е интерес на Македонија.

во рацете на припадници на ромската заедница во рамките на системот, но тоа не е доволно. Не може сами да се занимаваат со тоа прашање, треба да ја имаат водечката улога, но околу нив треба да се и сите други, бидејќи тоа е интерес на Република Македонија и сметам дека така треба и да се гледаат работите за да се исполнат целите на Охридскиот рамковен договор.

ОБЕЗБЕДЕНО ОБРАЗОВАНИЕ НА МАЈЧИН ЈАЗИК НА ЗАЕДНИЦИТЕ

Вие сте директор на Управата за образование на заедниците. Дали има успех во подобрувањето на образованието на мајчин јазик?

Турската и српската заедница имаат редовна настава на својот мајчин јазик во основно и средно образование, додека во високото образование имаат свои катедри. Мајчиниот јазик на другите заедници, како што се влашката, бошњачката и ромската заедница, во училиштата е избран. Обезбедени се учебниците за овие изборни предмети. Порано, Министерството за образование се соочуваше со проблем да објавува конкурси, да пријавува автори кои даваат свои ракописи, а потоа да нема интерес кај компаниите коишто ги печатат и преведуваат, бидејќи се работи за мал тираж. Сега тоа државата го прави затоа што ги откупува авторските права и може многу лесно да ги обезбеди тие учебници. Тоа е дополнителен придонес кон употребата на мајчиниот јазик во образованието.

Повеќе јазици, но дали се стандардни програмите?

Во делот на заедниците кои следат настава на изборните предмети преку кои го изучуваат својот јазик и културата, наставните програми се исти од аспект на содржини кои што ги обработуваат, но се појавуваат одредени слабости во програмите и нелогичности во делот на наставните програми по македонски и по албански.

Како ќе го постигнеме баланс помеѓу колективните права, правото на мајчин јазик и потребата ова општество да се интегрира?

Министерството за образование и наука неодамна донесе стратегија за интегриран воспитно-образовен систем со која се предвидува и се препорачува одредени предмети во коишто јазикот има многу малку влијание да се изведуваат заеднички со ученици од различни мешани заедници. Тоа е пристапот којшто ние во иднина ќе се залагаме да биде употребуван да се спречи сегрегација.

НАДМИНУВАЊЕ НА ДИСКРИМИНАЦИЈАТА ВО УЧИЛИШТАТА

Рековте Ромите имаат најмногу напредок во образованието. Дали мислите дека има напредок во надминувањето на дискриминација, прво учебниците?

Генерално, образовниот воспитен систем веќе неколку години претрпува сериозни реформи кои се насочени во надминувањата на стереотипи, предрасуди, заштитата и спречувањето на разни форми на дискриминација. Ромската заедница во делот на образованието има најмногу постигнато, барем во овој период кога е актуелно прашањето на Ромите во Македонија. Направени чекори за надминување на стереотипите и предрасудите, во стабилизација на самиот кадар, на стручните служби за потребите на ромската заедница.

Министерството за образование и наука по донесувањето на Законот за заштита и спречување од дискриминација подготви и донесе еден прирачник којшто ја разработува материјата на дискриминација од повеќе аспекти. Прирачникот ќе послужи како алатка за самите училишта соодветно да ја проценуваат состојбата, да знаат соодветно да постапуваат во ситуации на дискриминација, да ги препознаат предрасудите и стереотипите и на соодветен начин да постапуваат со цел да не се случуваат такви ситуации.

Ова што го споменавте во делот на учебниците како едно поле каде што бевме сведоци дека се појавија одредени содржини коишто на еден начин навредија одредени припадници на заедниците, вклучувајќи ја и ромската заедница. Со новата концепција која беше неодамна донесена и по којашто се подготвуваа учебниците, таквиот тип на содржини не се наоѓаат во тие учебници и Бирото за развој на образованието од неодамна донесе нова концепција за подготовка и вреднување на учебници во којашто принципите на мултикултура и промовира-

ње на принципите на толеранција се вметнати како принципи по коишто ќе треба да се движат и идните автори на учебници.

Дали во училиштата има обврска за отчетност за изјаснување во однос на забележани случаи на дискриминација?

Постои механизам преку кој треба да се пријавуваат и да се следат таквите случаи. Училиштата во текот на овој период сега имаат обврска за самовалудација. Дополнително, со прирачникот како алатка, училиштата ќе известуваат за случаи на дискриминација и на кој начин биле третиран и како се надминале истите.

Значи вредносните системи за контрола на учебниците, самовалудацијата и прирачникот како два клучни механизми. Меѓутоа дали постои доволно свест кај раководствата на училиштата и кај наставниците околу овие прашања?

Македонското општество знае за феноменот дискриминација, но има потреба од многу едукација за формите и за начините низ коишто се манифестира дискриминацијата. И ние во Министерство за образование и наука кога ја формиравме работната група и кога седнавме да работиме на прирачникот за недискриминација, на крајот од процесот констатиравме личен напредок. Така и самите училишта имаат потреба од едукација и во иднина преку спроведувањето на прирачникот самите ќе увидат колку уште многу има да се научи и на колку многу работи треба да се внимава кога станува збор за дискриминација. Тука го имаме и Законот за недискриминација и тоа генерално треба првенствено да ја подигне свеста кон овој несакан феномен, како механизам и верувам дека ќе се зголеми бројот на пријавени случаи за дискриминација. Затоа што додека го немавме законот, во голем број закони имаше одредби кои на некој начин ја регулираа дискриминацијата, но граѓаните немаа доверба. Граѓаните најчесто беа обесхрабени од долгите процедури за да ги пријавуваат тие случаи и да ги покренуваат постапките. Сега, очекуваме зголемен број на пријавени и разрешени случаи. А секако дека и во образованието, преку работата и имплементирањето на овие програми.

СÈ УШТЕ ИМА ПРИМЕРИ НА ДИСКРИМИНАЦИЈА НА РОМИТЕ

Дали сè уште има сегрегација на Ромите во образовниот процес?

Во делот на образованието, барем за ромската заедница, досега имаше из-

вестувано за неколку случаи на дискриминација во одредени средини. Треба да се нагласи дека ромската заедница е жртва на природна сегрегација поради тоа што најголем број од Ромите живеат во гетоизирани средини. Според тоа, доколку локалната самоуправа не обезбеди соодветни услови за домување, ќе постои дискриминација на Ромите во сите други полиња.

Ние имавме еден случај во Битола во населбата Баир, каде има голем број Роми чии деца одат во основното училиште „Горги Сугаре“. Таму од 600 ученици, 500 се Роми. Имаше обвинувања дека има дискриминација дека тоа не треба да се дозволи. Она што се обидовме да го направиме како интервенција е тоа што заедно со локалната самоуправа понудивме можност тие ученици без оглед на реорганизацијата да можат да се запишуваат и во другите училишта кои гравитираат во градот и притоа да се обезбеди превоз до тие места за да им се олесни и на родителите и на самите ученици. Но, интересно е тоа што родителите сакаат нивните деца да останат во тоа училиште. Дел од нив спомнуваат дека е тоа традиција на нивното семејство. Тоа е индикатор дека треба да се работи и на свеста кај самите Роми околу формите на дискриминација коишто на долг план предизвикуваат проблеми.

Имам впечаток дека интеграцијата дава поголем шанса за успех, отколку сегрегацијата во посебни училишта или посебни паралелки.

Точно е дека од внатрешноста се појавуваат повеќе дипломирани студенти, кои доаѓаат од мешани средини. Тоа е така, бидејќи тие луѓе имаат прилика поинаку да гледаат на животот, на општеството и на сите текови што се случуваат. Дружејќи се со припадници на поголеми заедници, спознавајќи ја нивната култура, нивната традиција, нивните вредности, сето тоа придонесува кон поголема интегритетност во системот.

Точно дека има повеќе дипломирани студенти, кои доаѓаат од мешани средини. Тоа е така, бидејќи тие луѓе имаат прилика поинаку да гледаат на животот, на општеството и на сите текови што се случуваат.

Гетоизираниите средини се специфични по тоа што таму системот на вредности е поинаков отколку во мешаните средини. Во гетоизираниите средини знаете само за вас и за луѓето околу вас и се припадници на заедни-

цата на којашто сте и вие. Практично кругот тука се затвора. Токму заради тоа имаме такви случаи луѓето од мешани средини, кои комуницираат со повеќе различни заедници, да се поупешни во животот.

Дали чувствувате дека има доволно Роми во јавниот живот, во политиката, во спортот, во бизнисот?

Во одредени сегменти, да. Присутни сме, забележани сме, почитувани сме, го добиваме соодветното внимание, но во многу други области, не. На пример, во политичкиот живот веќе има многу јавни личности и политичари Роми кои сите многу добро ги знаат. Во културниот живот се забележуваат големи слабости. Едноставно младите Роми не се чувствуваат дека се прифатени од другите. Кога ги канам младите луѓе „ајде дојдете во град, ќе седнеме некаде“ и слично, тие се повлекуваат, велат „подобро дојдете вие ваму кај нас ќе седиме, отколку ние да одиме во град да се соочиме со непријатни ситуации, кога ќе ни кажат отворено дека не сме добредојдени“.

Дали вас ви се случува нешто такво лично и како да се промени состојбата?

Мене лично, да. Ми се случи во Берово, пред две години. Се обидовме со неколку другари да влеземе во една дискотека. И бевме спречени во тоа. Бев непријатно изненаден, бидејќи Берово важи за една средина во којашто досега такви проблеми немало. Во Скопје секојдневно има такви случаи кои дел од нив и јавно беа презентирани. Од тој аспект има проблеми, има непријатни ситуации коишто придонесуваат младите Роми да се повлекуваат и затвораат во свој круг. Промени веќе почнаа да се случуваат со тоа што има голем број студенти и со самото тоа веќе сликата се менува кај граѓаните. Ромската заедница веќе се буди и почнува да се вклучува во оние нормални текови. Почнува да се школува, да се образува, а со самото тоа, почнува да ја има во институциите.

Во Гостивар за прв пат имаме лекар Ром вработен во болницата и советник Ром во општината. Од тој аспект почнуваат да се менуваат работите. Не само во образованието, промени мора да има и во другите сфери. Ние може да се едуцираме колку сакаме, може да се едуцираме постојано, но ефектите нема да бидат такви какви што ние очекуваме и сакаме да бидат брзо. Само на овој начин преку проактивност, преку позитивни примери, може да се менува сликата во целото општество. Но, за тоа ќе треба време и многу ангажман и труд.

РЕЗИМЕ

Рецеп Али Чупи смета дека Македонија, и пред Охридскиот рамковен договор, била мултикултурна држава. Но, со овој договор општеството е потворено, поинклузивно и има поголема интеракција меѓу припадниците на заедниците. Постои перцепција дека Охридскиот рамковен договор не е фокусиран на сите граѓани и функционира во полза единствено на албанската заедница. Но, постои напредок и за Ромите, посебно во делот на образованието, а во последно време договорот придонел за зголемување на учеството на Ромите во јавната администрација. Правото на образование на мајчин јазик е обезбедено. МОН промовира интегрирано образование и недискриминација. Бирото за развој на образованието вовело нов начин на подготовка и вреднување на учебниците, во којшто се вклучени принципите на мултикултура и на толеранција. Кон тоа придонесува и новиот начин на самооценка на училиштата и следење на прирачникот за недискриминација. Фокусот треба да биде на создавање клима за развивање поголема интеракција помеѓу различните заедници во Македонија, работа на заеднички иницијативи, што би довело до подобрување на довербата.

Рецеп Али Чупи, роден во 1983 г. во Гостивар, дипломиран правник, тековно на постдипломски студии на универзитетот ФОН во Скопје. Во моментот е директор на Управата за развој и за унапредување на образованието на јазиците на припадниците на заедниците, во МОН. Работел во повеќе ромски граѓански организации - Арка, Куманово, Ромаверзитас, Дендо вас, Скопје.

REZIME

Redžep Ali Čupi gindinel kaj i Macedonia, thaj anglo Ohridesko phandlo lafi sine multikulturnikani them. Numa, akale phandle lafesa o amalipe si poputardo, isi ole barder inkluzia thaj isi ole bareder interakcia maškar e preperutne e khedinengere. Isi percercia kaj o Ohridesko phandlo lafi nane fokusirime sa e dizutnenge thaj kerela peske funkcia sar šukaripe jekhutno e albanikane khedinake. Numa, isi thaj anglipe thaj e Romenge, ulavde ano kotor e sikljovipaskoro, a ano paluno vaxt thaj o phandlo lafi kerda te ovel barjovipe e leipaskoro than e Romenge ani putardi administracia. O hako e sikljovipaskoro ki dajakiri čhib si arakhlo. O MSS kerela promocia thaj integririme sikljovipe thaj bidiskriminacia. O Biro bašo barjovipe e sikljovipaskoro kerda nevo čhani ko keripe buti thaj deipe e lilengoro savendar ovela sikljovipe, ane save si phandle e principoja e multikultrakere thaj toleranciakere.

Kori adava isi deipe thaj o nevo čhani e korokoro ocenipaskoro ke škole thaj observacia e instrukciengoro baši bidiskriminacia. O fokuso trubul te ovel ko keripe klima bašo barjovipe bareder interakciakoro maškar e averikane khedinana ani Macedonia, buti ke jekhethane iniciative, so ka anel dži pošukar patjavipe.

Redžep Ali Čupi, biame si ano 1983 b. ano Gostivar, diplomirime juristo si, akana si ke postdiplomakere studie ko Univerzitetot FON ano Skopje. Ano momento si direktoro ko Biro bašo barjovipe thaj anglipe e sikljovipaskoro ke čhiba e preperutnengere e khedinengoro ano MSS. Kerda buti pobuter romane dizutnikane organizaciende Arka, Kumanovo, Romaverzitas, Dendo vas, Skopje.

PËRMBLEDHJE

Rexhep Ali Çupi mendon se Maqedonia, edhe para Marrëveshjes kornizë të Ohrit, ka qenë shtet multikulturor. Por, me këtë marrëveshje shoqëria është më e hapur, më inkluzive dhe ka bashkëpunim më të madh mes pjesëtarëve të bashkësive. Ekziston perceptim se Marrëveshja kornizë e Ohrit nuk është e përqendruar në të gjithë qytetarët dhe funksionon në dobi vetëm të bashkësisë shqiptare. Por, ekziston përparim edhe për romët, veçanërisht në pjesën e arsimit, ndërsa në kohë të fundit marrëveshja ka kontribuar për rritjen e pjesëmarrjes së romëve në administratën publike. E drejta e shkollimit në gjuhën amtare është siguruar. MSHA promovon arsimim të integruar dhe jo diskriminim. Byroja për zhvillimin e arsimit ka vendosur mënyrë të re të përgatitjes dhe vlerësimit të teksteve shkollore, ku janë kyçur parimet e multikulturës dhe të tolerancës. Drejt kësaj kontribuon edhe mënyra e re e vlerësimit të shkollave dhe përcjellja e doracakut për jo diskriminim. Fokusi duhet të jetë në krijimin e klimës për zhvillimin e bashkëpunimit më të madh mes bashkësive të ndryshme në Maqedoni, puna në iniciativa të përbashkëta, që do të sillte deri te përmirësimi i besimit.

Rexhep Ali Çupi, i lindur në vitin 1983 në Gostivar, jurist i diplomuar, aktualisht në studimet posdiplomike në Universitetin FON në Shkup. Aktualisht është drejtor i Drejtorisë së zhvillimit dhe avancimit të arsimit të gjuhëve të bashkësive në MASH. Ka punuar në më shumë asociacione qytetare romë - Arka, Kumanovë, Romaverzitas, Dendo vas, Shkup.

SUMMARY

Redžep Ali Čupi thinks that Macedonia was a multicultural state even before the Ohrid Framework Agreement. However, with this agreement the society has become more open, more inclusive and there is a bigger interaction between the communities. There is a perception that the Ohrid Framework Agreement is not focused on all citizens and that it functions only for the benefit of the Albanian community. However, there is progress for the Roma as well, especially in the part of the education, and lately the agreement has contributed for increasing the participation of Roma in the public administration. The right to education in one's mother tongue is guaranteed. MES promotes integrated education and non-discrimination. The Education Development Bureau has introduced a new way of preparation and valuation of lesson books, which includes the principles of multiculturalism and tolerance. This is supported by the new way of self-assessment of the schools and following the non-discrimination manual. The focus should be on creating a climate for development of a bigger interaction of the different communities in Macedonia, working on joint initiatives, which would lead to improving the confidence.

Redžep Ali Čupi, born in 1983, in Gostivar, graduated lawyer, following graduate studies at FON University in Skopje. At the moment he is a Director of the Directorate for Development and Promotion of the Languages of the Communities at the Ministry of Education and Science. He worked in a number of Roma civil society organisations, such as Arka, Kumanovo, Romaverzitas, Dendo vas, Skopje.

Ѓунер Исмаил

ДОГОВОРОТ НÈ ПРИНУДУВА ДА РАЗГОВАРАМЕ ЗА ЖЕШКИТЕ ПРАШАЊА

Gjuner Ismail, Marrëveshja na detyron të bisedojmë për çështjet e nxehta
Gjuner Ismail, The Agreement forces us to discuss hot issues

Дали мислите дека Македонија е подобро место за живеење денеска, десет години по Рамковниот договор, и тоа благодарейќи на него?

Ако се апстрахирам од тоа што се случува во последните години, а не е директно поврзано, па нити мислам дека е произведено заради одредбите на Рамковниот договор, Македонија е сигурно поздравно место за живеење од аспект на меѓунационалните односи. Охридскиот рамковен договор на најгруб начин нè соочи со реалноста, а таа реалност говори дека ние сите во ова земја сме граѓани и сите сме во крајна линија еднакви и пред себе и пред законот и пред другиот. Благодарение на нашите национализми, ние помеѓу себе се гледаме со доза на сомничавост. Мислам дека Охридскиот договор таа граница на сомничавост ја качи многу високо, односно ја сведе на минимум, како сакаш да го интерпретирам. Според тоа, крајниот одговор е сепак дека Охридскиот рамковен договор, како еден матичен документ, вграден во уставот, овозможи Македонија да биде подобро место за живеење.

Како ги перципирате целите на Рамковниот договор?

Прво, Рамковниот договор е релативно кус по неговата форма. Тој е фактички еден договор од отворен тип којшто подразбираше и тоа во голем дел е реализирано, артикулација по реални и конкретни закони. Значи, подразбираше една подолгорочна законодавна активност. Тој е вграден во таа смисла во уставот, јас мислам и во други закони. Но, тој е отворен во една друга смисла на зборот, што е можеби и потешка за разбирање и како што гледаме и потешка за применување. Неговата отвореност подразбира негово креативно толкување. Охридскиот рамковен договор имплицира усложнување на процесите на демократско договарање, а не демократско надгласување или аритметичко надгласување. Нешто кое и до денешен ден не сум сигурен дека има висока вредност нити употребливост, иако сите извештаи на европската комисија за напредокот на земјата кандидат од 2005 г. наваму, го нотира прашањето, односно проблемот на Македонија, како недостиг на демократски дијалог. Значи, за одлуките

во демократијата, како голи политички одлуки, или одлуки артикулирани во закон, мора да се подразбере дека се резултат на демократско усогласување. Демократијата подразбира ниво на општост, односно управувањето со општеството може да подразбере одлуки или процеси коишто ќе произведат што помалку незадоволство. Затоа, Охридскиот рамковен договор е многу важен документ. Тој нема само историска тежина. Тој содржи момент на воведување нов принцип на градење на односите во општеството.

Охридскиот рамковен договор имплицира усложнување на процесите на демократско договарање, а не демократско надгласување. ОРД воведува нов принцип на градење на односите во општеството.

Ако е таква перцепцијата на Рамковниот договор, дали таа перцепција е споделена меѓу политичките лидери во Македонија? Дали се тие посветени на вакво разбирање на Рамковниот договор?

Политичките лидери во однос на ОРД се делумно вулгарно прагматични, делумно се индиферентни, делумно го чувствуваат како насилние врз политичката волја на нивното гласачко тело.

На кратко, на сите. Политичките лидери по однос на Охридскиот рамковен договор се делумно вулгарно прагматични, делумно се индиферентни, делумно не го сакаат, делумно го чувствуваат како насилние врз политичката волја на тие коишто го воздигнале до политички лидер, значи, на нивното гласачко тело. Политичките лидери делумно го разбираат како алатка со чија помош можат да ја лансираат и тесната групација зад нив. Политичките

партии, неформалните или формалните политички групи, сеедно, никој од нив кон Охридскиот рамковен договор не пристапил со целосно апсорбирање на неговата видлива или невидлива содржина. Мислам дека последен којшто така пристапуваше е Борис Трајковски. Особено кога ја изгуби политичката поддршка на партијата којашто го кандидира за претседател, тој го доби чистиот простор неоптоварено да го артикулира Охридскиот договор. Кога си неоптоварен со моралните или политичките обврски кон една или друга политичка групација, тогаш си во состојба да апсорбираш еден договор како што е Охридскиот и плус се разбира нивото на искреното практикување на политика на Борис Трајковски до денешен ден во Македонија е ненадминато. Со сите негови недостатоци, човечки или политички, тој беше модел на политичка искреност.

Мислам дека последен (лидер) којшто неоптоварено го артикулираше Охридскиот договор е Борис Трајковски.

Дали сметате дека помалобројните заедници, како што се Турците, Ромите, Србите, може да помогнат етничките Македонци и етничките Албанци да воспостават пофункционални односи?

Природно е тоа така. Науката го има тоа создадено, го има објаснето, заради тоа што т.н. потиснати групи, под кој било основ, имаат во себе, освен субверзивен, и конструктивен потенцијал, особено во ситуации каде е можно судирање на т.н. поголеми групи. Во принцип, помалите етнички заедници во Македонија, освен што можат да бидат украс на мултикултурализмот, во најубава смисла

Помалите етнички заедници можат да помогнат во омекнување на односите помеѓу поголемите етнички заедници. Притоа, не можат да бидат и единствените коишто го прават тоа.

на зборот, тие можат да помогнат во омекнување на односите помеѓу поголемите етнички заедници. Притоа, не можат да бидат и единствените коишто го прават тоа. Јас ги гледам во конституцијата, инаку самите по себе кога би ги оставиле, тие би биле потполно немоќни.

ОПАСНО Е ФОРМАЛНОТО ЧИТАЊЕ НА ДОГОВОРОТ

Каде мислите дека е овој сензитивен баланс, меѓу граѓанско општество и мултикултурно општество во моментот и каде би требало да се движи во иднина?

Значи, прво, опасноста од формално читање на Рамковниот договор или законите кои произлегоа од него, секогаш постои. И таа всушност се случува заради тоа што политичката прагма го покажува како најлесно практикување на Рамковниот договор, што не значи дека тоа е и доволно продуктивно за општеството. И тоа е, на пример, многу јасно видно со композицијата на органите на управата, со оној несреќен секретаријат за спроведување на Рамковниот договор. Самиот секретаријат укажува на формално разбирање на нештата кое всушност е одличен договор за создавање државна управа или јавни служби воспоставени или изградени по партиократски механизми, што е една голема опасност за целото општество.

Опасноста од формално читање на Рамковниот договор или законите кои произлегоа од него, секогаш постои. Тоа е јасно видно со композицијата на органите на управата.

Тоа, доведено до апсурд, е т.н. правична застапеност според која имаме државни службеници коишто седат дома и примаат плата. Од друга страна тоа му овозможува на партијата партнер во коалициската влада на педесет примени по основ на правична застапеност, да вработи триста, се разбира јавно необелоденето, со што државната администрација се расипува докрај. Координациско тело кај еден политички потпретседател на влада би било сосема добро и сосема доволно да ја надмине улогата на овој секретаријат кој се претвора во паралелна агенција за државни службеници, која дозволува да се создаваат паралелни слики на светот. На крајот на краиштата, ако некој Албанец во ова земја е министер, тој не е министер за Тетово, за Гостивар или за Куманово, тој е министер и за Струмица и за Гевгелија и за Битола.

Кога јас бев министер за култура, тогашниот министер за образование, неговиот заменик, кој беше Албанец, го испраќаше само во Тетово, во Гостивар и во Липково, на пример. Му забележавме дека не е во

На крајот на краиштата, ако некој Албанец во ова земја е министер, тој не е министер за Тетово, за Гостивар или за Куманово, тој е министер и за Струмица и за Гевгелија и за Битола.

ред тоа. Тој треба да го праќа него во Делчево каде што нема ни еден Албанец. Вика, нема Албанци таму. Па тоа не е заменик-министер за Албанци, тој е висок државен службеник на Република Македонија.

Дали мислите дека Охридскиот рамковен договор позитивно влијае на територијалниот интегритет?

Ако треба да се надминат некои мистификации, една од поголемите е кантонизацијата. Без доволно јасно разгледување на концептот на кантони и на кантонална организација на општество, веднаш се покажа на кантонизацијата како на црн ѓавол. Се отвори патот за сите теории на заговори. Охридскиот рамковен договор го отвори патот на децентрализација, кој како сака нека ја разбере. Ако е продлабочена децентрализација, таа ќе подразбере, според сегашната територијална организација, 84 кантони. И тука што ќе правиме? Ќе имаме и кантон Делчево и кантон Пехчево и кантон Гостивар и кантон Брвеница. Децентрализацијата е единствениот модел којшто може да донесе до градење ненапрегнати односи во општеството. Децентрализацијата подразбира потполно разместување на централната власт. Тоа е процес. Тоа не може да се контролира. Може некои закони да помагаат и да го воведуваат. Охридскиот рамковен договор покажа проблем којшто сега го чувствуваме. Ова земја е хиперцентрализирана и во неа премиерот без малку на својата маса од наутро решава микропрашања, па до макрпрашања. Тоа произведува еден друг проблем, оној кој живее во Гостивар и оној од Делчево изворот на сите негови проблеми и решенија ги гледа во Скопје. Децентрализацијата ќе овозможи прво граѓаните јасно

Охридскиот рамковен договор го отвори патот на децентрализација. Таа е единствениот модел којшто може да донесе до градење ненапрегнати односи во општеството.

да ги идентификуваат нивните потреби. Второ, граѓаните јасно да ги артикулираат тие потреби и трето, граѓаните јасно да видат каде е решението на нивните проблеми.

ИДЕНТИФИКАЦИЈАТА ЕДИНСТВЕНО ПО ЕТ- НИЧКА ПРИПАДНОСТ Е ГРДА РАМКА

Дали мислите дека развојот на политичките партии од 1992 до 2001 и од 2001 наваму нуди доволно кохезија?

Кога настануваше плурализмот, во Македонија постоеше традиција на таканаречени национални клучеви, наследена од социјализмот. Политичките партии не се структурираа сосема според тој модел, иако беше присутно такво размислување. Заради тоа размислување, всушност, многу брзо се апсорбира моделот дека во Македонија во владите мора да седат претставниците од албанските политички партии.

Ние имавме 8 години претседател на Собрание етнички Албанец.

Последниот претседател ни беше Албанец. Се разбира, тоа во тогашните политички партии повлече некакви траги на водење сметка за некаква застапеност. Но, многу брзо се надмина тој модел, бидејќи се одвиваше во ситуација кога национализмите наметнаа бариери помеѓу нациите во општеството. Дури и најлибералните политички партии многу брзо разбраа дека политички не е прагматично, не е ни продуктивно да седнат и да се занимаваат со прашањето на правична застапеност на кадрите. Тогаш национализмот се манифестираше на сосема различни начини. Можеби повеќе секојдневно, а многу помалку во она што беше остварување генерална државна политика или политика во одделни министерства. Сонот на либералната мисла, на сите браќа и не е ни илузија, тоа е една убава романтична мисла, но секојдневието бара поинакви решенија. Во тие години, пред да станам министер, претходникот рече дека јас ќе земам за помошник-министер Турчин. Јас апсолутно не би сакал да се сведам на формула Турчин во Македонија. Прво, тоа е една грда рамка. Второ, тоа е редуцирање на секој граѓанин. Значи во Македонија нема само Албанци, Македонци, Роми, Турци итн.

Јас апсолутно не би сакал да се сведам на формула Турчин во Македонија. Ѓунер Исмаил има уште десет квалификативи кои што ги смета потполно еднакви со квалификативот Турчин.

Постои Сашо Клековски кој има барем десет квалификативи потполно еднакви на квалификативот Македонец. Или Ѓунер Исмаил кој е Турчин. Ѓунер Исмаил има уште десет квалификативи коишто ги смета потполно еднакви со квалификативот Турчин. Политичките партии се структурирани пред сè во насока да остварат што подобар политички резултат, особено во изборите.

Политичките партии се структурирани пред сè во насока да остварат што подобар политички резултат, особено во изборите.

Тоа не ги претвора во националистички групации. Напротив. Така се структурирани партиите кај мнозинските Македонци, така се структурирани партиите кај Албанците. Така се структурирани и националните партии. На која идеологија ќе се приклонат, тоа е веќе друго прашање. Мислам дека партиите се сложена структура и можеме да ги гледаме само како една творба на една нација, на една национална групација. Се случува други феномени во меѓувреме. Се случува социјални феномени, коишто граѓаните на ова земја ги обединија по сосема друг основ. Кај социјалните немири, или кај стечајците, кај тутунари, кај млекари, кај сите овие ги набројувам моменти на кој најблиску посведочивме. Тутунарот е тутунар, не е Албанец или Македонец. Млекарот е млекар, или лозарот или стечаецот. Јас ги гледав стечајците, има внатре

Се случува социјални феномени, коишто граѓаните на ова земја ги обединија по сосема друг основ. Тутунарот е тутунар, не е Албанец или Македонец. Млекарот е млекар, или лозарот или стечаецот.

секакви. Турци, Македонци, Роми итн., но значи дека обединувањето особено за политичко дејствување сега сè помалку се диктира од националниот момент, освен ако не ги гледаме овие вжештени политички реторики.

Дали мислите дека е потребно во политичките партии да биде одразена мултиетничност и во самите раководства?

Кратко речено, да. Но, тоа сега во моментот се заменува со еден друг модел, моделот на таканаречени коалициски групации. Бидејќи политичарите се реалисти, многу пореалисти од кој било друг во општеството, тие на крајот на краиштата умеат да го согледаат посакуваниот и остварливиот резултат.

Бидејќи политичарите се реалисти, многу пореалисти од кој било друг во општеството, тие на крајот на краиштата умеат да го согледаат посакуваниот и остварливиот резултат.

Груевски, на пример, правејќи една клучна шарена коалиција, ги убеди оние од левицата дека всушност тоа е моделот. Значи, не да стави Турци или Албанци во раководствата на ВМРО-ДПМНЕ, туку собра мали, можеби минорни, можеби пајтон-партии итн., но ги убеди во тој модел, којшто сега го прават и опозицијата и ДУИ. Јас пак повторувам, социјалните процеси ќе доведат до некако поинакво здружување на луѓето, но не мислам дека тоа здружување ќе биде подобро или ние ќе бидеме сведоци на здружување повеќе од она што е вообичаено, синдикално здружување. Синдикалната платформа ги обединува луѓето. Тие синдикални групации добиваат подоцна некакви политички предзнаци, леви, десни, блиски, далечни итн., но тука се веќе други традиции на организирање.

**ДОГОВОРОТ НУДИ
КЛИМА ЗА РЕШАВАЊЕ
НА СЕГАШНИТЕ И ИД-
НИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ**

Во која мера е спроведен договорот и каде во иднина треба да се обрне повеќе внимание?

Да се каже дека Охридскиот рамковен договор е спроведен, не е возможно во поглед на тоа дека во Македонија политичкиот дијалог е недоволен. Да се каже тоа е недоволено и погрешно во поглед на македонската администрација која е нискокапацитетна за да се прилагоди, односно за да ја води државата во насока на интеграциите во ЕУ. Правичната застапеност, дури и статистички да биде оценета како добра, како точна, можат да се направат финансиски анализи за тоа колку пари нè чини мултинационалната демократија. Дури и да се покаже како добра, не е доволно едноставно го да анектираме тој документ во нашето историско книговодство. Охридскиот рамковен договор едноставно нè принудува цело време да разговараме за жешките прашања, а нив ги има и ќе ги има. Не мислам на меѓунационални односи, нè чекаат крупни политички одлуки во однос на социјалната ситуација, во однос на финансиската ситуација, „леглања“ на поставеноста на државната организација и нејзина рестрикција. Допрва некаква влада или некаков економски или социјален тим ќе оцени дека 130.000, 150.000 или недоброено, сега засега државната администрација ни е вишок. Овој економски тим утре ќе оцени дека нашата кредитна дупка е многу поголема отколку што ние мислиме дека е и дека, во однос на таа кредитна дупка, нам ни следи ново задолжување, ново стегање на

ременот итн. Тоа се прашања коишто во себе не содржат национални моменти. Но, Охридскиот рамковен договор нуди клима за решавање. Тој ни вика седи на маса, собери што повеќе различија и гледај да ги усогласиш за да видиш. Да видиме дали утре ќе отпуштиме 30.000, 50.000, нема да отпуштаме, како ќе ги отпуштаме, дали ќе земеме кредит и од кого ќе земеме кредит, бараме пари или не бараме пари итн. Тоа се поболни прашања, отколку што изгледа на прв поглед.

Охридскиот рамковен договор едноставно нè принудува цело време да разговараме за жешките прашања, а нив ги има и ќе ги има.

Дали се потребни дополнувања на договорот? Дали е тоа конечниот модел?

Не се потребни во смисла на ново реконституирање или ново балансирање на состојбите. Не треба да заборавиме дека рамковниот договор дојде на крајот на една експлозивна ситуација што се нарекуваше конфликт, воен конфликт, војна итн. Тоа е нешто кое нè принуди да ги спознаеме основните принципи на општественото договарање. Тој има толку механизми за по пат на договарање да ги разрешиме итните состојби што ќе ни се наметнат во

високодинамичната општествена структура. Мислам дека сегашните механизми, уставни, законски итн., овозможуваат доволно простор за примена на механизми од типот: избори, компонирање парламентарни мнозинства, структурирање политичка волја, усогласување политичка волја, усогласување на нашите политички или историски интереси, одбирање стратешки партнерства итн. Сè е можно со ова денеска што го имаме како расположлив инструмент за управување со општеството.

Дали има уште нешто што сакате да го кажете?

Ова е една океанска тема, а Македонија е една нова политичка заедница од овој тип. Таа има подолга историја на државност од онаа на 8 септември '91, таа си е држава од 1944 година, тоа не смеете да го заборавиме. Но, во ова историска фаза, во овој контекст и географски и политички и геостратешки, оваа Македонија почива, меѓу другото, на она што е политичка формула за постоење смислена во Охридскиот рамковен договор. Договорот не е нешто што треба да се закачи во рамка на сид, туку треба да се однесуваат со должна политичка креативност во неговото секојдневно артикулирање. И во таа смисла за спроведувањето се најодговорни македонските политички елити во оваа национална смисла на зборот, значи Албанци, други, трети, четврти. Но, тој договор е направен со несебична помош на ЕУ, на НАТО и држави кои моралната поддршка ја покажуваа во смисла на политички декларации за поддршка на тој договор. Потписот на тој договор јас го разбираам низ призмата на нивната поставеност во светот. Го подразбирам пред сè како гаранција за тоа што таму е напишано дека ќе биде остварливо. Јас имам разбирање за нивното понекогаш дискретно држење настрана или дискретно набљудување на тоа како ние се снаоѓаме во нашите секојдневни животи. Но, сепак потсетувам и секогаш тоа го правам дека гаранција за неговата долговечност, се нивните потписи. Додека тие постојат, НАТО и ЕУ, има да постои Македонија која што се заснова врз основа на членовите и принципите на Охридскиот рамковен договор. И, во таа смисла, тие таа своја улога нека ја памтат, макар често ги потсетувале на тоа.

РЕЗИМЕ

Ѓунер Исмаил смета дека Македонија е поздраво место за живеење во однос на меѓуетничките односи, денес, 10 години по Охридскиот рамковен договор. Иако форматски краток, договорот е во исто време отворен за креативни толкувања. Според него, немаат сите политички лидери иста перцепција на Договорот. Некои разбирања се вулгарно прагматични, други индиферентни, трети не го сакаат, а некои дури го чувствуваат како насилство врз политичката волја на нивните гласачи. Помалите етнички заедници, освен што можат да бидат украс на мултикултурализмот, во најубава смисла на зборот, можат да помогнат во омекнување на односите помеѓу поголемите етнички заедници. Притоа, не можат да бидат и единствените коишто го прават тоа. Тој смета дека една од опасностите што му се заканува на Договорот е неговото формално читање. Секретаријатот за спроведување на Охридскиот рамковен договор го гледа како одраз на тоа формално читање. Децентрализација за која беше отворен патот со Договорот е единствениот модел кој може да гради порелаксирани односи во општеството. Таа подразбира процес во кој потполно ќе се размести централната власт. Лошо е да се прави идентификација само според етничка основа, затоа што секој човек со себе носи уште многу други идентитети, освен етничкиот. Дури и ако постои оценка дека Договорот е спроведен, не можеме да биде ставен во архивите. Тоа е документ што повикува да се разговара за жешките прашања и кој нуди механизми за решавање на сегашните и идните предизвици, кои ќе бидат уште поголеми затоа што ќе задираат во социјалата и економијата.

Ѓунер Исмаил, роден во 1951 г. во Битола, публицист. Бил директор на Турскиот театар (1987-1992 г.). Поранешен министер е за култура (1992-1994 г.) и министер без портфолио (1994-1996 г.). Бил член на Советот за безбедност на Македонија (2002-2005 г.). Поранешен директор на магазинот „Форум“. Основач е и член на Транспарентност Македонија (од 2002 г.) Претседател е на Управниот одбор на Форум ЦСИД од 1997 г.

ПЕРМБЛЕДНЈЕ

Gjuner Ismail mendon se Maqedonia është vend më i shëndoshë për jetesë lidhur me marrëdhëniet ndëretnike, sot, 10 vite pas Marrëveshjes kornizë të Ohrit. Edhe pse me format i shkurtër, marrëveshja është hapur në të njëjtën kohë për komentime kreative. Sipas tij, të gjithë liderët politik nuk kanë perceptim të njëjtë për Marrëveshjen. Disa kuptime janë vulgare pragmatike, të tjerët indiferent, të tretët nuk e duan, ndërsa të tjerët e ndjejnë si dhunë mbi vullnetin politik të votuesve të tyre. Bashkësitë më të vogla etnike, përveç që mund të jenë zbulurim i multikulturalizmit, në kuptimin më të mirë të fjalës, mund të ndihmojnë në zbutjen e marrëdhënieve mes bashkësive më të mëdha etnike. Gjatë kësaj, nuk mund të jenë edhe të vetmit të cilët e bëjnë këtë. Ai mendon se një nga rreziqet që i kanoset Marrëveshjes është leximi i tij formal. Sekretariati për implementimin e Marrëveshjes kornizë të Ohrit e sheh si reflektim i këtij leximi formal. Decentralizimi për të cilin ishte hapur rruga me Marrëveshjen është modeli i vetëm i cili mund të ndërtojë raporte më të relaksuara në shoqëri. Kjo nënkupton proces në të cilin tërësisht do të zhvendoset pushteti qendror. Është keq të bëhet identifikimi vetëm në bazë etnike, sepse çdo njeri me vete mban edhe shumë identitete tjera, përveç atij etnik. Bile edhe nëse ekziston vlerësim se Marrëveshja është implementuar, nuk mund të vendoset në arkivat. Ky është dokument që bën thirrje të bisedohet për çështjet e nxehta dhe i cili ofron mekanizma për zgjidhjen e sfidave të tanishme dhe të ardhshme, të cilat do të jenë edhe më të mëdha sepse do të prekin në çështjet sociale dhe ekonomi.

Gjuner Ismail, i lindur në 1951 në Manastir, publicist. Ishte drejtor i Teatrit turk (viti 1987-1992). Ish-ministër i Kulturës (viti 1992-1994) dhe ministri pa resor (viti 1994-1996). Ai ishte anëtar i Këshillit të Sigurimit të Maqedonisë (viti 2002-2005). Ish-drejtor i magazinës "Forum". Është themelues dhe anëtar i Transparensi Maqedonia (nga viti 2002) është Kryesues i Bordit drejtues të Forumit të CSID nga viti 1997.

SUMMARY

Gjuner Ismail thinks that Macedonia is a healthier place for living with regard to the inter-ethnic relations, today, 10 years after the Ohrid Framework Agreement. Although short in its format, the agreement is at the same time open for creative interpretations. According to him, not all political leaders have the same perception of the Agreement. Some understandings are vulgarly pragmatic, others indifferent, third do not want it, and some even feel it as a violence of the political will of their voters. The smaller ethnic communities, apart from being a decoration of the multiculturalism, in the best meaning of the word can help in softening the relations between the bigger ethnic communities. They, however, can not be the only ones that do this. He thinks that one of the dangers that threaten the Agreement is its formal reading. The Secretariat for Implementation of the Ohrid Framework Agreement is seen as a reflection of this formal reading. The decentralisation which was set in motion by the Agreement is the only model that can build more relaxed relations in the society. It implies a process that will fully displace the central government. It is bad to make identification solely on ethnic basis, because every man carries a number of other identities within besides the ethnic one. Even if there is an assessment that the Agreement has been implemented, it can not be placed in archives. It is a document that calls to talk about the hot issues, offering mechanisms to resolve the current and future challenges, which will be even bigger because they will touch upon the social issues and economy.

Gjuner Ismail, born in 1951 in Bitola, a publicist. He was the director of the Turkish Theatre (1987-1992). A former Minister of Culture (1992-1994) and a Minister without Portfolio (1994-1996). He was a member of the Security Council of Macedonia (2002-2005). Former director of Forum magazine. He is the founder and a member of Transparency Macedonia (since 2002). He has been the president of the Managing Board of FORUM CSRD since 1997.

Али Алиу

ОСНОВА ЗА ЗАЕДНИШТВО ТРЕБА ДА БИДЕ ИСТОРИСКО-КУЛТУРНАТА ТРАДИЦИЈА

Ali Aliu, Bazë për bashkësi duhet të jetë tradita historike-kulturore

Ali Aliu, The basis for togetherness should be a historical-cultural tradition

Дали се надминуваат етничките поделби?

Нема желба ниту кај институциите, ниту кај медиумите да се надминат етничките поделби. Поделбите се во нашите размислувања, ментални се и не гледам некоја преокупација за да се постепено надминат истите. Не гледам некоја перспектива дека навистина ќе се надминат и дека односите ќе се хармонизираат. Се прават некои договори математички, механички. Колку пратеници, колку министерски места, кој е процентот на вработувањето, што е тоа Охридски договор. Сето тоа е небитно, неважно. Сосема е друго да бидат луѓето сосема рамноправни, слободни, а не некој да бара или да дава постојано со натегнувања, конфликти, инциденти, говор на омраза. Никако да го надминеме тоа.

Се прават некои договори математички. Колку министерски места, кој е процентот на вработувањето. Сето тоа е небитно, неважно. Сосема е друго луѓето да бидат сосема слободни и рамноправни.

Зошто мислите дека сме заробени во таа стапица на ненадминување, неуправување на разликностите во Македонија?

Нема желба од политичари на кои изгледа тоа им е најјаката карта за власт. Сегашниот премиер како да триумфира врз основа на таква

Јас верувам дека етничката недоверба би била надмината за 5-10 години ако навистина луѓето сакаат да излезат од таа замка.

реторика, која е антиалбанска. И обратно. Јас верувам дека етничката недоверба би била надмината за 5-10 години ако навистина луѓето сакаат да излезат од таа замка.

ИЗГУБЕНИ ИЛУЗИИ ЗА ПОДОБРА ИДНИНА

Дали во основа политичките елити ја затскриваат својата неспособност да испорачаат економски резултати преку манипулирање со тензиите меѓу етничките заедници?

Точно е дека станува збор за манипулација. Политичките структури секој мандат го доживуваат како шанса за некоја материјална корист

и добивка. Тоа е како епидемија проширена одозгора па надолу, тоа е зараза, болест, од која треба да оздравиме. Но, треба да помине време. Јас припаѓам на генерација која во пресвртните 90-ти години имавме илузија дека навистина ќе најдат добри и посреќни времиња. Меѓутоа, сега воопшто немам таква илузија дека мојата генерација ќе доживее нешто такво. Сето тоа, еден ден, ќе има крај. Кога ќе биде тој крај, за мене е важно кога ги имам предвид моите внуци, моите деца, ќерка и син, кои се доближуваат до 50-тите години, не знам дали ќе бидат среќни, дали ќе бидат под едно небо каде што ќе се живее среќно и убаво.

Охридскиот рамковен договор говори за еден баланс меѓу граѓанското и мултикултурното. Што мислите, во која насока се развива Македонија?

Не сум многу квалификуван за сите овие алтернативи, општествени, социјални, политички. Само знам дека во Рамковниот договор треба да има еден дух, една визија каде што сите граѓани, сите припадници по разни основи и етнички и верски да се чувствуваат сосема слободни и рамноправни.

Рамковниот договор треба да има еден дух, една визија каде што сите граѓани, сите припадници по разни основи и етнички и верски да се чувствуваат сосема слободни и рамноправни.

Која алтернатива и кој концепт се поблиски до ова, поадекватно, тој треба да се примени. Мислам дека се непродуктивни дискусиите околу тоа кога бираме кој систем би ни одговарал, кој би бил подобар за помалите етникуми. Мислам дека сето тоа е теорија без некоја визија за да одреди секое друштво и аплицира таков принцип што ќе биде еднаков и добар за сите граѓани.

Рековте еден дух, една визија. Дали етничките Македонци и етнич-

ките Албанци можат да имаат заеднички снисhta, заедничка визија за Македонија?

Јас, бидејќи сум од таа генерација, од таа фела на писатели, бидејќи се занимавам со наука на книжевност, имам такви визии блиски, скоро исти за Македонија, да може да биде земја каде што ќе живеат сите среќно.

Ние сме мала земја, еден град европски каде луѓето се знаат.

Во моментот, во Македонија не гледам личност, не гледам лидер кој би направил таква жртва со која Македонија ќе стане место каде навистина луѓето ќе се чувствуваат поубаво, среќно, колку што може да се чувствува човекот. Со мал напор, со добри намери, со добри визии можеби секоја политичка опција или партија кога навистина би сакала да достигне нешто слично, можеби би се жртвувала оти тешко е да се добие некако разбирање за такви намери, за такви пресврти при вакво пребивање на рецидивите. Овие сегашните се мали личности за мали интереси, за вулгарни интереси, за суети, за некоја нарцисоидност, замислување за станување историски личности. Тоа не се личности кои во Македонија можат да донесат нешто убаво.

Дали другите институции, писатели, медиуми, обезбедуваат едно сврзно ткиво?

Мислам дека културните структури и уметничките и креативните се сосема маргинализирани. Тоа е толку очигледно. Можеби меѓу нив може да се најдат личности со такви визии, меѓу писатели, уметници, ликовни уметници.

Новинарската структура е во една длабока морална криза. Поголемиот дел од новинарите не може да одолеат или да се спротивстават на притисоците на една власт која е доста брутална. Сега можеби се развинува да се најде оправдување, но мислам дека новинарите се или маргинализирани или замолчени. Медиумите се еден главен извор на докторирање на јавноста. Имате

Не знам дали постои некој слој, општествен, социјален од каде можат да никнат личности со визии за водење на земјата.

многу такви примери, секој ден можете да видите дека тоа не личи ни на новинарство, ни на интелектуалност. Не знам дали постои некој слој, општествен, социјален од каде можат да никнат личности со визии за водење на земјата.

ЖИВЕЕМЕ ВО ВРЕМЕ НА ОПШТА КРИЗА НА ВРЕДНОСТИ

Како ги оценувате постигнувањата во делот на идентитетот и културата? Дали е сега полесно да се биде писател на албански јазик?

Тешко е да се биде писател и маргинално е да се биде писател и Албанец и Македонец.

Што се однесува до спојот на соработка на културите, Македонија може да биде мултикултурна, каде основа за заедништво е токму историско-културната традиција. Тој дел на албанската традиција е до такво ниво запоставен, што никој скоро не се занимава со тоа. И случајно кога ќе дојде во Министерството за култура Албанец, по некоја инерција, веднаш и си заминува.

Јас во една прилика на една научна сесија им реков на албанските партии, кои стануваат коалиционери, дека во Министерство за култура треба да постои дел за албанската култура. Едно мало министерство, еден мал совет кој би се занимавал со јавни манифестации, културни институции, музички и уметнички школи, издаваштво, галерии, театри, тоа веќе не постои. Тоа е една селска импровизација, никој со тоа не се занимава. Викаат во овој дел немојте да се пазарите, дали воопшто ќе имате државен секретар или заменик-министер. Треба да има една матрица која ќе се занимава со тоа. Смеслата на тоа заедништво е во основа таква. Тие разлики треба да комуницираат.

Јас сум соработувал на вакви проекти две-три години со покојниот Анте Поповски, заедно реализиравме пет-шест крупни проекти. Ги издадовме на македонски и најголемите албански поети. Направивме антологија на современата албанска поезија, 10.000 стиха и обратно, јас преведував и објавив кај еден издавач во Албанија, избор на песни од Анте и Матеја Матевски.

Во основа тоа е она што треба заедно да се соживее, да се комуницира, да се потполнува меѓу себе. Гледам и проекти сега, тргнете од сето она што се прави како визија до 2014 година и некои божем поголеми културни проекти, воопшто не се чувствува тоа во овој дел, кога мислам на албанската култура и како традиција и како современост таа е толку запоставена, хаотична, не едно ниско ниво, кич. Тогаш можам да замислам како е за другите заедници, уште полошо и запоставено.

Дали тоа го има и кај Македонците?

Јас реков дека го има и кај македонскиот дел, бидејќи јас сум често и во

тие книжевни жирија и во Друштвото на писателите, на два пати сум бил избран и за писател на најдобар роман и во тој дел како да доминираат потпросечни вредности. Кој како ќе се снајде во власта, во структурите. Криза на вредности и таму постои, но мислам дека во овој дел е сосема запустено. Е тоа треба да е дух на Охридскиот договор.

На што мислите се должи таа неможност да се зачува веќе постигнатото ниво, а да не говориме за унапредување?

Јас работев 30 години на Универзитетот во Приштина. Се пензионирав, но од почетокот на Штуловиот универзитет, веќе 10-та година работам со постдипломците. Моите помлади колеги кои уште не се пензионирани велат дека највредното е она од што било од мојата генерација и постаро од тоа. Сега сè е нарушено. Мислам дека тоа се случува и на Балканот. Мислам дека ова е најочигледно во Косово, во Македонија, додека во Албанија како да има некои движења за да се надмине, да се скрати тој период, транзицијата. Зошто е тоа така?

Сè се доживува како анархија во земјава, немаме механизми за да ги утврдиме вредностите. Не постојат веќе такви механизми и во таков празен простор секој се снаоѓа како знае и умее. Доживуваме еден период на општа криза на вредности и во образованието и во издаваштвото и во креирањето на вредностите. Одделни личности кои се влијателни понекогаш прават зафати за да се надмине тоа, да се види некоја вредност која е изгубена меѓу мноштво

Доживуваме еден период на општа криза на вредности и во образованието и во издаваштвото и во креирањето на вредностите.

калалак. Во Албанија, во Тирана, каде што издавам јас, таму објавувам трудови, а овде нема ни што да се објавува ни каде да се објавува. Ниту има некоја потреба ниту барање ниту знаење каде се објавува, што се прави. Тотален мрак. Таму барем има 50-100 вредни креатори кои ќе се сетат на некој талент, некоја вредност и ќе се обидат да ја поткрепат. Ние сме албанска периферија на култура и вредности, впрочем секоја култура има свои центар и периферија. Тие меѓусебно се хранат, се надополнуваат, така тоа функционира. Но, овде ништо не функционира.

НЕ ПОСТОИ ПОДДР-ШКА ЗА ГОЛЕМА АЛБАНИЈА

Спомнавте центар и периферија. Деновиве некои српски политичари спомнуваат поделба на Косово. Дали мислите во регионот има место за старите идеи за големи држави?

Она што реков за поделбите во Македонија и на овој дел од Балканот сè уште е присутно. Што се однесува до Голема Албанија и спојување на Косово со Албанија, сега е топ тема и во Тирана и во Приштина. Синоќа имаше дебата и многу се присутни овие теми и на кабелските телевизији, а не можеш да ги најдеш и на МТВ2. Видете, навистина Албанците се поделени на неколку држави во овој регион и мислам дека воопшто не е најбитно, ниту тие можат да бидат посреќни ако се спојат, ако

Веќе има развиено различен косовски и албански менталитет, кои не се сосема компатибилни. Јас мислам дека не треба да постои спречување, граница на комуникации меѓу луѓето. Треба да има слободна комуникација, тоа е најважното.

бидат заедно. Такво расположение, посебно во Албанија, не постои. Како тестамент ни мојата генерација, ни политичка ни културна, можеби нема право да остави тестамент за внуците дека вие ќе бидете вака и тоа спонтано ќе дојде и идните генерации ќе решат дали ќе им биде подобро да се заедно или сепак

да имаат некоја граница. Веќе има развиено различен косовски и албански менталитет за последните 50, 60 години, кои не се сосема компатибилни. Јас мислам дека овде не треба да постои спречување, граница на комуникации меѓу луѓето, меѓу културите, меѓу медиумите, меѓу литературата, меѓу книгата. Треба да има слободна комуникација, тоа е најважното.

Како гледаат македонските Албанци на оваа дебата меѓу Тирана и Приштина?

Некако збунети и без некоја визија. Цврста визија е дека тие се две држави. Дури некои аналитичари од Тирана велат дека тоа е некоја нација во создавање. Албанците, кај смирение, што е со нас? Сето тоа е на ниво на дискусии, на медиумски ексклузивитети, наоѓање на такви теми кои се интересни за гледање.

РЕЗИМЕ

Али Алиу смета дека духот на Рамковниот договор е слободата и рамноправноста, а не бројот на функции. Во Рамковниот договор има еден дух, една визија каде што сите граѓани, сите припадници по разни основи и етнички и верски ќе се чувствуваат сосема слободно и рамноправно. Смета дека ниту меѓу политичарите нема личности со визија и прашање е дали постои некој општествен и социјален слој од каде можат да никнат личности со визија за водење на земјата. Смета дека албанската култура и историја е запоставена од главните институции во државата. Во Македонија не постојат механизми за утврдување на заедничките вредностите, отсуствува заедничкото креирање книжевност, кое било случај во неодамнешното минато. Целата држава доживува период на општа криза на вредности, во образованието, во издаваштвото, во креирањето вредности. Смета дека нема простор за големи држави и дека е најважно да има слободна комуникација.

Али Алиу, роден во 1934 г. во Крани, Преспа, е есеист и книжевен критичар. Доктор е по филолошки науки. Бил професор на Филолошкиот факултет во Приштина. Член е на Друштвото на писателите на Македонија од 1975 година. Автор е на повеќе книги. Член е на Советот за радиодифузија.

PËRMBLEDHJE

Ali Aliu mendon se fryma e Marrëveshjes kornizë është liria dhe barazia, e jo numri i funksioneve. Në Marrëveshjen kornizë ka një frymë, një vizion ku të gjithë qytetarët, të gjithë pjesëtarët në bazë të ndryshme edhe etnike edhe fetare do të ndjehen mjaft lirë dhe të barabartë. Mendon se asnjë mes politikanëve nuk ka personalitet me vizion dhe pyetje është nëse ekziston ndonjë shtresë shoqërore dhe sociale prej ku mund të dalin personalitete me vizione për udhëheqjen e vendit. Mendon se kultura dhe historia shqiptare është e lënë anë nga institucionet kryesore në shtet. Në Maqedoni nuk ekzistojnë mekanizma për vërtetimin e vlerave të përbashkëta, mungon krijimi i përbashkët i letërsisë, që ka qenë rast në të kaluarën e paradokohshme. I gjithë shteti përjeton periudhë të krizës së përgjithshme të vlerave, në arsimimin, në botim, në krijimin e vlerave. Ai mendon se nuk ka hapësirë për shtet të mëdha dhe se më e rëndësishme është të ketë komunikim të lirë.

Ali Aliu, i lindur në vitin 1934 në Kranj të Prespës, është eseist dhe kritik letrar. Është doktor i shkencave filologjike. Ka qenë profesor i Fakultetit Filologjik në Prishtinë. Anëtar i Lidhjes së Shkrimtarëve të Maqedonisë që nga viti 1975. Është autor i më shumë librave. Anëtar i Këshillit të Radio-difuzionit.

SUMMARY

Ali Aliu thinks that the spirit of the Framework Agreement is freedom and equality rather than the number of functions. In the Framework Agreement there is a spirit, a vision where all the citizens, all the members of different ethnic and religious basis will free quite free and equal. He thinks that there are no persons with vision among the politicians and there is a question if there is a social layer where people with vision on leading the country can appear. He thinks that the Albanian culture and history have been neglected by the main institutions in the country. In Macedonia there are no mechanisms to determine the common values; there is a lack of joint creation of literature, which was the case in the recent past. The whole state is experiencing a general crisis of values, in the education, in the publishing, in the value creation. He thinks that there is no space for great countries, and that free communication is the most important thing.

Ali Aliu, born in 1934 in Krani, Prespa, is an essay writer and a literary critic. He holds a PhD in philology. He was a professor at the Faculty of Philology in Pristina. He has been a member of the Writers' Association of Macedonia since 1975. He is the author of a number of books. He is a member of the Broadcasting Council.

Александар Чомовски

ОРД Е ЕВРОПСКА ЛЕГИТИМАЦИЈА НА МАКЕДОНИЈА ЗА НЕЈЗИНИОТ МУЛТИКУЛТУРАЛИЗАМ

Aleksandar Çomovski, MKO është legjitimacion evropian i Maqedonisë për multikulturalizmin e saj
Aleksandar Çomovski, OFA is the European ID of Macedonia for its multiculturalism

Дали мислите дека Македонија е подобро место за живеење денеска, сега, благодарјејќи на Рамковниот договор?

Генерално, Македонија не е подобро место за живеење на дваесетгодишнината од независноста, независно што оправдано ја изборивме, но неоправдано ја маргинализираме. По дваесет години, ние разговараме за теми кои одамна требаше да бидат завршени, како прашањето на демократските слободи, прашањето на индивидуалните човекови права итн. Зборувам и за фактот дека, без оглед на објективните ситуации во кои во одредени периоди поради надворешни фактори Македонија се наоѓаше приклевштена во својот социо-економски амбиент, ние не успеавме да ги решиме разумно тие прашања. Значи, Македонија не е подобро место за живеење, но не поради примената на Охридскиот рамковен договор, туку поради својот државен економски и политички развој.

НЕИСПОЛНУВАЊЕТО НА ПОМАЛИ ПРАВА ВО ДЕА ВО ПОРАДИКАЛНИ БАРАЊА

Што разреши Охридскиот рамковен договор?

Во целата таа ситуација во овие две децении и особено на почетокот на

првата деценија додека ни се случи Охридскиот рамковен договор ние немавме политички лидерства кои ја сфаќаа тежината на таканареченото албанско прашање во Македонија. Бевме поставени во ситуација на зависност од таканаречениот српски патернализам кон решавањето на целината на албанското прашање. Или Србите имаа проблем со Косово, па го трансферираа во Македонија, или нашите Албанци беа инструментализирани на еден или друг начин во таканаречената косовска агенда за остварување на правата на самостојна држава итн. Од оној момент кога се случи

Бевме поставени во ситуација на српски патернализам кон решавањето на целината на албанското прашање и во косовска агенда. Од ОРД веќе ја имаме одговорноста за уредување на меѓуетничките односи.

Охридскиот рамковен договор, од тој момент веќе ја имаме одговорноста за уредување на меѓуетничките односи врз еден оригинален текст и врз појасни правила на игра во релацијата на кохабитација. Охридски рамковен договор не е договор кој ги персонализира меѓуетничките односи. Тие персонални меѓуетнички односи се изразуваат низ една традиција. Ние со Албанците и со Турците во нашето маало никогаш не сме имале таканаречени лични конфликти или трајни непријателства. Како можете поинаку да го доживеете фактот дека во Тетово во таканаречените албански и турски маала соседите кои се затекнале таму знаеле и албански и турски или заеднички славеле и Бајрам и Велигден. Охридскиот рамковен договор веќе уредува политички релации меѓу двете заедници и нè научи да ја осознаеме европската димензија на тоа како треба да се размислува за да се уредуваат принципите на внатрешната кохабитација и да размислуваме на решавање на прашањата со компромис. Во политика-та клучниот принцип на создавање

амбиент, политички и демократски, е како да направиш компромис меѓу спротивставени вредности и спротивставените опции.

Дали мислите дека Рамковниот договор ги разреши потенцијалните закани кон унитарноста на Македонија?

Јас го имам интервјуирано Митхат Емини, по излегувањето од затвор, кој јасно уверуваше дека Албанците немале концепт на сепарација од Македонија. Проектот „Илирида“ беше израз на револт на статусот на Албанците, кој се појави само една година по донесувањето на Уставот и во услови кога Србите со ЈНА се закануваа кон независноста на Македонија. Тогаш Албанците одиграа улога да не бидат фактор на подбучнување, туку беа кохабитациски фактор, фактор на стабилноста во Македонија. По „Илирида“ се случува Тетовски универзитет, се случува гостиварските настани за знамето. Реакцијата на македонското политичко лидерство во овие настани беше милитантна. Не постоеше разговор за да се пресретне конфликтот. Нашите политичари ќе ги искажеа нивните политички вредности ако го признае тогаш Тетовскиот универзитет, таков каков што беше, илегален, мизерен по стандардите, по образовната структура, но тоа е автономна волја на албанскиот народ, иста таква кава што беше волјата за сувереноста на македонската држава, волја на македонскиот народ. Значи, сите овие настани беа предупредувачки сигнал кој македонските политички лидерства не успеаја да го доживеат и да го анализираат.

Реакцијата на македонското политичко лидерство за одредени настани беше милитантна.

Иста е ситуацијата и сега. Повторно ние се соочуваме со своевидна Илирида, односно идеи за функционална федерализација со која Албанците бараат контрола и располагање со една третина од буџетот на државата колку што е нивниот број. Дали можете да мешате економски

параметри со политички и етнички? Но тоа е веќе прашање кое е на маса, за кое треба да се разговара.

Се вели дека на Албанците не треба да им се даваат уште права, бидејќи кога ќе ги добиеле, ќе барале нови. Меѓутоа вие зачнавте всушност една друга ситуација, дека неисполнувањето на помали права, води во порадикални барања?

Замислете да ја направевме Педагошката академија во факултет на албански јазик. Ќе се пресретнеше една изразена волја на институционализиран начин. Ако македонското политичко лидерство тогаш се уплаши од радикалите од типот на Петровски, Милошоски, Ѓорчев, тоа лидерство не било способно за да ја води државата, да ја проценува државата. Оттука денеска имате реални резерви кон водствата на социјалдемократите кои освен прашањето на приватизацијата и транзицијата, немаа чувство за меѓуетничките односи. Основната суштина на судирите во Македонија, сега прв пат тоа ќе го кажам, е во личното чувство на тандемот Глигоров-Џрвенковски на политичката едукација преземена од Белград во однос на албанското прашање.

Основната суштина на судирите во Македонија, е во личното чувство на тандемот Глигоров-Џрвенковски на политичката едукација преземена од Белград во однос на албанското прашање.

Ако имаа тогаш разбирање заедно со составувачите на Уставот (Поповски, Фрчковски и Мирчев), ние ќе имавме поинакви решенија. Меѓу другото една од верзиите што Владо Поповски ја направи за Преамбулата на Уставот, прашањето на албанскиот статус беше издигнато еднакво на Уставот од 1974 година. Како беше возможно во Југославија да имате претседател на претседателството Албанец, да имате вице-премиери и министри Албанци, социјалистичка Македонија имаше и претседател на Собранието Албанец, а ние дваесет години потоа немаме претседател на Собранието Албанец.

Дали проблемот на Македонија не е демократскиот дефицит на десницата, туку демократскиот дефицит на левицата?

Десницата по својата идеолошка матрица е крајно конзервативна. Во конзерватизмот спаѓа и прашањето на национализмот. И тоа е нормално. Меѓутоа ние во Македонија

немаме такво јасно идеолошко разграничување. Како инаку денес можете да соработуваат „терористите“ и „бранителите“?

Велите дека е проблем што левицата во Македонија ја наследи матрицата на решавање на меѓуетничките проблем од Белград и дека тоа е еден од генераторите на проблем во Македонија?

Македонците ја чувствуваат фаталистичката политика на заштитништво на официјален Белград кон таканареченото загрозување од Албанците.

Постоеше притаен страв на Маке-

Македонците ја чувствуваат фаталистичката политика на заштитништво на официјален Белград од таканареченото загрозување од Албанците. Стравот на Македонците беше зошто елитата имаше потреба да го плаши народот.

донците од загрозување од Албанците, не затоа што беше внатрешен порив, туку затоа што политичката елита имаше потреба да го плаши народот. И затоа Македонија влезе доцна во процената дали ѝ треба самостојност на Македонија. Дваесет години потоа, кога ќе се сетам и на разговори што сме ги имале со тандемот Глигоров, Кљусев и Ристевски пред референдумот, беше стравот дали ќе успее референдумот за самостојност на Македонија. Ние немавме лидерство кое тропна на маса и рече готово е. Притоа, не смееме да заборавиме, дека веќе имавме создадено амбиент во кој Гошев беше првиот политичар во Македонија кој не беше оптоварен со албанското прашање и кој рече нема останување во редуцирана Југославија.

Дали некаде во нашата потсвест мултикултурализмот се доживува како причина за распадот на Југославија, па етничките Македонци сметаат дека евентуалниот мултикултурализам на Македонија може да доведе до пропаст, распаѓање?

Тоа сега е стратегиско прашање кое човек тешко би можел да го одговори. Две децении по самостојноста дојде една генерација која мора да размислува со практички и вредносни судови за мултикултурализмот во Македонија и да го практикува. Но сега тоа прашање е на Албанците и за Албанците. Значи, Албанците во Македонија освен вербалните негирања за постоење Голема Албанија,

мора да го решат самите тоа прашање ако сакаат на Македонците да им покажат дека се фактор и натаму на внатрешната стабилност. Идеите за големи држави на Балканот би требало да бидат мртви, но секогаш може да се обноват. Можете да се разговара за функционална децентрализација, функционална федерализација, но никогаш тоа не смее да го отвори прашањето на територијална федерализација. Политичките лидерства на Албанците тоа го знаат и овие прашања треба да се решаваат низ европската димензија на големите семејства, на унија на национални, етнички и мултикултурни права и групации.

Оправдано е да се разговара за функционална децентрализација, но никогаш не е оправдано да се зборува за територијална федерализација.

АЛБАНЦИТЕ ДА ИМ ПОМОГНАТ НА ДРУГИТЕ ЗАЕДНИЦИ

Дали е тој договор за Македонците или за Албанците или е за сите граѓани? Каде се тука другите заедници?

Овој договор е билатерален договор. Внатрешен билатерален договор меѓу двете етнички заедници. На Македонија како Европа во мало ѝ недостига договор за индивидуализација на права на другите етнички заедници. Ние денеска се преокупираме премногу со Албанците и со албанската култура. Нам ни недостига договор со кој другите заедници нема да бидат проформа само уставна категорија, етнички групи, туку институционална форма на проткајување на нивните права и на нивната индивидуалност. Можеби на Македонија ѝ недостига, условно кажано, еден „Балкански институт на култури“, проучувањето на етничките култури, етничките вредности и на тој начин да се индивидуализираат правата. Затоа што, на пример, Македонија е дел од Декадата на Ромите и усвои низа документи поврзани со Декадата. Меѓутоа тоа се сведе на една вулгарна варијанта, а тоа е да се отргнат децата од улиците, по секоја цена да им се наметне на Ромите образование, без притоа да ја разбереме нивната социолошка и етнолошка позадина. Ако се вратиме на Охридскиот рамковен договор, сметам дека всушност тој е македонска конвенција за европските вредности. Значи ние само го преточивме

тоа што во Европа станува стожер, а тоа е, изградивме институционална рамка за мултикултурализмот. За мене Охридскиот рамковен договор е европска легитимација на Македонија за нејзиниот мултикултурализам. Ние од Охридскиот договор извлековме две позитивни стојалишта. Без него ние ќе бевме Балкан. Со него ние сме Балкан во предворот на Европа. Без негова реализација нема наш влез во ЕУ.

Станува збор за условно кажано пренесување на дел од својот мајоритет од страна на Македонците во рамноправност на Албанците. Албанците тоа не го забораваат. Ние Македонците денеска имаме проблем со идентитетот. Нас Албанците ни се колектив и велат ако треба да се решава името, ние сакаме да бидеме фактор и да го прифатиме тоа име или тоа решение што е најдобро за Македонците, наедно за македонската држава.

Македонците условно кажано пренесоа дел од својот мајоритет од своја страна во рамноправност на Албанците. Албанците тоа не го забораваат. Ние Македонците денеска имаме проблем со идентитетот. Нам Албанците ни велат да го прифатиме тоа име или тоа решение што е најдобро за Македонците.

Друго е прашањето што се вулгаризира Охридскиот рамковен договор врз основа на социо-економската ситуација на Македонија. А тоа е напливот на прием на Албанци во јавната администрација без јасни критериуми и кадровски ресурси. И повторно се јавува едно политичко интриганство, а тоа е прием на двесте Албанци со истовремен прием на триста Македонци.

Дали всушност постоењето на различните читања што значи баланс меѓу граѓанското и мултикултурната не води до доста различна имплементација на Рамковниот договор?

Мислам дека во Македонија постоењето на мултикултурализмот не го спречува граѓанството. Ние не најдовме форма на изразување на граѓанството во мултикултурализмот. На пример, како што Македонците ја доживеаја ситуацијата на тоа дека беа оној мнозински народ кој требаше да дисперзира дел од својата власт на Албанците, така исто

Албанците би требало како најбројна етничка заедница дел од своите стекнати права да дисперзира врз другите немнозински заедници во Македонија. Значи, треба да се одбележува годишнината на албанската азбука во МАНУ, во средиштето на македонската национална академска рамка, па и национализам да речам, но е сосема извесно дека би било уште подобро кога Албанците би биле „спонзори“ на етничките вредности на Ромите, на Турците, на Бошњациите, на Србите итн. Сега прашањето на односот на Албанците кон немнозинските заедници е еднакво прашање како што Македонците ја имаат одговорноста за Рамковниот договор и за таканаречените албански прашања. На пример, прашањето на јазиците. Ние се сведовме на прашање колку и на каков начин албанскиот јазик ќе биде официјализиран. Ние не говориме дали во блокот на правата се развива на пример автохтон ромски јазик во Македонија. Јас не чув во Комитетот за односи меѓу заедниците Албанец да се залага за јазиците на другите немнозински заедници.

Сега прашањето на односот на Албанците кон другите немнозинските заедници е еднакво прашање како што Македонците ја имаат одговорноста за Рамковниот договор и за таканаречените албански прашања.

МЕДИУМИТЕ И МУЛТИКУЛТУРАЛИЗМОТ

Дали нашите медиуми продуцираат доволно кохезија, доволно вклучување или не?

За македонските медиуми се плашам овој правец на партизација да не отиде во нов правец на етнизација на медиумите, што би можело да биде многу лошо. Да дојде до значење, да кажам условно, на телевизија Алсат против телевизија Сител или телевизија А1. Реално во Македонија се случува партизација на медиумскиот простор и уривање на граѓанството во А1, што според мене беше еден од стожерите на вредносната ситуација во уредувањето на програма на А1. Иако генерално гледано токму А1 е сега на одреден начин повторно пример за внатрешна кохабитација на медиумските и етничките различни медиуми, на меѓујазичната кохабитација. А1 има

Албанци новинари кои со текот на времето својот извештај преку титл ќе го предат од албански на македонски јазик, како што Алсат го прави тоа и мислам дека ќе дојде време кога технологијата ќе овозможи да се бира македонски или албански канал, дека тоа ќе стане составен дел на уредувачката политика.

Еден од позитивните чекори е секако изборот на раководството на ЗНМ.

Јас сум многу горд на изборот во ЗНМ, бидејќи за прв пат нам ни се случи внатрешнафска конкуренција без етнички предзнаци, туку конкуренција на вредности. Тоа беше одличен знак. Најважната работа во суштина ќе биде кога колегите Албанци ќе почувствуваат дека ЗНМ е еснафско здружение без етнички предрасуди. Се уште не се замрени идеите за етнизација на еснафското здружување на новинарите и новинарството преку својот еснаф треба да покаже колку и на каков начин нема фаворизација или нема предност кога се проценуваат дефектите или девијациите на кодексот.

Но, во последните пет години генерално гледано Охридскиот рамковен договор има огромна предност во тоа што создаде кај македонското ткиво прифаќање на реалноста, на таканареченото албанско прашање. На тој план, признавањето на Косово е јасен сигнал дека Македонија успева да се одлепи од оној српски синдром што го има. Сите други случувања, заладувањата, затоплувањата итн., се дел од дипломатијата и политичката игра. Затоа повторно ќе кажам најважната компонента на реализацијата на Охридскиот рамковен договор е своевиден манифест на Албанците во Македонија кој би бил гаранција за сите други етнички заедници, вклучувајќи ја и македонската, дека сите нивна начелни етнички права ќе се реализираат во рамките на европска Македонија.

Охридскиот рамковен договор е своевиден манифест на Албанците во Македонија кој би бил гаранција за сите други етнички заедници, вклучувајќи ја и македонската, дека сите нивна начелни етнички права ќе се реализираат во рамките на европска Македонија.

РЕЗИМЕ

Александар Чомовски смета дека меѓуетничките односи биле заложници на српски патернализам кон решавањето на албанското прашање и на косовската агенда. Македонците ја чувствуваат фаталистичката политика на заштитништво на официјален Белград од таканареченото загрозување од Албанците. Основната суштина на судирите во Македонија е во тандемот Глигоров-Црвенковски и на политичката едукација преземена од Белград во однос на албанското прашање. Македонското политичко лидерство немаше чувство за навремено пресретнување на конфликтот. Реакцијата на одредени настани во 1993-1998 г. била несоодветна и водела во радикализација на албанските барања. Со Рамковниот договор е преземена одговорноста за меѓуетничките односи врз основа на нови и јасни правила. По Рамковниот договор, прашањето на односот на Албанците кон другите немнозинските заедници е еднакво на одговорноста што Македонците ја имаат за Рамковниот договор и за таканаречените албански прашања. Оправдано е да се разговара за функционална децентрализација, но никогаш не е оправдано да се зборува за територијална федерализација. Договор е своевиден манифест на Албанците во Македонија дека сите етнички права ќе се реализираат во рамките на европска Македонија.

Александар Чомовски, новинар, започнал во весникот „Фокус“, а потоа во МРТ. Бил регионален координатор на Радио „Дојче веле“ во Келн. Во А1 телевизија почнал да работи од 1999 година каде работи како главен уредник на информативни програми и водител на вести. Уредник е на познатата контакт-емисија „Чуму“, почнувајќи од 2002 година, за која во 2004 г. ја доби новинарската награда „Мито Хацивасилев - Јасмин“.

ПËРМБЛЕДНЈЕ

Aleksandar Çomovski mendon se marrëdhëniet ndëretnike kanë qenë peng të paternalizmit serb drejt zgjidhjes së çështjes shqiptare dhe të agjendës kosovare. Maqedonasit e ndjejnë politikën fataliste të internimit të Beogradit zyrtar nga i ashtuquajturi kërcënim nga shqiptarët. Thelbi kryesor i përlëshjeve në Maqedoni qëndron në tandem Gligorov-Cërvenkovski dhe të edukatës politike të ndërmarrë nga Beogradi lidhur me çështjen shqiptare. Liderhipi politik maqedonas nuk kishte ndjenjë për ndërprerjen në kohë të konfliktit. Reagimi ndaj ngjarjeve të caktuara në vitin 1993-1998 ka qenë joadekuate dhe shpinte në radikalizmin e kërkesave shqiptare. Me Marrëveshjen kornizë është ndërmarrë përgjegjësia për marrëdhëniet ndëretnike në bazë të rregullave të reja dhe të qarta. Pas Marrëveshjes kornizë, çështja e raportit të shqiptarëve ndaj bashkësive tjera jo shumicë është e barabartë me përgjegjësinë që maqedonasit e kanë për Marrëveshjen kornizë dhe për të ashtuquajturat çështje shqiptare. Është e arsyeshme të bisedohet për decentralizimin funksional, por asnjëherë nuk është e arsyeshme të flitet për federalizëm territorial. Marrëveshja është një lloj manifesti i shqiptarëve në Maqedoni se të gjitha të drejtat etnike do të realizohen në kuadër të Maqedonisë evropiane.

Aleksandër Çomovski, gazetar, ka filluar në gazetën „Fokus“ dhe pastaj në RTVM. Ka qenë koordinator rajonal i Radio „Dojce Veles“, në Këln. Në Televizionin A1 ka filluar me punë në vitin 1999, si redaktor i programeve informative dhe udhëheqës lajmesh. Është redaktorit emisionit të njohur kontaktues „Çumu“ që nga viti 2002, për çka në vitin 2004 e fitoi çmimin e gazetarisë, „Mito Haxhivasilev - Jasmin“.

SUMMARY

Aleksandar Çomovski thinks that the interethnic relations were hostage to the Serbian paternalism to solving the Albanian issue and the Kosovo agenda. The Macedonians felt official Belgrade's fatalistic policy of protectionism from the so-called endangering by the Albanians. The basic essence of the clashes in Macedonia is in the Gligorov-Crvenkovski tandem and the political education on the Albanian issue taken from Belgrade. The Macedonian political leadership did not have the feeling of timely encountering the conflict. The reaction to certain events in 1993-1998 was inappropriate and it led to radicalisation of the Albanian demands. The Framework Agreement undertook the responsibility for inter-ethnic relations based on new and clear rules. After the Framework Agreement the issue of the relation that the Albanians have for the other non-majority communities is the same as the responsibility that the Macedonians have for the Framework Agreement and the so-called Albanian issues. It is justified to speak about a functional decentralisation, but it is never justified to speak about a territorial federalisation. The Agreement is a manifesto of the Albanians in Macedonia that all the ethnic rights will be realised within European Macedonia.

Aleksandar Çomovski, journalist, he started at Fokus newspaper, and then at MRTV. He was the regional coordinator of Deutsche Welle radio in Cologne. He started to work for A1 TV in 1999, as an editor-in-chief of the informative programmes and a news anchor. He was the editor of the well-known contact programme Çumu as of 2002, and in 2004 he was granted the journalist award Mito Hadživasilev-Jasmin.

Ким Мехмети

РАМКОВНИОТ ДОГОВОР Е НАШ ЗАЕДНИЧКИ ПОРАЗ

Kim Mehmeti, Marrëveshja kornizë është disfata jonë e përbashkët
Kim Mehmeti, The Framework Agreement is our joint defeat

Дали мислите дека сега, 10 години по Рамковниот договор, Македонија е подобро место за живеење од таа гледна точка?

Рамковниот договор беше добра можност за сите нас, да стартуваме малку подобро отколку што стартувавме во 90-тата година. Јас лично сметам дека ние таа шанса ја испуштивме, купувајќи време. Не сфативме дека рокот на тој етнички договор може да помине. Станува претесна рамка. Мислам дека и меѓународниот фактор затаи, и покрај тоа што е гарант на Рамковниот договор.

Рамковниот договор беше добра можност за сите нас, но ние таа шанса ја испуштивме. Не сфативме дека рокот на тој етнички договор може да помине. Мислам дека и меѓународниот фактор затаи.

Причината за затајувањето е нивниот интерес да нема нереди во Македонија. Да се постигне согласност, стабилност, и тоа без разлика со кои луѓе ја постигнуваш, без разлика со кои методи ја постигнуваш. Стабилност во Македонија се постигна со задоволување на послушните партиските елити коишто изнајдоа на-

Албанските партии во името на партиските интереси го забораваат Рамковниот договор и го сведоа на завод за вработување. Духот на договорот е консензуалната демократија, која требаше да се постигне со Комитет за односи меѓу заедниците, а тој не постои

чин да ја смират состојбата. Но, се случи нешто многу опасно, според мене. Македонија од внатре гние. Тој што не го гледа тоа, за мене не е државник. Од тука сметам дека Рамковниот договор на некој начин е документ за во музеј кој ќе значи еден наш пораз, заеднички пораз. Албанските партии не се амнестирани. Тие во името на партиските интереси го забораваат Рамковниот договор. Го сведоа на завод за вработување на партиски послушници. Барем да вработуваа експерти, да вработуваа млади деца што ги бидува, но тие вработуваат само партиски послушници, ја оптоварија администрацијата со многу неспособен кадар. Сега имате многу Албанци, а не го чувствувате тоа во смисла на професионалност. Од друга страна, ВМРО-ДПМНЕ исто така вработуваше партиски административци

Скопје е поделено на етничка основа со два плоштада. Штосот на Македонија е Скопје. Оној што ќе успее да го подели Скопје, ја поделил Македонија. Македонија нема друго врзувачко ткиво, освен Скопје.

и затоа процентот на застапеност на Албанците дури и не мрда во некои институции.

Духот на Охридскиот договор е консензуалната демократија, која требаше да се постигне со Комитет за односи меѓу заедниците, а тој не постои. Тој требаше да биде втор дом во парламентот. Охридскиот договор покажува дека во оваа држава немаме сите желба, а можеби немаме ни капацитет да ги реализираме нештата што самите ги потпишуваме. По Охридскиот договор, Скопје е поделено на етничка основа со два плоштада. Штосот на Македонија е Скопје. Оној што ќе успее да го подели Скопје, ја поделил Македонија. Македонија нема друго врзувачко ткиво, освен Скопје.

БЕШЕ ЕРЕС ДА СПОМНЕШ МУЛТИКУЛТУРНА ДРЖАВА

Зошто мултикултурата место стратегиска предност, ја гледаме како хендикеп?

Јас се сеќавам колку беше ерес да спомнеш мултикултурна држава. Но, сега гледам и Македонците го прифатија тоа.

Јас се сеќавам колку беше ерес да спомнеш мултикултурна држава. Но, сега гледам и Македонците го прифатија тоа.

Не сум приврзаник на тоа да се кријат нештата. Луѓето може не се тол-

ку паметни за правење анализи, но имаат чувства и велат: црква на Кале? Ни комунистите не би ја направиле таа провокација. Комунистите правеа многу нешта, но знаеја каде е границата, што може да ја сруши државата. Идеолошкиот концепт на Југославија не познаваше ентитет. Сите сме работничка класа, сите сме исти, ја исклучуваше приказната за ентитет. Не може да се зборува за мултиетнички концепт во таква рамка. Мултиетничкиот концепт подразбира дека сите функционираме со нашите посебности, а наедно имаме и еден заеднички интерес. И нашите партии треба да функционираат така. Секој се потврдува поединечно, но и не заборавајќи дека има и заедничка цел. Тоа е сржта на мултиетничкиот концепт. Прво, почитување на разликите и свесност за нив. Разликите не се во човечноста, туку во техничкото однесување на човекот, кој јазик го зборува, каде се моли, значи нешто што мене не ми пречи, дали веруваш во два бога или во еден. Елементите на мултиетничкиот концепт не се државотворни. Државата се грижи да ги култивира. Другото јас сам го регулирам. Јас сам ќе одредам колку ми треба македонскиот јазик и ќе сфатам дека ми треба оти во Струмица сакам да одам да читам мои раскази или да купувам пиперки.

Елементите на мултиетничкиот концепт не се државотворни. Државата се грижи да ги култивира. Другото јас сам го регулирам.

МАКЕДОНИЈА Е БИНАЦИОНАЛНА ДРЖАВА

Дали еден од проблемите со Охридскиот рамковен договор е што немаше јасно дефинирани цели? Што треба да се направи за да функционира тоа?

На Охридскиот договор му се одзедо душата. Според мене, клучот на етничка застапеност на сите е да градиш држава и институции кои граѓаните ќе ги чувствуваат како свои. Партиите знаат дека кога би го проследиле тој дух на Охридскиот договор, ние би имале држава во која ништо не би се одлучило без меѓуетнички консензус. Охридскиот договор најмалку е вработување. Ние сè уште разговараме за истите теми како и во 1990 година. Не разговараме за регионално поврзување на Македонија со соседите, како да се искористи албанскиот потенци-

јал, да се направи нешто со Албанија. Ние разговараме за знамето, за јазикот.

А Охридскиот договор беше рамка во која може да внесете сè што ви недостасува. Клучот на Рамковниот договор беше во оваа држава, меѓу граѓаните, да се поттикне чувство за државна припадност. Тоа етничкото што го имаме сите во доволна мера. И тоа чувство може да се храни, да се поттикнува, може да се култивира. Што се случи? Се случи обратното. Погледнете што се случува со Македонија. Сè помалку и помалку го знаеме јазикот еден на друг, секој си има свои споменици.

Успеавме ли да постигнеме баланс граѓанско/ мултикултурно или се движиме кон бинационално општество?

Веќе сме длабоко во бинационално општество каде што сè уште едниот идентитет има предност. Гледате што се случува на предвремените парламентарни избори. Албанските партии забораваја сè етничко. Барат 20 % од буџетот. Значи, ние полека не само што одиме кон биетничка држава, туку, според мене, таа веќе е завршена, останува само техниката како тоа ќе се реализира, а не дали ќе биде така. Дали оваа држава ќе има капацитети да го изведе тоа без внатрешни потреси? Албанците на оваа држава плаќаат двапати арач. Македонија во својата срж не функционира како унитарна држава оти со самото ова, кога веќе имате два стандарда во сè, вие полека создавате две општества.

Гимназијата „Зеф Лјуш Марку“ беше во Карпош 3. Кој нормален властодржец што сака да гради мултиетничко општество ќе ја пресели на периферија каде што се само Албанците? Секој паметен ќе го направи обратното. Таму ќе однесе некоја гимназија во која учат Македонци, а тука ќе ги задржи Албанците. Зашто? Со дружење, со контакти, па

Не само што одиме кон биетничка држава, таа веќе е завршена, останува само техниката како ќе се реализира и дали ќе се изведе без внатрешни потреси. Македонија не функционира како унитарна држава, бидејќи со два стандарда во сè, вие полека создавате две општества. Во оваа држава клучен процес којшто добро функционира е делбата.

дури и со стравот еден од друг, ќе се надминат некои предрасуди. Но тука, во оваа држава клучна функција, клучен процес којшто добро функционира е делбата. И тоа по Охридскиот рамковен договор.

Меѓутоа има промена, има и позитивни настани.

Ако ги следите нештата, посебно последните 5 години, ќе видите дека Македонија го прави тоа што мора, а никогаш не го прави тоа што ѝ треба. Да не беше притисокот на меѓународните институции, Македонија никогаш немаше да го признае Косово.

Македонија го прави тоа што мора, а никогаш не го прави тоа што ѝ треба. Заради себе, Македонија требаше прва да го признае Косово.

Замислете, тоа го прави влада која што има 30 % од тој народ во своето население. Оној кој мисли дека не е така, јас ќе му докажам многу едноставно. Заради себе, Македонија требаше прва да го признае Косово. Заради својата стабилност и бројката од 30 % Албанци коишто се апсолутно за таа независност. Но, Македонија тоа го направи подоцна. Дури и Црна Гора го призна Косово пред Македонија. И може ли некој да ми објасни дека на Црна Гора ѝ е полесно да го признае Косово, одошто на Македонија? Кај оваа гарнизатура што владее во Македонија, албанофобијата е присутна, да не речам и омразата. Низ ситните нешта можете да ги објасните големите планови. Дали во една нормална држава би се појавила таа енциклопедија? Дали во една нормална држава би ги имало тие книги по историја по кои учат вашите деца? За мене лично немало поголемо понижување отколку Груевски да ми дојде на Рамазан. Знаете зашто? Никогаш таа партија не се дистанцирала од гасните комори за Албанците, смрт за Шиптарите. И ден денес низ Скопје имате згради каде што пишува смрт за Шиптарите. Јас сè уште не сум видел ни една зграда каде што пишува смрт на Македонците и се гордеам со тоа. Дали немате чувство дека ние што повеќе се оддалечуваме од 2001 г., стануваме подалечни еден од друг. Нашите млади сè помалку го знаат јазикот на другиот. Јас на години на моите деца сум го знаел прекрасно македонскиот јазик, а тие не го знаат, немаат потреба. Ова го прават државници кои ја преселуваат гимназијата и ја носат таму некаде.

МАКЕДОНИЈА Е ЖРТВА НА ДВА ЕТНИЧКИ СОНА, МАКЕДОНСКИ И АЛБАНСКИ

Според вашето разбирање, моделот не функционира. Што би бил предмет на повторното договарање?

Не сум од тие што само обвинуваат и мисли дека тој самиот е ангел. Нè поразија сите. Бев дел од граѓанскиот сектор. Се повлекох во 2001 г. кога видов колку малку треба да се сруши сè. Имав илузија дека ако не друго, од 1.000 млади кои поминаа низ камповите што ги правев јас, 100 ќе излезат некаде и ќе речат не сакаме смрт, ама тоа не се случи. Јас не мислам дека нема надеж, дека треба црно да гледаме, напротив, вака зборувам затоа што знам дека има надеж и дека Македонија може навистина да биде Балкан во минијатура. Ме прашувате за што ќе се преговара? Ако имате договор што не се реализира, прво ќе видите зошто, кои се основните проблеми што ја спречиле реализацијата. Тие се многу едноставни. Македонија е жртва на два етнички сона, македонски и албански. И најекстремните соништа имаат нешто заедничко. Ќе ги соочат и ќе видат дали може да се реализираат и кога ќе се уверат дека не може сè, тогаш двете страни ќе прифатат солуции и компромиси за да не им пропадне целиот сон. И оттука мислам дека Албанците и Македонците ќе мора да седнат, да бидат искрени меѓу себе и да ги споделат соништата. Кога сте свесни за ова, наоѓате клуч како да го решите тоа, а да не биде толку болно. Еден од начините е во уставот да напишете, тоа што го спомнав пред малку, дека овие клучни функции се делат на овој начин. Секоја четврта година мора да биде од друг ентитет. Што има лошо во тоа? Излегувате на гласање каде што јас како Албанец знам дека не можам да гласам за Албанец. Тоа е грдо за демократијата, но убаво е за иднината. Верувам дека ќе дојдат генерации кои ќе ни се смеат за што сме се справале. И ќе се смеат како не можел Албанецот да биде претседател. Кога во 1997 година направив двојазичен памфлет на ЦМУЗ за мултикултурно заедништво, пет

Македонија е жртва на два етнички сона, македонски и албански. Албанците и Македонците ќе мора да седнат, да бидат искрени меѓу себе и да ги споделат соништата.

дена заседаваше советот. И тој проблем го третираше како државен удар. Може да ти ги спомнам сега и звучните имиња кои излегоа од советот заради тоа, затоа што се случи веднаш по настаните во Гостивар, а јас им тврдев дека тоа е иднината на земјата.

ВЛАСТА Е ОДГОВОРНА ЗА ГРАДЕЊЕ КОХЕЗИЈА

Зошто претходно велите дека државата е одговорна за култивирање на мултикултурноста?

Знаеш зошто не ја тргам власта на страна? Ние го идеализираме народот, и едниот и другиот. Во една нормална држава многу е битно што градите институционално, како држава, кој концепт го имате и како го храните тоа институционално. Потоа, многу е важно на кој начин го култивирате тоа? Од каде почнувате? Дали почнувате од триесетгодишници, со старци, со деца? Треба да почнете со деца. Дете што е роде-

Значи не се гради во Македонија мултиетничка држава, туку имате двовластие на политички елити кои знаат само едно, тоа што им носи профит на нив. Западот затаи, ја жртвуваше демократијата во име на стабилноста.

но во 1990 година, сега има 20 години. Но, како е пораснато тоа дете? Секој ден слуша што бараат Албанците и што не даваат Македонците. Дали некој очекува дека тоа дете ќе биде пограѓански ориентирано? Имаме неколку генерации што се со поинаков ментален склоп и млади кои фатија нешто од социјализмот. Дури и тука направивме дефект. Не изградивме генерации кои ќе бидат свесни за реалноста во која живеат. Ако забележувате, кај Албанците опаѓа заинтересираноста за политичките партии. Кај народ кој уште не реализирал некои од колективните права. Што подобро им оди разговорот на Груевски и Али Ахмети, толку повеќе се справаат помеѓу себе историчарите, археолозите, професорите, новинарите, албански и македонски. Значи не се гради во Македонија мултиетничка држава. Во Македонија имате двовластие на политички елити кои знаат само едно, тоа што им носи профит на нив. Затоа јас ја почнав приказната со тоа дека западот затаи. Ја жртвуваше демократијата во име на стабил-

носта, наместо тие да течат заедно. Македонија нема институции.

Некои нешта ми се апсурдни, зборувавме за Охридскиот договор, а кој треба да го спроведе? Нели треба да го спроведат судии, треба да го спроведат државни институции во кои ќе одам да се жалам затоа што ми се негира јазикот, затоа што не сум примен на работа, а имам исти квалитети како примените Македонци. Кој ќе го реализира тоа? Го реализираат две-три партии на власт. Охридскиот договор не се реализира така. Охридскиот договор се реализира од детската градинка до претседателот. Државните институции треба да ги поделиме по паритет сè додека не се навикнеме дека и Асен може да биде претседател, а ако претседателот е Македонец, претседателот на Владата ќе биде Албанец. Не треба многу наука за да сфатите дека од 300 милиони што ги дава Груевски за споменици, 30 % се албански пари, а тој ги потрошил без да те праша. Тој така гради Рамковен договор - кога ќе дојде Али Ахмети да кука, ќе му дадам три-четири споменици. Затоа тој документ е мртов и не може да се оживее, но ќе оживее нешто друго. Мора да се седне уште еднаш да се преговара за сè, колку тоа да не го сакаме.

Ако ОРД треба да се реализира од градинка до претседател, која е одговорноста на власта?

Дури и во ситуации кога граѓаните не сакаат, државата треба да има инструменти да култивира друга свест. Граѓанинот не мора сè да сака. Граѓанинот не сака ни полиција, има дел од граѓаните што не сака ни судство. Има дел од граѓаните што не сака универзитети и не би трошел пари за тоа. Има граѓани што не сакаат книги, но државите го прават сето тоа, знаејќи дека без тоа општеството не може да функционира. Е ако е така, зошто оваа држава не прави граѓански државни институции коишто ќе го прават истото? Знаат дека не сакаат и едните и другите. Не им е тоа по волја. Но ние сме се договориле така да биде и тоа ќе го тераме понатака. Народот има право да не сака. Народот има право да мрази. Но, елитите се тие што сето тоа го сместуваат во некоја рамка и го лекуваат полека. Тоа ѝ недостасува на Македонија.

Оти 20 години не се веќе малку, тоа е да родите дете, да биде маж и да може да го подготвите за новото време. А ние, каде ни се тие деца? Да организирате заеднички митинг на средношколци Албанци и Македонци за чист град, нема да ви излезат.

Народот има право да не сака. Народот има право да мрази. Но, елитите се тие што сето тоа го сме-стуваат во некоја рамка и го лекуваат полека. Тоа ѝ недостасува на Македонија.

Радикални ставови?

Веќе 20 години го зборувам истото и се гордеам што не се смени ништо во моите уверувања. Често пати знам да бидам радикален во нешто. За мене натпросечен будала е тој што мисли дека Никола Груевски не знае што прави. Тој знае што прави. Но каде е другото, она што знае што не треба да се прави. Дали Албанците и Македонците ќе го препознаат својот интерес без да им ставиме

РЕЗИМЕ

Ким Мехмети смета дека рамковниот договор како можност за сите нас е испуштена и за тоа затаиле сите, вклучувајќи ја меѓународната заедница која ја жртвувала демократијата во име на стабилноста. И албанските политички партии го напуштиле духот (на дијалог) и договорот го претвориле во вработување на партиски членови. Поделбата на Скопје на два плоштади е почетокот на поделбата на Македонија. Од друга страна, мултикултурната држава од ерес, станала прифатлива и за Македонците. Елементите на мултиетничкиот концепт не се државотворни, државата се грижи да ги култивира. Македонија не функционира како унитарна држава, туку имате двовластие на политички елити и полека се создаваат две општества. Македонија е жртва на два етнички сонa, македонски и албански, кои треба да се соочат и да видат дали може да се реализираат. Кога ќе се уверат дека не може сè, тогаш двете страни ќе прифатат компромиси за да не им пропадне целиот сон. Албанците и Македонците ќе мора да седнат, да бидат искрени меѓу себе и да ги споделат сниттата. Државата и државниците се одговорни да постигнат решение.

Ким Мехмети, роден во 1955 г. во Грчец, Скопје, е романсиер и публицист. Еден е од основачите на неделникот на албански јазик „Лоби“ (2001-2006 г.), како и уредник за издавачката дејност при НИК „Флака е велазеримит“ (1991-1992 г.). Бил заменик-генерален директор на МТВ (2003-2004 г.). Бил главен и одговорен уредник на балканската Алтернативна информативна мрежа (АИМ) за Македонија (1994-2004 г.). Иницијатор е на повеќе граѓански иницијативи во Македонија и во регионот. Работел во Фондацијата Институт отворено општество - Македонија (ФИОМ) и како извршен директор на Центарот за мултикултурно разбирање и соработка-Скопје (1997-2003).

светлечка реклама: ова е вашиот интерес? Човековата свест е како водата, никогаш не знаеш каде ќе пробие, но таа тече, навлегува. Вие дури и кога не ја гледате, таа оди. А вистинските држави што имаат концепт за градба, тие ќе стават брани за да не може понатаму, до тука можеш. Ние нити ставивме брана, нити рамки. Кај нас сè тече како може и колку може. Во еден текст објавив дека Албанците, на некој начин, сè што постигнале во Македонија, го постигнале заради глупоста на македонските политички елити коишто ги потсетуваа: нема педагошка академија, ќе направиме два универзитета, од еден, испаднаа два. Нема пари за мостот во Сарај, а има за лавот. Е сега буџетот нема да биде како што го делевме. Тие 25 % ќе ги тргнеш настрана, а со другото гради цркви, споменици. Овие 25 % да не ги пипнеш. Тоа е тоа што ви го збо-

PËRMBLEDHJE

Kim Mehmeti mendon se Marrëveshja kornizë si mundësi për të gjithë nuk u zbatua si i tillë, duke përfshirë bashkësinë ndërkombëtare e cila e ka sakrifikuar demokracinë në emër të stabilitetit. Edhe partitë politike shqiptare e kanë braktisur frymën (e dialogut) dhe marrëveshjen e kanë shndërruar në punësim të anëtarëve partiak. Ndarja e Shkupit në dy sheshe është fillimi i ndarjes së Maqedonisë. Nga ana tjetër, shteti multikulturor nga herezi, është bërë i pranueshëm edhe për maqedonasit. Elementet e konceptit multi-etnik nuk janë shtet formues, shteti kujdeset që ti kultivojë ato. Maqedonia nuk funksionon si shtet unitar, por keni dualizëm në qeverisje të elitave politike dhe ngadalë krijohen dy shoqëri. Maqedonia është viktimë e dy ëndrrave etnike, maqedonase dhe shqiptare, të cilat duhet të ballafaqohen dhe të shohin nëse mund të realizohen. Kur do të binden se nuk mundën gjithçka, atëherë të dy palët do të pranojnë kompromise që të mos u dështojë e gjithë ëndrrat. Shqiptarët dhe maqedonasit do të duhet të ulen, të jenë të sinqertë mes veti dhe ti ndajnë ëndrrat. Shteti dhe nëpunësit janë përgjegjës që të arrihet zgjidhja.

Kim Mehmeti, i lindur në vitin 1955 në Gërcec të Shkupit, romansier dhe publicist. Një nga themeluesit e javores në gjuhën shqipe „Lobi“ (viti 2001-2006), si dhe redaktor për botimin „Flaka e vëllazërimit“ (viti 1991-1992). Ishte zëvendës-drejtor i përgjithshëm i TVM-së (2003-2004). Ishte kryeredaktor dhe redaktor i Rrjetit Alternativ Informativ të Ballkanit (AIM) për Maqedoninë (1994-2004). Iniciator i disa nismave qytetare në Maqedoni dhe rajon. Në Fondacioni Instituti Shoqëria e Hapur Maqedoni (FISHHM) ka punuar si drejtor ekzekutiv i Qendrës për Mirëkuptim dhe Bashkëpunim Multikulturor në Shkup (1997-2003).

рувам овој пола час. Државник не постапува така. Државник постапува поинаку. Државник што ги знае проблемите, а овие наши државници ги знаат проблемите или не можат да ги решат или не сакаат, или одат токму по оваа логика, дај искористи колку што може, па еден ден ќе им дадеме. Но, еден ден навистина ќе биде многу доцна.

Нашите државници ги знаат проблемите и или не можат да ги решат или не сакаат, или имаат логика, дај искористи колку што може, па еден ден ќе им дадеме. Но, еден ден навистина ќе биде многу доцна.

SUMMARY

Kim Mehmeti thinks that the Framework Agreement as a possibility for all of us has been missed and that everybody failed, including the international community which sacrificed democracy on behalf of stability. The Albanian political parties have also deserted the spirit (of dialogue) and turned the agreement into employment of party members. The division of Skopje on two squares is the beginning of the division of Macedonia. On the other hand, the multicultural state has become acceptable rather than heresy for the Macedonians as well. The elements of the multiethnic concept are not those of statehood, the state takes care to cultivate them. Macedonia does not function as a unitary state, but there are two powers of the political elites and slowly there are two societies that are being created. Macedonia is the victim of two ethnic dreams, the Macedonian and the Albanian, which should be faced and see if they can be implemented. Once they see that not everything is possible, both sides will accept compromises to that their whole dream does not fail. The Albanians and Macedonians will have to sit, be honest with each other and share their dreams. The state and the statesmen are responsible for achieving a solution.

Kim Mehmeti, born in 1955 in Grëec, Skopje, he is a novelist and publicist. He is one of the founders of Albanian language weekly Lobi (2001-2006), as well as the editor of the publishing activity of Flaka e velazeriit NIKn (1991-1992). He was the deputy general manager of MTV (2003-2004). He as the editor-in-chief of the Balkan Alternative Informative Network (AIM) for Macedonia (1994-2004). He has been the initiator of a number of civil initiatives in Macedonia and the region. He worked at the Foundation Open Society Institute - Macedonia (FOSIM) and as an executive director in the Centre for Multicultural Understanding and Cooperation in Skopje (1997-2003).

ЛИСТА НА КРАТЕНКИ

ВМРО-ДПМНЕ	ВМРО – Демократска партија за македонско национално единство
ДДВ	Данок на додадена вредност
ДПА	Демократска партија на Албанците
ДУИ	Демократска унија за интеграција
ЕК	Европска комисија
ЕКРИ	Европска комисија против расизам и нетолеранција
ЕУ	Европска Унија
ЗЕЛС	Заедница на единиците на локалната самоуправа
ЗНМ	Здружение на новинарите на Македонија
ЈНА	Југословенска народна армија
МВР	Министерство за внатрешни работи
МОН	Министерство за образование и наука
МПЦ	Македонска православна црква
МРТ	Македонска радио-телевизија
МТВ	Македонска телевизија
МЦМС	Македонски центар за меѓународна соработка
НАТО	Северноатлантска алијанса
НДП	Национална демократска преродба
НСДП	Нова социјалдемократска партија
ОБСЕ	Организација за безбедност и соработка во Европа
ОВК	Ослободителна војска на Косово
ОНА	Ослободителна народна армија
ОРД	Охридски рамковен договор
ПДП	Партија за демократски просперитет
САД	Соединети Американски Држави
СДСМ	Социјалдемократски сојуз на Македонија
ССРД	Секретаријат за спроведување на Рамковниот договор
СФРЈ	Социјалистичка Федеративна Република Југославија
УЈИЕ	Универзитет на Југоисточна Европа
УНДП	Програма за развој на Обединетите нации
УСАИД	Агенција за меѓународен развој на Соединетите Американски Држави

LISTA E SHKURTESAVE

BDI	Bashkimit Demokratik për Integrim
BE	Bashkimi Evropian
ECRI	Komisioni Evropian kundër Racizmit dhe Intolerancës
KE	Komisioni Evropian

LSDM	Lidhja Socialdemokrate e Maqedonisë
MASH	Ministria e Arsimit dhe Shkencës
MKO	Marreveshja kornizë e Ohrit
MPB	Ministria e Punëve të Brendshme
NATO	Organizata e Marrëveshjes Veri-atlantike
PDSH	Partia Demokratike Shqiptare
PPD	Partisë për Prosperitet Demokratik
RDK	Rilindja Demokratike Kombëtare
RSFJ	Republika Socialiste Federative e Jugosllavisë
RTM	Radio televizioni maqedonas
SHBA	Shtetet e Bashkuara të Amerikës
TVM	Televizioni maqedonas
UÇK	Ushtria Çlirimtare e Kosovës
UEJL	Universiteti i Evropës Juglindore
VMRO-DPMNE	VMRO - Partia Demokratike për Unitet Nacional Maqedonas

LIST OF ABBREVIATIONS

DPA	Democratic Party of Albanians
DUI	Democratic Union for Integration
EC	European Commission
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
EU	European Union
EU	European Union
KLA	Kosovo Liberation Army
MP	Member of Parliament
MRT	Macedonian Radio - Television
MTV	Macedonian Television
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
NDR	National Democratic Rebirth
NLA	National Liberation Army
OFA	Ohrid Framework Agreement
PDP	Party for Democratic Prosperity
SDSM	Social-Democratic Alliance of Macedonia
SEE	South-East European University
SFRY	Socialist Federal Republic of Yugoslavia
USA	United States of America
VMRO-DPMNE	VMRO - Democratic Party for Macedonian National Unity

